

INTERDICTI
VENETI
HISTORIA.

De
MOTU ITALIÆ

sub initia Pontificatus

PAULI V

Commentarius.

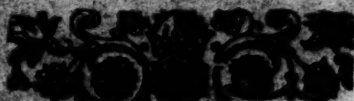
K* 12-76

Auctore

R. P. PAULO SARPIO
VENETO.

Revisus ex Italico conversus.

CANTABRIGIÆ,

APVD THO. BUCKE, IOAN. BUCKE, ET

LEON. GRASSI, Celebratiss.

Academici Typographos.

MDCXXVI

VENT

HISTOR

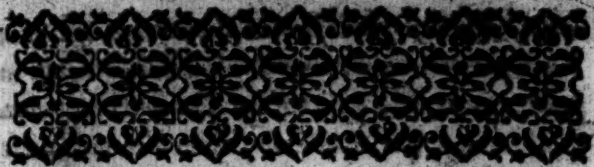
MOTU

APVD THOM. BUCKER, IOHANN. BUCKER, ET
ALIOS, CANTABRIGIAE, CLIPPERING

1329:97

14071111

SERENISSIMO

POTENTISSIMOQUE

PRINCIPI

CAROLO,

D. G. *Magne* BRITANNIE,

FRANCIE, & HIBERNIE

REGI,

FIDEI DISPENSORI.

*Principio, quod hic ipse Dies
Regni à te suscepti anniversa-
rius monet, Sapientiam il-
lam Aeternam, cuius ad-
ventum in carnem nudiuster-
tius celebravimus, toto pecto-
re queso ac veneror, ut Impe-
rium tuum (CAROLE REX Generosissime) Si-
bi gratum, Ecclesie Catholice salutare, Populo tuo*

¶ 2

utile,

EPISTOLA

Aulo, Tibi ipsi gloriosum ac diuturnum esse velis.
 Tum, pro vestri more, annus hic Tibi offero, nisi me
 fallat animus, MAJESTATE Tua non indignum
 gemmulam scripti, quæ inter primas Corona Tue lo-
 cum ambit: ornanda quidem Regio vertice, sed &
 ornatura, cùmque de tam Augusto fastigio oculos
 attraxerit, gratiam splendore suo relatura quam ac-
 cepit. Ac ne quis feris arrogantius id à me dictum
 putet, libet profiteri non illam ex arcula mea desump-
 tam, sed è thesauro viri omnium (quotquot ego usum
 habui) optimi & sapientissimi. Quem, ut alienis po-
 tius verbis describam quàm meis, Cognovi in Italia
 hominem sanè multà eruditione, magno iudicio, &
 integritate, rectissimòque animo. Qui studium since-
 rissimum ostendebat, ut discordiæ Ecclesiasticæ com-
 ponerentur; & in illa captivitate in qua natus &
 educatus erat ità serviebat, ut tamen ad recte potiùs
 conscientie normam, quàm vulgarem consuetudi-
 nem vitam dirigeret. Et licet baud libenter illos au-
 dieret, qui Romanam Ecclesiam nimis deprimunt;
 nihilominus ab illis etiam abhorrebat, qui ejus abu-
 sus tanquam sancta instituta defendunt. Et erat co-
 teroqui Veritatis amicus singularis, & assæcla con-
 stantissimus; eamque, ubi-ubi esset, & accipiendam
 & amplexandam proferebatur. Hoc Elógium in-
 sum

sum est Historie Concilii Tridentini, quod IACO-
BO F. Memoriae Parenti Tuo inscripsi infelix Ar-
chiepiscopus Spalarenſis: cujus (naque ſine Divino
nutu) tanti fuit ex Italia tranſſugium, ut Operi A-
ſerno lucem, Veritati teſtimanum perhiberet, reditu-
rus deinde in locum ſuum. Nec vereor ſanè quiſquis
illius Historie Scriptorem rectè cognovit, R. P. Pau-
lum Venetum cui Sarpio cognomen gentile fuit,
quod literis tranſpoſitis Petrum Suavem Pola-
num Italicè conficit; ne non facile ſubſcripſerit, hoc
teſtimonium verum eſſe, vel potiùs infra verum.

Hujus ejusdem Commentarium de Patria ſua ſub
Paulo V Pontifice temporibus, cùm eſſem Vene-
tiis, ab Authore utendum accepi: ſed eà lege, ne tran-
ſcriberem. Nempe didicerat expertus, quid eſſet Curi-
am Romanam irritare, ab ejus emiſſariis, ob defen-
ſam Reipub., imò verè Principum omnium liberta-
tem, luce palam Venetiis conſoſſus, & pugione in
jugulum adaſto tantùm non conſectus. Ità quamdiu
ipſe fuit in vivis, cohibita eſt hæc Historia, & quaſi
in tenebris indignè ſepulta. Poſtquam verò (quod
illius viri pietas dubitare non ſuit) migravit ad cæli-
tes, confidentius prodiit in lucem; anno ſuperiori non
modò Vernaculè, ſed & Gallicè edita: quin &
nunc Latinis literis illuſtrata MAJESTATI Tuae

se se offert. Nam cum illa altera majorum vigiliarum in Parentis Tui nomine apparuerit, idque Auctore non invito, committendum non putavi hoc ejus germana, ut alii cuiquam se potius in clientelam daret quam Tibi, qui Patris non magis Sceptro ac Solio quam virtutibus Principe dignis, & in his studio Principum dignitatem sustentandi succedis. Cujus quidem studii exemplum illustre & domesticum in hoc Commentario, & ipse recognosces, & posteritas sempiternam memoriam celebrabit.

Hec ferè sunt, REX Serenissime, quæ me impulerunt, ut huic Historiæ MAJESTATIS Tuae Nomen præscriberem. Nam de mea in transferendo opella nemo me ipso abjectius senserit: unum curavi, quod spero me consecutum esse, ut, quàm disertum viderit, Religiosum coriè me Interpretem Lectori probarem. Cæterum ad hujus muneris pompam, nolo in Historia univèrse laudanda operam abuti. Nec illud contendam, oblectationem nullam esse Principe digniorem, aut institutionem ad artem imperandi magis compendariam. Neque verò hujus generis nostrorum temporum & Regionum Historias verbis extollam, à quibus facilius velut è propinquo sumatur, quod sit ex usu. Nec hujus Historici singularem non minus in isto quàm illo majore opere diligentiam, judicium,

DEDICATORIA.

dicium, fidem. Nedom Reipublice Venetæ memorabilem, ceterisque Principibus imitandam fortitudinem, prudentiam, constantiam. Illud potius ad extremum MAJESTATEM Tuam orabo, ut ignoscas huic si qua videbitur Interpretis audacia; opus ipsum vel Authoris causâ, vel Reipublice cum tuo Regno conjunctissimo, vel Parentis Tui gloriose memorie, vel Principum omnium & inter hos Tuâ, in fidem tuam suscipias. Isâ Te quidem Deus Optimus Maximus, unâ cum Serenissima REGINA, ex populi Tui votis, hunc in annum, & plurimos.

V Kal. Apriles MDCXXVI.

TUÆ MAJESTATIS

observantissimus

&

humillimus subditus,

Gustavus Deodorus.

1. d. i. l. i. v. d. o. c. a. n. n. a.

INTERDICTI VENETI

Historia.

LIBER. I.

PAVLVS V. jam inde à primis pueritiæ annis iis studiis dedicatus & innutritus fuit, quibus hoc unum pro scopo est, Monarchiam spirituales & temporalem orbis terrarum Pontifici Romano acquirere: euectumq; aliis Ordinem Clericalem Principum omnium potestati & jurisdictioni subtrahere; quin & Regibus anteferre, suppositis eidem Secularibus, in omni tum obsequiorum tum commodorum genere.

Habuit etiam, cum ad virilem ætatem pervenisset, occasionem exercendi sui, in iis armis tractandis, quibus hæc doctrina propugnatur, officio Auditoris Camere perfunctus, munere suo genio profus conformi. Nam illi magistratus quæ vis sit, vel ex titulo patet. Est autem, *Sententiarum & Censurarum, interius & exterius [Curiam] lazarum Universalis Executor.* Quo in munere accusatus etiam cæteris decessoribus suis versatus est; cum nulla extet memoria intra quinquaginta annos elapsos tot Monitoria & laciniosas Citatio-

2

nes prodidisse, quot ipse vel solo, quo illud officium exercuit, quinquennio fulminavit. Itaque ingens desiderium concepit vindicandi in eos, qui libertati, sive licentiae portus Ecclesiasticae impedimento esse, aut abusu, excommunicationis arbitrario officere videbantur. Sed quoniam iracundia aut extinguitur, aut saltem consopita torpescit, quoties in eos concepta est, ad quos propter dignitatis eminentiam nulla spes est vindictam posse pertingere, non tam contra Reges & Monarchas, quam contra Respublicas excaudit. Nam cum illos qui eis praesunt tanquam personas privatas consideraret, qua ratione infirmi sunt & sine viribus, in spem venit, posse superari, quamlibet uno quasi corpore conjunctos, & publica potestate praeditos. Verum supra ceteras odio contra Rempublicam *Veneram* incendebatur; tum quod ea sola dignitatem, veròq; effectus Principum independentium sustineat; tum quod Ecclesiasticos prorsus ab omni participatione sui regiminis excludat; tantòq; magis quod ipsi sola inter omnes Principes neminem ex Curia Romana pensionem demeretur: quod cum ab ipsis in eam partem accipiat, ac si parvipendantur, facit ut singulari quodam odio flagrent, malumq; animum in eam Rempublicam reconditum gerant.

An. MDCV.
Maii 16.

Asumptus igitur ad Pontificatum nihil prius aut cum officio suo conjunctius habuit, quam auctoritatem Ecclesiasticam amplificare, & (quod ille ferebat) in pristinum statum, unde decessorum suorum aequè in primis *Clementis VIII* neglectu exciderat, restituere. Adeoq; inter primas cogitationes fuit, Congregationem Romae institueret, cui nihil aliud curae esset, quam dispicere quemadmodum ea conservari posset & augeri; & conquestis saltem undiq; scriptis in quacunque materia, propositisq; difficultatibus, copiam successoribus suis preparare ad ea perficienda quibus ipse non sufficeret; atque interea (sicut ipse dicere solebat) *audaciam Magistratum secularium mortificare*. Haec ut ita cogitata periceret, necessarium existimabat per Regna & ad

Et ad Principes omnes Catholicos, Nuncios itidem animatos & affectos mandare, Atque id ita cepit exequi, si quibus ex Nunciis successores dedit. *Venerabili nominationi Hieronymum Mattheum Romanum, Episcopum Hieracensem misit, qui aded istam opinionem desponderat, ut Principi Venero in Collegio veritus non sit dicere, Eleemosynas & cetera pietatis opera, quibus & Sacramentorum frequentationem, & quodcumque aliud officium Christianum, si quis libertati Ecclesiasticæ non faveat, ad nihilum ultra videret, sic enim ille totidem verbis.* Et in familiaribus colloquiis, in quæ venerat cum multis, sæpè dicebat, Se pietatem civitatis *Veneræ* audisse sæpenumero prædicari, nondum tamen vidisse. Id aded quoddam in Eleemosynis & devotione non consistat perfectio Christiana; ejus examen esse Ecclesiasticæ jurisdictionis exaltationem. Et inculcabat sæpè se à Papa Nuncium missum, ut Martyrium sedis Apostolicæ causâ subiret. Sed ista animi confidentia aded ad Martyrium parati, imperfectâ quadam insolentia non caruit: nam si forte quispiam adductâ etiam aliqua ratione, contra quàm ab ipso in hujusmodi negotiis propositum erat, differuisset, hæc erat ejus responsio solennis, & ordinaria, quasi ex formula dictata, *Ego hic sum Papa, nec aliud volo quam obedientiam.*

Ceterum Pontifex haud pro eo ac statuerat Congregationem instituit, admonitus eo pacto nimis in aperto sua consilia fore; suspensionem sibi apud omnes Principes creaturum; ipsosque ad remedia excogitanda excitaturum; atque ita effectus destinatis contrarios daturum. Quod *Chilicæ* VIII usque venerat, qui institutâ Congregatione de rebus *Anglicæ* animam illius Regis excisaverat, ut Catholicorum in Regno suo copatus attentius observaret; quæ res ipsorum cepit plus difficultatis attulerat. Sed neque primis mensibus Pontifex quicquid eorum quæ cogitaverat excoctus est; nam vehementer, ut sit, latitavit periculis, gravi exinde melancholia tentabatur, fixaque mortis expectatione quam voluti propinquam horrebat. Et huic timorem auxilii fama per urbem sparsa imaginem Beatæ Virginis *Subjunctæ* su-

4 dūse; (solenne id ostentum, ut quidem vulgò creditur, quo Pontifices mortis instantis admonentur); quodq; Astrologus quidam *Belga* prædixerat. *Clementem* VIII. mense *Martio* moriturum; inde *Leonem* quendam elestemini; & postea *Paulum*, sed parum diuturnos. Accedebat Pontificis ingenium pronum ad divinationes, isq; fidem præstare solitum; quod omnia in alimentum timoris veniebat. Hac agritudo animi ipsum per quinque menses tenuit; ita ut omnia suspecta haberet. Itaq; & coquum à se amandavit, & dapiferum, quorum opera domestica jam diu usus erat. Quin & si quis ei plebeius & ignotus transeunti, ut sit, per urbem per medios satellites libellum aliquem sui negotii causâ porrexisset, metuebat ne forte ventro peteretur; eumq; adeo se pè passus est in terram decidere. Hæc eum infixa opinio quoad oppressum tenuit, cogitationem ejus omnem ad augmentum libertatis Ecclesiasticae intentam averit & consopivit.

Septemb.

Verum mense *Septembri*, propinquorum & amicorum opera, inventum est huic timori remedium, cum Astrologi & arioli quotquot erant *Rome*, frequentes in ædibus *Sancti Francisci* Sanctitatis suæ fructis convenissent. Ab his excludendum ex ipsorum regulis, periculorum aliquot, quæ minati essent influxu irati, tempus jam præterisse adeoque ipsi vitam longam restare. Ita timore concepto levatus, ad pristinas cogitationes de amplificanda jurisdictione Ecclesiastica revertis est. Principio curavit, ut cum *Rex Christianissimus* ageretur de recipiendo in eo regno *Concilio Tridentino*. In *Hispaniâ* effectis, ut *Iosue* à decimis solvendis eximeretur. *Napoli* precavit ut *Joannes Franciscus de Patis*, *Archidiaconus* *Medanensis*, qui *Regis de Patis* vulgò dictus est, *Roman* mitteretur. De ab Inquisitione revocaretur, quod *Bibliopolem* quendam dānasset ad tritremam, ob causam quamvis *Collegium* ut se perire perindebat. *Melchiorinus* Equitum vestitus religioso collationem quendam *Comendacum* abbatie, eisd; *Cardinali Borghese* contulit. *Duch Parmensis* molestiam exhibuit, ob vestigia aliquam subditis suis imposita ob *Episcopum Parmensem* ab illa

illa civitate absentiam: ob causam Comitum *Alberti Scuti*
 aliisq; ob res quas Pontifex, tanquam contra Bullam in
 Cena Domini gestas, ferebat. Duci *Sabaudie* difficilem se
 præbuit, de possessione Beneficiorum temporalium, quæ in illo
 statu à Principis Ministris dari solet; & de assistentibus offi-
 cio Inquisitionis Secularibus; deq; Abbazia quadam quam
 Celsitudo ejus Cardinali *Pis* contulerat: quæ omnia in
 disceptationem venerunt, mutatà à Duce personà ad Ab-
 batiā nominatā in nepotem quendam suæ Sanctitatis.
 Verùm istarum causarum nulla admodum processerat;
 utpote quæ sopitæ statim ut in disceptationem venerunt.
 Commodum ineunte *Octobr.* duæ se occasione obtulerunt, *Octobr.*
 quæ non solum ad Pontificis propositum conducere, sed &
 magnam ei adferre opportunitatem, & quasi aditum ad ma-
 jora aperire videbantur. Harum una erat, quod *Respublica*
Lucensis (cùm ante id tempus animadvertisset multos e suis
 civibus muentē religionē se in Protestantium regiones trans-
 stulisse) ob suas quasdam rationes edixerat, ne quis civis
 commercium haberet, aut cū ejusmodi hominibus tra-
 daret; quod & prioribus Pontificibus laudabatur. At præ-
 fens Pontifex rem intellectam per se quidem laudabat; dice-
 bat tamen *Lucensem* *Reipublicam* auctoritatem nullam
 habere decretum hujusmodi condendi, quod religionem at-
 tingeret, nisi id plūm & sanctum erat: cū non habeat *Secu-*
laris potestas jus decernendi quicquam in causis Ecclesiasti-
 cis, etiam in favorem, ut aiunt. Itaq; volebat omnino tolli
 illam legem de Capitularibus, quam ipse auctoritate Pon-
 tificia conditurus esset de novo. Altera erat, quod *Re-*
publica *Genue*nsis (intellecto Ministris Confraternitatū
 quarundam *Incarnatæ* quæ pietatis causā institutæ erant,
 mala fide reditus administrasse) *Senatusconsultum* fecerat
 de rationibus iterum subducendis, & in hunc finem ut Ta-
 bulæ apud Ducem deponerentur. Accidit etiam in eadem
 civitate res majoris momenti: nam, cū institutum esset
Oratorium *Secularium* in ædibus *Iesuitarum* pro exercitiis
Christianis, qui ex ea congregatione erant cives, inter se coi-
 -
 -

6

eione facta constituerant, in Magistratum distributione lis solis favere qui erant ejusdem Oratorii. Id cum magistratibus compertum esset, ne glisceret seditio, edixerunt, ut ne fas esset ad Oratorium deinceps congregari. Hæc decreta, quæ illius Reipublicæ pietatem commendabilem reddere debebant (ut quæ bonorum temporalium ad pios usus consecratorum profusioni providere voluerit, & conventicula prohibere, quæ sub prætextu religionis civitates perditum eunt) non erant à Pontifice in hanc bonam partem acceptæ; sed ab illo improbata. Et significatum est Reipublicæ esse contra libertatem Ecclesiasticam; imperatum ut revocarentur; additis, ni fieret, minis de Excommunicatione & censuris.

¶ Apud Rempublicam *Venetam* vehementer institit, ut Imperatorem pecuniis adjuvaret ad bellum *Hungaricum*, contra *Turcos*: quod si Senatus detrectaret, ne contra se barbarorum arma irritaret, sequestrem se offerebat, cui si pecunia data esset, effecturum se ut clanculum resque daretur. Et in hoc negotio adhibuit ipse, & à Nuncio suo adhibendas curare ejusmodi formulas, non quales mos est Principem unum quoties agit cum alio de eo quod communiter interest utriusque; sed quales qui subditos suos contributionem aliquam extraordinariam possit. Itaque Senatus, postquam modestè prius respondisset, adjecit, ad proprii status conservationem, magnos sumptus necessariò faciendos; & præcavendum suspitionibus multis sibi injectis, quæ, ne ad nova cœpta animum adjicerent, impedimento erant; adeoque necessariò conciliandam esse prius perfectam inter Principes Christianos benevolentiam, ut, depositis intestinis suspitionibus, omnes conjunctis opibus ad communem inimicum opprimendum concurrerent. Cujus unionis si qua ratio ostendatur, Rempublicam haud inter postremos ad arma contra hostem nominis Christiani sumenda futuram. Mirum & inexpectatum Pontifici accidit hoc responsum, qui secundum doctrinam recentiorum Canonistarum ita animum induxerat, posse Pontificem cuique Principi impetare quod ipsi pro commu-

communi Christianitatis bono videretur. Tamen ita iudicabat, non esse hinc incipiendum; sed ab aliqua re, quæ plus spiritualitatis haberet, & sedem Apostolicam propius attingeret. Itaq; principio in genere tantum proposuit, ne libertas Ecclesiastica violaretur; utq; daretur opera restituenda in integrum jurisdictioni immittat; hæc per Nuncium *Venerabilis* dicenda curabat; hæc Ipse legato Reipublicæ coram dictabat. Cùm ad particularia descenderet, proposuit etiam nonnulla quæ ad navigationem pertinebant, & olei Monopolia & cambia in *Flaminiano* & *Martam Anconitanam*; tentabundus si qua ratione efficere posset, ut Respublica mandata sua acciperet. Postulabat ut revocaretur constitutio facta ad XI *Decembria* MDCIII quæ vetitum subditis Dominii *Veneris* naviculariam facere; fidei jubere, aut societatem inire mercaturæ causis; ut quæcumq; merces extra Dominium sublata transportentur in alias terras, nisi quæ *Venetiarum* primum præterveherentur: causatus hac lege abundantiam status Ecclesiæ impediri, adeoque esse contra libertatem Ecclesiasticam. Sed cùm ei responsum esset, Principem quemq; subditis suis imperare, quod status sui commodo intersit; nec aliquid pensi habere, quid alibi sequatur; nec ideo Principes alios offensionem ullam se accipere arbitrari, quoddam beneficio, quod accipere solebant, priventur; nec, si quando Sanctitas sua aliquid suis subditis edixerit quod sui regiminis commodo fuerit, Rempub. unquam finistrem aut contra libertatem suam accepturam: animadvertitis Pontifex hoc quoque inceptum obtentu difficile; cui nihil speciosè prætexi possit, quo conjunctum cum rebus spiritualibus videretur. Itaq; simul atq; evenit aliquid ejusmodi, quod ad spirituale trahi posset, omisso illis, ad hoc se totum convertit.

¶ Erat autem quod accidit hujusmodi. *Scipio* quidam *Sacerdos* fuerat *Vicentis*; *Canonicus Vicentinum*, qui antea magno cum contemptu sigillum Magistratus impressum ad custodiam Cancellariæ Episcopalis, & quidem rogante id ipso Cancellario, sede vacante, avulserat; hic nobilem quandam

femina

8

foeminam consanguineam suam diu sollicitarat; cū persuadere non posset, postquam & per compita, & per Ecclesias molestus fuisset, indignatus tandem & portam & frontem domus ejus notis turpissimis innotavit. Itaq; ad ejus foeminae instantiam (quæ ob hanc causam ipsa *Venetius* profecta est) nobilissimq; ex ejus familia, vocatus Canonicus in judicium, quod etiam sponte sua venit, in carcerem conjectus est. Erat Canonico consobrinus Episcopus *Civitatif. Nova*, vir imprimis impiger, quiq; *Venetius* Nunciorum omnium & Pontificis Ministrorum quasi ductor quidam & consiliarius omnes ipsorum actiones moderabatur; quicum ad eum diserte ipsi Nunciis datum erat in mandatis, ut negotia omnia sibi commissa communicarent. Hujus opera incitatus est Nuncius alioqui nimis etiam vel sponte sua inclinatus ad exemptionem licentiosem sacerdotibus conciliandam, quæ cum ista cogitatione recens venerat. Res ab utroque *Romam* deferretur ad Pontificem, & Episcopum *Vicentinum*, qui tum erat in Curia. Vbi de ea & sermones habiti ab iis inter se; & incitabant se mutuo ad *Canonicos*, & libertatis Ecclesiasticæ defensionem; & ab utroq; verba facta cum *Augustino Nanto* Equite, Reipublicæ legato, sub finem *Octobris*. Dicebat Episcopus Pontificem *Canonicos* incarcerationem haud laturum; sibi quoque animos addere, ut pro Episcopo se gerat; itaq; recte fore si Pontifici satisfiat remisso vinculo ad forum Ecclesiasticum, præsertim cū causa non esset atrox. At Pontifex animosus, Nullo modo se permissurum ut Ecclesiastici quacunque de causa in judicium vocentur; propterea quod sit contra Concilii ordinationem. Legatus omnia *Venetis* retulit. Dūmq; responsum expectat, & alio quodam die ad Pontificis audienciam venit; conquisitū ille post mortem *Clementis VIII* factam esse legem, ne fas sit possessiones laicas Ecclesiasticis assignare; quæ tametiā veteri niteretur, tamen & amplius complecteretur quàm vetus; & ideo etiam consistere non posset, quod utraq; invalida esset, & contra Canones, contra Concilium; contra leges Imperiales; tum scandali plena, quæ Ecclesiasticos pejori conditione

ditione faciat, quàm personas infames. Adjiciebat, eos qui legem illam tulissent in censuras ob eam rem incurrisse. Hæc eadem eodem modo à Nuncio suo *Venetius* proponenda curavit. Et cum per eos dies venissent legati à Repub. missi extra ordinem, qui cum Sanctitate sua congratularentur, eadem etiam cum iis querimoniâ usus est, in eunte Mense *Novembri*, Ann. MD. CV. iussitq; omnia cum redirent, *Venetiæ* referre.

Novembr.

¶ Dum hæc geruntur, *Genoveses*, ut Pontifici satisfacerent, Decretum de rationibus Confraternitatum ad calculum revocandis abrogaverant: excusabant tamen quoddam publicæ tranquillitatis causâ Decretum in negotio de Oratorio ratum haberi conveniret. Id Papæ bilem movit adeò, ut monitorium typis excudi contra eam Rempublicam curaverit: minatus Cardinalibus *Genovesibus*, ni sequeretur revocatio etiam Decreti super Oratorio, se id publicaturum. Spectabat Pontifex se hoc exemplo Rempublicam *Venetiam* inducturum, ut ejus voluntati cederet, ita ut ne hiscere quiddam contra sustineret: persuasus omni libertate sua cessuram, ut in molestias & difficultates non incideret, præsertim si deliberandi spatium diuturnum non haberet. Itaque nec expectata responsione, ad ea quæ legati extraordinarii retulissent, & ordinarius scripsisset *Venitiæ*, conquestus est denovo cum legato, tum de *Canonici* incarceratione, tum de lege facta: quam ab ipso tempore aggravabat, latam, ut niebat, Feriâ V. majoris hebdomadæ. Concluserat sermonem ostenso monitorio contra *Genoveses* factò, dicebatq; velle obedire sibi, & se Breve Hortatorium *Venetiæ* mandaturum inde ulterius processurum. Legatus Sanctitati suæ subiecit, XXVI. *Martii*, quo die lata lex erat, in sepelimanarii sanctam illius anni incidere non potuisse, cum dies Paschalis esset ad X. *Aprilis*: suppliciterq; obtestabatur Sanctitatem suam, ut omni ipsi commississet ut *Venitiæ* hisce de rebus perscriberet, & legatis extraordinariis imposuisset, ut de iisdem coràm tractarent, haud gravaretur responsum aliquod expectare, remq; interea integram reservare. Hoc Pontifex

cem parumper cohibuit. Nam circa medium *Novembrem* Legatus (accepto responso ad ea quæ ipse Pontificis jussu scripserat, etsi nondum ad ea quæ extraordinarii tractassent) prout à Senatu in mandatis habebat, exposuit. Sanctitati suæ, justum titulum & possessionem Reipub. judicandi Ecclesiasticos in delictis secularibus, potestate niti Supremi Principis naturali, & consuetudine nunquam interrupta plusquam mille annorum: attestantibus etiam Pontificum Diplomatis, quæ in publicis tabulariis extant. Ostendit etiam legem de possessionibus Laicis in Ecclesiasticos non transferendis, non tantum esse Urbis *Venetiæ*; sed propriam etiam & peculiarem majoris partis Civitatum ei subjectarum: quod si quæ eâ carerent, nempe rectum esse ut Civitatis dominatricis leges acciperent. Sed & æquitatem legis demonstravit, quæque his temporibus præsertim ad conservandas Domini vires esset necessaria; adjunctis multis rationibus, & exemplis multorum Christiani nominis Regnorum, & quarundam status etiam Ecclesiastici Civitatum. Auscultabat impatienter Pontifex, corpore irrequieto; nec obscure vultu gestuque tulit, quam hæc animo ingrata accidissent. Ad extremum respondit, Vanas esse rationes quæ adferebantur; nec judicandi consuetudini innitendum: quæ quantò antiquior esset tantò pejor. De Brevibus verò, non esse aliud archivum Brevium Pontificiorum, quam *Romæ*: quæ arriperent, & in hac causa jactarent, chartas esse rejctaneas: se sponcione certaturum in lineum quod gestabat amiculum, Brevia authentica nulla in hac materia ostendi posse. Quod ad legem attinebat, se juvenem adhuc in *Academia*, postea in Officiis Vice-legati, Auditoris *Camera*, & Papæ Vicarii, in istis rebus versatum & satis intelligentem esse, & probè scire, legem illam consistere non posse; sed neque veterem *Anni MDXXXVI*: dominium honorum penes privatos esse, adeoque dispositionem ipsis liberam relinqui oportere; & eam restringere tyrannicum esse: ipsum Senatui legem hanc ut parum honestam habuisse; itaque interdixisse ne cuiquam ejus exemplum daretur: quod si alibi leges

leges sint perfimiles, scilicet factas cum auctoritate Pontificum: nec ad *Venetos* pertinere regimen status Ecclesiastici, sed ad Papas, qui Statuta poterant condere qualia placuisset in proprio statu: velle denique sibi obediri. Non animadvertit Pontifex, dum affectui nimis indulget, quod, cum defensionem libertatis Ecclesiastica sibi proposuisset, non illam defendebat, sed licentiam Secularium disponendi ad arbitrium de suis bonis, sine legum freno; quodque hanc legitimam limitationem tyrannidem appellare, erat Pontificibus precipue ejusdem criminis notam inurere. Verum haud contentus difficultatibus objectis, adjecit etiam, se nuper intellexisse Comitem *Brandolinum Valdemarinum* Abbatem *Nervesa* in carcerem conjectum esse, quem volebat Nuncio suo in manus tradi, simul cum *Canonico*. Comperisse etiam aliam ordinationem factam *Ann. MDCIII.* ut ne cui fas esset Ecclesias extruere sine licentia Senatus. In hanc acerbius invehit, concludens ad extremum his verbis, *Quia & ipse Molanus haereticus dicit, quod sapit haeresin.* Adjecit etiam ad se delatum, Rempub. retinere 500000 coronatos de legatis ad usus Ecclesiae. Hisce omnibus volebat remedium adhiberi. Legatus contra, Deum nihilo plus auctoritatis dedisse ad sui status regimen Papis, quam ceteris Principibus, qui ex lege naturali omni necessaria potestate instructi sunt. Et sicuti non spectat ad *Venetos* statum Ecclesiasticum gubernare, ita nec ad Ecclesiasticos *Venetum*. Nec legem in occulto habitam, sed per omnes Civitates publicatam, & in omnibus earum Cancellariis in legum tabulas relatum, unde cuivis esset excubendi copia. Ostendit etiam aperte quam falsum esset Rempub. quicquam de legatis Ecclesiasticis retinere. Quod si Sanctitas sua omnes Reipub. leges examinare veller, & aurem praebere calumniis malevolorum hominum, nullum controversiis modum aut finem fore. Hic Pontifex se cohibuit. Et quod ad illa quingentamillia attineret, sibi satisfactum: neque sibi voluntatem esse controversias multiplicandi, sed restringendi ad haec tria capita; Ordinationem de extruendis Ecclesiis; legem de possi-

12

sessionibus Laicis in Ecclesiasticos non transferendis; & iudicium institutum in causis *Canonici*, & Abbatis. Hisce tribus in capitibus dicebat velle sibi obediri. Adjiciebat, ne existimarent tractando rem extorquere: velle se ut sine ambagibus, & celeriter provideretur; alioquin usurū iis remediis, quæ visa essent: Se in ea sede positum, ad sustentandam Iurisdictionem Ecclesiasticam, pro qua in parte felicitatis habiturus sit sanguinem effundere: quod ad suos consanguineos pertineret, velle se, ipsos fortunā privatā contentos manere: sibi fixum oculis irretortis progredi, quicquid accideret. Illud quoque iterabat quod antè dixerat, missurum se Breve Hortatorium ad Rempub. ut procederet negotium, nisi dicto obedientes fuissent.

¶ Abbas is, quem diximus, *Nervusianus* accusabatur crudelissimam tyrannidem exercuisse, in oppidis suæ habitationi vicinis; ut qui bona cuiusq; quo pretio placuisset usurpare non dubitaret; sceminis cuiuscunq; conditionis stuprum ac flagitium inferret; atque in eum finem amatoriis aliisq; operationibus magicis uteretur: quod ex professo exquisitisissima venena conficeret, quibus fratrem germanum sustulisset è vita; tum Sacerdotem quendam Ordinis *S. Augustini*, aliūmq; servulum suum: hosce duos, quod facinorum suorum conscii essent; illum, quod æmulus in familiā: quod eodem veneno ipsum patrem suum in summum vitæ periculum adduxisset: quod cum sorore quadam suā incestam consuetudinem habuisset, eāmq; continuatam: quod ancillam, ne illius indicio proderetur, veneno necasset: quod inimicum quendam suum occidendū curasset; post, facinoris ministrum veneno sustulisset, ne id palam fieret: quod alia homicidia & scelera perpetrasset.

Decembr.

¶ Incunie sequenti mense *Decembri*, *Genueses*, interponētibus se Cardinalibus illius nationis, magis præut rationes ipsorum privatæ postulabant quàm ex bono patriæ publico, Decretum etiā de Oratorio revocarunt; promittente Pontifice nihil deinceps in eo tractatum iri, nisi de rebus spiritualibus. Id Pontifex Legato *Veneto* enarravit, Senatū hortatus,

tatus, ut victos Nuncio suo traderent; & duas constitutiones revocarent. Propositóq; *Gennensium* exemplo dicebat, *Sequitur in panitentes*. Ad ea Legatus, non esse eandem causam, aiebat, Reipub. *Venetæ*; quòd ea septem Cardinales cives suos non haberet, mediatores inter se & Sanctitatem suam: nec res easdem esse; quòd Statuta Reipub. necessaria essent pro Dominii gubernatione, & à multis prædecessoribus suis, qui ante Pontificatum vixerunt *Venetis* Confessores, Inquisitores, aut Nuncii, accuratè observata; nec unquam tamen postquam assumpti sunt ad Pontificatum reprehensa. Ad quæ respondit Pontifex, Si leges de alienatione, & de extruendis Ecclesiis essent necessariae, Se nimirum illas concessurum, & id facturum, quod Principibus secularibus non licet: ad suam fidem confugerent, experturi ipsà re promptissimum ad favendum Reipub. utilitatibus, jubendis illis legibus, ubi edoctus esset ita facto esse opus. Verùm quod ad Ecclesiasticos judicandos attinebat, id se nullo modo permissurum: neque enim eos comprehendi inter subditos Principis; nec ab eo poenis affici posse, etsi rebelles essent. Priores Pontifices id non intellexisse, verùm se rationem habiturum salutis animæ suæ; & res Dei, sicuti par est, tractaturum; neq; defuturum dignitati suæ. Hactenus officio Patris perfunctum, venturum jam ad alia remedia: constitutum sibi Breve Hortatorium mandare super prædictis tribus Capitibus. Quòd si intra præfixum spatium sibi non pareant, ulterius progressurum: nam sibi potestatem in omnes datam, aded ut etiam Reges privare possit imperio, habiturum etiam in subsidiis legiones Angelorum. Legatus Pontifici considerandum proposuit, quanti referret haud tantà cum festinatione procedere: quòd parum convenire videretur legē de Ecclesiis cum illa altera de alienationibus conjungere: sed nec causam Abbatis cum illa *Canonicis*, quòd nesciret adhuc quæ mens esset Reipub. in his duobus capitibus, ut nondum de iis accepto responso: itaq; orabat Sanctitatē suam ut hoc negotium non properaret. Respondit Pontifex, iteratò scribendum, quo celerius responsum impetret.

¶ Senatus, re-maturè consideratà, & perpensa hinc indignatione, & præcipiti Pontificis impetu; inde libertate publica & sui regiminis necessitate, respondit ad primum *Decembriis* Nuncio, & *Romam* rescripsit Legato, Se non posse victos reddere legitime datos in custodiam, neq; leges revocare justè latas, ne libertati Reipub. naturali à Deo datæ, ejusq; divina Majestatis præsidio, & sanguine majorum suorum per tot annorum secula defensæ, præjudicarent; ne totam Civitatis administrationem, istiusmodi legibus & institutis ad illud usq; tempus foeliciter suffultam, permiscerent; néve in Dominium confusionem inducerent, non sine periculo, ne res tandem in seditionem aliquam molestam defineret. Hoc Senatus-consultum concordi omnium suffragio factum erat: quod & Nuncio significatum, & *Romam* perscriptum. Id adeò ad declarandam in asserenda sua libertate Reipub. concordiam; spemq; omnem præcidendam, quam Pontifex Jesuitarum promissis inductus in Senatus dissidio posuerat.

Accepto hoc responso cum ex Nuntii literis, tum etiam à Legato coràm, nihil tamen Pontifex de suo proposito remissit: verùm in eo constans, quod inde à principio facere decreverat, & in quo animum defixerat; de Brevis scilicet expediendo: ne iis quidem movebatur quæ à Legato dicebantur, cum rationem & necessitatem consilii à Senatu capti ostenderet, & constantiam quæcum esset perseveraturus, & incommoda gravissima consecutura, si Sanctitas sua per vim agere decrevisset. Duòq; igitur Brevia formanda curavit: alterum super duobus Statutis; alterum super duobus incarcerationis.

¶ Per id tempus pervenit *Romam* fama cujusdam Edicti facti à Repub. *Lucensi*, quæ cum in magnas perturbationes in publicis negotiis administrandis incidisset, ob literas Executoriales, quæ dicuntur, ab Auditore *Cameræ* Romanæ in illam Urbem transmissas, statuerat, ut ne executioni darentur, nisi ostensa prius Magistratibus. De quo Papa supra modum excanduit: dixitq; esse contra libertatem Ecclesiasticam; & se Edictum illud revocari velle. Tametsi illius Reipub. Agens responderet, Rempublicam suam in eo exemplum mul-
torum

torum Principum secutam, quos in revocatione itidem sequi parata sit, modò ipsi præcederent. Cæterum in causa cum Repub. *Venetâ*, ad nonum *Decembris*, qui dies pro audientia Legati status & ordinarius erat, Pontifex cum illo magnâ cum humanitate tractavit; adeò ut nunquam tam benignè à Sanctitate sua acceptus fuerit: ex quo in spem venit, decrevisse ipsum remittere aliquid de vehementia, & cum maturitate procedere. Id totum contrâ fuit: Nam Papa certus ad facta veniendi, verbis pepereit, ut eventus docuit. Siquidem ad decimum *Decembris* duo Brevia expedivit clausa, & *Decem. 10.* inscripta, *Marino Grimano Duci, & Reipub. Venetorum*: hæc eodem die ad Nuncium suum transmissit reddenda. Menebat Pontifex ne quid emanasset de Brevibus *Venetis* mandatis; adeòq; ne differri posset adventus Cursoris. Itaq; alia bina eodem cum illis exemplo, viâ quæ per *Ferrariam* ducit, ad Nuncium transmissit: sed neutri Cursorum impedimenti quicquam obiectum; verum Nuncio uterque fasciculus rectè suoq; tempore redditus est. Postquàm Brevia Româ abierant, Pontifex ad diem duodecimum Cardinalibus in Consistorium vocatis, exposuit Rempub. *Venetam* libertatem Ecclesiasticam violasse, duabus legibus condendis, duobusq; Ecclesiasticis sub custodia retinendis: dilatarâ aliquantulum super quodque trium capitum oratione. Neque Cardinalium tamen sententias rogavit, aut ipsis dicendi potestatem fecit: quæ res & ipsorum Cardinalium submurmuratione non caruit; quòd sibi ex antiquis constitutionibus viderentur non modò participes negotiorum, sed & consultores esse debere. Et sanè omisâ in præsens consideratione quid de causa ipsa judicandum esset, unanimes existimabant, & præceps, & periculosum esse Pontificis consilium. Vt cumq; postea, consideratis ex utraq; parte rationibus, de causa merito diversi diversa sentiebant. Veluti & Legato *Veneto*, qui post cum multis eorum collocutus est, variè respondēbat. Alii Pontificem, his omisiss, ad Ecclesiæ necessitates magis urgentes animum attendere debuisse. Cardinalis *Belarminus* apertè dicebat, Papam secum de istis negotiis juris-

risditionalibus non colloqui; quod de iis aliquantò laxius sentiret; seq; hortaturum Pontificem ut ad Prælatorum in Ecclesiis suis residentiam animum attenderet. *Baronius*, Hæc talia cum ipso non tractari, quod satis scirent quemadmodum solitus esset respondere. *Zappata*, Esse in Hispania leges similes prorsus istis, quæ in controversiam venerant. *Adenopolitani*, Leges ita posse temperari, ut res eadem manerent, Ecclesiasticorum nulla mentione nominatim factâ. Alii Leges probabant, non item Iudicia. Alii Iudicia, non Leges. Illud certum, ante Brevium expeditionem, metu ne quid incommodi accideret; Cardinales *Baronium*, & *Perrenum* seorsim in audientia privata, vehementer egisse cum Pontifice, ut ab incepto tam arduo & periculoso desisteret; aut saltem re in disceptationem adductâ temporis uteretur beneficio, ut ad finem sibi destinatum perveniret; neque celeritate nimia cuncta in discrimen adduceret: sed nihil Sanctitatem suam dimovere poterat, ab exequendo quod proposuerat.

Senatus intereâ ut præcipitlo, ad quod Pontifex ferri videbatur præverteret; clarissimâq; reverentiæ demonstratione evelleret opinionem, quam videbatur concepisse, quasi contemneretur; & interpositâ morâ ut necessario spatium concederet melius cogitandi; utq; insuper evidentem iustumq; prætextum daret, si modo resipuisset, lentius agendi, censuit his de rebus Legatum peculiarem ad ipsum esse mittendum. Atque, ut vel ex personâ ipsius dignitate Pontifex cognosceret, quanto honore Sanctam illam Sedem prosequeretur, *Leonardum Donatum* Equitem, & Procuratorem *S. Marci* elegit, Senatorem gravem ætate; & sine controversia quotquot erant in Repub. eminentissimum; qui post in Principem assumptus est. Decrevit etiam ad Ministros suos in omnium Principum Aulis perferbere, ut per eos rationes publicæ aliqua ex parte Principibus innotescerent, Pontificis duritas, & quicquid in summa gerebatur.

¶ At Nuncius, quod postridiè quàm electus erat Legatus, Brevia recepisset, præsentatione eorundem abstinuit; deque
ejus

ejus electione per Cursorem peculiarem significavit. Id Pontifex ut accepit, supra modum itiscandâ exarsit in Nuntium, quoddam mandata executus non esset, sibiq; iudicium arrogasset quid factu melius. Cursoremq; peculiarem ad eum remisit, cum mandatis, continuo ut eas literas accepisset, Brevia presentandi. Nêve Legatus hoc aliqua persentiret, Cursorem iubet rheda vectum, & quidem sine ocreis, discedere ab Urbe, tum secundâ statione equum conscendere: quod & factum. Nuncius acceptis mandatis eâ nocte quæ Christi Natalitia præcedit, ut Sanctitati suæ accurate obediret, tempore matutino illius festi, Consiliariis congregatis, ut Missæ solenni horæ tertiæ intervenirent, Breve reddidit. Aderat Dux *Grimmus*, utpote inter mortuæ vitæ discrimine positus, quam etiam postridi eum morte commutavit. Itaq; Brevia nec resoluta sunt, sed pro more Reipub. ad novi Ducis creationem cura conversa. Papa certior factus à Nuncio de Brevium presentatione, & Ducis morte, rescripsit, ut, protestatione interposita, Rempubicam prohiberet ulterius in electione progredi: nam eum nullam fore, utpote ab excommunicatis factam; sperans hac ratione confusionem aliquam, aut diffidium immittere in Rempub. tam novo incepto, quod aliàs *Rome* evenerat Sede vacante. Ignarus nempe institutorum & administrationis Reipub. quæ ob Ducis mutationem, aut interregnum, nullam subit mutationem, sed firma omnino, & ex omni parte stabilis manet. Hoc ut exqueretur Nuncius, magnâ cum instantiâ audientiam poposcit à Senatu. A quo non admissus est, pro veteri consuetudine, Principum Ministris, vacante Ducatu, Senatum non dandi, ex alia quàm condolendi causa.

¶ Interea, dum novi Ducis electioni pro se quisq; vacans, Nuncius communicavit cum multis mortalibus, quid ei commissum esset de protestando; & illud insuper, ne quid faceret, ex quo quicquam quod esset factum approbasse videretur. A quibus admonitus est de cœpti magnitudinem tentari nunquam prius audiam, quæ Spiritualia cum Temporalibus prorsus confunderet, quæ offensionem sum-

18

nam & immedicabilem allatura esset, nedum Reipub. sed & omnibus ubiq; penes quos rerum potestas: nec in urbe per hanc causam quicquam turbatum iri; imò hanc injuriam omnes excitaturam, ut conjunctis studiis dignitatem publicam sustinerent; fortasse etiam omne commercium cum Curia Romanâ interrupturam. Iisdem literis quibus significavit se ad audientiam à Consiliariis non admissum, hæc omnia

ANN. DOM. Nuncius Pontifici simul consideranda subjecit. Electores MDCVI. interea haud diu morati id quod erat sui muneris exequi, ad Januar. 10.

decimum diem *Januarii*, secretis suffragiis prout moris est, ad supremam in Civitate dignitatem extulerunt *Leonardum Donatum*, Senatorem sine controversiâ præ cæteris omnibus eminentem, tum vitæ integritate inde à pueritia continuatâ, tum rerum administrandarum scientiâ, & exquisitâ literarum cognitione; omnibus etiam virtutibus heroicis, quæ hoc seculo rariùs extant, adornatum. Legati omnes continuò congratulatum, pro more, novo Principi voverunt: solus Nuncius ab ejus congressu abstinuit, expectatâ Pontificis responsione, quid super iis rebus sentiret, quæ ipsi pensanda proposuerat, à prudentibus Præfatis nonnullis suggesta. Cæterum tametsi Nuncius non compareret, Dux tamen non omisit ad Pontificem scribere, pro more, ut eum electionis suæ certiores faceret.

¶ Iam sparsa erat Romæ in publico fama, constituisse Pontificem novum Ducem haud recognoscere; & ad Legati aures pervenerat: qui haud segnitè cum quibuscvis egit qui apud Pontificem plus poterant; ostendens incommoda sine dubio eventura, si id consiliû obtinisset: & ipse secum præbe constituerat quid sibi agendum esset. si literæ non reciperentur. Verùm Pontifex, siue ob hanc causam, siue ob ea quæ à Nuncio acceperat, hanc exceptionem silentio præterit: & literas haud aspernatus, Duci respondit congratulabundus; revocato etiam quod Nuncio dederat in mandatis, ne coram Principe compareret.

¶ Interea per id tempus quod à præsentatione Brevium usq; ad responsionem Senatus, quam mox dicam, intercessit,

sic, Pontifex dum audientiam dabat, non cessabat sollicitare, ut aliquid explicarent; dicens, haud opus esse morâ ob defectum Principis; posse enim rectè, ut sibi videbatur, per id tempus convocari Senatum: non putarent, re in disceptationem deductâ, tractando totum extrahere: moram sibi odiosam: scripsisse quidem se, veluti qui de Reipub. obsequio bene speraret; quod si responsum citius non impetraret, aliam rationem initurum: semel & id adjecit, *Gravi expeditum*; quod post interpretatus est, non ut asseveranter dictum, sed ita ne se ad aliquod determinatum tempus astringeret, quia libertatem retineret faciendi quicquid placuisset; quod si & vivo sibi pellis detrahenda esset, se causam Dei, & dignitatem suam sustentaturum. Erat ex Curia opinio, Reipub. omnino cessuram; & ita animum induxerant, potius quam ut pacem turbaret, magnam vim auri profusuram. Esse præterea in Senatu multos scrupulosos; & in angustiis decernendi, fore, ut metus plus posset.

¶ At *Venetis* quod primum negotium Senatum exercuit post electionem Principis, erat causa cum Pontifice. Et inprimis electus Legatus in locum *Donati* (jam Principis facti) *Petrus Dondus* eques, qui legationem eam quam primum obiret. Inde acceptis Brevibus quæ diversa credebantur: unum de Legibus, alterum de vinculis; resignata ambo eodem exemplo, & iisdem verbis concepta reperta sunt. In iis dicebat Pontifex hæc ferè, Venisse ad suam notitiam, Rempublicam annis elapsis in Conciliis suis multa contra libertatem Ecclesiasticam, Canones, Concilia, & Pontificum sanctiones tractasse & constituisse. Inter cætera verò, *Ann. 1603*, in Concilio Rogatorum, habito respectu ad leges quasdam majorum suorum de Ecclesiis & locis piis non extruendis sine licentia, cum veteres ordinationes abrogare potius debuisset, de eodem negotio idem statuissè; denuò, & statutum, quod erat *Veneta* Urbi proprium, ad quoscunq; Dominii locos extendissè, cum poenâ in transgressores; quasi Ecclesiæ & personæ Ecclesiasticæ temporali jurisdictioni ullo modo subjicerentur; & qui Ecclesias extruunt, mul-

Standi viderentur, tanquam in aliquò scelere deprehensi. Præterea, Mense *Martio* proximo, respicientem aliam legem factam *Ann. 1536*, in qua alienatio perpetua bonorum Laicorum intra Civitatem & Ducatum *Venetum* in Ecclesiasticis sine licentia Senatus sub certis poenis prohibebatur. Quam legem utcunq; Senatus rescindere tenebatur, tamen idem denuò sanxisse, legemq; & poenas prædictas, ad omnes Status sui locos extendisse: perinde ac si liceret Dominis temporalibus aliquid statuere, aut jus aliquod exercere; aut sine Ecclesiasticis, præcipue verò sine Pontifice, de bonis Ecclesiarum, iis potissimum quæ à fidelibus, pro remedio peccatorum & conscientiarum exoneratione, Ecclesiis & Ecclesiasticis personis, & aliis locis piis relicta sunt, disponere. Quæ cum in periculum animarum cedant, inque multorum scandalum, & repugnent Ecclesiasticæ libertati, invalida esse & nulla; sicut ipse etiam pro talibus declaret, ad quæ observanda nemo obligetur: quin & eos qui hæc & similia Statuta condiderint, atq; iis usi essent, in censuras Ecclesiasticas incurrisse, feudorumque Ecclesiasticorum amissionem; eorumque Status & Dominia aliis etiam poenis subijci. Quin & poenas prædictas contra ipsos, nisi cuncta in pristinum statum restituerent, aggravari; nec eos, nisi talibus legibus revocatis, & restituto in integrum si quid earum vi consecutum esset, absolvi posse. Eapropter se in supremo throno positum, ut qui talia dissimulare non posset, admonere Rempublicam, ut, considerato animarum periculo in quo versaretur, huic rei provideret. Quod si admonitioni suæ non obediat, præcipere sub poena excommunicationis lætæ sententiæ, ut leges prædictæ & antiquæ & novæ revocentur, & in irritum ducantur; utque hoc per totum Dominium publicetur, ipsiq; significetur. Quod nisi fieret, nempe se coactum iri, postquam de hisce traditis per Nuncium suum certior factus esset, ad poenarum executionem absq; alia Citatione procedere, & ad alia remedia. Nolle siquidem se, ut in die iudicii Deus Optimus Maximus à se rationem reposcat, quod officio suo

suo defuisset. Nec alium sibi finem esse propositum, quam tranquillam Reipub. Christianæ administrationem; nec distimulare posse, si quando latur authoritas Sedis Apostolicæ, libertas Ecclesiastica impetatur, Canones negligentur, Ecclesiarum jura & Ecclesiasticarum personarum privilegia violentur, quæ sui muneris summa sit. Neque se mundanis rationibus moveri; nec aliud querere quam gloriam Apostolici muneris sui, quam fieri posset, integrè exercendi. Et sicuti non esset intentionis suæ autoritatē secularem infringere, ita nec permissurum ut imminuatur Ecclesiastica. Quod si Respub. suis mandatis obtemperaret, magnā ipsum molestiā liberaturam, quam ejus causā caperet: eique liberum fore feuda Ecclesiastica quæ possideret retinere. Nec ullā aliā ratione Rempublicam à se melius propulsare posse ea incommoda quæ ab infidelibus pateretur, quam conservandis Ecclesiasticorum juribus, qui dies noctesq; pro ipsa ad Deum preces effundentes excubarent.

¶ Senatus, intellectis difficultatibus à Pontifice propositis, decrevit de totā re communicare cum suis in Juris scientiā Consultoribus. Ii erant *Erasmus Gratianus Utinensis*, & *Marcus Antonius Peregrinus Patavinus*, Equites, & inter celebres Jurisconsultos hujus seculi, numerandi; sicut opera ipsorum, quæ prostant, palam ostendunt. Atque, ut unā cum his Consultorem haberet in re Theologicā & Canonum cognitione peritum, *F. Paulum Venetum* ordinis Servorum ad servitium suum perduxit. Cum his tribus, & cum Doctoribus studii *Patavini* primariis consulit, & cum aliis ex Urbe & Dominio, notis integræ conscientiæ & scientiæ eminentioris, ut Pontifici quod ex re esset responderet. De iisdem etiam controversiis, celebres per *Italiam* Doctores, perque alias *Europa* regiones consulere statuit, ut ex eorum sententiis exurgentes difficultates explicaret. Et brevi spatio consilia excellentissimorum Antecessorum gentis *Italæ* impetravit, præter eos qui Dominio *Venetæ* subiecti erant, nominatim *Jacobi Menochij* Præfidis *Mediolanensis*, hominis cujus dignitatem tum actiones ejus ho-

noratissimæ in asserendâ Magistratum auctoritate, tum
 Scripta in perpetuum victura illustrem faciunt. Succedente
 verò tempore obtinuit etiam in Scriptis consilia Doctorum
 in *Francia & Hispania* celebrium, qui diverso itinere, omnes
 tamen evidenter monstrabant, controversias à Pontifice
 motas dere Temporali esse, ad quam auctoritas Pontificia
 non extenditur; adeoque licuisse Reipub., quemadmodum
 regiminis sui rationes poscebant, ita statuere. Missa sunt
 etiam *Venetiæ* exempla Legum penè omnium Regnorum &
 Dominiorum Christiani nominis, in quibus similia omnino
 statuta & condita erant, & observata: quæ postea variis
 scriptis pro jure publico editis aut inserta sunt, aut nomi-
 nata. Verùm pro præsentis copiarum cognitio Doctorum suo-
 rum sententiis, Senatus ad diem 28. *Januarii* respondit in
 hanc sententiam, Ex literis Sanctitatis suæ magno cum do-
 lore & admiratione se percepisse, leges Reipub. foeliciter
 per tot secula observatas, nec ab aliquo prædecessorum
 Beatitudinis suæ in dubium vocatas (quas revocare esset
 ipsa fundamenta regiminis evertere) reprehendi, tanquam
 contrarias auctoritati Sedis Apostolicæ; quæque eas condi-
 dissent, homines pietate præstantes, & de Sede Apostolica
 benemeritos, jamque cælo ascriptos, notari tanquam liber-
 tatis Ecclesiasticæ violatores. Siquidem, prout à Sancti-
 tate suâ admoniti erant, examinasse, & examinandas curasse
 leges suas, & veteres, & novas: nec in iis quicquam repe-
 ruisse, quod pro supremi Principis auctoritate decernere
 non possent, quodve auctoritati Pontificali officiat: cum
 ad Secularem pertineat, providere quales societates in civi-
 tates introducantur; nève extruantur ædificia, quæ aliquan-
 do tranquillitati publicæ damnoſa esse possint. Præsertim
 quòd et si id Dominium (si quod aliud) Ecclesiis & locis ad
 pietatem destinatis abundet, quoties tamen commodum
 fuisset, nunquam desensum sit extruendi licentiam dare; pro-
 motis etiam operibus publicâ liberalitate & magnificentiâ.
 Legem porro de non alienandis bonis Laicis in Ecclesiasti-
 cos in perpetuum, de rebus merè temporalibus disponere,
 adeoque

adeoque nihil quicquam contra Canones facere. Et sicut Pontifices Ecclesiasticis interdicare potuerint, ne in Seculares bona Ecclesiarum sine licentia transferant; ita Principem de bonis Laicis itidem statuere posse, ne in Ecclesiasticos alienentur sine licentia. Nec tamen ob eam rem Ecclesiasticos quicquam amittere ex eo quod ipsis relictum aut donatum sit, cum ejus pretium justum accipiant. Quinetiam in detrimentum credere nedum potestatis Temporalis, sed & ipsorum Ecclesiasticorum, vires Reipub. imminuere, quæ ejusmodi alienatione mundis necessariis privetur, cum tamen ipsa Christianæ Reipub. munimentum sit contra infideles. Senatum igitur non existimare quod censuram aliquam incurreret, cum Principes seculares lege divina, cui nulla humana derogare possit, potestatem habent leges de rebus Temporalibus condendi. Nec Sanctitatis Sux Motionibus locum esse, ubi de re Spirituali non agatur, sed Temporalis sejuncta prorsus ab authoritate Pontificia; & minime credere Senatui Sanctitatem Suam (placatis & religionis studiosissimam) sine causa cognitionis, in suis comminationibus per se veracuram. Hæc se breviter scripsisse, cetera Legatum extraordinarium, una cum aliis quibusdam negotiis, ploribus exsecuturum.

¶ Inter hæc Pontifex incredibili desiderio senebatur responsi ad Brevia sua accipiendi, quod ille suis cogitationibus conforme expectabat; nec poterat unquam in animum inducere, Reipub. majorem rationem conservandæ suæ libertatis, quam metum ipsius minorum, habituram. Atque ut ostenderet quantum illæ terroris haberent, non modò *Germaniam*, sed & majori exemplo, cum intellexisset *Sabaudia* Ducem Episcopo *Fossariensi* imperasse, ut de finibus suis discederet (quod ab ejus Celsitudine, non nisi ob graves & magni momenti causas, factum erat) iratus supra modum Pontifex Excommunicationem Duci comminatus est, nisi præceptum retraheret.

¶ Pervenerunt *Romanæ* literæ Senatus, & à Legato Pontifici reddite sunt: qui eas coram ipso Legato resignavit; & impri-

inprimis commotus est admodum ob errorem commissum, duobus Brevisbus eodem exemplo pro diversis datis; cujus errat culpam Nuncio imputabatur quantoque longius processerat inter legendum, tanto magis se turbatum ostendit. Ad extremum, haud plura, quam Brevisbus suis Monitoriis nihil responsum, dicebat. Et Senatus responsiones frivolas esse. Rem claram. Et sibi certissimum pergere porro. Adjecit etiam, Se nuper aliam, quonque legam reperisse, de bonis Ecclesiasticis Emphyteuticis, quam volebat una cum ceteris revocari: & eam licet tum primam proponeret, quod prius non rescisset, pluris tamen quam omnes ducere. Atque ita in animum inducendum, sibi us obtemperarent, nam suam causam causam esse Dei, & sic portare inferi non potest. *bunt adversus eam.* Quod si Monachi Patrum aut alibi, plus quam opus esset, compatirent, ad se restituerent, sibi eam rem curare fore; nec auctoritatem Secularem huc se ingerere posse. *Venerat, si id faceret, Tyrannos esse, & a maioribus suis degenerare.* Hec ita corruptus dixit, ut Legatus consilium non videretur ulterius, cum progressus ad id quod paucis verbis citca hanc ultimam legem factis, discedendi veniam petiit. Sed cum jam ingressus esset illa Camera ubi audientia dabatur, revocatur a Pontifice, qui & ipse erectus in pedes, in consilium iterius ipsum introduxit; remissioque nonnihil rigore quo usus erat antea, lenior factus satis tranquille disseruit quae habebat pro causa sua; & Legati responsa auscultavit; nec ab aliqua compositione abhorreere videbatur. Quodq; ad legem ultimam repertam, conclusit se deinceps verbis pariturum, modo ut sibi aliqua ex parte satisficeret in negotio reliquarum duarum, de quibus in Brevi meminisset. Quod ad carceratos, tradito in manus Nuncii sui Canonico, Abbatem se ex gratia iudicio Fori Secularis concessurum. Sed conficerent, se mora impatientem esse: nolle se rempendere ea spe, Papam brevi moriturum. Quod si 15 diebus sibi satisfactum esset, nihil aliud molestia per suum Pontificatum senturas: si intra illud diem nihil impetret, progressurum ulterius. Legatum etiam

etiam rogavit, ut eâ de re perscriberet, Curforémq; peculiarem ob hanc causam expediret; quod & is fecit. His similia & Nuncius in Collegio *Venetis* locutus est; hortatus multis verbis ut Pontifici satisfacerent, revocatis duabus Legibus, redditôq; Canonico: hoc pacto pollicitus plus gratiâ à Pontifice impetraturos, quàm à Sede Apostolicâ unquam cuiquam Principi concessum fuerit. Tum injectâ mentione Legis de Emphyteusibus, narrabat Pontificem ita existimare, Eam legem magis contrariam authoritati suâ, quàm reliquas duas: sed in eo haud ita multum expatiatus est, & hanc sermonis partem sine conclusione etiam reliquit: quod cum auditum esset, multam præbuit admirationem; & Dux, quod nullam antea ejusce rei tractationem audisset, majorem explicationem requirebat. Ad quem Nuncius propius accedens, & submissâ voce, non opus esse, dicebat, eâ in re ulterius progredi: etenim se spondere Serenitati ejus, de eo nullum sermonem fore. Verùm Duci reductum non videbatur, ut ea promissio secreta maneret: itaq; altâ voce, quid ipsi à Nuncio dictum, quid promissum iteravit. Hæc remissio rigoris, quâ & Papa *Roma* usus erat, & ejus Minister *Venetis*, fecit ut crederetur, adventu Legati extraordinarii fore ut omnia facillè componerentur; id quod erat Senatui gratissimum, Pontifici nempe ut de Reipub. jure tandem persuaderetur. Itaque Nuncio, qui duriter & importunè sollicitabat negotii exitum, respondit, profecturum *Duodum*; qui quod opus esset Sanctitati ejus representaret. At Pontifex, vixdum elapsis quindecim diebus, ad rigorem reversus, circa medium *Februarium*, cum *Februar.* Legatus Reipub. *Nanus* retulisset dimissum *Duodum*, conquestus est de tantâ dilatione: dicens, Se moram nullo modo pati posse; neque obstrictum iri ut ipsum expectaret. Ex paucis post diebus narrante Legato de clade quam *Cigala* in *Persidis* confiniis accepisset, nihil prorsus eâ narratione invitatus dixit. At de *Duodo* insistens, Nolo, inquit, veniat ad reddendas rationes: nam à te satis dictum est. Nempe redierat Pontifex ad priora consilia, adeoq; Nuncio commisit

misit ut alterum Breve traderet, datum & illud decimo
Decembris, & inscriptum *Marino Grimano Duci & Reipub.*
Venetae, in negotio de Canonico & Abbate in custodiam
 datis. Hoc ille executus est XXV *Februarii* biduo postquam
 Legatus *Duoduo Romam* versus iter ingressus est, cum litem
 publicas XVIII expeditas accepisset. Princeps nonni-
 hil questus est, quod Breve presentaretur biduo post dis-
 cessum Legati pro eodem negotio; tantoq; magis, quod
 sibi id inscriptum non erat, sed antea factum ut Decessori
 suo traderetur. Papa in eo, quod dixi, Brevis narravit,
 Se ex Nuncii literis & sermone Legati intellexisse, reti-
 neri adhuc Canonicum & Abbatem antea captos à Magi-
 stratibus Reipub, qui crederent se id facere posse ut privile-
 giorum concessorum à Sede Apostolica, & cuiusdam con-
 suetudinis Ecclesiasticos iudicandi. Quae, si conformia es-
 sent Sacris Constitutionibus, ferret; sed cum contraria sint
 & Canonibus, & Ecclesiasticae libertati, quae ab ordinatio-
 ne divina originem ducit, committere non posse pro officii
 ratione, quin admoneat, nihil juvare consuetudinem, quod
 institutis Canonice repugnet. Quapropter hoc solum re-
 stare, ut, si Reipub. privilegium habeat aliquod à Prædeces-
 soribus suis concessum, illud ingenue & confidenter mittat
 à se & Ecclesia Romana eliminandum, ut monita, quae par
 sit, accipiat. Nam sibi compertum, Reipub. jurisdictionem
 sibi concessam transcendisse, eamque extendisse ad per-
 sonas, causas, & locos non comprehensos. Cuius rei etiam
 à Prædecessoribus suis reprehensa sit, seque privilegii con-
 cessis privasset, non servatis conditionibus in iis pactis. Ad-
 deoque se precipere sub poena Excommunicationis *lata*
sententia, ut quamprimum Canonici & Abbas in manus
 Nuncii sui tradantur, secundum delictorum suorum meriti
 castigandi; ne quia putet suos Ministros immunitate
 Ecclesiastica abuturos. Quin & omnibus notum cupere,
 velle se Ecclesiasticos ceteris exemplo probitatis esse. Quod
 si contra Canonici & Abbatem ab Officialibus secularibus
 processum sic ad actum quemvis, & sententias, sive con-
 dem-

demnatorias, five executorias, eas se in irritum ducere, & pro nullis declarare; additâ comminatione, si non obtemperetur sibi, aut si dilatio interponatur, Se, prout iustitia exigit, ulterius progressurum, nec quicquam eorum quæ ad officium suum spectant pro conservandâ Ecclesiasticâ jurisdictione omitturum.

¶ Senatus, intellecto quod Brevi continebatur, tametsi jam antea in consultationem Doctorum duxisset non tantum leges à Pontifice in altero suo Brevi nominatas, sed etiam negotiorum de judicandis Ecclesiasticis, quod Pontifex antea (sicuti dictum est) proposuerat; atque à Consultoribus responsum acceperat, in quo acquiescebat, consuetudinem, cujus nulla in contrarium extet memoria, in Dominio observatam legitimam ac ratam esse: nihilominus, ut nihil omitteret quod diligentia consequi posset ad explicandas difficultates, eosdem denuò congregavit, tum qui *Venetiis* habitabant, tum qui alibi intra Reipub. ditionem; eorumque sententias de eo quod Brevi continebatur, & qualenam responsum conveniret, exquisivit. Quibus perrogatis, & re totâ quantum opus erat examinatâ, respondit Pontifici, ad diem *Martii XI*, Legisse se cum reverentia Breve Sanctitatis suæ; non sine dolore tamen, cum videat excitari indies materiam discordiæ, & Sanctitatem suam instituta Reipub. hætenus conservata & illæsa perditum ire. Cum Canonium & Abbatem Nuncio suo remittere, nihil aliud sit, quam se spoliare potestate flagitia castigandi, quam Respublica ex quo primum esse coepisset, cum Summiorum Pontificum approbatione, exercuisset. Hanc potestatem Deum iis qui primi Rempublicam instituerant dedisse, & per ipsos derivatam ad eos qui nunc sunt, & semper moderatè exercitam, & intra legitimos terminos. Eam Pontificibus prioribus probatam: quòd si quis eorum quicquam in præjudicium potestatis Reipublicæ à Deo concessæ attentaasset, id nihil ipsi obesse, cum nunquam ob eam causam omiserit jure suo uti. Senatum pro certo habere, pro ea quæ est conscientie puritate, comminationibus Sanctitatis suæ

Martius.

suz nullum locum restare. Et confidere, in bonam partem accepturam, quod à Republica & antea & nuper factum esset in Dei honorem, & tranquillitatem publicam, & delinquentium castigationem.

Pontifex simul ut Nuncio mandata dedisset de Brevi tradendo, audito *Roma* sparsum esse rumorem, perinde ac si mutasset consilium, aut aliquid de suis postularis saltem remisisset, maximam molestiam cepit: Hisq; ut iret obviam, quàmq; sibi videbatur perdidisse dignitatem recuperaret, statuit denuò in Consistorio verba facere, ut ostenderet se in eadem sententia persistere. Itaque ad XX diem *Februarii*, congregatis Cardinalibus, & recitatis compendiaris aliàs dictis, adjunxit etiam de Lege quam appellabat de Emphyteusibus. Nec tamen cuiquam ex Cardinalibus potestatem fecit quicquam dicendi, sed ad negotia Consistorialia transiit. Post, cum Legato audientiam daret, questus est, iri per ambages; & de Legati extraordinarii tarditate; minatus se Breve facturum. Nec segniter Legatus respondit, Non differre negotia Rempublicam; videri potius Sanctitatem suam ea prævenire. Nam conquestam eam in Consistorio ad XII *Decembris* de Lege de non extruendis Ecclesiis, antequàm aut per scripta aut voce intellexisset quam super ea rementem Senatus haberet. Itidem in hoc ultimo Consistorio super lege, quam appellabat de Emphyteusibus, questam, de qua nullum verbum scripisset; nec ipsi præcepisset ut scriberet, nec Nuncio injunxisset ut verba faceret. Tentavit etiam Legatus, si quo modo, Cardinalis *Borghesi* operâ, cursum Pontificis nimis incitatum cohibere posset. Verùm respondit Cardinalis, Papam excusans, dicendo, Non posse ipsum se retrahere, quod bis in Consistorio retulisset de hoc negotio, idemq; ad Principes.

¶ His gestis pervenit tandem *Roman* Senatus responsio, & negotium datum Legato ut eam præsentaret paulò ante adventum *Duodi*, ut, si controversiæ (id quod sperabatur) componerentur, illud Breve intactum & sine responso non restaret. Ita mox à Legato reddita est. Sed eam Pontifex ipso

ipso præsente non legit, ut priorem; hoc tantum dixit, *Veneras* perinde facere, ut ii qui & feriunt, & queruntur: Auscultaturum se *Duodum*, sed disceptationes nolle: si satisfactio- nem non attulisset, sibi certam progredi. Solita querimonia usus est, id agi ut extrahatur negotium, & tempore fruatur, cujus ipse esset inimicus, nec dilationem pati posset. Questus est etiam, quod Legatus extraordinarius tamdiu tardaret. Nec id propterea dicebat, quod speraret ejus adventu aliquam compositionem invenire, cum constitutum haberet, animumque induxisset *Repub.* injuriis prosequi; sed quoniam multis Ministris Principum jam dixerat, se Legatum auditurum, non videbatur ulterius progredi posse, priusquam ipsi audientiam daret. Et hoc imprimis ipsum angebat, quod cerneret dilabi pauculos illos dies, neque se ad executionem venire posse. Interea tamen non commisit ut ad Nuncios suos apud quosvis Principes non scriberet; in- juncto ut de *Repub.* quererentur: quod, cum *Veneris* intel- lectum esset, fecit ut Senatus decerneret ad omnes Aulas scribere, & Legatis omnibus negotii informationem mittere, ut, si esset occasio, justitiam causæ *Reipub.* & vexationes Pon- tificis immeritis exponerent.

¶ Sub finem *Martii* venit *Romam* *Duodum* Legatus ex- traordinarius, quem Pontifex haud passus est primam audi- entiam officiosis cæremoniis, prout moris est, transigere; sed in medium tractatum mox pertraxit, & benigne quidem audivit, ita tamen ut noluerit ipse singillatim respondere, etsi Legatus rationes cujusque controversiæ proprias exponeret. Tantum universim dicebat, exemptionem Ecclesiasticorum esse de iure divino. Itaque nec se deinceps conditionem prius propositam accepturum, scilicet ut uno tantum ex iis qui in custodia attinebantur contentus esset. Nolle se temporalia attingere. Tres illas Leges usurpationes esse. Nec se affe- ctibus moveri: sed causam esse Dei. Eadem illa *Nannum* Le- gatum ordinarium multoties dixisse; sed esse nullius mo- menti. Se auscultare quidem illum, ut gratum ipsi faceret, sed non ut sententiam mutaret. Velle sibi obtemperari: &

eius generis alia. *Duodus* ut cursum adeo concitatum aliquantulum reprimeret, & cogitandi tempus daret, obtulit ultro se scripturum *Venetias*, quid ipsi constitutum esset. Assensit Pontifex, rationem iniens quando redire posset Cursor cum responso; minatus se haud momentum ultra expectaturum. Hæc ubi *Venetis* intellecta sunt, visum est rem totam communicare cum Legatis, *Casareo*, *Gallico*, & *Hispano*. Hic respondit, Regem suum pacem velle, nec in talibus Papæ fomentum daturum. Comes *Constantinensis* rationes sibi propositas omnes probabat, adducto exemplo patriæ suæ *Burgundia* superioris, ubi eadem moribus recepta essent. *Fraxinens* Legatus *Gallicus* respondit, Nescire se has leges Pontificias, quibus negant Principibus potestatem in suos. Et meritissimè Rempublicam libertatem suam quibuscunque privatis rationibus anteferre; quod *Salus populi suprema lex sit*.

¶ Visitavit pro more *Duodus* Cardinales, & de rebus controversis sermonem contulit cum singulis, qui tametsi alii aliud dicerent, satis apparebat tamen in nullam eos partem negotii venisse, præterquam quod in Consistoriis ad XII *Decembriis*, & XX *Februarii* acceperant. Nec segniter in cæteris apud Pontificem audientiis tentabat *Duodus*, si quâ ipsum mitigare posset; eâ spe, posse controversiam ad disceptationem adduci, si qua ratio iniri posset rei in tam præcipiti festinatione suffaminandæ. At Papa sibi constitutum ferebat. Summâ se (dicebat) usum esse patientiâ, sed *Dominus*, inquit, *illi* (Senatum intelligebat) *duriores efficiuntur*. Pejori se indies esse conditione: cum & palàm *Venetis* dicti intelligeret, nullam sibi datam iri satisfactionem. Verùm se existimationi suæ deesse non posse. Neminem esse in Senatu qui hæc intelligat. Et consuluisse quidem Senatum Doctores suos. Se profectò negotium scribendi dedisse hominibus, qui illos possent tanquam pueros in schola literas docere. Conclussit, armis se spiritualibus potèd usurum. Ceteroquin Dominos illos sibi pro filiis fore. *Duodus* cum sententiam fixam cerneret, cognitoq; frustra seri sermones, paucis

cis aliquot gravibúsq; verbis additis, discedendi ab audi-
entiâ veniam petiit.

¶ Postero die, Cardinales *Veronensis & Vicentini*, in-
ventâ occasione ut se in sermonem cum Pontifice infinuarent,
de hac materia dexterè & efficaciter egerunt; hortati ut non-
nihil moræ interponeret. Cùm Pontifex, nimis sanè se diu
distulisse. Conditionem quam *Nano* obtulerat ne responso
quidem dignam habitam. *Dnodum* quidem se auscultasse,
tametsi confidenter locutum. Habere se 25 aut 30 literas
Venetis, in quibus scriptum, Ne quam satisfactionem ex-
pectaret. Nihilominus se terminum 24 etiam dierum da-
turum, quod multum esset, ut haberent spatium respiscen-
di. Cardinales verbis gravissimis orabant, ut consideraret
quid futurum esset deniq; si spernerentur arma spiritualia.
Ad ea respondit Papa, Tum se temporalibus usurum. Ita
cum paucis communicato consilio, Monitorium quoddam
formandum & imprimendum curavit contra *Reipub*; quod
pòst relectum cùm non placeret, immutavit: & ad extremum
aliud formari iussit, & imprimi in 17 *Aprilis*, ut illo die in
Consistorio publicaret. Cæterum eo die manè erat admo-
dum incertus animi, & fluctuanti similis quid ageret; cùmq;
jam hora appropinquaret, & Cardinales convenissent, co-
gitabat, & tamen non statuit omittere, aut in aliud tempus
differre. Verùm Cardinalis *Arrigonius* (qui, pro more Car-
dinalium curarum Pontificatus participum, haud cum cæte-
ris in aulam descenderat, sed unâ cum nepote suprâ in cubi-
culo Pontificis remanserat, ut eum descendente assestare-
tur & deduceret) animum ei addebat, ne incepto desisteret.
Itaq; recepto priori consilio, descendit in Consistorium, ubi
narrationem instituit causarum, quas contra *Reipub*. habe-
bat: diffusâ latius oratione circa legem quam ipse de *Em-
phyteusibus* vocabat, etsi nec de ea *Venetis* scripserat, nec
cum *Legato* tractaverat, hoc solo excepto, quòd eam se re-
perisse dixisset. Adjunxit, se in hanc rem per se primùm stu-
dium adhibuisse, pòst etiam celebres Canonistas consuluisse,
à quibus conclusum, Statuta *Reipub*. esse contra Authori-
tatem

April.

tatem Sedis Apostolicæ, & immunitatem ac libertatem Ecclesiasticam. Nominatim dixit, esse contraria Concilio *Synacbi*, & *Lugdunensi Gregorii*, & Decretis Conciliorum sive Congregationum *Constantiensis*, & *Basiliensis*. Ita declaratum contra *Henricum II Angliæ Regem*, contra Reges *Cassiliæ*, & alios Reges, *Carolus II*, & *Carolus III*. Non ignorare se, esse Doctores Canonistas qui Statutum de non transferendis bonis Laicis in Ecclesiasticos defendant; sed paucos esse, & contra communem sententiam loqui. Quod si aliquid dubii reliquum sit, Se in præsentia declarare, Leges eas omnes esse contra Ecclesiasticam libertatem. Fecit etiam recitari Constitutionem *Innocentii III*, super Edicto quodam Imperatoris *Henrici Constantinopolitani*. Et ad Iudicia criminalia in causis Ecclesiasticorum delapso sermone, *Venetos* dixit privilegia prætere, quæ tamen extenderent ad locos & casus non comprehensos, etiam contra Episcoporum personas. Exaggerabat etiam patientiam suam, quod ipsos tamdiu expectasset, relicto poenitentis spatio. Itaque posse se quidem sine morâ ulteriori interpositâ, aut alio termino dato, venire ad Interdictum: sed mitius agendo constituisse terminum adhuc dare *XXIII* dierum. Sententias inde Cardinalium velle, ut totum Canonicè fieret. Dictæ sunt sententiæ. In quibus observari dignum, quod *Pivellus* laudavit quod terminum assignasset *XXIII* dierum: nam itidem actum cum *Henrico III Rege Gallie*, *Asculanus* capite annuit, nec verbum addidit, quod quidem intellectum est; quemadmodum etiam sub *Clemente* fecerat, cum publicatum est Monitorium contra Ducem *Casarem Estensem*, *Veronensis*, laudato Sanctitatis suæ zelo, quæ in hoc negotio progressa esset, sicut ipse dicebat, *lentâ festinatione*, subjunxit, in Senatu tam numeroso quale erat *Venetum*, tam promptè negotia expediri non posse; nec temerè movendum contra Rempublicam bene meritam: differri posse aliquantulum negotium, spe illius recuperandæ, & interea quæ à *Venetis* adducuntur accuratè cognoscenda nonnullis demandari. Concluserat hoc dicto, Sed differ, habent parva commoda mag-

na mora. Ibi interlocutus Pontifex dicebat, Nihil à se factum ex suo proprio iudicio, audisse homines doctos & ex eorum consilio rem gessisse. Ad ea Cardinalis, Cum ita res haberet, se refragari non posse ei quod Sanctitati suæ placuisset. *Saulus* dixit, *Venetos* plus satis expectatos & auditos; sed cum ipsis asperè agendum: cessuros sine dubio. Itaque laudabat, si pergeret animo forti; quod reliquum esset Deo relinqueret, cuius causa agatur. Cardinalis tituli *Sancta Cecilia* dixit, Dolere se vicem præsentium temporum, quæ Sanctitatem suam ad ejusmodi remedia adigerent: sed hoc sibi unà lætitiâ adferre, quòd in hoc negotio Sanctitas sua nullis humanis rationibus dueretur, sed totum ad Dei honorem, & dignitatem libertatèmq; Ecclesiæ referret. *Bandinus* Deum laudavit, quòd Sanctitati suæ sub initium Pontificatus occasionem dedisset famam sibi immortalem acquirendi, & restituendæ libertatis & jurisdictionis Ecclesiasticæ. *Baronii* votum fundatum in illo suo Themate, *Quòd duplex sit Ministerium Petri, pascere, & occidere*, ita publicè jactatur, ut meminisse non sit opus. *Infinianus* dixit, Se ad Sanctitatis suæ sententiam accedere, cum in causâ notoriâ esset, *notorietate facti, & notorietate juris*; nec videre se quamnam excusationē *Venetis* adducere possent: & diutius ipsos expectare, esse in peccato nutrire, imò & cum illis participare: adeòq; Sanctitatis suæ consiliū laudabat. *Zappata* dixit, Terminum XXIII dierum nimis esse laxum: & Ecclesiasticos sub *Venetis* pejori conditione esse quàm fuerint *Ebrai* sub *Pharaone*. *Continus* Deo gratias egit, quòd hisce temporibus Pontificem dedisset ætate & valetudine integrâ, qui, pro virtutum zelsque vigore, libertatem Ecclesiasticam, & authoritatem Sedis Apostolicæ restituere & posset & vellet. Cæteri omnes paucis verbis assensu sunt, aut, repetitis rationibus à Papa & aliis dictis, eas confirmarunt: aut, in aliis rationibus & authoritatibus Canonistarum adjungendis accumulandisq; ad jam dictas, se diffuderunt. Hoc facto, ad Propositiones Consistoriales pro more transitum. Erat numerus Cardinalium qui in Consistorio

Rorio presentes aderant XLI; cum illo mane *Comensis, Aldobrandinus, Sanctorum quatuor, & Casim* non interfuerent.

¶ Haud aliud expectari poterat à Cardinalibus, quàm ut Pontificis sententiæ consentirent. Alii ex animi sententiâ, utpote affectu vehementiori in libertatem Ecclesiasticam proni: Alii, quod propriæ ipsorum rationes studiâq; in petitione Pontificatus cogerent, ita saltem ut se animatos ostenderent. Alii Papæ nullâ prorsus in re contradicere audebant, ne spe alicujus emolumenti sibi suisq; obtinendi exciderent. Quo pacto non nemo etiam ex iis scirexculavit, dicens, Si unquam pro Republica sensisset contra animum Papæ, sibi damnum sine ullo beneficio Reipub. fuisse creaturum. Iam id in Curia dubium non est, Cardinalium sententias in Consistorio rogari per speciem tantummodò, & dicis causâ; neq; enim unquam negotia quæ aguntur cognita habent. Veluti in præsentia, nullam aliam causæ informationem acceperant, præterquam ex pauculis verbis, quibus Papa bis in Consistorio usus erat, sicuti dictum est. Nonnunquam etiam fit, ut proponatur ipsis ejusmodi materia, de qua ante id tempus nunquam fando audiverint. Et tamen securi Pontifices agrediuntur in Consistorio quicquid sibi libitum est proponere, freti consuetudine omnia assentiendi, quodq; etiam haud obscurè Curia per *Paranomasiam* dicere solet, *assensu audi*.

¶ Finito Consistorio, affixum est Monitorium locis *Roma* solitis, & mox per totam urbem dispersum: Nam erant impressa exempla innumerabilia; partim *Latine*, partim *Italianè*: quorum per omnes *Italia* urbes missus, & intra Dominiû *Venerum* disseminatus est incredibilis numerus. Transmissa ea sunt Iesuitis, & iis Religiosorum qui Pontificis partes sustinebant, eorûmq; confæderatis; additis etiam literis seditionis. Neq; per aliquot septimanas mitti desita, clausa ad instar literarum, sed folio puro involuta, inscripta cuius cujus modò nomen scirent. Illud quidem mirari subit, quàm ob causam in Monitorio lingua vernaculâ impresso, idq; prelo *Vaticano*, adjuncta sint verba quædam, ubi de Abbate & Canon-

Canonico in custodiam datis agitur, in hanc sententiam [*Et causa de iis cognitionem Magistratus seculari Reipub. prædictæ, cui* Advocatori nomen est, commiserunt*] quæ verba non sunt * *l'Avvoga-*
in Latino. Est autem quod movet admirationem, tum quia *dor Ital.*
 omnino verum non est ejusmodi aliquam commissionem factam, tum quod perspicui nullo modo possit, cui usui hoc ipsius falsimonium inserviat.

¶ Erat inscriptum Monitorium, quod diximus, Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, Vicariis, & omnibus Ecclesiasticis secularibus, & regularibus dignitate Ecclesiasticâ prædictis, per Dominium Reipub. Venetæ. In eo narrat Pontifex, superioribus mensibus ad notitiam suam pervenisse, Ducem & Senatum Venetum annis elapsis multa Decreta fecisse contra auctoritatem Sedis Apostolicæ, & immunitatem Ecclesiasticam; repugnantia Conciliis generalibus, Canonibus, & Constitutionibus Pontificum Romanorum. Et commemorat nominatim, primo, Decretum Anni 1602, quo adempta est Ecclesiasticis præsentio ad possessionem acquirendam ratione directi Domini quod jam obtineant; salvo tamen ipsis jure suo directo. Secundo loco, Statutum Anni 1603, in quo prohibitio extruendi Ecclesias, & locos pietati destinatos sine licentia, ad totum Dominium extenditur. Tertio loco commemorat Decretum Anni 1605, in quo extenditur itidem ad totum Dominium prohibitio alienandi in perpetuum bona stabilia secularia in Ecclesiasticos. Quarto loco recitat Canonici *Vicentini*, & Abbatis *Nervesani* custodiam subjungens, Aliqua ex prædictis Ecclesiarum jura, quæ ipsis ratione contractuum competant, auferre: Et præterea, illis & aliis præjudicium auctoritati suæ, juribusq; Ecclesiarum, & privilegiis personarum Ecclesiasticarum inferri, & libertatem Ecclesiasticam tolli, omniâque in perniciem animarum Ducis & Senatus, & scandalum multorum tendere. Eos, qui hæc fecerint, censuras incurrisse, & privationem feudorum; à quibus pœnis non nisi à Pontifice Romano absolvi possint: revocatis prius iis Legibus & Statutis, omnibusq; in pristinum statum restitutis. Cùmque Dux & Senatus, post

multas paternas admonitiones suas, nondum leges revocassent, neq; in carere conjectos reddidissent, Se, qui nullo modo pati debeat libertatem, & immunitatem Ecclesiasticam, & auctoritatem Sedis Apostolicæ violari, ad exemplum decem Pontificum (quos ibi commemorat) & aliorum, & ex consilio & consensu Cardinalium, habitâ cum iis deliberatione maturâ, tametsi Décreta superscripta irrita sint, & per se nulla, ea nihilominus pro talibus declarare. Insuper excommunicare, & pro talibus declarare & denunciare, perinde ac si singillatim nominati fuissent, Ducem & Senatum qui tunc essent, & in posterum futuros, simul cum ipsorum fautoribus, consultoribus, & adhærentibus, nisi inter terminum viginti quatuor dierum (ex quibus à die publicationis, pro tribus terminis, octonos in singulos assignaret,) Dux & Senatus revocassent, abrogassent, & in irritum duxissent Décreta prædicta, omniq; quæ ex iis consecuta essent, sine ulla exceptione aut excusatione: publicatâ passim abrogatione illâ & restitutione in integrum eorum quæ ex iis secus facta essent; promissisq; deinceps se talia haud facturos; ipsosq; Pontifice de omnibus facto certiore; traditisq; cum effectu in manus Nuncii sui Canonico & Abbate. A qua excommunicatione absolvi non possint, nisi à Pontifice Romano, præterquam in articulo mortis; in quo si fortè absolutus convaluisset, in eandem excommunicationem recideret, nisi suo mandato paruisset pro viribus; nec mortuus sepeliri posset loco sacro, nisi cum ab aliis obeditum esset. Quod si, post dies illos viginti quatuor, Dux & Senatus per tres alios dies obstinati permanferint, totum Dominium Interdicto suppone-re, ut Missas & divina officia celebrare non liceat, nisi modis, locis, & casibus Lege communi concessis. Privare insuper Ducem & Senatum bonis iis omnibus quæ obtinent à Romana, sive aliis Ecclesiis; omnibusq; privilegiis & indultis quæ ab iis impetrassent, & nominatim privilegiis procedendi contra Clericos in quibusdam casibus. Reservatâ sibi & successoribus suis potestate aggravandi & reagravandi censuras, pœnas, contra ipsos, & eorum adhærentes, fautores,

res, & consultores, &c: & ad alias poenas procedendi, aliâque juris remedia, si in contumacia perseverarent. Non obstantibus &c. Deniq; mandare Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, cæterisq; inferioribus Ecclesiasticis sub poenis respectivè, ut post has literas suas acceptas, aut earum notitiâ habitâ, eas publicari faciant in Ecclesiis, tum cum major fuerit populi concursus; foribûsq; affigi, &c. Decernere, ut transumptis earum etiam impressis fides præstetur, modò ab aliquo Notario subscriptæ sint, & sigillo dignitatis cuiusquam Ecclesiasticæ signatæ. Utq; publicatio *Roma* facta perinde obliget, atq; intimatio personalis.

LIBER II.

Am severi Monitorii publicatio aded ex improvîso fulminata contra Rempubicam tantæ dignitatis, Principum Ministros, qui apud Pontificem residebant, commovit. *Marchio Castilioneus* Legatus *Cæsareus*, sive quòd ita rationes sui Principis postulare videbantur, sive quòd ditiones haberet in confiniis Domini *Veneti*, egit vehementer cum Pontifice de prorogatione. Quæ res Sanctitatē suam parùm movit, sive quòd intercessionem levem existimaret à Ministro non à Principe factam, sive quòd ipsum etiam *Cæsarem* parvi penderet, aut eum alienum putaret à suis rationibus, ut qui bellica auxilia cuperet contra Turcas. Ob easq; causas cum Legatis hoc negotium impertiretur, *Cæsareo* satis isthuc universè, & negligentī similis significabatur. At *Marchio*, cum intercessionem suam privatam parùm posse videret, Cursorem expedit ut ab Imperatore id

sibi demandatum haberet; quod tamen non successit, op-
ponente se *Prainero*, nomini *Veneto* infesto.

¶ Eadem intercessione usus est *Alucurinus* Legatus Re-
gis Christianissimi, sed suo privato nomine: cujus postula-
tis Pontifex non cessit: imò verò, Adhortandam ipsi Rem-
pub. ad obedientiam respondit. Legatus Regem per Cur-
sorem ordinarium certiore fecit, tum quid accidisset, tum
de intercessione suâ, & Papæ responso. Sed efficacius egit
cum Pontifice Comes *Vernensis* Legatus Ducis *Sabaudia*,
Principis sui nomine hortatus, ut dilationem interponeret,
& aliquam rationem inveniret controversiæ componendæ.
Cui Papa, Nempe id solum deesse, ut *Veneti* magis obstina-
ti reddantur. Et Ducem se ad ipsos convertere debere, ut
eos ad obedientiam præstandam incitaret. Non abstinuit
Legatus responso, Nimis esse id acre verbum *obediendi*, cu-
jus cum Principe usus esset: at differre, apud omnes, semper
æquitatis existimationem habiturum. Scripsit etiam mag-
nus *Hetruria* Dux ad Episcopum *Soanensem*, rogans ut suo
nomine intercederet cum Papa, eadem de causâ. Intervise-
bant Legatos Reipub. post Monitorii publicationem Lega-
ti Imperatoris, Regis *Gallia*, & Ducis *Hetruria*; qui & com-
municarunt ipsis, quæ cum Papa egerant, & quam in ipso
duritatem comperissent. Existimabant nonnulli Pontificem,
ut inexpertis usu venire solet, mox ut Monitorium promul-
gasset, refrigerato nonnihil animi ardore, conversum ut in-
commoda reputaret quæ eventura ratio ipsa ostendebat, tri-
stem ex ea re factum & cupidum occasionis termini prorog-
gandi, si modò Respub. id rogasset. Alii etiam dicebant, id
vel rogata istorum Principum, & Legatorum facturum fu-
isse, si Rempub. credidisset rem acceptam habituram. Nam
opportunitatem inprimis id futurum sibi destinatis, siquidem
eâ ratione viam aperuisset efficiendi ut jussa sua obtinerent.
Utunque res habebat, Pontifex in eo firmus persistit, ut
Monitorii sui exitum videret.

¶ Cujus promulgatione *Venetis* intellectâ, Senatus pri-
mum decrevit ad auxilia divina recurrere: missumq; ad
omnes

omnes Ecclesias, Monasteriaq; tum virorum tum feminarum, & alios locos religioni dicatos, ut orationes & deprecationes facerent pro more antiquo: pecunia etiam sic satis grandis in eleemosynam per loca sacra distributa. Inde ad Reipub. curam conversi, deliberabant utrum Legatos conveniret *Roma* relinquere, an potius revocare. Consecabant nonnulli revocandos, quod Respub., tantâ injuriâ acceptâ, non videbatur Legatum ibi cum dignitate posse habere. Alii subiciebant, quod ipsos retrahere esset omnino omne commercium interrompere. Vtraque ratio tanquam idonea probata est: & inventum est temperamentum ejusmodi, ut utramque viderentur secuti. Ita decretum; Extraordinarium solum revocare, ut hoc modo justam offensionem indicarent; & relinquere tamen Ordinarium, ut officio pietatis & reverentiz versus Sedem Apostolicam superabundarent; nec ad alienationis consilium venirent, nisi violentia extrema necessitatem imponeret. Decretum insuper totum cum Legato *Anglico* communicare, cui hactenus nulla pars rei cujuscumque data fuerat, propter eas rationes, quæ res cum Papa Controversas cum illo tractari non sane sindebant. Conformiter etiam scriptum ad *Georgium Iustinianum* Reipub. Legatum apud illum Regem, ut Majestati ejus rem exponeret. *Henricus Wottonius* Legatus tum *Anglicus Venetiis* conquestus est leniter tam diu aliis Legatis communicatum, antequam sibi. Sed quod ad Pontificis prætensiones, dixit, Non capere se hanc Theologiam *Romanam*, quæ justitiæ pariter & honestati repugnet.

¶ Cæterum, ut incommodis, quæ ex Monitorio Pontificis oriri poterant, provideretur, decretum, ut omnibus Prælati Ecclesiasticis interdiceretur, ne publicari facerent aut permitterent, aut alicubi affigi Bullam, Breve, aut quodcunq; aliud scriptum ad se missum. Insuper edictum, ut, sub poena incurrendi Principis offensionem, quicumque penes se Exemplum haberet Brevis cujusdam *Roma* contra Remp. promulgati, id profiteretur, traderetq; Magistratibus *Veneriis*, & Rectoribus, in locis Reipublicæ subjectis. Erâtque adco

adeo prompta obedientia, totq; exempla representata sunt, ut mirabile videretur tot etiam impressa fuisse. Ex iis nullum omnino affixum est, propter eam quam populus ipse diligentiam adhibuit; à quo variis in locis detecti sunt, & deprehensi, qui ob eam causam venerant; Sed & omnibus Principum Agentibus, qui tum *Venetis* erant, istarum turbarum status & causæ communicatæ sunt: idemq; perscriptum omnibus Residentibus Reipub. nomine apud alios Principes. Decevit etiam Senatus, scribendum ad omnes Rectores Civitatum, & locorum subjectorum, ut aliquà ex parte, tum injurias, quas Reipub. à Pontifice acciperet, tum rationes, quas haberet pro se validissimas, cognoscerent: dato negotio, ut has literas Conciliis, & communitatibus Civitatum impertirentur. Quod cum factum esset, perspecta est ubiq; & ipso effectu cognita incredibilis obedientia, & observantia in suum Principem, magnâque omnium conspiratio ad publicæ libertatis defensionem: pro quâ sustentandâ oblata sunt ab omnibus auxilia virorum, pecuniæ, & armorum, pro cuiusque loci facultate: Nec segnius, aut minori cum alacritate suo tempore hæc præstita, quam promissa.

¶ Interea ad *Duodum* mandatum de reditu suo pervenerat; itaq; ad vigesimum septimum mensis diem, petiit à Pontifice discedendi veniam, cum hoc dixisset, Quod cum à Sanctitate sua impetrare nequisset, ut optimæ rationes à se propositæ in considerationem venirent, nec aliud haberet quod ageret, *Venetiam* se revocari. Ad quæ respondit Papa verbis in ipsum benignis; de causa verò, Quæ à se facta erant ab officii sui ratione profecta: causam esse claram, & judicatam; & modum usitatum, & cum exemplis Decessorum suorum; nec humanum, sed divinum: cum arma à se adhibita spiritualia sint, quorum usus simul cum paterno amore consistat (quem & ipse in Republicam gerat) ut eam obedientiam consequatur, ad quam sibi præstandam omnes Principes obligantur. At *Venetis* Nuncius Apostolicus de publicatione Monitorii certior factus totos dies apud Iesuitas versabatur; ubi Patres erant admodum conspicui

ob res gestas in perturbationibus, & negotiis Politicis: Quibus erat Præpositus P. Bernardinus Castorius Senensis, qui eodem etiam munere functus erat Lugduni cum Iesuitæ Parisiis pulsæ sunt: & P. Anton. Possévinus, nominatissimus ob res in Moscovia & Polonia gestas, cum iis temporibus, cum ipse præsens esset in illis regionibus, tum post etiam, cum eas consilio & autoritate tractaret. P. Ioannes Baro Venetus, vir & sagax & satagens, quique in Vrbe ubi habitabat nihil patitur, quod quidem sit alicujus notæ, geri, sine interventu suo. P. denique Ioan. Gentes, homo versatus in illa professione, quæ Casuum Conscientiæ dicitur; peritissimus culpandi, & reprehendendum aliquid in quacunque actione inveniendi, quæ sine eorum participatione fieret; velut è contra, si quid ab ipsorum devotis factum esset, defendendi & justificandi. Erant & alii Patres, strenui quarti ipsorum voti observatores. Nuncius igitur, postquam Interdicti certior factus est, non ante viceessimum octavum mensis diem coram Principe comparuit. Vbi, magnum inprimis dolorem professus ob ea quæ acciderant, subjunxit, Non esse cum Papa procedendum cum tantâ pertinaciâ: Papam zelo moveri; etiamnum si ex utraq; parte aliquantulum cedatur omnia compositum iri. Proponeret itaque Serenitas sua aliquod temperamentum; si faceret, offerebat operam suam & reportandi, & proponendi negotii, & promovendi. Hunc sermonem Nuncius, quod & affectuosior esset, & aptior ad persuadendum, multis verbis piis condivit: adeoque evenit ut sæpe ipsi nomen Majestatis divinæ esset usurpandum: de qua cum loqueretur, hæc formulâ usus est, *Dominus Noster*. quam eandem cum Papam etiam significare volebat usurpans, orationem suam ambiguam reddebat: præterquam quod qui acutiores astiterant, quique ipsum antea dicentem observabant, tum quoque animadverterunt, eum, si quando prolatis vocibus [*Dominus noster*] Papam intelligere vellet, caput pileo nudasse; si Deum, capite operto fuisse. Huic orationi ex negotio & simplicitate conflata, & in forma Homiliæ habitæ, respondit Dux, Neminem cui quidem sa-

na mens sit, voluptatem ex eo percipere posse, quòd cernat molestiis affectam Rempub. Catholicam, & piam. Nec cuiquam actiones Papæ probari posse. Conquestus est, quòd *Duodum* ne audire quidem sustinuisset: quòd coram ipso, & penè ob os Monitorium affigendum curasset; licet id quidem ab omnibus sine ulla dubitatione injustum habeatur. Venisse ad constituendum de tanta re inscium quemadmodum mundus administraretur. Nec quicquam accommodatius facere potuisse ad Sedem Apostolicam omnium mortalium censuræ sub jiciendam, & conjiciendam in manifestum periculum. Quòd si Respub. discessionem faceret à Papa, non defuturos qui sequantur, cum irreparabili Ecclesiasticorum damno. Verùm Rempublicam neq; deserturam pietatem suam, nec prodituram libertatem. Iam quòd pacem suadeat, rectè id quidem; sed Papæ suadeat, qui eam perturbat.

¶ Nuncius, hoc audito, instabat satis protervè, ut à Senatu aliquid responsi haberet; ita demùm discedendi licentiam petiit. Senatus post octiduum respondit in eandem sententiam cum Principe: quod cum audisset, initio factò ab insuavis iisdem doloris significationibus quibus antea usus erat, ostendit hoc sibi molestum esse, quòd nullum temperamentum queratur: concludens, Videndum esse Senatui, ne, dum unam Legem particularem sustentare cupit, ruinam aliquam in se trahat universalem. Ad ea Dux, hanc Prudentiam, respondit, Papæ in memoriam revocandam, qui præcipitasset; & rectè facturum, si ei pericula imminencia consideranda proponat; ostendatq; ad ea evitanda quantà cautione opus sit, ne pergat aliis injuriam inferre: Hæc quæ suggerat consilia senis esse, & in rebus administrandis diu verlati.

¶ Non videbatur Pontifici, intellecto Edicto factò contra Monitorium suum, & subditorum promptà ad parendum Principi suo & ejus jura defendenda voluntate, adeoque de Interdicti sui observatione desperanti, Nuncium suum diutius cum dignitate *Veneriis* consistere posse. Itaque ad eum scripsit, ut discederet; & ipse ad VI *Maii* Episco-

Episcopum *Soanenſem* miſit, ut *Nannum* Legatum Ordinarium dimitteret; hoc expreſſè interdicto, ne quem ex ſuis *Roma* relinqueret. Cupiebat Pontifex ipſum ante diſceſſum videre; adeoque cùm Legatus miſiſſet rogatum audientiam in diem ſequentem, aſſenſus eſt haud difficile. At poſtea, ſive ita perſuaſus ab aliis, ſive propria ſponte, veritus ne aliqua proteſtatione uteretur, mane facto miſit Magiſtrum Cereſmoniarum qui diceret, Nolle ſe ipſum tanquàm Legatum excipere; veniret igitur ut privatus: ita & excepturum, & gratum ſibi ejus adventum fore. Reſpondit *Nannus*, neſcire ſe quà ratione Legati à ſe titulum ſegregaret: ſed neque id facere poſſe, niſi de Principis cujus perſonam ſuſtineat voluntate. Itaque, ſiquidem Sanctitati ſuæ non placeret ipſum tanquàm Legatum videre, diſceſſurum. Retulit internuncius reſponſum ad Pontificem, qui eum remiſit cum ea ſententia, Nolle ſe ipſum ut Legatum excipere. Iamque conveniſſent Prælati, & alii complures ut ipſum ad audientiam proſequerentur; ex quibus nonnulli, intellectà Papæ ſententiâ, & quod Legatus conſtituiſſet mox diſcedere, quæſiverunt à Magiſtro Cereſmoniarum ſuprà dicto, an ſibi liceret eum comitati. Et illo reſpondente, ſed tanquàm ex ſuo ſenſu, non convenire; evenit ut rhedæ quidem ipſorum omnes Legatum proſequerentur, ſed ex Prælatiſ ipſiſ pauci; Veritiſ cæteriſ id facere. Verùm Comes *Ioannes Franciſcus de Gambarà*, etſi paulò antè factus Prælatuſ, adeoque in ſpectantè majori poſituſ quantò recentiori (qui Pontifice licèt interceſſore uſuſ apud Rempub. pro liberatione Comitiſ *Anibalſ* fratris ſui ab exilio, gratiam haud impetrâſſet, ſubindignantè id etiam Pontifice) noluit committere, ut præſenſ Legatum non comitaretur; dicens, Nihil eſſe tanti, ut ipſum ab officio faciendo cohibere poſſet. Quo facto dicto que poterat illoſ in ruborem dare, qui, ætiori vinculo obſtriçti, tam levi negotio ab officio depulſi ſunt. Diſceſſit Legatuſ honorificè comitatuſ: nam, mox ut per Urbē fama pervafiſ eum decedere, concurſuſ factuſ eſt omnium, quotquot erant ditioniſ *Veneti*, & Baronum inſuper nobiliuſque;

Romanorum qui in Rempub. benè erant affecti. Cæterum Pontifex postridie Tribunal quendam militarem expeditum misit, ut ipsum per omnes ditiones Ecclesiasticas prosequeretur; qui eum *Fulgens* consecutus, suam operam nomine Pontificis obtulit. Legatus, tametsi benè comitatus, Tribunal ad parvam itineris partem aspernatus non est: pòst, gratis de reliquo suæ Sanctitati habitis, à se dimisit; rediitq; benè acceptus in omnibus territorii Ecclesiastici locis, quâ transiit.

¶ At *Venetis*, vocatis à Decemvirum Præsidibus Monasteriorum Superioribus, & aliarum Ecclesiarum, significatum est, hanc esse Principis voluntatem, ut divinis officiis haud abstinerent; utque nemo Dominio decederet sine licentia: promissa manentibus protectio; edictumq; discedentibus, potestatem non fore asportandi res Ecclesiarum, aut aliud quicquam magni pretii. Injunctum etiam, ut si quoquo modo ad ipsos transmitteretur *Roma* Breve aliquod aut Mandatum à Superioribus suis, illud, neq; lectum, Magistratibus traderent. Rectoribus etiam omnium Civitatum & locorum per Dominium datum est negotium, ut idem facerent per oppida omnia Iurisdictionis suæ. Inde consultatum est, an Monitorio aliquid responsi daretur. Nec deerat qui proponeret, ut ad remedium appellationis veniretur: usitatum semper omnibus Principibus & Rebuspub., maxime per hos trecentos annos, contra Pontificum tentatâ; & ipsi etiam Senatui *Veneto* per varias ejusmodi occasiones, ex quo etiam Papæ *Pium* II, *Sixtus* IIII, *Innocentius* II, Brevis particularibus, & alii per Bullam in Cœna Domini ejusmodi appellationes damnare tentassent. Vicit tamen sententia quæ proponebat, appellationem fieri ab injustitiâ quæ colorem aliquem aut speciem justitiæ retineat, quod in hoc Monitorio locum non haberet, ubi nullitates multæ & aded notoriæ essent. Vnde summo consensu decretum, ut ad Domini Prælatos scriberetur, quænam esset de Monitorio publicato sententia, & quam ob causam placuisset nullo alio remedio uti. Quod & factum literis ad VI *Maii*; quæ typis etiam expressæ

pressæ sunt, ut locis publicis affigerentur: & habebant hanc sententiam, Venisse ad notitiam suam promulgationem *Roma* factam ad XVII *Aprilis* cujusdam Brevis fulminati contra Se Principem, Senatum, & Dominium, tenoris ut in eo haberetur. Itaque, cum sibi cura incumbat quietis publicæ, & sustinendæ autoritatis Principis supremi, protestari jam coram Deo Optim. Maxim. totóque mundo nihil reliquisse intentatum, quo Pontifici de clarissimo jure & validissimis Reipub. rationibus constaret. Verum, cum ejus aures occlusas reperissent, & illud Breve publicatum cernerent contra omne jus & æquitatem, contra doctrinam Scripturarum, Patrum, & Canonum, in præjudicium autoritatis secularis datæ à Deo, libertatis Reipub., cum perturbatione quietis subditorum, & scandalo universali, non dubitare quin sibi id Breve habendum sit, non modò pro injusto & indebito, sed etiam nullo. Quod, etsi de facto processerit, ita tamen illegitimum sit, ut non existimarent utendum iis remediis, quibus aliis occasionibus Respub. & alii Principes supremi cum Pontificibus, qui limites potestatis sibi à Deo datæ transilierunt, uti sunt. Confidere se, ipsos Prælatos idem sensuros, & in cultu divino perseveraturos: cum Respub. decreverit in Sancta fide, & in observantia erga Ecclesiam *Romanam* ad exemplum majorum suorum jam inde ab origine Civitatis perseverare. Erat id memorabile, quòd octavo die Mensis, eo ipso tempore quo Nuncius postulatum ibat à Principe ut discedere liceret, erat per urbem affixum exemplum istarum literarum, ut ipse rediens ad suas ædes id cerneret, ad Ecclesiam S. *Francisci*, juxta proprium palatium. Capucini & Theatini usque ad id tempus de discessu non cogitabant; aut saltem quid animi haberent non ostenderant. Quin Provincialis, & alii Patres ex Capucinis, qui Provinciam quandam ipsorum in hoc Dominio positam gubernant, cum publicatio Monitorii *Roma* facta intellecta est, consilium inter se ceperant, statuerantq; quòd, cum inter Pontificem & Rempub. non ageretur negotium fidei, ipsi obligati non erant Papæ opinionem sequi. Et li-

teras in hanc sententiam miserant, ad omnia ipsorum Monasteria intra Reipub. ditionem. Postea, cum venisset mandatum ab eorum Superioribus expressum, quo certiores fierent, hanc esse ipsorum mentem & voluntatem, ut omnino discederent, rogabant ut prohiberentur discedere, mortis poenâ denunciata: idq; quod majorem haberet speciem, ut generale edictum esset omnibus. Hoc impetrato, se quidem promptos, & discedendi cupidos ferebant, sed excusari debere, quodd à Principe vitæ periculo prohiberentur. Ad extremum prorsus mutati sunt propter causam quam dicant.

¶ Iesuitæ, mox ubi de Monitorio *Roma* publicato aliquid inaudissent, celeriter ad Pontificem miserunt Patrem *Achillem Galiardum Patavinum*, qui significaret Sanctitati suæ, quænam officia facere possent ejus commodo, si in territorio *Veneto* manerent. Itaq; dum *Româ* expectabant responsum, cum denunciata esset Senatus voluntas, in speciem itidem, ut cæteri, loquebantur. Verum, siue quodd de Pontificis mente dubitarent, an propter aliam causam, solitâ sibi æquivocatione usi, dixerunt, Se divina officia, prædicationes, & confessiones pro more suo consueto continuaturos. Ceterum Pontifex, intellectis Iesuitarum Propositionibus, confideratq; plus damni rebus suis facturos, non observato publicè Interdicto, quàm boni officiiis privatis, significavit aperte, velle se ut Interdictum observarent: idq; mandatum per eundem Cursorem transmisit, qui Nuncio discedendi mandatum apportavit. Intellectâ igitur mente Papæ, discedere statuerant, sed ita ut quoad possent differrent. Sparserunt tamè rumorem, constitutum sibi manere, & Missâ tantum publicè dicendâ abstinere; cætera officia divina pro more sibi solito prosequi. Magnam videbantur exultationis suæ immutationem accepturi, si, cum ipsi discederent, Capucini manerent; & ut eos ad discedendum inducerent, præterquam quodd multis eos artificiis aggressi sunt, cum Nuncii operâ, tum alterius cujusdam è Principum Ministris, qui per quadridui spatium quotidie ad eorum Monasterium ventitabat, ad extremum hoc modo expugnârunt. Dicebant totum mun-

mundum Capucinos intueri. Ipsorum consilium sententiam quandam definitivam fore, utrum Monitorium Papæ validum esset, necne. Cum itaq; opinio, quam ipsi sequerentur, toti mundo amplexanda esset, habere ipsos magnam occasionem Sedem Apostolicam demerendi. Hoc maxime artificio ita inflati sunt, & inflexi, ut ad Principem irent declaratum sententiam suam, Se manere non posse. Et Frater *Theodorus Bergomas* à Provinciali secundus, eò processit arrogantiz, ut veritus non sit dicere, Aliam esse suam conditione à ceteris Religiosis, qui parum referret quid facerent; sed Capucinos normam & regulam omnium esse oportere, cum in ipsos omnium oculi intenti essent, ut exemplum caperent, sive æstimandi censuras Pontificis, sive spernendi. Ceterum, appropinquante termino viginti quatuor dierum in Monitorio præfixo, vocati sunt Iesuitæ ad diem nonum *Maii*, ut ex illis certum sciretur quid constituisent. Qui tum æquivocationem suam declararunt. Negabant se Missam dicere posse. Quod tamen non esset promissis prioribus contrarium. Missam siquidè propter excellentiam suam nomine divinorum officiorum non comprehendit. Bellissima sane inventio! Offerre se ad dicenda officia divina, potest, ex eo numero Missam excludere propter sui excellentiam; & cætera omnia, quod ea celebrare non essent soliti: hoc pacto totum promittere, nihil Reipub. præstare; & intra fines Domini manere, simulq; observare Interdictum secundum voluntatem Papæ. Res eodem die in consultatione posita est; decretumq; in Senatu, ut mitteretur Vicarius Patriarchalis qui consignata sibi Ecclesiæ ornamenta acciperet. Iesuitis protinus discederent imperatum; scriptumq; ad Civitatum Rectores, ut eos excedere eodem modo locis suæ Iurisdictioni subjectis cogèrent. Iesuitæ *Venetis*, cum intellexissent Senatusconsultum, tumultuose feminas sibi devotas ad Ecclesiam convocarunt, à quibus pecuniam satis grandem obtinuerunt. Egeruntq; cum Capucinis, ut, cum discedendum esset, processionaliter egrederentur, prælatâ Crucifixi imaginae, ut plebem, si fieri posset, concitarent. Post, cum advespe-

adversperaceret, postulabant à Magistratibus ministros publicos sibi præsidio futuros; qui etiam missi sunt. Nec hoc contenti, miserunt rogatum *Francia* Legatum ut è familia sua quosdam præsidio sibi daret; quod illi inconveniens visum, cum esset præsidium publicum. Discesserunt vesperi, hora noctis secundâ, Christum quisq; collo appensum gestantes, ut ostenderent Christum secum discedere. Iam populi ad hoc spectaculum concursus factus est tantâ multitudinem, quantam caperet locus pro foribus Ecclesiæ, tum in littore, tum in vicino lacu. Ultimus navigiolum conscendit Præpositus. Is cum benedictionem peteret à Vicario Patriarchali, qui venerat ut locum reciperet, editus est clamor ab universo populo linguâ *Venetâ*, Abite in malam rem. Occultaverant per urbem vasa, & ornamenta Ecclesiæ pretiosa, ædium suppellectilem meliorem, libros permultos; ut ædes tantum non inanes & nudas relinquerent. Erant per totâ etiam diem sequentem viva duobus locis favillæ, ubi incredibilem scriptorum numerum inflammaverant. Reliquerant etiâ aurificum, Crucibula quæ dicuntur, vasa conflandis metallis, satis magno numero. Cujus rei cum per totam Urbem fama exisset, quæ iis etiam paucis ipsorum devotis qui reliqui erant scandalum dabat, *P. Possevinus* scripsit (& ipsæ literæ publicè offensæ sunt) non fuisse fundendo auro aut argento (quod per calumniam sibi impositum fuerat) sed pilcis exspoliendis. In ædibus nihil relictum est: quod esset alicujus pretii, præter Bibliothecam ipsi ab Archiepiscopo *Ludovico Molino* Episcopo quondam *Tarvisino* testamento donatam in ipsis armariis, & librorum prohibitorum sensorum fides. At *Patavii* multa exempla reperta sunt: cujusdam scripti regulas octodecim complectentis, cum isto titulo, *Regula aliquot servanda ut cum Oribodana Ecclesiæ videri sentiamus*. In earum decima septima præcipitur, *Credendum ne prædicandâ aut incalcandâ gratiâ Deinitium insistamus*. Ex decimâ tertiâ, *Credendum Ecclesiæ Hierarchicæ, et si nigrum esse dixerit, quod etiam albino videtur*. Antequam discederent prædicantibus, falsæ communionis factionem reliquerunt,

runt, quo modo se gererent in observatione Interdicti.

¶ Erat spes aliqua post Iesuitarum discessum reliquos Religiosos nihil moturos: sed intellectum est, Capucinos & Theatinos didicisse, facere se non posse quin Interdictum observarent. Non deerant, qui, cum hoc ab infirmitate conscientie erroneè proficisci existimarent, iis compaterentur, cuperentq; eorum rationem haberi. Alii prudentiores, cum probè scirent non aliundè id provenire quàm ab ambitione ut aliis meliores viderentur, studioq; gratiam à Pontifice aucupandi, hypocrisin illorum detestabantur. Senatus verò, cum ita existimaret, haud convenire aut causæ ipsius justitiæ & æquitati quam sustinebat, aut cultui divino, & religionis tranquillitati quæ tempore tam calamitoso ex ejusmodi novitate magnum detrimentum accipere poterat, si intra Dominium quisquam Ecclesiasticus Interdictum servaret, ultimo die termini præstituti edixit ut discederent omnes, nisi qui animum induxerant in divinis officiis perseverare. Discesserunt *Venetis* Capucini, Theatini, & Reformati ordinis *S. Francisci*: nam & ii se ab obedientia alienos ostendebant: appositisq; sunt alii Religiosi qui illas Ecclesias obtinebant. At qui in territoriis *Bruciano* & *Borgomati* erant Capucini, ubi nulli erant Iesuitæ qui ipsos circumvenirent, à cæteris diversi resistebant, & cultui divino vacabant, nihil innovantes: ob eamque causam à Superioribus suis *Romanis* acerbam persecutionem passi sunt, præter excommunicationes, & alias poenas spirituales. Tamen, quod ad temporales poenas, irritò effectu, quoddam eos Princeps in fidem suam accepisset: quod ad spirituales verò, propter defensionem quæ usi sunt in scriptis, solidis fundamentis innixam; cum homines essent literati & prudentes, quique haud temerè, aut vacillanti conscientia de re tota constituerant. Volebant qui *Venetis* erant Capucini, sicuti à Iesuitis erant instituti, discedere cum pompa quadam, ut aliquem tumultum excitarent: quod cum ipsis permissum non esset, illo mane unam tantummodò Missam celebrabant, & sanctissimū Eucharistiæ Sacramentum, quod in Ecclesiis conservabatur,

totum absumpserunt; nec Missa finita benedictionem populo dederunt. Reliquerunt & ipsi suis devotis varias instructiones de observando Interdicto: quod & Theatini iidem fecerunt. Sed, cum in tanta festinatione consilium in commune capere non possent, nec hisce cum Iesuitis, nec Iesuitis omnibus inter se conveniebat; ob eamque causam eorum etiam sequaces diversam inter se secuti sunt rationem. Alii existimabant nulla prorsus esse, quæcunque Sacramenta à Sacerdotibus qui remanserant administrabantur; adeoque nefas esse Eucharistiam adorare, sicuti prius. Alii, Missam audire peccatum esse tantum veniale; alii gravissimum, tamen si verum esset Sacramentum quod celebraretur. Ejusmodi institutionum, deq; ratione ipsas observandi exempla quædam scripta à sectatoribus eorum conspecta sunt.

¶ Iesuitæ *Ventis* profecti *Ferrariam*, *Bononiam*, & *Mantuanam* concesserunt: quod ex his locis, propter propinquitatem, & suorum consultationes accipere, & celeriter respondere possent; seq̃ue ad seditionem aliquam facilius concitandam frequentibus nunciis & literis admoovere. Cæteri Religiosi qui discesserant, & ipsi *Mediolanensium*, *Mantuanorum*, *Ferrariensium*, *Bononiensium* concesserunt; ubi commorantes cæteris eorundem ordinum parum exoptati hospites erant, ut qui ipsos parte commodorum suorum privati advenissent. Et questi sunt Monasteriorum Præpositi, ora bis eosdem esse quibus alimentum erat sufficiens; & Papam nihil aliud quam Indulgentias mandasse dicebantq; aperte, nisi aliud subsidium *Roma* veniret, non posse se diutius sumptum facere, totque hominibus victum & vestitum præbere. Satis constat, Capucinos, quorum ad octingentos Dominio exceperant, non potuisse omnes commodè excipi, ut multi propter incommoda morerentur.

¶ At *Ventis* ex Senatus consulto communicatum est omnibus Legatis, & Principum Agentibus; perscriptumq; ad Ministros Reipub. in exterorum Principum Aulis; de omnibus sigillatim quæ acciderant; & Nuncium decessisse, & Legatum *Natum* remissum; Reipub. ea quæ à Papa facta

facta essent omnia pro nulla habere; & constituisse ritu Catholicum vivere; & sequi à vi defendere.

¶ Erat *Roma* spes firma, tria eximia effecta à Monitorio exoritura: Primum, Religiosos omnes à Dominio discessuros, atque adeò Interdictum vel necessariò observatum iri. Secundum, Civitates & populos subjectos, cum se officiis divinis & religionis exercitiis privatos cernerent, factà secessionem missuros ad Principem rogatum ut Pontifici satisfaceret. Tertium, Nobilitatem has ob res in confusionem, incertitiam, & trepidationem conjectam iri, & aliquam in ea seditionem excitandam. Hâc spe non modò viginti quatuor dies præfixos, & tres alios in Monitorio assignatos elabi passi sunt, sed & alios complures: quibus Iesuitæ, licet absentes, sese artesque suas omnes adhibuerant. Verùm, cum *Roma* cerneretur, censuras & Iesuitarum studia illa effecta seditionis in populo non producere quæ expectabantur, [Siquidem præter Iesuitas pulsos, Capucinos & Theatinos dimissos, nullus alius ordo discessit; celebrabantur more solito officia divina; quin sepe etiam aliquantè religiosius quam solebant & populus ad Ecclesias consuebat frequentior, cum & ii cernerentur officia divina frequentare, qui antea non erant ea de re nimis solliciti. Et Senatus in decernendo erat conjunctissimus; Urbs populûsque in officio constantissimus; quin & Civitates, quæ ad id tempus Legatos remiserant cum novo Duce congratulatum, nullâ Monitorii, jam promulgati ratione habita, non destiterunt id facere; neque dubitabant aperte profiteri, quòd in rebus temporalibus agnoscerent alii nemini omnium mortalium sibi obediendum. Hæc tanta tranquillitas non modò à voluntario obsequio & obedientiâ populi exorta est, verum & providentiâ Senatus & Magistratum diligentia, qui in omnes eventus invigilabant. Adeòque prudenter & dextere tantum negotium administrabatur, ut confectum sit omnibus prolixe moris molesto, mirantibus omnibus quoniam modò fuit longuinis missione tanti Domini valetudo sustentata sit. Quo & Ecclesiastica quod injunctum

52

esset capitis periculo, id totum eorum ex ipsis rogatu & instantiâ impetratum; qui sponte sua ad parendum inclinati, prætextum aliquem quo se excusarent requirebant. J Hac igitur cum *Roma* comperta essent, Curia factum Pontificis vituperabat; & qui levissimè obloquebantur, dicebant, tamen si in meliore causâ esset, attamen in ea tractanda notari & nimis festinationis, & confidentiæ, effugere non posse. *Ventorum* contra laudabant prudentiam, qui tantam plagam excipere scivissent, nec perturbatâ tamen rerum suarum quiete & tranquillitate. Ad has voces accessit advenus in urbem *P. Antonii Barisani*, qui *Romam* per celeres equos excurrerat, ut vivâ voce Pontifici referret quid *Ferraria*, unde profectus est, & aliis in locis Dominio *Veneto* vicinis, pro Reipub. causâ dicebatur: utq; cum ad conservandam dignitatem Pontificiam eucharer, itaq; Papa in Consistorio magnam habuit quærentiam, quid Interdictum ab Ecclesiasticis non observaretur, concludens, aliquâ provisione inventâ opus esse rogavit; Cardinales, ut quisq; sollicitè de aliquo remedio cogitaret, & ad se privatim referret. Non credebant adhuc Cardinales, tum Ecclesiasticis, tum populo promajori parte persuasum esse de censurarum nullitate; illud potius, ad eas observandas non adinveniri, sed occasionem deesse, quam impetirent. Itaq; tam offerendam existimabant, incitanda Religio, ut aliquid innovaret, sive abstinendo à divinis officiis, sive & aliis Domini discedendo. Egerunt igitur Cardinales Regularium Patres, eorumque Superiores qui erant in Curia, & in aliis per *Adrianum* locis, quisq; cum suis, tam propositis minis censurarum, penarum, aliorumque maiorum corporalium & spiritualium, quam pollicitationibus locutura, & dignitatibus nec tantum cum principibus, sed & infimis quibusq; Interdictum observarent, aut solum verterent. Sed aliter mirum cum Monachis aliisque Regularium locupletibus, aliter cum pauperetis Mendicantibus. His dicebatur si manere non possent & Interdictum observare, ut, relictis propriis locis, discederent; & huius esse Domini Notum (ita

(ita Papam appellant) intentionem: quod si omnino discedere non possent, Martyrium potius subirent. Divitibus, Papam velle observari Interdictum, non ita tamen ut hinc de causâ deferatur Monasteria. Miserant etiam ad quosdam Regularium Commissarios ejusdem Regule Fratres, qui, in ipsorum Congregationibus infirmi, ad gratiam promerendam sese periculis offerebant. Sed nemo Dominium *Vinctum* ingredi ausus est; neque aut minis aut promissis subverti sunt, præterquam pauci aliquot timidi, vel ambitiosi, qui discesserunt ingentium præmiorum spe ducti. Sed & Sanctulos quosdam sive Eremitas impulerunt, ut irent pessimis officiis fungendi apud populum, ut eum, si possent, concitarent. Verum in consiliis comprehensi cum scriptis & mandatis, quibus instructi venerant, remandati sunt ex Senatus consilio, facta ad eum vicefimum quartum *Mañ*, quo Rectores omnes cavere jussi erant, ne qui Fratres aut Sacerdotes ab exteris regionibus introuiderentur, seditionem aliquam encitaturi. Atque hæc armis spiritualibus, & artificibus prætextu religionis & pietatis cooperitis tentatae sunt; sed frustra & omnia in ipsa Republicæ ditione.

¶ Cæterum in Aulis Principum res non ubique eodem modo accepta est. In *Palma*, cum esset *Ludovicus Foscarinus* Legatus Reipub. petenter missus ut cum eo Rege de suis rebus congratularetur, Nuncios Pontificis in illo Regno & Infinita omni opera admissa sunt, ut is aliquam contumeliam acciperet. Nuncius priusquam Regem rogavit ut Monitionum publicaretur de quo abruptam repulsam passus, convertit se ad Religiosos, quibus omnibus dedit inmandatis, ut neque Legatum, neque quinquaginta ex suis in Ecclesiam advenirent. Ex quo factum est, ut cum duo Nobiles ad ejus comitum ad Missam apud *Franciscum* audientiam profecti essent, Ecclesia ejiceretur. De quo cum conquestus esset *Foscarinus* apud Aulæ Mariscallum, ipse & Cardinalis *Ercoleus* vocatis Fratribus injunxerunt, ut postridie Missam solennem celebrarent, ad quam invocarent Legatum, petitis prius rebus, quidam Nobiles domesticos suos repallissent. Ea

54.

Missa cantata est magno cum concursu populi, & Nuncii dispendentia. Et Rex suorum factum probavit, adeo ut ex decreto Senatus ediceret, ne quidquam fieret quod Reipub. posset molestiam creare. Scripsitque ad Papam questus de eo quod à Nuncio tentatum fuit, adjiciens, Sanctitati suae merito Rempublicam magni aestimandam; quacum eorum illud regnum & ipse sentirent. Communes esse suas, & Regni sui cum illa rationes; cum paulò antè simili de causa ad manus venissent. Adjecit etiam, levibus de causis, & ubi de fide non agatur, tantos motus non esse excitandos, hortatus Sanctitatem suam ut hos strepitus compescat. Iterumque dolorem suum totiusque Senatus professus de eo quod Nuncius tentasset, tantò magis quòd novum esset in illo Regno, censuras contra quemcunque Principem promulgari. Nec id fieri permissum cum Monitoria proposita essent contra Regem *Gallia Henricum II;* aut post, in causa *Ferrariensi* contra Ducem *Cesarem Estensem.* Adeoque mirum fieri oportere contra Rempub. *Venetam*, cujus causa cum suo Regno communis sit. Hoc totum Rex cum Legato communicavit; quin & exemplum dedit Legati Regni sui *Veneris* legibus confirmatum.

In Aula Imperatoris, propter ordinariam difficultatem audientiam ab ejus Majestate impetrandi, Legatus cum omnibus Ministris Imperialibus communicavit; qui ostenderunt se cum Reipub. sentire, obijcientes, in omnibus Germaniae ditionibus esse similes Constitutiones; & ostendentes haud sibi placere quae à Pontifice facta essent, utpote quae Protestantibus iustam causam darent confirmandi praetensionis suae de Beneficiis Ecclesiasticis petendis: solis Magistris Cancellariis & Medicis *Prudent* pro Papa sentirebant. Habitu etiam postea *Philippus Hispanicus* Eques Legatus audientiam ab Imperatore; qui gratias de rei communicatione actis; miratus est Nuncium Imper ea nonquam secum collocatum; hortatus est ut inveniretur aliquod temperamentum quo componeretur. Quod cum non verificaretur *Corpus Doctus* quo facti solent Processus admodum solen-

cuius

e o

nis

nis ad Iesuitas, intervenientibus omnibus Principum Ministris, egerunt illi Patres cum Legato, ut interesse superfederet; quos cum ille asperè reprehendisset, statuit accedere quocunque modo: quod & fecit; Nuncio morbum simulantem ne præsens esset. Sed, cum diebus sequentibus futuræ essent duæ aliz, animadvertit Nuncius quanto cum præjudicio suo foret, si similes essent priori; & Legatum *Hetruriz* Ducis mandavit, ut ageret cum *Veneto*; quò suâ sponte abesset: minatus se alioquin Ecclesiæ fores obseraturum, Processionem prohibiturum, interdicturum ne unquam in Ecclesiam admitteretur, publicè ipsum pro excommunicato denunciaturum: videret etiam atque etiam quod scandalum crearet; omnes siquidem Protestantes se ad ipsum aggregaturos, Catholicos discessuros. Legatus se Imperatoris iudicio statim respondit. Sed, cum tolles ejus Majestatis ingerere se in res Ecclesiasticas, Legatus decrevit catharticum sumere; metuens ne quam acciperet contumeliam operâ Iesuitarum, & Nuncii Apostolici, cui suppetias ferebat *Præmiera*, inimicus nomini *Veneto*. Quibus nullus ex Ministris Imperialibus sese opposebat, quod spem haberent centies mille coronatos à Papa impetrandi in belli subsidium contra *Turcas*. Verùm, posteaquàm recusasset Pontifex de subsidio subministrando (ob quam causam necessariò cum tumultuantibus in *Hungaria* transactum est, concessis quæ occupaverant, & religionis suæ exercitiis) mortuo etiam *Præmiera*, & ardore Nuncii refrigerato, quod vidisset Nuncios in *Gallia* & *Hispania* factos Cardinales nullâ sui ratione habitâ, versâ & mutata sunt omnia, & Legatus ubique admissus. Neq; dubium est, quin, si à principio etiam constans animi fuisset, omnes difficultates superasset. Nam, cum post mensis quæstus esset Legatus cum Imperatore Reipub. nomine, suggestens, præter injuriam sibi factam, in Majestatis etiam suæ præjudicium vergere, quod Papa in Aula sua & Ministris Principis alieni imperaret, quos ipsi soli parere oporteat, excusavit Imperator præterita, dicens, Se haud confici posse. Quod quidem verisimile

256

Simile est admodum; nam *Venetis* Legatus *Casareus* sacris intererat cum Principe, quoties solenniter ad Sacellum ibat, sicuti etiam Legatus Regis Christianissimi.

¶ In *Hispania*, ut primum nunciata sunt postulata Pontificis, & Reipub. responsum, cognoverunt id agi quod omnium Principum interesset; & constantiam Senatus laudabant; tamen *Marchio Viliemensis* Legatus *Rome* Pontifici studere videbatur, ut hac ratione Cardinalatum D. *Gabrieli Pacifico* fratri suo impetraret. Scripsit etiam in *Hispaniam* in Pontifice gratiam, ubi, cum incredibile videretur rem ob talem causam ad arma venturam, & pro certo haberent Rempublicam causam & suam propriam & communem sustentaturos, quin & illud cernerent, in rem suam fore si dissensiones inter Pontificem & Rempublicam perseverarent, è quibus nihil aliud quam emolumentum suum poterat etiam (Nam dissidentia inter duos ex *Italia* Principibus majores ipsorum res constabiebat; & si Respublica Pontificem vinceret, ipsi quoque jurisdictionis temporalis incrementum acciperent; & si res ad arma spectaret, quod minime credebant, in ipsorum potestate futurum erat prohibere bellum, si ita utilitas ipsorum exposceret; aut eo fini, si esset commodum) Hasce ob causas, rem ferri sua sponte sinebant, nec Marchioni quicquam in mandatis dabant. Qui, ab alia potestate majore solutus, poterat fomenta porro subministrare, promissa etiam armorum auxilio si opus esset, verbis tamen generalibus, & quæ ad certum non obligarent. Ceterum, ut de Interdicto promulgato nunciatum est, vidit Rex causam longius progressam quam ipse volebat, indoluitque quod non citius se interposuisset. Instabat Nuncius ut Legatus *Venetus* pro excommunicato in pulpitis declararetur, dicebaturque, si in scello Regio compareret, se Regiis sacellanis injuncturum, ut officiis divinis superederent; & si obeditum sibi non esset, discessurum. In illa Aula multasiebant à multo volis finit contra Rempublicam, præsertim à *Gymasibus* invidentia coarctatis, quod, cum sua Republica cesserat, *Veneta* suam libertatem conservaret. Et invertabant

tebant rerum nomina. *Genuam* devotionis & obedientiæ nomine laudabant; pertinaciæ contrâ, & religionis defectui ascribebant quod iuste *Venetis* fiebat, pro sua libertate conservanda. Sed inter omnes qui se apertos Reipub. inimicos ferebant, facile primum locum obtinebat Episcopus *Monte-pulcianensis* Legatus Ducis *Hetruriae*: qui non solum abstinuit colloquio Legati *Veneti*, sed & omnes occasiones captabat, ut actiones Reipub. calumniaretur; quod & idem *Asdrubal Montacutus* ejusdem Ducis Agens, qui *Venetis* residebat, si qua data esset occasio, facere non cessabat. Hasc ob res *Madriti* in ædibus & præsentia Cardinalis *Toletani* facta est Congregatio duodecim Theologorum, venitq; in deliberationem, an admittendus esset Legatus ad divina officia. Instabant non solum Nuncius, sed & Iesuitæ vehementer, ut excluderetur. Verum illa Congregatio ad extremum, nullo prorsus ex eo numero duodecim virorum præter Iesuitas solos contra Rempublicam sentiento, conclusit non esse excludendum. Et Rex, ut non profiteretur, ipsūmne ad Sacellum suum admitteret, an excluderet, multos dies intermisit ad Sacellum solenniter ire. Sed neque, cum venisset in eam Aulam recens nuncius, Legatum *Superantium*, *Praga* processione fuisse exclusum, laudabant quod factum esset in Aula *Cæsarea* in ea re: & Nuncio, qui dum instaret in hoc negotio illud pro exemplo proposuit, responderunt, illud Regnum ad exemplum aliorum non administrari.

¶ Non solet Legatus Regis *Hisp. Venetiis* ceremoniis Ecclesiasticis unquā interesse cum Principe, propter controversiam quæ est inter ipsum & *Gallicum* de præcedentia: itaq; occasionem nullam habuit hac in re mentem sui Regis demonstrandi. Verum in cæteris omnibus ita se gerebat ut solitus erat, tum comparando, tum tractando secundum pristinum morem, ut nihil discriminis cerneretur. Tamen verò & in hoc, & aliis rebus, à Rege *Hispania* & ejus ministris permagna ratio habita Reipub. videbatur; iidem tamen viderunt, necessitatem quandam sibi impositam aliquo modo voluntatem suam in Papæ gratiam declarandi; præfer-

tim quod ipsi Sanctitas sua literis peculiariibus non ad Regem tantum, sed etiam ad Ducem *Lermanum* datis, dignitatem suam commendaverat; eapropter Pontifici ex voto suo responderunt ut post dicam.

¶ In *Gallia*, cum ad diem 31 *Januarii* expositum esset Regi negotium à *Petro Priulo* Legato, cupidissimum se monstravit Majestas ejus, ut aliqua ratio componendi inveniretur, quæ sine præjudicio esset, remq; protraheret. De se exemplum dabat, qui differret, quod multis instantiis assidue postulabatur, ut Concilium *Tridentinum* reciperet, usq; eo ut correcturos se offerrent, si quid esset contrarium libertati Ecclesie *Gallicane*. Se, tamen si cerneret quod spectent, temporis beneficio uti, cum sint nonnulla quæ præstet non cernere. Quæ si vit etiam à Legato, quis modus proprius & accommodatus administrationi Reipub. *Veneta* reperiri posset, huic incommodo evitando; quasi subindicans desiderium ut de se interponendo posceretur. Continuo mandata dedit *Alincario* Legato suo *Roma*, ut cum Pontifice omni ope pro Repub. eniteretur. Nihilò secius verò *Fraxionem* Legatus Regis *Venetiæ* ad tricesimum *Martii* narravit in Collegio, Papam causam suam apud Regem defendisse, Rempub. hortatus, tanquam suis verbis, ut Regem rem omnem edoceret: id eo, ne impressionem aliquam præconceptam ex alia narratione animo retineret. Adjecit, tum sibi, tum Legato *Roma* commissum esse, ut Serenitati ejus interservirent. Quæ dicta, sicuti ab optima voluntate cum Regis, tum suorum Ministrorum profecta sunt, ut aliquem aditum invenirent quo ad componendum negotium se ingererent, ita à Senatu, gratis Regi actis, accepta sunt. Tum Legato informatio data est de omnibus Capitibus controversis, quæ & ad *Priulum* missa est in *Galliam* Regi exhibenda; quod & factum. Cæterum, ut nunciatum est de promulgatione Monitorii *Roma* factâ, sollicitè instabat Nuncius *Barberrinus* ut Legatus *Venetus* Ecclesiis excluderetur. Sed nihil egit; non solum quia Rex animam induxerat, neutram in partem propendere, verum etiam quod illud Regnum

num constanter teneat, Pontifices nullam habere potestatem in rebus Principum temporalibus; nec censuris contra ipsos aut eorum Officiales procedere posse, in iis rebus quæ administrationem spectant. Coactus est igitur Nuncius ab incepto desistere; & cum Legato *Veneto* more solito tractatum; nec ob Pontificias censuras quicquam innovatum est. Quin & Rex, auditâ promulgatione Monitorii *Roma* factâ, continuò indoluit vehementer de tam propria Papæ festinatione, & ad eum nuncium expeditum misit rogatum ut ampliaret, diémq; constitutum produceret; animo in hanc controversiam se ingerendi, & apud utramque partem de compositione intercedendi. In hunc finem literas etiam scripsit peculiare ad duos Pontificis fratres, ad Cardinalem *Borghesium*, & ad Cardinales *Gallicos*. Et licet Cursor serius venit *Romam*, cum jam 27 dies Monitorii effluerant, non commisit tamen *Alincurium* Legatus Regius, ut literas non redderet, & cum Pontifice tractaret; qui excusabat, præfinitum diem jam præteriiisse; itaq; sublatam sibi facultatem prorogando Majestati ejus satisfaciendi. Displacuit Regi suam interpositionem tam parvi momenti fuisse: veruntamen, perseverandum ratus, scripsit ad Legatum suum, ut cum Pontifice tractare non desisteret, quo aliquam aliam viam ad componendam rem aperiret.

¶ In *Anglia*, cum satis intelligatur quid animi Rex ille habeat super autoritate Pontificiâ, cuius haud difficile est existimare quemadmodum acceptus fuerit Nuncius de Pontificis gestis. Nec opus esset aliquid adjicere, nisi memorabile esset responsum ab illo Rege *Georgio Instansano* Reipub. Legato redditum, cum ex mandato Senatus exponeret ei negotii seriem. Rex, auditâ Legati relatione, ostensioque quàm sibi grata esset rei communicatio, & laudatis Reipub. Legibus, delapsus est in eum sermonem, Cupere se verò videre tandem aliquandò reformatam Ecclesiam Dei; atque adeò optare Concilium liberum, ut finis imponatur tot controversiis, quibus haud alia origo esset quàm à Paparum usurpationibus spiritualibus. Videri sibi se regem

Gallia & alios Principes cernere ab hoc consilio non alienos; & Deum fortasse hoc boni è Reipub. molestiis educiturum. Se quidem curasse ut cum Papa *Clemente* hæc de re verba fierent, tum cum ab ipso sub ingressum in *Anglia* regnum postulatum esset, ut se cum Ecclesia *Romana* conjungeret. Illum verò respondisse, Vt de Concilio taceret: cupere se quidem ut ad Ecclesie unionem rediret; id si nollet alio pacto quàm mediante Concilio, maneret potius sicuti erat. Adjunxit etiam Rex, hanc esse perniciem Ecclesie, quòd Papæ se pluris æstiment quàm Deum. Tum præterea, adulatione sic corrupti sint, ut mirandum non sit si nemini aufcultent, consiliisq; utantur præcipitibus.

¶ Ex *Hollandia*, unitarum Provinciarum Ordines, & Comes *Mauritius Nassovius* sigillatim, literas scripserunt ad Rempubicam plenas propensæ voluntatis & affectus; oblati etiam auxiliis suis armorum & comæatus, omniq; officiorum genere, prout occasiones poscerent, quas istæ controversiæ possent parturire. Quibus à Senatu responsum est Literis non minùs benevolis, cum gratis habitis quæ polliciti erant, tum rebus etiam ipsis acceptis, si usus ita posceret.

¶ Sed & *Taurini* etiam, cum à *Petro Contarino* Legato communicatum esset de Monitorio *Roma* affixo, ostendit Dux *Sabaudus* id antea se intellexisse: affirmabat, se Reipub. rationes optimè cognitâs habere; & scire causam esse omnium Principum communem. Nec in Pontificis gratiam, tametsi vehementissimè instaret Nuncius, ullâ declaratione usus est: Sed cum ex altera parte nollet ipsum palàm offendere: ob eam causam Sacello publicè abstinuit, ut occasio- nibus istius difficultatis præcaveret. Cæterum haud eadem moderatione Legatus ejus apud Rempubicam usus est; quin retraxit se nec unquam coram Principe, tametsi invitatus, comparuit. Et ruri, quòd postea se contulit, non destitit & sacerdotes, & vicinos contra Rempub. instigare Papæ in gratiam: quod tamen potius ad indicandum suum ipsius animum malevolum, quàmque cupiditatem, quàm aliud- quic-

quicquam incommodi adferendum valuit, Dux ipse, tametsi de censuris Pontificiis eandem semper opinionem habebat, cum Legato non eodem modo tractabat. Nam, cum evenisset ut literæ à Republica ad ipsius filios scriberentur cum titulo *Excellentiæ*, sicut antea consueverant, indignatus super ea re, in Sacellum ad rem divinam profectus est, non admissio Legato: juvabatque profiteri, id se fecisse quod Respublica filiis suis *Celsitudinis* titulum non dederat.

¶ *Florentia*, Magnus ille Dux cum *Roberto Lio* Secretario Reipub. nihil innovavit; sed cum ipso tractavit ad eundem modum quo prius solebat. Solus *Antonius Grimannus* Episcopus *Torcellanus* Pontificis in illa Civitate Nuncius, tamen Patricius *Venetius*, recto illum renuit accipere; eiq; significavit, ne in posterum secum amplius tractaret, quoad *Romæ* mandata accepisset, quid sibi faciendum esset. Sed tamen paucis interpositis diebus, mutatâ mente (quâ de causâ non constat) nec *Romæ* jam quicquam expectans, rediit ad tractandum cum eo more solito.

¶ *Neapoli*, Comes *Beneventanus* Prorex, auditâ narratione quam exposuerat *Augustinus Dulcius* qui apud eum nomine Reipub. residebat, Papæ prooperationem culpavit; Reipub. rationes approbavit; cum Residente semper more solito tractavit. Quod itidem fecit *Bastonus* Episcopus *Pavienfis* Pontificis Nuncius.

¶ Idem observabat etiam *Mediolani* Comes *Fontanus*, illius Ditionis Gubernator, cum *Antonio Pauluccio* pro Reipub. secum Residente. In cæteris *Italia* Urbibus Reipub. nullum habet Ministrum.

¶ At Duces, *Mantuanus* & *Mutinsis*, satis ostendunt quanti Rempublicam facerent, & quam de actionibus Papæ sententiam haberent, per suos qui *Venetis* erant Residentes.

¶ Iam ut ad ea narranda redeam quæ successerunt. Principes *Italia*, & Regum Legati qui *Romæ* & apud Reipub. residebant, cognito, Pontificem, mox ut Monitorium suum spretum vidisset, consulum, & fluctuantem fuisse animo, &

62

quasi manifestò facti poenitentem, in spem venerant negotium componi posse; & cupiebant pro se quisq; tantæ rei mediatores esse; pèrque tres menses à publicatione certatim operam suam offerebant.

¶ Dux *Mantuanus*, ad quem Agens suus *Romæ* scripserat, se Papam leniorem comperisse, & significationem dedisse se in ipsius Ducis gratiam aliquid amplius facturum quàm aliorum, & libenter cum ipso tractaturum, ultrò se obtulit & *Venetis* & *Romam* iturum, ut operam suam navaret. Verùm ei à Senatu responsum est, Nihil à se consilii, nihil industriz non adhibitum quo Pontificem præcipientem cohiberent; sed retineri non potuisse, ut non cursu ferretur, quo ipsius animus malè affectus incitabat. Nunc, cum ad apertam & insignè injuriam inferendam venisset, nescire se quid ultrà facerent, nisi prius Pontifex, revocatis censuris, res in integrum statum restitueret. Esse quidem in Repub. inclinationem obsequium Sedi Apostolicæ in omnibus exhibendi, modò ne aut libertas sua violetur, aut administratio laedatur.

¶ *Gniccardinus* Legatus Magni *Hebrææ* Ducis, qui jam antea congratulatum venerat cum Principe de sua Electione, cum esset adhuc *Venetis*, exposuit quid à Magno Duce actum esset cum Episcopo *Sanenfi*, aliòsque tractatus ex illo tempore conformes: offerre Cellitudinem suam ulterius etiam progredi, & *Romam* quoque se conferre. Cui responsum, gravis quàm cumulatifimè actis de bona voluntate Ducis, quam in se Respublica recognosceret: adjecitque, hæc turbas à Republica non fuisse excitatas, sed Pontificis imperitiâ, qui sine causa ad eam tam insigni injuriâ afficiendam processerit. Itaque, cum res in eum statum devenissent, nescire quid sibi aliud agendum restet, quàm ut se defendere nitatur, conservatâ Religione Catholicâ. Egit postea Magnus Dux cum *Roberto de Secretario* Republicæ secum residentis, dixitque, Negari non posse quin Papa nimis fœdenti imperu ceciderit; haud isto modo cum Principe procedendum fuisse, vel in causa hæresis. Verùm post

pōst advertiſſe erratum ſuum; jāmque auſcultare: et tem-
pus eſſe rem ad diſceptationem deducere. Reſponſum quod
ſibi *Venetis* dabatur eſſe quidem amicum, ſed conciſum ni-
mis. Ad particularia deſcendere oportere; & aliquam
Papæ ſatiſfactionem dare. Publicæ adminiſtrationis ratio-
nem haberi poſſe aliā aliquā viā, quæ Papæ etiam non diſ-
pliceat. Nec de vocabulis diſputandum, modò intentum
habeatur. Inter Pontificem & Rempubicam res non tan-
quā inter pares procedere; ſed cum Dei Vicario tractari.
Inveniri poſſe aliquod temperamentum aliquā legum fa-
ctarum declaratione, quemadmodum fieri ſolet, cum, eo-
dem inſtituto ſervato, verbis ſatiſfactionem dare volu-
mus.

¶ Dux etiam *Sabaudia* narrauit Legato *Contareno*, ſe
cum Pontifice egiſſe *Roma*, liberēque ei ſignificāſſe, vel ip-
ſum rerum concurſum ſuadere ut aliquod temperamentum
inveniat; cū illud pro certo habere poſſet, Principes non
omnes à ſe fore. Eandem etiam conſiderationem Reipub-
licæ habendam, utcunque cauſam meliorem haberent. Se
quoque controverſiās continuas habere cum Curia *Roma-
na*, quas pro temporum ratione duxeret & protraheret. Ita-
que ſalutiſerum imprimis fore, quoquo modo has contro-
verſias componendas curare: & huc operam & diligentiam
ſuam offerebat.

¶ Legatus etiam *Hiſpanus Inicus Cardenas* ad pacem
vehementē hortatus eſt, confirmans eandem eſſe Regis ſui
cogitationem pro *Italia* tranquillitate. Itaque orabat Rem-
publicam ut viam ad temperamentum aliquod aperiret: ad-
jiçens, non cum ipſa tantū hoc agi, ſed & *Roma*, Regio
nomine, vehementius & efficaciūſ actum iri.

¶ Hiſce omnibus vehementius & diligentius operam na-
vabat *Fraxinem* Legatus *Gallicus*, qui, nondū finito ter-
mino Monitorii, hoc novi portabat in Collegium, Pontificem
facti poſituſſe, & eſſe in ſumma animi perturbatione; pau-
lū modò ſatiſfactionis ſi darent, imò ſi vel umbrā & ſpe-
ciem, conventum iri: id enim *Alincurium* Legatum Regium
Romæ

Roma significare. Postea narravit, *Alincurium* & Cardinales *Gallicos* egisse cum Pontifice accuratè, ostendentes rerum presentium conditionem, cum Sedes Apostolica à molestiis in *Hungaria* immunis non esset, non id poscere, ut dexterum sibi brachium, id est, Rempublicam amputaret; rogasse ad extremum ut Monitorium suspenderet. Ad id Papam, cum bidui spatium ad cogitandum sumpisset, respondisse, Se cum multis Cardinalibus comulisse quod proposuerant; omnes concludere, se cum dignitate sua non posse id facere, cum Protestatio consecuta esset, verbis, sicut ille dicebat, contumeliosis contra personam suam. A Cardinale tamen *Borghesio* ipsis dictum fuisse, Si Respublica obsequium suum ostenderet, revocatà Lege de Emphyteuticis, & vinetis in Regis manum traditis, fieri posse ut Papa Monitorium suspendat in aliquot dies, ut negotium tractari possit. Subjunxit *Fraxinens*, Vt Regis interpositionem in bonam partem acciperent, qui, cum Regnum sanum & quietum habeat, & nullà privati commodi sui ratione ducatur, quod faciat, boni tantummodò aliorum communis faceret. Quodd si crederet, se posse illà ratione has controversias componere, missurum vel maximum *Gallie* Principem; ipsum etiam in rem presentem venturum. Non esse jam Papam *Iulium* II, qui ardentem faciem manu preferat. Postremò, Regi suo considerent. & ei apertum pectus ostenderent; nam ipsum *Venctum* esse. Sed & tertium rediit *Fraxinens*, dixitque, per Cursorem peculiarem se accepisse, Marchionem *Viglienensem* Papam orasse, ne per paucos aliquot dies ultra progredieretur: ventura siquidem mandata ex *Hispania*, actumq; iri cum Repub. efficaciter, adeoque vel ingratis omnem satisfactionem daturam; itaq; super instantia *Gallorum* nihil constitueret. Magnam ex hoc Papam voluptatem accepisse, eoque progressum ut diceret, Quodd si sperare posset auxilia, habere se tantum in manu, unde Ducem ad tribunal Inquisitionis citare, & Hæresis notare posset. Subjunxit tamen *Fraxinens*, Hortari se Rempublicam ut conficeret, & citò constitueret; ne coacta & cum

præ-

præjudicio id faceret, quod sua voluntate posset, & cum honore; néve aliorum causâ, quod sui Regis amici benemeriti & confidentis facere nollet.

¶ Ad ista omnia simul à Senatu responsum. Primum, gratiis Regi actis de studio ac officiis; quibus mirum sit Papam nihil moveri: unde ejus duritatē multò magis aggravabant: concludebantque ex eo, parùm omninò spei esse ipsum ad sana consilia reducendi: adjecto deinde, nisi Papa desistat ab injuria inferenda revocatis censuris, non posse viam negotio aperiri. Senatùm jam antea, & misso Legato extraordinario, aliisque indicis, ita signa dedisse omnis obsequii, ut nihil amplius fieri possit. Neque res eo in statu esse, ut id patiantur, cùm Papa illatis injuriis tantum præcurreret. Rempubicam protestando nemini contumeliam fecisse; seipsam defendisse; & eâ necessitate adactam, ut cunctis palàm faceret, se Catholicam perseverantiam. Cùm sublata essent censuræ Senatùm id tractaturum quod Rex proponeret, modò ne sit contra Reipublicæ libertatem, aut administrationis ordinem perturbet. Quod ad ea attineret quæ à Legato Hispano cum Papa tractata essent, nihil aliud dicto opus esse; quàm, quicquid accideret, Rempub. libertatem suam defensuram; nec unquam turpe aliquid admissuram; sed & operam daturam, & in bona spe fore, habituram semper in eo faventem Regem, cujus ad instantiam semper quicquid fieri possit factura sit; nec in aliorum gratiam factura, quod in ejus. Jam contumelias in personam Ducis factas non tam ipsum propriè attingere, quàm Rempubicam universam; quæ certè tantam tamq; insignitam iniquitatem vindicatura sit. Merum siquidem esse malignitatis machinamentum ad concordiam Senatus & totius Reipub. dirimendam; & hanc esse viam ad omnem tractatum de compositione abruptendum. *Franciscus* responsum laudavit. Verùm subjunxit, Papam cum lachrymis *Alencurio* dixisse, non esse voluntatis suæ Reipub. rationes conturbare, sed conservare duntaxat auctoritatem & dignitatem sedis Apostolicæ: quod si Senatus Leges suspen-

penderet, se quoque suspensuram censuras: promittere etiam, se passurum ut res eodem loco sint quo prius: utq; Leges, observentur, suo assensu iis adhibito. Subiungit *Fraxineus*, Rectè futurum, aliquem aditum ad negotium componendum faceret & si Respub. hanc conditionem acceptura sit, hodie potius quàm cras faciendum; quando enim longius procedatur, maiores quotidie exacerbationes nasci. Regem etiam *Roms* laceratum, ut qui depressionem auctoritatis illius Sedis procuret. Cupere quidem Regem, qui primus fuerit ad inferendam, prius itidem esse ad revocandam injuriam: sed, cum pertendat Pontifex in recusando: inveniri posse temperamentum, facta suspensione Legum & Monitorii eodem tempore: Regem pro eo affectu: quo sit erga Rempublicam compositionem negotii cupere: quòdque his difficultates ad hæreticos radicis: extirpandos sibi impedimento sint; quod opus tum Pontifici tum etiam Republicæ gratum esse debeat.

¶ Ducis *Montisani* Residens, acceptis per certum Cursorem licentia, denud retulit Ducis nomine, Papam non jam adeò durum videri; & esse optimam spem rei componendæ. Et hanc conditionem proposuit, Ut Respub. per Legatum huius unius rei causa missum Pape supplicaret, ut suspenderet censuras; & controversias omnes disceptandas permitteret Congregationi cuidam Cardinalium, sive Prælatorum à se deputandorum; sed quos tamen Respub. suspectos non haberet. Qui deinde de Legibus tractarent, & remedium invenirent, quo utrique partium fieret satis. Longa oratione usus est Residens ut rationibus ostenderet, nihil ob eam causam diminutam iri Respub. estimationem: præsertim quòd submissio omnis Sedi Apostolicæ sue dignitatis diminutione sit. Huic propositio cum non ita promptè responsum esset à Senatu, venit iterum Residens ut id sollicitaret; offerens Ducem *Venetus* venturum incognitum, inde *Romam* per celeres equos profecturum. Respondit Princeps gressu Ducis actis, inde subiungens, Jam pridem factum esse quicquid fieri poterat: nunc verò nimis esse in se Rem-

Rempublicam. Res propositas nimis multis contrariis esse expositas; quod si quid aliud Senatui occurrisset respondendum, se curaturum ut sciat. 67

¶ Magnus etiam Dux per idem tempus dixit Residenti *Veneto*, *Gallicam* negotiationem non posse quicquam proficere: Papam rabie percitum: Itaque utrinque cedendum. Nam Papam nunquam Rempublicam Interdicto levaturum, nisi à *Venetis* aliquid fiat. Se quidem illo negotio premi, propter publicam quietem. Quod si crederet sibi fidem adhiberi, se interpositurum, non sine spe, imò cum certa fiducia rem totam ad bonum finem deducendi. Idq; non sui commodi aut ambitionis causam: nam eam gloriam se aliis relinquiturum. Itidem, se cum Papa egisse, qui ad istas rationes teneriore animo esse cœpisset, nec tenuisset lachrymas. Necessariò constituendum esse, Papæ aliquam satisfactionem dandam; secus omnia in deterius lapsura. Verùm ab his omnibus diversus *Augustinus Valerius* Cardinalis Episcopus *Verona*, qui Præfatus semper in omnibus actionibus sincerum affectum suum in patriam studiūq; Principis sui monstravit, alia omnia scripsit. Se cum Papa locutum; eūque deprehendisse bene affectum, & ad temperamentum quoddam inclinatum. Sed per Principes sequestres nullam spem esse proficiendi, cum ipse aliam conditionem proponeret. Hanc esse, ut Patriarcha electus proficisceretur *Romanam*, tanquam privatus: quæ res Papæ grata inprimis & jucunda foret multas ob causas. Tum Patriarcham, perinde ac si Legatus esset, tractare posse quod è re videretur.

¶ In Senatu postquam res à tot Principibus propositas considerassent, examinatis rationibus quæ hinc aures adhibendas eorum consiliis suadebant, aditūq; aperiendum negotio, concedendūq; nomihil, ut Papæ fieret satisfactio: inde ad conservandam inviolatam hactenus temporibus etiam difficillimis libertatem constringerent; in eam sententiam ventum est, eodem modo omnibus respondendum.

¶ Agenti Ducis *Mantuanæ*, postquam gratias prolinè Celsitudini ejus egissent de amore & diligentia adhibita,

dixerunt, Rempubicam optimâ esse in pacem voluntate; sed, cum aded gravitèr à Papa læsa esset, non convenire ut ipsa prior sese cupidam reconciliationis ostenderet. Quodd si Papa ab injuriis inferendis desistat, quæ adhuc durarent, & censuras auferret, omnem ipsi satisfactionem datam iri, quæ administrationi non officeret. Sperare Senatum, Ducem pro sua prudentia facillè judicaturum, quàm iniquæ sint conditiones propositæ: consiliûmque Reipublicæ probaturum; ut qui intelligat probè, quàm anxie & sollicitè pro libertate publica excubare oporteat.

¶ *Fraxineo* in eandem sententiam respondit, Rempubicam, tametsi gravissimis injuriis damnisque à Papa sit affecta, ejusque malam in se voluntatem percipiat, paratissimam nihilominus ad accipiendam quamcunque convenientem concordiam rationem. Itaque ad Pontificem se convertat; cum illo agat ut auferat censuras; hoc modo patefactam iri viam ad ostendendam bonam voluntatem Senatus: qui tum, in Majestatis ejus gratiam, omnia obsequia exhibiturus sit quæ exhiberi possent salvâ libertate suâ.

¶ Legatus, hoc audito, respondit, Regem sollicitum de malis ob istam controversiam impendentibus, non quodd suâ Interfit, sed Reipublicæ causâ, constituisse interponere sese; *Romæ*, quod conveniebat egisse. Itaq; rectè facturum Senatum, si confidenter exponeret Regi quidnam illud esset quod factura sit sublatiis censuris; quod etiam pro argumento interserviret, ut Papam ad Monitorii revocationem induceret. Nunc, cum cernat nolle Senatum verba generalia egredi, mentemque suam confidenter Regi communicare, quieturum se, neque amplius molestum fore. Nam ad Papam, cui persuasum sit nihil à se erratum, seque ductum à Spiritu Sancto; & censurarum revocationem parùm cum sua estimatione conjunctam, nullum aditum fieri unquam posse, nisi ei ostendatur quidnam dignitatis & satisfactionis suæ possit obtinere. Pôst adjunxit *Fraxineum*, *Alincurim* comperisse Papam naturâ firmum & durum, & cui persuadendo magnâ eloquentiâ opus sit; quodd si & interdum veris victus sedat,

cedat, revolvi tamē eodem; & convictum potius dicere, se cogitaturum. Sed illud cogitare postea, esse in opinione perseverare. Quamobrem, nisi quid aliud sibi dicatur, Regem incepto destitutum.

LIBER III.

Vm hæc *Venetis*, *Roma*, & in *An-*
lis Principum tractantur, Iesuitæ
nullum maleficii genus intermitte-
bant contra Rempublicam, tum ex-
tra *Italiam*, tum intra in iis Civita-
tibus ubi degerent. Spargebant
calumnias cum in privatis sermoni-
bus, tum publicis concionibus; inq;
Ditione Reipub. literis ad suos gre-
gales scriptis. Sed & devotos sibi

ad confinia evocabant, & ipsi emensito habitu incogniti Do-
minium ingrediebantur, ut sinistra officia facerent. Disse-
minabant varias Indulgentias iis qui Interdictum observa-
rent, quisq; aliis de eo observando persuaderent, aut aliquem
favorem causæ Pontificis præstarent. Literas conscripse-
runt, sparseruntq; passim nomine *Genuensis* Reipub. ad *Ve-*
netiam confectas. Alias etiam à quodam ipsorum devoto
scriptas, sub nomine Civitatis *Verone* ad *Brixianam*, multis
in locis disseminarunt. Quæ cum Senatus cognovisset, da-
tum est negotium ut certâ & solenni formulâ iudicium con-
stitueretur de seditiosis ipsorum actionibus, cum nuper in
istis occasionibus, tum aliis multis superioribus etiam tem-
poribus. Et, quod ad ea quæ fecerant per hanc ultimam oc-
casionem, abundè comprobatum est. Invectos in concioni-
bus

bus contra Rempublicam; eam hæreticam, Lutheranam, tyranicum regimen, abominandam appellasse, cum innumeris aliis Epithetis similibus. Idque *Ferraria*, *Bononia*, *Parma*, *Mantua*; sed & *Bari*, *Panormi*, aliisque in locis. Quicquid adversi Legatis Reipub. in *Hispania*, *Bohemia* accidisset, eorum operâ & instigatu procuratum. In *Francia* itidem & *Polonia* omnē ipsis contumeliam facere conatos. Quin & ipsi in *Angliâ* omnia sinistra officia fecisse cum ejus Regni Catholicis; hoc quoque reprehensio, quod Respub. Legatum apud Majestatem Regiâ, ejusq; Legatum *Venetis* haberet; excusatis aliis Principibus, quod dicerent eorum rationes ita postulare; verum illud pro Republica non militare. Apud *Italia* Principes criminationibus egisse, ne paterentur Rempublicam in suis Ditionibus militem legere: quod cum non successisset, per pagos circumcunctes, detestato nomine *Veneto*, furiali voce malè ominatos iis qui ad bellum proficiscerentur. Seditiones, quas ab iis excitatas compertum est intra Dominium per literas, mandata, colloquia cum subditis qui fortè in illas Civitates venerant ubi ipsi consisterent, & in confiniis cum suis devotis quos illuc evocassent, erant innumerabiles. Compertum est etiam, quas in hisce occasionibus turbas Pontifex dedisset, earum magnam partem ab illorum instigatione profectam, & ab ea spe quam dederant; quasi ipsi in Reipub. administratione partem haberent, possentque dissensiones inter Senatores commovere. Nam de præteritis, comprobatum est, quod, cum Respub. post mortem *Henrici III* cum qui tunc est Regem *Gallia* Christianissimum salutasset, ipsi *Romani* significarent se scrupulum de ea re iniecisse multis Senatoribus; quibus penitentia super eo ductis absolutionem negassent, nisi promitterent se sententiam mutaturos. Facile, modò instaret Pontifex, fieri posse, ut res tota revocaretur. His inductum Pontificem inastisse; cumq; satisfactionem haud accepisset, magnas eâ de causâ simulatas & molestias accidisse. Illud quoque, quod variis occasionibus se magnorum Principum studiosos ostendissent; & ob eam rem negotiis

gotiis politicis se ingererent. Quod supra centum coronatos annuos perferendis literis insumerent, id quod negotiorum multipliciter, & consiliorum ubique communicationem argueret. Compertæ sunt etiam multæ insidiæ, quas facultatibus consentium tetenderant; sceminarum præsertim, cum familiarum detrimento. Sed & doctrina ipsorum in rebus politicis venit in considerationem; ut Monarchiam extollerent, deprimerent Aristocratiam, quibusdam pronuntiatis administrationi & institutis Reipub. prorsus contrariis. Adjectum, quod Iesuitæ authores & ministri fuerunt omnium tumultuum, seditionum, perturbationum, & cladum quæ nostris temporibus in omnibus Regnis & provinciis orbis Christiani evenissent. Itaque, cum culpis tenerentur, non modò singulorum hominum, sed etiam societatis universæ, multò pluribus quàm poterat existimari, res omnis Senatui proposita est; & ab illo decretum mensis *Idus* decimo quarto, Cum Iesuitarum Congregatio sub primis ortus sui principiis *Venetis* recepta fuisset, semperque habita cum favore; ipsi verò nunquàm aliud quàm ingratitude adversus Rempublicam rependissent; seq̃ promptos semper ad omne maleficium cum illius præjudicio conjunctum ostendissent; cùmque in præsentem perseverare comperti essent, intollerandis injuriis, maleficiis, & insolentissimis maledicentiis eam dedit operâ lædere: ob hæc res Senatum decernere, Vt ne unquàm deinceps Iesuitæ aliquo loco intra ditionem Reipublicæ recipi possint: nève hoc Decretum revocari, nisi lecto prius processu formato; & ex consilio totius Collegii; consentientibus quinq; de sex partibus Senatus, & quidem aded frequentis ut ne minùs quàm centum & octoginta Senatores adessent. Illud argumento clarissimo fuit, criminum atrocium & manifestorum compertos, quod ipsos nemo ex tanto numero verbo sublevariet; & cum in consilium iretur, & sententiæ clam ferrentur, omnes in eo concordēs fuerint, ut eorum exclusionem perpetuam decernerent: tametsi ex illo numero, pars aliqua ante id tempus & his Confessoribus usâ, & aliis occasionibus eorum perquàm studiosa fuerat.

¶ Cæterum Pontifex, cum difficile cerneret illam sibi tantopere expetitam pacem impetrare cum ea quam volebat dignitate, simulque consideraret omnia tum Iesuitarum tum cæterorum Ecclesiasticorum machinamenta & artificia dissensionē in Reipub. Ditionem immittere non posse (quod illi ad Senatum inducendum ut voluntati suę cederet opportunum imprimis videbatur) omnesque conatus ejus irriti essent, nec tot artibus & insidiis quemquam alium quàm simplicem aliquem hominem irretire potuisset, ad subtilissimum quoddam inventum descendit; & 19 Mensis Junii Iubilæum publicavit, totum populum Christianum invitans, ut Deum secum pro Ecclesiæ necessitatibus precarentur. Indulgentias concessit, absolutiones, & remissiones quibuscumque, exceptis iis qui in Civitatibus & locis Interdicto suppositis degerent: quibus neque gratias supradictas communicatas voluit, nec ipsos admisit in eorum numerum quorum orationes implorabat. In *Italia* haud ulla res est spiritualis quæ majori desiderio à populo expetatur, aut concessa majori devotionis affectu suscipiatur, quàm Iubilæus; ideirò rati sunt populum Ditionis *Venetæ*, cum se tantâ gratiâ omnibus fidelibus concessâ privatum cerneret, ad eam obtinendam aliquid moturum. Sed, cum non succederet quod sperabant maleficia, Iesuitæ, qui per id tempus omni occasione in concionibus per urbes vicinas honori Reipublicæ detraxerunt, supremo jam conatu artium suarum incubuerunt ut aliquam confusionem introducerent. Scripserunt ad suos sequaces, quodd, tametsi Pontifex Iubilæum non concederet univèrsè omnibus per oppida Dominii *Venetæ*, ipsi tamen à Sanctitate sua facultatem habebant ejus concedendi illis qui conditiones à se propositas observarent. Erat inter has, ne ad Missam irent; ut rationes & actiones publicas non approbarent; aliæque majoris momenti.

¶ Satis cognitum est in *Hispania*, quem ad finem iste Iubilæus tenderet. Nam, tametsi summa devotione erga Indulgentias affecti sint quæ *Romæ* veniunt; & præsertim Iubilæorum formâ, hoc tamen viso suspensi admodum substi-

terunt;

terunt; &c, licet Nuncius sapiens vehementerque instaret pro ejus publicatione, de die in diem per tres menses proferebant, antequam ei consensum præberent.

¶ Sed, dum *Roma* ceremoniis Iubilæi vacabant, *Vicentia* variis in locis affixum est scriptum quoddam in quo hortatio ad Rempublicam instituebatur, uti se ab Ecclesiæ *Romana* obedientia separaret; & varia religionis capita attingebat: Papam etiam Antichristum appellabat. Quæ res, cum *Veneriis* intellecta est, Senatui permolesta accidit: cujus illud constans semper consilium fuerat, de Religione intacta conservanda. Non fugiebat Senatus prudentiam, quodd, etsi facta ejusmodi furtiva ab uno homine proficisci possint, tamen nisi provideatur ut ea nemo imitari audeat, perniciosas trahere possunt consequentias. Itaque edictum proposuit severum, præmiis constitutis si quis autorem indicasset; datoque Rectoribus negotio, ut studiosè inquirerent. Sed, licet omni diligentia adhibita, nihil inventum est præter indicia quedam longinqua, Ecclesiasticos ipsos autores fuisse: sive ut ostenso periculo incitarent Rempublicam ad celeriter cum Papa transigendum, sive ut calumnias à Patribus Iesuitis disseminatas comprobarent.

¶ Eodem tempore quo Pontifex hunc Iubilæum instituit, effecit ut *Vigilienfis* Cursorem in *Hispaniam* expediret significatum Regi, Papam se totum in ipsius fidem & protectionem conjicere; adeoque ab ipso non solum favorem, sed & armorum auxilium rogare. Responsum à Rege Legato, ut compesceret has cogitationes, propterea quod *Italia* perturbationes neq; ex utilitate essent Sedis Apostolicæ, neq; *Hispanica* Coronæ. Ea Responsio Pontificem supra modum afflixit; nihilominus, ut nihil relinqueret intentatum, Cursorem expeditum misit ad Regem, cum Brevi, & scripto, ubi suas rationes complexus erat: cumq; literis ad Ducem *Lermannum*, in quibus se suâsque res omnes ei commendabat, affectu supra modum vehementi; pollicitus se & obligatum ei fore; & memorem beneficii: cumque appellans Coronæ *Hispanica* basim cui innitatur Monarchia

Catholica, unicum fundamentum Ecclesiæ. Et erat scriptum id Breve ab initio linguâ *Latina*, sed in progressu, vulgari idiomate *Italiano*, quod ipsi titulum daret *Excellentia*; quod Pontifices non solent. Sed tamen Papa, parùm confisus se quod cuperet in *Hispania* impetraturum, auscultabat & tractabat quæ proposita erant de pactione. Illud certum, instantias multorum Cardinalium & Legatorum *Roma*, præsertim verò Legati Regis Christianissimi, aded fuisse efficaces, ut, accedente forsitan morsu quem Pontifex à propriâ conscientia sentiebat, ipsum eò redigerent, ut penè persuasum ei fuerit: & parùm absuit, quin ad suspendendas censuras descenderet, ut viam aperiret ad tractandum de pactione. Iamque se dederat ad Cardinalium sententias exquirendas super ea re; quas dum auscultat sub initium *Iulii*, eo ipso tempore quàm *Fraxinoni* ultimò cum Senatu ageret (uti supra meminimus) postquam decretum de Iesuitis & promulgatio *Iubilei* seriem negotii tractandi interrupissent, venit responsum ex *Hispania* literarum quas eò scripserat. Legatus igitur Catholicus tribus Cardinalibus comitatus literas sui Regis Pontifici reddidit, in quibus continebatur, Se quidem optaturum fuisse, ut negotium cum Repub. *Veneta* eousq; non processisset. Sed, quoniam cerneret Sanctitatis suæ dignitatem in magnum discrimen venire, constituisse pro viribus ei opem ferre. Eaq; de re scripsisse ad suos in *Italia* Ministros; & negotium dedisse, ut id Principibus suis sequacibus innotesceret. Hæ literæ summâ cum lætitiâ à Papa lectæ sunt; quod ostendit, non solum verbis, sed & literis affectus plenissimis non ad Regem tantum, sed etiam ad Ducem *Lermanum* rescriptis; quas etiam per Cursorem peculiarem misit. Non deerant qui existimabant has ex *Hispania* literas in *Italia* fuisse conscriptas; cujus rei conjecturam haud levem faciebant, quod in iis Rex diceret, se voluntatem suam Legato *Veneto* apud se Residenti notam fecisse; quicum tamen quoad veniret Pontificis responsum nullum verbum fecerat. Sed ita se res habebat; Dux *Lermanus*, permotus tum eo honore quem ei habuerat Papa, tum pre-

precibus & humili obsecratione quâ usus erat apud eum, annuere volebat petenti: quod illi facile factum erat, cum Consiliarii publicorum negotiorum supremi, Aulâ translata, comeatum ad tres menses petissent; nec eorum quisquam tum in Aula esset præter Ducem *Chinçanensem*, qui, utpote *Viglienensis* cognatus, cum illo sentiebat. Dicebatur & illud à quibusdam Regis Ministris in *Italia*, has literas à Rege eam ob causam conscriptas, ut res facilius pacaret. Sic enim à quibusdam Prælati *Venetis* constanter affirmatum erat, fore, ut si Rex se aperte pro Pontifice declarasset, Senatus continuo cederet; seque submitteret: quod *Româ* in *Hispaniam* significatum Pontificis postulationem impetrabiliorem reddidisset, apud Regis animum & Ducis itidem *Lermæi* ad pacem conservandam propensissimum.

¶ At verò *Hispanicus* Legatus *Romæ*, cæterisq; Ministri Regis in *Italia*, hisce literis & officiis à se factis, Sedi Apostolicæ magnam existimationem conciliasse præ se ferebant; adeo ut Marchio *Viglienensis* diceret etiam apud Pontificem, Regem suum facturum paucis verbis, ut id impetraret quod alius nequisset cum multis; & facturum, ut *Venetis* ad ipsum supplices & prostrati venirent. Adeoque sibi videbantur *Hispani* magnam gratiam promeriti; & ob eam rem apud Pontificem, cum usus posceret, plurimum valere posse. Inter ea, ut ne minus ipsorum hoc emolumento & existimationi inserviret quàm Pontificis, tria ab illo postulârunt. Primum, ut publicè festus dies ageretur *Romæ*, incensis per vias ignibus, pulsatisq; campanis. Secundum, ut literæ in Consistorio recitarentur, & in Archivis reponerentur conservandæ. Tertium, ut tractatum à Legato *Gallico* inceptum prorsus abrumperet, nec de isto negotio ultrâ cum Rege *Gallia* verba faceret. Hæc, cum in Curia pervulgata per omnium ora versarentur, *Alincurium* moverunt, ut, audientiâ postulatâ, narraret Papæ famam quæ sparsa erat; triumphosq; quos agerent de ista Epistolâ; promissaq; & postulata, quæ diximus, Legati *Hispani*. Quibus subjecit, has esse meras ostentationes ad disturbandam conciliationem

pacis; utque nutrant simulate inter duos Principes in *Italia* maximos, qui uniti inter se, & ipsorum consiliis oppositi altrinsecus, refranare ipsorum conatus, & rem ad æquilibrium possent deducere. Hæc dicta Monarchis totius mundi convenire; imò nimis arrogantia esse, ut vel ex ore cuiuspiam eorum audiantur. *Hispanos* satis se nōsse, & debilitatē propriam quam alibi sustentare nequeant; aded ut cogantur cedere, & tractare de pace. Et in *Italia* credunt omnia agere pro imperio, & cuncta gerere suo arbitratu. Certē moturos & alios: nec se ociosos spectatores præbituros. *Papa* confessus est ea esse postulata *Hispanorum* quæ dicebantur; sed sibi non usquequaque placere; & rem ipsam id satis demonstraturam: sibi enim certum nil tale facere; & tractatum continuare. Et certē abnuere non posse, quin utrique Coronæ obstrictus sit, ob utriusq; Regis pietatem: à quibus ex æquo protectionem speret. Cardinalium se jam sententias rogasse: omnes consilium dare ulterius haud procedendum in conditionibus pro transactione propositis, nisi *Veneti* reverentiam ostendant. Non cessabant tamen *Hispania* fautores Regis promissa magnificare; quin & Cardinales ipsi, dum in Congregatione consulerent quid agendum esset quo redigerentur *Veneti* ut Pontificis voluntati cederent, concluderunt, & *Papæ* retulerunt, satis fore auxilium Regis. Idq; habiturum, modò concedatur ipsi quod postulet in negotio *Sicilia*; & hoc credebatur ab iis dictum ex compæcto cum Legato Catholico.

¶ In *Hispania* itidem Consilarii ad eundem modum cum Nuncio loquebantur. Si Pontifex à Rege beneficia impetrare vellet, æquum esse ut aliqua concederet, quò populo subiecto aliquà ex parte satisfaceret; nève molestè ferrent tali bello se implicari. Et verba fecerunt de remissione Feudi *Neapolitani*; & de concedendâ *Ferrariâ*, ut esset copiis militariibus receptui; & *Anconâ*, ubi classem subducerent. Comes *Fontanus*, ut quod à Rege promissum erat exolveret, *Franciscum Mendozam* arcis *Landensis* Præfectum, *Leccei* Prætozem, & Capitaneum *Lachingam* ad Principes *Italia* man-

mandavit, distributo inter ipsos itinere, prout regionum situs & viarum commoditas ducebat; Idq; ut significaret omnibus declarationem à Rege factam; rogarétq; ut Pontifici studium suum profiterentur ad Regis exemplum. Hæc prenatio à Principibus *Italia* variè accepta est: omnes tamen quasi uno consensu nuncium cum verbis duntaxat generalibus à se dimiserunt; nec erat quisquam qui ad ejusmodi professionem descendendum putaret. Hoc tantum, Comiti quædam à Marchione *Vigilienfi* inventa est, cum diceret, totum hoc fieri quò Sanctitatis suæ commodo inserviat; ut officiis, quæ Rex in ejus gratiam facere destinabat, facilius locus daretur.

¶ Pontifex tametsi, tum propter literas à Rege acceptas, tum officia à Comite præstita, magnam animo voluptatem capiebat; erat tamen nonnihil suspensus, cum Legatum *Venetus* in Aula *Hispanica* adedè honorificè tractari intelligeret. Sed hæc quæ in speciem pugnare videbantur conciliandi ratio quædam à Marchione *Vigilienfi* inventa est, cum diceret, totum hoc fieri quò Sanctitatis suæ commodo inserviat; ut officiis, quæ Rex in ejus gratiam facere destinabat, facilius locus daretur.

¶ Cæterum literæ Regiæ, & Comitis nuncii per *Italiam* missi, prorsus tubarum instar erant in media pace repente præter spem ad arma canentium. Nam antea Senatus *Venetus* etsi nonnihil apparaverat, non tamen ullo animo bellum cuiquam inferendi; aut quodd necessarium sibi fore duceret sese à temporalibus armis Papæ defendere; aut Principis cujusquam alterius, qui Interdicti prætextu aliquam ditionis *Venetæ* partem redigere in suam potestatem aggredere-tur, ut inter Christianos aliàs factum est: sed, quòd ita ratio administrationis poscere videbatur, mox ut constitit Papam ad censuras progredi decrevisse, leviter paratum atq; provisum est. Itaq; scriptum continuò ad Curatorem sive, ut illi appellant, Provisorem in *Creta* supremum ut triremes in mare *Hadriaticum* immitteret. Præpositus Insulis versus Orientem cum suprema potestate *Philippus Pasqualigus*. Imperatum Curatori generali in *Dalmatia*, ut 400 pedites partim *Epirotas* partim *Crotas* conscriberet sub quatuor præ-

fectis in 120 scaphas longas imponendas, ad quadraginta nempe in singulas: & erant in hunc usum scapharum parata. Electi etiam triginta trierarchi, ut, si usus posceret, ad classem armandam parati essent. Sed & *Benedictus Morus* Procurator *S. Marci* electus est Curator supremus per quicquid est *Venetæ* ditionis in *Italia* continenti.

¶ Nihilò secius Pontifex, magis, ut per Ditionem suam morbo cuidam occurreret non modò solenni eorum populorum quibus ingratum est illud imperium quod ad imperantium potius quam parentium utilitates dirigitur, verum & peculiari propter defectus in administratione sui Pontificatus proprios, quàm, quòd his armis confideret, recensionem instituit copiarum ad arma, cum usus esset, ferenda descriptionum. Munitiones quasdam non admodum firmas *Arimini* & *Ancona* excitari curavit. Atq; ut *Ferrariam* confirmaret, de qua plus timeri poterat quòd non ultra quingentos pedites & quadraginta quinque equites in præsidio haberet, adjecit insuper pedites mille. Tum edicto inquilinos omnes *Flaminiam* & *Piceno* decedere iussit; nativis, ut in patriam redirent omnes, imperavit. Cæterum, acceptis ex *Hispania* literis, necessarium duxit, ad sustentandam effectis aliquibus eam opinionem quam sibi videbatur acquisivisse, atque ut metu temporalium armorum ad cedendum spiritualibus facilius induceret, eorum copiam quam possit maximam parare. Sed ad ea exercenda tamen multa sibi videbat impedimento esse. Inprimis summa erat rerum omnium quæ ad victum pertinent & *Roma* & in Territorio omni Ecclesiastico inopia; ut ob eam causam populus & *Roma* & alibi *Patem* & *Panem* posceret; quæ penuria & per vicinas regiones *Neapolis* & *Samnii* sese extendebat: è contra in Dominio *Veneto* maxima erat abundantia. Observabatur etiam animo periculum in quo erat per *Flaminiam*; ora maritima aperta tota, & cuius incursioni exposita. Tum populus ejusce regionis erga nomen *Venetum* satis benè affectus propter multas & necessarias, quas ex commercio percipiunt, utilitates: Cives *Ferrarienses* nonnihil suspecti. Hisce ut aliqua

quâ saltem ex parte provideret, Legatione *Ferraria* Cardinalem *Aldobrandinum* privavit, qui eam à Papa *Clemente* sine successione durante vitâ acceperat. *Bononia* itidem Cardinalem *Montaltum*, qui per octodecim annos eam administraverat. Et *Ferraria* Legatum instituit *Spinolam*; per *Flaminiam* *Cætanum*; *Bononia* Cardinalem *Iustinianum*; utpote quos *Veneto* dominio parùm amicos existimaret. Urbes etiam maritimas operibus & munitionibus, etsi infirmis, instauravit. Argentum ex æde *Laurettana* auferri curavit per speciem custodiæ ne diriperetur. *Lucinum Savellum* misit *Ferrariam*, qui militi præflet in ea urbe; civibus arma adempta, & arcis tormenta in urbem conversa; pulsi etiam advenæ quibus ars non esset, aut negotium majoris momenti. Militum numerum in ea urbe ad pedites mille & octingentos, & equites centum supplevit, mutatis in Acropoli custodiis decimo quoque die, ne qua fraus fieret: Cùmque armorum defectus esset, jussit ut ea sumerentur quæ erant *Meldola*, quæ Papa *Clemens* Brevi quodam avunculo suo *Joan. Francisco Aldobrandino* donaverat. In *Flaminia* iterum Edictum proposuit, ut discederent advenæ omnes, redirent cives. *Ravenna* pedites ducentos conscripsit. *Cervia* trecentos; *Ancona* quadraginta, quodd urbs ea suum sibi præsidium constituebat. Oppidis maritamis præsidia imposuit ex descriptis in iis & antea recensitis militibus, quorum custodias sæpe mutari & renovari oportuit, quodd stipendium non solveretur, & multi aufugerent. Militum numerus nunc auctorior erat, nunc diminutor, prout aufugerant, aut coacti domum se reciperant, quodd unde victum colerent non haberent. Illud certum, peditum numerum, qui quidem stipendium acciperent, nunquam ad bis mille quadringentos pervenisse; aut equitum ad trecentos quinquaginta. *Fridericum Fabium Ghislerium* Tribunum *Anconam* misit electum qui Equitibus celeribus præficeretur; qui & equitum sclopetariorum Catalogum fecit ad mille septingentos. Erant ii conscripti ex diversis Civitatibus status Ecclesiastici; major pars sine armis & equis, quibus nullum aliud stipendium dedit,

dit, quàm arma gestandi potestatem; nec ii tamen unquam unum in locum convenère. Confecit etiam Pontifex Catalogum Tribunalium, quorum operâ, cum occasio daretur, uti posset. Hunc evulgavit passim: & eorum aliquot qui tum in *Flandria* erant evocavit. Oppidis *Flaminia* & *Piceni* commercium cum *Venetis* interdixit: sed id penè continuò restitutum, cum ita compertum esset, maximo ipsorum damno sublatum; præsertim quòd Publicani contestarentur, se vectigalium conductionem renunciaturos; nec aliter pecunia inveniri posset militi in stipendium. Prohibita est etiam exportatio pecuniæ, quæ summam decem coronatorum excederet. Sequestrati redditus subditorum *Venesorum*: & *Roma*, quò rei nummaria consuleretur, novum vectigal impositum soli, carnibus, & chartæ; decretum, itidem facere vino, & lignis quorum in fabricam usus, si valdè opus esset. Cum hæc ita provisæ non sufficerent, habita est in Congregatione consultatio, quâ ratione pecunia inveniri posset: & quòd negotium spissum esset, sententiis admodum varium. Agebatur de onerandis Cardinalibus; hæc, cum alii tacerent, alii indicia darent non placere, nihil aliud decretum, quàm de Ordinibus Regularium prægravandis; quod & factum. Hæc à Pontifice variis temporibus aliud ex alio facta, per totum illud spacium quod usque ad transactionem intercessit, hæc conjunctim proposui, ne solum narrationis negotii tractati interromperent, quam huic historiæ materiam potissimam constitui.

¶ In *Mediolanensi* Ducatu nihil erat armorum præter non gentos milites *Hispanos*, præfidiariis etiam comprehensis. Equitum levioris armaturæ septem turmæ satis instructæ: Cataphracti facis incompoti. In ærario haud supra quadringenta millia Coronatorum: neque vel stipendiariis ad diem solvebatur; ut ad seditionem spectarent milites qui in arce erant *Mediolanensi*, nisi celeriter Comes & arcis Præfectus prævertissent, pecuniæ nonnihil repræsentantes. Cæterum accivit ex *Hispania* Comes viginti cohortes subitariorum qui erant numero mille octingenti: major pars pueri,

pueri, tyrones, & inexperti; hos per præsidia distribuît. Equitum quoque recensum fecit, sed regionatim, ne stipendium repræsentaret; & comparuerunt equis plurimam mutuatitiis, quodd stipendium deesset unde pararent. Introduxit etiam, sed tamen solutis ordinibus, aliquot milites *Hispanos* qui *Monachi* & *Finali* appulerant. Certatim inde & *Pavia* & in arce *Mediolanensi* à fabris operam dandam curavit tormentis majoribus in rotas & machinamenta traistoria imponendis. Et Papa, ut Comitem incitaret uti suam in gratiam vehementius adniteretur, multa beneficia Ecclesiastica in *Hispania* ejus consanguineis, aut ab ipso nominatis concessit; & in impensæ subsidium decimas à Clero *Mediolanensi* exigendas. Verùm Ecclesiastici, congregati à Cardinale *Borromeo* ut hanc concessionem effectam darent, reclamârunt. Novum hoc onus, nec unquam antea impositum; decreveruntque supplicandum Sanctitati suæ & Comiti, ne qua ejusmodi novitas introduceretur. Nec multum eâ de re laborabat Comes; itaque facillè silentio sepulta est. Sermonibus etiam divulgavit Comes *Fontanus*, se exercitum instructum confecturum qui viginti quinque millibus constaret, *Neapolitanis*, *Germanis*, *Helveticis*, & *Hispanis*. Sed exequendo huic destinato quoniam usque ad annum sequentem principium datum non est, in illud tempus reservabitur. *Neapoli* instruxerunt *Hispani* viginti sex triremes, ut paratas haberent ad incerta belli.

¶ At Senatus *Venetum*, non tam apparatu Pontificis permotus, quàm ut insidiis quibuscunque præcaveret, classemque respiciens quæ *Neapoli* parabatur, præter viginti octo triremes ordinarias decem alias adjeçit; & tres quinqueremes, cum viginti scaphis minoribus, quibus singulis quinquaginta milites imponebantur. Curatori in *Creta* generali commisit, ut triremes ejus Insulæ præfidiarias bene instructas *Cercyram* mitteret. Omnibus maritimis ductibus imperavit, ut navigia quæ mare Superum quodcunque navigarent retinerent; & *Venetis* mitterent, præterea quæ Regis *Hispaniæ* diplomata pro suis negotiis haberent,

82.

Magnam id perturbationem per *Flaminio* & *Plerum* oram maximam immisit, quæ hoc pacto quasi obsessæ videbantur. Frumenti transportationem omnem prohibuit, etiam subditis Ecclesiasticis: pecuniarum in ditionem Ecclesiasticam, quæ decem Ducatos excederet. Sacerdotum redditus quotquot exera Ditionem erant seponi, & per sequestres retineri curavit; quod Curia perincommode cessis, cum eam ob causam multi Praelati famulorum numerum circumferbere cogerentur. Ex iis militibus qui in publicas tabulas relati erant tertiam partem delegit, ut patres familias & conjugati in universum relinquerentur. (Ea tertia pars erat numero duodecim millia peditum) & præter ea quæ in arcibus perpetuo mercebant præsidia, sub initia his mille *Italos*, *Corsas* sexcentos conscripsit: Equites *Epirotas* centum quinquaginta subtribus Praefectis, quos laxioribus Equitibus Cataphraetis adjunxit, quibus una cum Parastasis suis stipendia ordinaria numerabat. Hunc militem per Ditionem in *Ionio* continenti distribuit, misso *Nicolas Delfino* Cuytore ultra *Minimum*, & in agro *Rotavina* & paludoso *Boerigi* tractu *Ioanna*, *Isabella*, *Zuma*, *Roffa*, iustis inter Pontificem & Rempublicam suspicionibus, sex millia peditum *Italarum* conscripsit, cùmque caetera conjunxit. His praefecti sunt homines Nobiles ex continenti Dominio subditi. Et frequentissimo erexit hic armatarum numerum ad peditum duodecim millia præter copias ordinarias publicis tabulis conscriptas, & Equitum quatuor millia, ut suo loco dicemus. Hoc id tempus etiam Civitates publico consilio, & privati homines alii sua sponte se offerrebant collatores, si juberentur: & ad omnem pollicitis, consurgebat summa septies mille peditum, & Equitum mille doctorumque nec tamen enlodoi, propterea quod pax, constantia est, sicut nec opus erat milite in Christianis *Turcorum* subditis collecto, nam et si Archiepiscopus *Philadelphie*, vir propter vitam probitatem & singularem litterarum in magna apud *Græcos* estimatione, reciperet sua auctoritate inducuntur, ut ad stipendium venirent quosque opus esset, & quibuscumque homi-

his

his conditionibus Senatus consenserat; & *Franciscum* suum sponte concedebant. Nec desunt à multis Nobilibus *Gallus* oblata auxilia: inter quos *Dux Meduani* filius *Dux* os missurus erat, & Principem *Isorvilanum* suum nepotem; *Bonivertum* vero, cujus majores semper *Reipub.* studiosi fuerant, ipse constituerat venire. Iam qui erant religionis reformatæ, non solum sponte sua se prostabantur duces & milites daturos, sed & vehementer instabant ut ipsorum operâ *Reipub.* uteretur. Quibus ut à Senatu gratiæ actæ sunt, destinato etiam uti, si res posceret, illorum munus; ita illud fixum habebat, non nisi extrema necessitate adigentes eò descendere: neque se primos fore qui bellum in *Italiam* inferrent, sed paratos tantum ut illatum sibi pro viribus propulsarent.

¶ Comes *Fentanus*, ut beneficii apud Pontificem, quæ *Regis* literis, quæ suis officiis collocati memoriam recentem vivamque conservaret, frequenter *Papam* certiorum fecit, nunc per Legatum Catholicum *Roma* commorantem, nunc per certos nuncios, quos apparatus facere decrevisset; animusque suum impediendi se qui *Pleramontani* in *Italiâ* transirent: significans se hanc ob causam præsidium firmum ad *Rhaetorum* confinia tenere, & armatum ad fines *Vandrorum* consistere, ut eos in officio contineret. Erat tamen Pontifici notissimum, propter inopiam frugum *Neapoli*, necessariò militibus annonam, quæ ex illo Regno petenda erat tardissime venturam; & videbat simul non posse se postulatis ab *Hisp.* annis propositis annere: referebat etiam se p. b. admodum ad ea verba, quæ à Rege Nuncio suo dicta fuerant, Haud se bellum moturum nisi Pontificem in sua Ditione quiscquam adoriretur. Eamque ob causam, subvertisse Regem *Hisp.* cupere potius dignitatem suam diminutam reneret; & *Rom.* publicam ad sumptum faciendum adigi, quam negotium suum terminari, admovebat aures si quis de concordiâ verba faceret. Nec parum adjuvabat fratrum ipsius voluntas adagnosce ad cupientium, quod *Regis* à *Lus.* *Sancti* comparare desideraverat, id quod post effugerat.

tamen Sedes Apostolica in magna pecuniarum necessitate versaretur. Has ob causas Pontifex & audiebat libenter, & faverebat admodum Legato Christianissimo, qui de pace concilianda suggererat. Et licet *Hispanus* etiam non minus de concordia instaret, aurem tamen *Gallico* potius praebebat, tum quod *Venetis* plus autoritatis & fidei fore credebat Regi Christianissimo, tum etiam quod cum *Gallis* liberius tractare poterat, metuens ab *Hispanis* ne secum imperio uterentur. Ceterum in *Hispania*, cum ad aulam redissent, Consilarii ad literas à Rege conscriptas & officia à Comite cum Principibus *Italiae* facta animum retulerunt. Et sicuti movendi belli propositum nullum habebant, sed id tantum ostendendi quod illa Corona quotiescunque res postulat cum Sede Apostolica conjuncta sit, ita necessarium judicatum est, ut id *Venetis* clarè intelligeretur, ne quod fortè incommodum contra quam vellent sequeretur. Praesertim quod & penitus esset controversiam haecenus non sufflaminasse, & sese quoquo modo interponere rebus suis opportunum judicarent. Horum utrumque cum effectum cuperent cum dignitate, accidit ut Legatus *Venetus* partem aliquam eorum quae in hoc negotio successerant exponeret. Ibi Dux *Lorinus*. In capitibus controversis Remp. dicebat omnium Principum jus tueri. Ceterum, quod ad modum attingeret, verbis paulò dulcioribus armorum spiritualium aciem adimi potuisse: recurrendum fuisse ad Regem, qui Papam doceret quantum sibi ipsi praejudicium adferret, dum de obedientia periclitaretur. Sed & eousq; progressus est, ut diceret, Regem suis ministris denunciassè, ut pacis se administratos praeberent, & in eo perseveraturum, nisi ut aliter faceret vi & necessitate adigeretur, Principibus quorum nihil interesset in *Italia* admittis. Postea per Comitem *Olivarium* procurabant ut Legatus *Venetus* instaret apud Regem, etsi non publico nomine, at suo privato, ut Majestas sua se in hac controversia interponeret. Sed cum Legatus se ab hoc faciendo excusaret, quod mandato destitueretur, statuerunt ut ipsi agerent, & *Lorinus* *Felice* *Castilla*

Connestabilem in *Italiam* mittere, sine certa commissione, sed quam pōst daturi essent ut occasio posceret. Huic Nuncio se opposuit, tanquam homini qui *Mediolani* se contrarium iurisdictioni Ecclesiasticæ demonstraverat; & qui *Ferrariæ*, in illis ceremoniis solennibus quæ ad ingressum Reginæ adhibitz sunt, in offensionem Cardinalium incurrerat in materia præcedentiz. De *Ioanne* etiam *Idiaques* & aliis cogitatum. Cæterum, ne diutius differrent, constituerunt ut fundamenta jacerentur ab *Iuico de Cardenas* Legato *Venetis* residente. Qui decimo tertio *Iulii*, cum ante Principem comparuisset, dixit, Regem pacis conservationem affectantem cupere ut offensiones inter Pontificem & Rempubicam longius haud procedant; sed ut earum aliqua conciliatio reperitur. Ad hocque omnibus suis Ministris dedisse in mandatis, ut in hunc finem operam suam conferant. Sibi nominatim commissum, ut eâ de re Rempubicam oraret; & quicquid ei visum esset factu expedire ut huic negotio finis imponatur, suæ Majestati gratissimum fore confirmaret. Ad ea Princeps, laudatâ Regis voluntate, & gratis ei actis, respondit, Rempub. plus quàm fecerit facere non posse: ad eum convertendam esse orationem qui molestiarum author extitisset. Hoc loco succinctè quicquid acoidisset recitavit, concludens; Non est nostrum viam ab alio interclusam aperire. Pontifex, remisso Legato, revocato Nuncio suo, disceptationem negotii omnem abruptis; quæ redintegrari non potest, nisi sublati censuris quibus Resp. & læditur & injuriâ afficitur. Hic Legatus, suppliciter à Serenitate sua petita dicendi veniâ, subiecit, Cum de compositione agatur, non esse præteritarum injurarum memoriam renovandam, unde nulla utilitas sperari posset. Quod si Reipublicæ hoc doleat, Papam etiam conqueri. Nolle se in eam disputationem ingredi, rectène Papa fecerit an seculis; quod esset præterita ingerere. Et si Serenitas sua dicat, se injuriam tantum defendisse, attamen in ea propullanda adeo promptè se gessit, ut hoc illud ipsum sit quod Papa queratur; quod ipsa defensionis ratione læsus fuerit. Itaq;

quicquid praterierit relinquendum esse, & ea quæ coram
sunt intenda, si qua ratio inveniri possit prioris amicitie
restituendæ. Eam esse Serenitatis suæ prudentiam ut temeri-
tas sit eam de modo admonere. Notissimum esse omnibus,
Pontificem duas personas sustinere; unam *Christi* Vicarii,
alteram Principis temporalis. Quibus inter se distinctis, fa-
cilè cerni posse qua in re Papæ satisfacere conveniat. Nam,
ut Principi temporali, neminem ei magis obstrictum quàm
cuius alii Principi supremo. Verùm, ut est spiritualis, om-
nes ei ad obsequium tenent. Nolle Regem ut Leges ad Pa-
pam intendantur corrigendæ aut emendandæ; aut ut quic-
quam contra libertatem Reipublice fiat, quodve ejus dig-
nitatem præjudicet. Quinetiam, si quod ejusmodi aliquid
faciendi consilium Senatus cepisset, ut in nova quæ Princi-
pibus universis & suæ etiam Majestati fraudi sit futura; sibi
tanquam Legato dedisse in mandatis ut Rempublicam horti-
taretur, animoque adderet, ne quid sibi præjudicii adferat,
aut indignum in se admittat. Adversus Papam tamen reve-
rentiæ & obsequii spiritualis declarationem aliquam in spe-
ciem fieri potuisse, quæ reapse nihil esset. Ad ea cum Prin-
ceps responderet, Rempublicam omnem significationem
obsequii & reverentiæ filialis adversus Pontificem dedisse,
antequam Sanctitas sua ad censuratum publicationem venis-
set; aded ut nihil amplius quod fieri posset restaret. Sed,
promulgato Monitorio, revocato Nuncio, abrupto omni
commercio, non posse ne eosdem quidem reverentiæ actus
iterare, nisi Pontifex, sublatis censuris, viam aperiat. Hic
Legatus Principem interrogabat, Vtrum ad istam apertu-
ram faciendam Serenitas sua pateretur, ut ipse Regis nomine
Papam oraret ut Excommunicationem auferret; Respondit
Dux, se quod semper dimisset semper iteraturum, Necessari-
um esse ut impedimentum auferatur. Vtrum deinde uno an
alio medio id fiat, seu sponte aut Papæ voluntate, an aliorum
rogatu, parum referre ad rem ipsam, & posse Majestatem
suam facere quod sibi videretur. Subjungit Legatus, Sed
neq; Serenitati vestræ displicere potest, ut Pontifex vestro
nomine

nomine rogetur. Et, cum Princeps diceret, Pro tranquillitate *Italiae*, totque malis avertendis quæ consecutura essent si res ad bellum spectarent, siquidem Rex certum habeat Pontificem eâ formâ rogatum censuras sublaturum, non incommodum fore id admittere: Sed hac de re certius responsum daturum, re cum Senatu communicatâ: *Cardenas*, haud passus eam vocem excidere, subiecit continuò. Ego igitur accipio, inquit, in hæc verba Serenitatis vestræ responsum, fas ut mihi sit orare Pontificem vestro nomine ut auferat censuras. Sed, cum de verbis agatur accommodis ad gratiam redintegrandam, necessarium fuerit adungere; Dolere Serenitati vestræ quod eum offenderit: quæ quidem verba nihili sunt, sed humanitatis tantum indicia. Ac licet nullius sint momenti, sunt tamen in hoc negotio necessaria. Respondit Princeps, Nec à se nec à Senatu ullam omnino offensionem Pontifici datam fuisse: Quod si ipse aliquam accepisset, nihil aliud prorsus agendum restare. Siquidem offensionibus voluntariis non esse aliud remedium quàm spontaneam compensationem.

¶ Eodem die venit etiam ad audientiam Legatus *Galicus*: Exposuitq; Papam *Alicurvio* retulisse, Sententias omnium Cardinalium se exquisivisse; omnes in eo consentire, ad censurarum suspensionem venire non posse, nisi ex Reipub. parte aliquod submissionis specimen ostendatur. Hæc Legatus, continuato sermone, Fieri posse, dicebat, ut Papa ratione vincatur, animûque inducat ut cedat prior. Verum omnino necessarium fore, ut dicant quid tum postea Respub. factura sit: secus nunquàm eò inductum iri. Quare declarandum esse Reipub. quid facere velit. Fidendum esse Regi, ut qui amicus sit, & socius, & cui Reipublicæ rationes cordi sint: aperiendas illi cogitationes; neq; existimandum Regi suo alium esse finem, quàm Reipub. utilitatem. Respondit Princeps, Satis jam dictum esse: missumque Regi responsum eum per ipsum, tum per Legatum Reipub. apud Majestatem suam residentem; nec tale aliquid postulandum, cum nec ipsum tempus adhuc permitteret ut responsio ad

ea quæ scripta dictaque essent acciperetur. *Fraxinem* ad hæc, Prævidere se, dixit, quid Rex dicturus sit: quodd, quæ ad eum scripta sunt verba, erant generalia. Cogi vero se anticipare id quod Rex dicturus sit, quodd *Româ* stimuletur, ubi in tractando magna dignitatis ratio habeatur. Itaque submissione opus esse. Nec esse temporali potestati præjudicio Papæ se submittere: cum *jus sit commune* Pontificibus caput submittere. Adjecit, se hac de re instare, quodd suo Regi injuriam magnam fieri putet, & ei quaro in Rempublicam habeat benevolentia, quodd ei fides non habeatur, nec liberè mentem aperiant. In Regis igitur gratiam hanc declarationem faciendam: nudâ siquidem promissione Sæ Majestati factâ, Papam ad suspendendas censuras induci posse. In eo quoq; multus erat, dum literas Regis *Hispania* expenderet, ut promissa illius Regis magnificaret, quantumq; Papa se ei debere profiteretur: concludens, non esse tempus Regem *Francia* offendendi; qui tamen sine ulla dubitatione offenderetur, nisi apertè & sine ambagibus secum agerent. Ad hoc ultimum caput cœpit ei Princeps respondere. Non esse illas literas quales decantarentur; neq; promissa tam ingentia; nec tantam Papæ de iis confidentiam: nihilôq; secius *Cardenam* jam tum magna cum suavitate tractâsse; & Reipub. causam justam agnovisse; eaq; cedere non sine omnium Principum præjudicio futurum. Quodd si Respub. aliquid indignum commisisset, aut aliquam autoritatis suæ diminutionem accepisset, Regem pariter *Hispania* propter communem omnium Principum causam id ad se quoque pertinere judicaturum. Itaque apertè cœni, Regem *Hispania* ad negotii compositionem animum adjecisse; quamobrem non opus esse tam præcipiti celeritate, præposito illo quodd subsequi debeat. Adjunxit etiam, Quicquid eveniret, Rempublicam nunquam à virtute & constantia majorum suorum decessuram. *Fraxinem* Principem orabat ne aliter quæ ab ipso dicta essent acciperet, quàm ut ab affectu singulari profecta: tantum ut significaret, quodd, cum iurejurando confirmasset Papa neminem ex Cardinalibus de suspensione assensum,

sum, nisi prius aliquid fieret *Venetis*; necessariò cogitandum quid fieri possit, & quatenus procedi: quod constitutum cum Rege suo utpote amico confidenter admodum communicari posse. Senatus, consideratis horum Legatorum propositionibus, respondit *Hispano*: Affectu partì, unde malum nascatur, necessariò applicanda esse remedia; Rempub. hinc molestiis ne minimam quidem causam dedisse, sed omnes à Papæ voluntate enatas. Qui non solum Reipub. libertatem violare tentarit, & eam potestate suâ spoliare, verum etiam ad injurias progressus sit, & damna inferenda. Itaque, cum cupiat Rex componere has controversias, & ne latius pervadant cohibere; necessarium esse ut ad Papam se vertat, faciâtq; ut inde nascatur principium, revocatis injuriis damnisq; illatis. Quod si Rex certum promissumq; habeat Papam censuras ablaturum, ut suæ Majestati gratificetur, Rempub. non repugnare quin, officii tantum causâ, orer Pontificem suo nomine ut illas auferat: adjungâtq; hoc amplius, Senatum molestè ferre quod Sanctitas sua offensionem accipere voluerit ab actionibus Reipub. sibi devotæ, directis ad gloriam Dei, conservationem publicæ tranquillitatis, libertatisq; & potestatis sibi à Divinâ Majestate concessæ. Hoc idem responsum etiam *Gallico* communicatum est: adjecto, Quod si Majestas ejus Christianissima rectum putet, posset eodem apud Pontificem uti.

¶ Atq; hæc prima sponsio fuit quæ ad negotium componendum aditus quaesitus est: Quæ cum nihil profici cereretur, quin & Senatus comperisset Pontificem non solum à belli apparatu non desistere, sed & instare vehementer apud Regem Catholicum de promissis exolvendis, & frequentes in *Hispaniam* Nuntios expedire: Comitissque *Fonsani* destinata continuis de armis strenuè capessendis; Pontificem à concordia alienum esse credidit; tamen contrarium ostenderet: aut certè bene paratum ad rem transigendam venire velle, quod melioribus conditionibus uteretur. Itaque sibi quoque necessarios exhibuit, in omnem eventum intelligere, quam amicosque suorum mens & voluntas esset.

Scripsit igitur ad Legatos suos in *Gallia & Anglia*, ut uterq; Regi apud quem refideret exponeret, Pontificem indies magis magisq; ab omni æquabili compositione abhorrere; inque armorum apparatu faciendo occupari, Regem *Hispania* se pro ipso declarasse, ligerasq; proprias ad ipsum pignori dedisse, cum auxilii promissis. Papam identidem in *Hispaniam* mandare. Ex altera parte, Rempubicam certam nihil contra libertatem & dignitatem suam facere, quicquid accideret. Itaque opportunum tempus Senatui videri ad Majestates ipsorum recurrere, ut quid animi habeant intelligat; quidve facturi sint, si res ad apertam dimicationem venirent. Simul negotium datum est Legatis Reipublicæ, ut diligenter sententiâ illorum Regum omnibus modis explorent: & ab ipsis aliquam animi sui declarationem impetrent. Decretum est insuper, Legatos utriusq; Regis *Veneris* residentes accire, eadēque iis exponere. Ibi Legatus *Anglicus*, postquā de re secum communicatā gratias egisset, Regisq; nomine dolorem professus esset de injuriis contra jus & fas omne Reipublicæ optimè meritis illatis, laudavit generosam animi magnitudinem constantiāq; pro dignitate tuenda: affirmabatq; in eum finem habituram Rempubicam à Rege opem omnem & favorem, non modò officiis, sed armis & auxiliis. Proposuit etiam Legatus tanquam à se conditionem fœderis cum suo Rege, aliisq; Principibus amicis suis incundi.

¶ At *Gallicus* Regem dicebat satis cognitum habere: Reipublicæ causam meliorem esse; & Papam iniquè facere; sed tamen cum ipso non esse rigidè agendum: exemplo adducto humiliationum & submissionum quibus usus esset Rex cum Papa *Clemente*. Hortatus est Rempubicam ut omnem diligentiam adhibeat, quò, inventâ aliquâ ratione, hæc controversiæ componantur. Subjungens tamen, si ad arma veniatur (id quod ille tamen non credebat fore) Regem Reipublicæ adfuturum. *Hispanos* non esse eo statu ut bellum novum incipiant; verba hæc esse, & inane speciem; quæ profecto nunquam ad effecta reducerentur. Quod si

aliter

aliter esset, verbis amplissimis Regis auxilium promisit. Subiunxit tamen, Papam leniter loqui; & proponere, si Legum suspensio sit, se quoque censuras suspendendum. Imò, si Papæ fides detur legum suspensionem consecuturam, ipsum priorem fore ad censuras suspendendas. Proposuit insuper *Fraxinem* aliam conditionem, sed tanquam cogitatum suum: Vt, ad finem litibus omnibus imponendum, Papamq; retinendum, cum illa etiam securitate quod Reipublicæ iura illa sa manerent, remitterentur difficultates omnes ad arbitrium duorum Regum, *Francia, & Hispania*: qui, quod & ipsorum magni interesset, resq; ageretur omnium Principum communis, non possent non leges & actiones Senatus approbare. Ad id, cum perpenderetur quot difficultates intervenire essent antequam obtineri posset à Papa ut ad eandem conditionem descenderet: quod cum esset etiam impetratum, quot aliæ objicerentur ante negotii finem; hæc propositio Legato tanquam vix exitum habitura representata est, & ab ipso silentio sepulta.

¶ Senatus Legatum suum in *Hispania* de rebus omnibus & propositis & responsis certiores fecit; eiq; dedit in mandatis; ut Regi gratias ageret quod ultro de se interponendo obtulisset. Tum, ut Regi exponeret quam causam habeat illa Corona amicitiam cum Republica conservandi; utque modestè dolorem Reipub. significaret, quod Papæ consiliis fomenta literis Majestatis suæ & officiis quorundam Ministrorum suorum data sint. Ad ea responsum à Connestabili Regis nomine, Literas ad Pontificem scriptas, non ad dirimendam amicitiam quæ Suæ Majestati cum Repub. intercedat pertinere, sed tantum ut se defensorem Sedis Apostolicæ ostenderet, si qua vis ei intra Ditionem suam inferretur. Et *Cardenas* post aliquos quindecim dies, quam Legatis ea quæ suprâ diximus communicata sunt, postulatâ audientiâ, de literis ad Papam scriptis rationem edidit: verbisq; efficacissimis confirmavit, nihil esse; & scriptas tantum verbis generalibus; nec aliam Regi suo mentem fuisse, quam Papæ auxilium ferre, si modò intra ditionem propriam Reipublicæ

copiis, & exterorum Principum auxiliis oppugnetur. Alio-
 qui nunquam sibi in animum induxisse Rempub. offendere,
 utcumque literæ ad Pontificem scriptæ essent verbis affe-
 ctum promittentibus, ut fidem sibi apud Sanctitatem suam
 conciliaret, quod facilius se tanquam sequestrem ad lites
 componendas interponeret. Et hanc ob causam à Republica
 etiam stipulatum, ut sibi fas esset ejus nomine rogare Pon-
 tificem de censuris auferendis; doloremq; profiteri de San-
 ctitatis suæ offensione. Verùm commissionem sibi datam ad
 Papam orandum nimis aridam & angustam fuisse, ut ab eo
 quicquam boni impetraret. Extensione opus esse, & addi-
 tamento aliquo quod Serenitati suæ videretur. Adjecit de-
 nuo, Se Reipub. verbo Regis confirmare de hac ipsius bona
 voluntate: & illud insuper, Nescire se an alii, qui se tanquam
 conciliatores ad hanc rem componendam ingerebant, ani-
 mum pariter, atq; ipsi pacis studiosum adferant. Credeba-
 tur à nonnullis *Cardenam*, intellecto quod cum Legatis, *Gal-*
lico & Anglico, communicatum erat, cognitōq; quantum
 invidiæ literæ Regis concitarent, effoetāsque eas consequenti-
 bus, venisse in eam sententiam ut hac oratione uteretur. Alii
 tenebant, hac de re mandata peculiaris & expressa ex *Hi-*
spania accepisse. Illud certum, eodem modo paucis antè die-
 bus actum cum Legato *Veneto* in *Hispania* à *Casilia* Conne-
 stabili, cui mandatum diserte, ut literas à Rege scriptas de
 assistentia Pontifici exhibenda diceret haud eò pertinere ut
 amicitiam, quam Majestas ejus cum Republica teneat, dis-
 solverent, sed ut gratiam apud Papam conciliarent: nec ani-
 mum esse ad arma ejus causâ veniendi, nisi eò necessario adi-
 gatur, nempe quando intra fines suos oppugnaretur. Et certe
 in *Hispania* rei transigendæ ex animo opera dabant: & Nun-
 cio qui penes eos erat sedulo persuadere satagebant, ut cum
 Legato *Veneto* in colloquium veniret, saltem clandestinū,
 ut ex illo intelligere posset, quæ ut ipsi dicerent haud satis
 convenire judicabant. Illud nominatim, quemadmodum
 Rex firmasset fidem de auxilio Papæ non ferendo, nisi ad
 Status sui contra *Ultramontanos* defensionem; utq; exponeret

ret ipsi quod Respublica cum *Gallis* tractabat. Sed Nuncius haud inductus est ad colloquium cum Legato, nedum se-cretò.

¶ Cæterum, licet compositionis negotium adeo potentium Regum duorum præ manibus esset, incescit tamen Magnum *Hetruria* Ducem ingens cupido, ut suâ potissimum operâ res conveniret. Et per hæc tempora conquestus est cum Reipublicæ Ministro apud se residente, itidemque fieri à suo *Venetis* Residente curavit, in hanc sententiam; Se cum Papa haud segniter egisse, non alium ob finem quam Reipublicæ quietem. Nec suâ quicquam referre, cujus tutissimo loco res sint, nisi quod amicorum non alienas à se existimaret. Quod si Reipublicæ itidem visum fuisset, animumque suum communicasset, ipsi que aliquam tractandi facultatem dedisset, fortasse negotium in locum haud malum deduxisset. Adjunxit etiam longos sermones de commodis & utilitate concordie, bellique incommodis & detrimentis. Ad ea responsum à Senatu Residenti; datumque in mandatis *Roberto Lio* ut coram responderet, in hanc sententiam; Sinceritatem & benevolentiam ejus Senatui præclare cognitam esse; officia ab ipso cum Papa facta gratissima; monita laudata & approbata; sed tempus non pati ut ad aliquid particulare proponendum descendatur, donec sublata sint censuræ. Nam, cum Papa omne tractandi commercium abrupterit, oportere ut auferendis censuris prior adiutium faciat: quo aperto, procedi posset ad ea proponenda quæ ad finem controversiis imponendum maxime accommodata viderentur. Hoc responso magno Duci reddito per *Robertum Lium*, ille contra, voluntatem suam dicebat in Reipublicæ commodum esse propensissimam; idque se procuraturum si operâ suâ uti velit. Neque sibi malè esse, ut rebus novis studere debeat. Senem se esse, adeoque consiliis suis fidem deberi. Graviter utrinque erratum esse, dum cæco affectui indulgent: & Medico hic opus esse. Itaque suâ operâ utantur. Se cum Papa liberè locutum, apud quem in suspicionem venisset, quod non auxilia ipsi, sicut cæteri om-

nes, obtulisset. Tantum à se dictum, ut nesciat quid sibi amplius dicendum sit. Papam sic satis ad pacem inclinare, sed Cardinales prava consilia suggerere. Velle se plus etiam operæ pro Repub. impendere; & si jubeatur, verba facturum: alioqui nihil esse reliqui quod agat.

¶ Cum in *Franciam* venisset quod erat à Senatu propositum, quo postulabatur à Rege aliqua declaratio, respondit Majestas ejus, Nuncium Pontificis idem Sanctitatis suæ nomine postulasse. Se satis cernere, si huic postulato annuat, nihil aliud id fore quàm suspicionem alterius partis commovere; adeoque aditum sibi ipsi præcludere, ne in componendo negotio sequester esse posset; & tractationem ceptam prorsus abrumpere. Itaque non sibi rectum videri alterutri è partibus se adjungere; aut hujus illiusve rationes approbare: sed neutri addictum, negotium de compositione continuare: quæ utrisque utilior foret, quàm sua declaratio ei cui faveret. Tantòque magis, quòd in proximo spes esset posse convenire, modò ut Senatus aliqua ex parte inflecteretur: nam Papam indies ad concordiam se accommodare.

¶ Cæterùm Rex *Anglia*, tametsi occupatissimus ob præsentiam Regis *Dania*, cujus sororem in matrimonio habebat, adeò ut nulli alii negotio vacaret, nec cuiquam Legato audientiam daret; intellectu quàm de re verba secum facturum esset *Justinianum* Legatum *Venetum*, eum & auscultavit, & ubi totam rei seriem, & Senatus petitionem percepisset, respondit; Sibi per jucundum accidisse, quòd populi constantiam, & Senatus concordiam ad defendendam propriam libertatem, justitiam, & potestatem Principibus à Deo datam intellexerat. Risit declarationem *Hispanicam* per epistolam factam, dicens, Verba non dare qui facta cogitet. Se Reip. obligatum pro amore quem in se ostenderint, & pro honoris demonstratione quàm in se usi sint missis legatis, & ordinariis, & extraordinariis: contractam igitur amicitiam mutuatam, & sinceram; cujus dirumpendæ ne occasio quidem ulla nasci possit; quod de aliis itidem non posset affirmari.

Cæterùm,

Cæterum quod Senatus tum postulare, de eo ut assentiretur multis de causis se obstrictum teneri. Inprimis quòd largiter pro Repub. sentiret. Deinde, cum ea ipsi consideret, ingratum se & injustum fore, si causæ adeo justæ deesset, ubi Senatus oppressionem tantummodò illatam defendat; suamque libertatem, & omnium Principum auctoritatem sustentare nitatur. Et id quidem prudentissimè consultum esse, dexterè ne bellum priores inferrent cavere: quòd si aliorum violentia eò prorumperet, certum haberet Senatus in verbo Principis, se totis viribus suppetias laturum. Daturumque negotium Legato suo *Venetis*, ut idem amplioribus verbis significaret, quòd tum, propter Regis *Dania* præsentiam, ulterius progredi non posset. Comes etiam *Salsburgiensis* ex mandato Regis eadem Legato confirmavit: adjiciens, Regem non idèd permoveri ut Reipublicæ assistat, quòd animus ei sit membra Ecclesiæ *Romana* à suo capite abalienandi: satis scire, Rempublicam religionem antiquam non deserturam, nec illo sanè authore id facturam: Sed neque idèd Regem moveri quòd, cum *Hispania* cum Papa sentiat, ipse ex parte adversa esse velit: verum ut iis se opponat, qui Principibus libertatem eripere conantur; eosque adjuvet, quibus eam sustentandi & defendendi voluntas sit. Ad eandem quoq; sententiam locutus est *Venetis* Legatus *Augustinus*; Accepisse se dicebat à Majestate Domini sui mandata pecuniaria, ut ipsum in verbo Regio obstringeret de societate cum Repub. incunda; auxiliò què ei ferendo, quæ consiliis, quæ copiis; operaque dandà ut omnes amici sui itidem faciant. Idque non ob ullos fines abjectos & humiles, aut proprii commodi causâ: neque ut aliis molestiam aut negotium facessat; aut ut alii cuiquam Principi tanquam æmulus adversetur, sed duas ob causas. Primum, quòd, cum DEO OPTIMO MAXIMO pro multis beneficiis acceptis obligatus sit, officium reputet ipsius causam defendere, cum de conservanda potestate agatur à suâ Majestate in terris constitutâ. Tum, ob amicitia etiam vinculum cum Repub. renovatum. Adjunxit Legatus, datum sibi à Rege in mandatis,

tis, ut hanc declarationem aut publicaret; aut secretam teneret, prout Reipub. magis expedire videretur. Atque sunt & Regi & Legato gratiæ verbis amplissimis; datumque negotium *Infirmiano* ut idem faceret. Scripta etiam Epistola ad Regem hanc ob causam, cum ea gratitudinis testificatione quæ conveniebat.

¶ Legatus *Gallicus* paucis post diebus, cum advenisset responsum sui Regis, fortasse ut id leniret audientiâ postulatâ, longâ oratione ad transactionem hortatus est; concludens, si ea non succederet, Regem à sincerâ amicitia quam cum Republica conservaret non discessurum. Adeoque; Majestatem suam cupere de ejus rationibus integrè perfectèque edoceri, non solum quod ad rem ipsam, justitiâque Legum pertineret, deque cæteris rebus controversis, verum etiam de modo adhibito dum censuris Pontificis sese opposuerint. Quem dicebat non tantum de rebus jam dictis conqueri, sed quod novas injurias accepisset: veluti de impedita navigatione ad locos territorii Ecclesiastici; & quod ordinem Iesuitarum simul omnem è finibus expulissent. Ad quæ ex decreto Senatus responsum est, gratis Regi de benevolento & sincero animo actis. Datumque Legato in scriptis breve summarium rationum, tum ad asserendam legum & judicii justitiam, tum verò gestorum à Senatu & Magistratibus, ad propulsandas Pontificis injurias, & impediendas seditiones quæ censuris excitari poterant. Satisfactum etiam querelæ de navigatione, dicendo; Rectæ administrationis rationem exposcere, ut dent operam quò suæ ditioni de rebus necessariis prospiciatur: nec transitum ad alios permittant earum rerum, quibus ipsi pro se opus habeant. Ob eam causam Rempublicam navigia, quæ in mari deprehensa fuerint, mercibus onusta suo dominio necessariis *Venetis* deducere. Ex eo si consequatur quoddam Dominium Ecclesiasticum iis frui non possit, non esse culpam suam, sed ordinem rebus humanis convenientem. De Iesuitis, non fuisse expulso; sed suâ voluntate egressos, ut ne præcepto de prosequendis divinis officiis obtemperarent. Sæpius eorum discessum,

discessum, cum innumerabiles eorum culpe, machinationes, & insidiæ ab ipsis factæ deprehensæ essent, Senatum decrevisse, & quidem jure meritòq; ut ne redirent. Tamen etsi verò Rex amicitiam sinceram Reipub. polliceretur, noluit tamen unquam operam suam navare in ulla re, quæ ejus causam posset adjuvare. Quin, cum *Prinlus* apud eum Legatus rogasset, ut delectum quem Papa inter *Helvetios* instituerat impediret, & Reipublicæ delectum adjuvaret, negabat se id facturum, dicens, Eo pacto adigi se ut studium suum declararet, quod sibi certum esset non facere; sed neutram in partem inclinanti, de compositione tractare. Nec Reipublicæ dicebat tanto armorum apparatu opus esse; satis fore si suas arces, urbésq; muniisset.

LIBER IIIL

VM hæc ita tractantur, tentabatur ab *Hispanis* ut Rempublicam cum *Turcis* committerent, quo ad ipsos recurrere cogeretur; & hæc ratione in ipsorum potestate esset, adigere Senatum ut quibus legibus ipsis placeret transigeret cum Papa. Verum non successit quod credebant: quin & parùm abfuit, ne fœdum admodum exitum res

haberet, nisi prudentia Senatus tempestatem avertisset. Res ita gesta est. *Neapoli* solvens Marchio S. *Crucis* cum viginti sex triremibus, acceptâ à Nuncio Pontificis benedictione, venit *Messanam*. Ibi auctâ classe quatuordecim aliis navibus, intellectòq; classem *Venetam* esse *Corcyra*, quam poterat

terat occultissimè navigans, demissis etiam navigiorum malis ne conspiceretur, ad decimum *Augusti Dyracchium* pervenit, *Albania* urbem, quam possident *Turca*. Eam tum reperit incolis penè vacuum, propter ipsius temporis ad rustica negotia opportunitatem. Itaq; parvo negotio urbe captâ & incensâ, captivos abduxit, partim viros, partim feminas puerosq; ad 155 (sicut ipsorum narratione typis impressâ continetur;) inter quos triginta erant *Christiani*, quos, simul *Hydruntum* venit, liberos esse iussit. Cepit etiam tormenta triginta: quorum minora asportavit, majora clavis impactis corrupta coactus est relinquere, *Turcarum* metu qui magno numero ad suppetias ferendas veniebant. Huius oppidi sic occupati ut *Venetias* fama pervenit, valdè senatur res displicuit, verenti ne *Turca*, studio vindicandi sui, aut in Rempublicam tanquam proximam sibi verterentur, (quod & aliàs facere soliti sunt) aut saltè in mare Superum intrarent ut in *Apuliam* involarent, eo pacto omnia permittentes. Accito igitur Legato *Cardenas*, Princeps apud eum graviter conquestus est, dicens, Ipsos ob tem nihili *Turcas* excitaturos; eorumq; classem in mare Superum attracturos, non minori damno suo quàm Reipub. Itaq; Regem defunctum nunquam consensisse ut ejusmodi expeditiones tentarentur: cujus eam fuisse prudentiam, ut imitatione digna sit. Innuit etiam Princeps, si iterum id fieret, non sic abiturum. Respondit *Cardenas*, Oraturum se Regem ut præciperet ne ipsius classes amplius mare Superum intrarent. Cæterùm *Constantinopoli Turca* artes *Hispanicas* perspexerunt; & expeditionem *Dyracchianam*, haud alia de causa ceptam, quàm ipsos irritandi ut ad manus cum Republica venirent. Itaque ab Imperatore (sive, ut vulgò appellant, Magno Domino) mandata classis suæ Præfecto data sunt, ut cum *Venetæ* Præfecto sentiret, & cum ea se conjungeret, quo *Papæ* & *Hispanis* incommodarent. Pòst etiam primus *Visfrus*, accito ad se *Octaviano Bono* Reipublicæ Legato (Bailum appellare solent,) de Urbis *Dyracchii* direptione conquestus est; concludens, ad Rempublicam pertinere ejus injuriæ pœ-

nas reposcere. Satis enim scire Dominum suum, haud alia de causa id ceptum nisi ut ipsum cum Republica committerent. Verum, si contrà viriliter ac generosè Respublica se gerere velit, occasionem fore se ab hisce & aliis molestiis sibi ab ea parte illatis liberandi. (*Huscoschos* innuebat, & alia incommoda indignaq; quibus afficeretur.) usq; est proverbio *Turcico*, *Præstare in unum diem gallum esse, quàm in omne tempus gallinam.* Offerebat ultro, classem in præsentia cum ipsis conjunctam fore, & quodvis aliud auxilium contra *Hispanos* & *Papam*. Ostendit non alios Reipub. hostes infestiores esse quàm *Hispanos* & *Sacerdotes*: quod cum satis constet, haud dubium quin vindicare se debeat, & in perpetuum securam se ipsorum auxiliis præstare. Vanum esse arma capere, ut armis contra hostes non utantur. Quod si classis conjunctio aliorumq; auxillorū haud opportuna videretur, obtulit hanc conditionem, ꝛ si classis *Veneta* statum Ecclesiasticum ex una parte oppugnaret, aut *Hispanorum*; se ex altera itidem facturos. Dominumq; ad omnes suos Ministros scripturum, ut Reipub. omne auxilium ferant; nec expectatis aliis à *Portâ Ottomanicâ* mandatis.

¶ Non multis pòst diebus comparuit classis *Turcica* ad *Gomenicias*, haud procul à *Corcyra*. Erant numero 55 triremes, quibus præerat *Giaffer Bassa*. Ad quem cum *Pasqualigus Veneta* classis Præfectus, quæ tum *Corcyra* erat, *Vitorem Barbarum* Secretariū suum misisset ut eum inviseret, honorémque haberet, & de levibus nonnullis damnis à quibusdam Piratarum myoparonibus illatis conquereretur; *Giafferus* continuò viginti triremes ad eos comprehendendos emisit; (quos etiam postea cepit, eorūque Ducem suspendit) & Secretario verbis magnificis significavit, quanti Rempublicam Magnus Dominus faceret. Subjunxit, accepisse se mandata, cum literis datis ad quintum *Septembris*, ut se cum classe *Veneta* conjungeret, quæ contra *Papam* & Regem *Hispanum* expeditionem suscipiant, quemadmodum ducibus *Venetis* magis expedire videretur; aut ut seorsim navigaret, si ipsi id rectius fore judicarent. Misitque *Bassa*

tres ex suis triremibus ad *Pasqualigum*, in quibus erant *Bojus Damiana*, & *Chinu*, & *Assanu* cognomento *Giavarinus* *Genae* natus, ut de mandatis *Constantinopoli* acceptis eum certiores redderent; & ad maturè constituendum sollicitarent. *Pasqualigum* de hoc officio gratias egit, uti par erat, mutuum *Reipub.* voluntatem professus; ita tamen ut adderet, oportere *Venetias* hac de re referre; & iussa Senatus expectare. Offerebant *Turcae* myoparonem velocissimum ad cursum celerius conficiendum, cujus reditum erant etiam expectaturi. Sed *Pasqualigum*, causatus temporis moram, & incommoda classi subeunda, si diutius in iis aquis consisteret, effecit ut inde se subduceret; pollicitus quicquid constitutum esset intellecturos.

¶ Hoc eodem *Augusti* mense ceptum est geri aliud quoddam belli genus, scriptis ex *Papae* parte offensivis, & *Reip.* defensivis, satis magno utrinque ardore administratum. Id magni momenti fuit ad negotii transactionem: cum satis constet Pontificem, qui primus hoc armorum genere *Rempublicam* lacecessivit, tantò in ipsa dimicatione inferiorem discessisse, ut vel hæc potentissima causa fuerit rei tam citò componendæ: cum multò plus existimationis *Curia Romana* ob detrimentum ab his scriptis acceptum, quàm *Resp.* ob censurarum diuturnitatem amitteret. Ejus origo, & progressus hic fuit. Cum *Resp.* censurarum executionem tantà prudentiâ, dexteritate, & constantiâ impedisset, *Papa*, qui se à *Curia* reprehendi sentiebat incogitantiz, & ipse studium adhibuit, & ab aliis adhiberi curavit, & ad extremum rationes suas scriptis mandare constituit. Itaque à *Scipione Gobellucto* scriptum quoddam adornari curavit, cui etiam ob eam causam Secretarii officium dedit, quod alioqui vendi solet; & scriptum illud *Mantuanum*, *Mediolanum*, *Cremonam*, & *Ferrariam* transmisit, ut in vicinis regionibus spargeretur. In *Hispaniam* etiam ad Nuncium suum transmissum est, non solum ut illum instrueret, sed ut ad alios etiam permearet. Itaque *Venetis* à nonnullis propositum est, necessarium esse *Reipublicæ* itidem rationes in publi-

cum

cum proponere, tum ut ei scripto aliquid opponeretur, tum quia Subditi vehementer id cuperent. Præsertim quodd, cum in literis publicis ad sextum *Maii* datis de Monitorii nullitate dictum esset, necessarium videretur rationes explicari; & Principis literas apertis rationibus sustentari. Verum illud præ cæteris movebat quod Iesuitæ, qui in hac causa non minus quam ipse Pontifex laborabant, dictitabant, & persuadebant, & in suggestis declamabant, & ad sequaces suos intra ditionem *Venetam* scribebant; Rempublicam, si quo jure niteretur, id ostensuram fuisse: sed nimirum ipsi satis esse universè dicere quodd multas habeat rationes, quodd ad particularia descendere nequeat. Alii contrà satis aiebant effectum esse ad defensionem necessariam; adeoque non esse ulterius sine necessitate procedendum. Et valuit hæc sententia, propter insignem eam quam Respub. erga sedem Apostolicam observantiam gerit: adeo ut propriæ existimationi aliqua ex parte deesse satius duceret, quam ut ullum indicium daret, quasi eam Sedem, etiam tum cum manifestam injuriam acciperet, minus revereretur. Cohiberi tamen nequaquam poterant ingenia vivacia, ut non aliquid furtim scriptitarent; unde ex utraque parte prodibant satis multi libelli & oratiunculæ, omnes tamen manu duntaxat scriptæ. Erant etiam conscriptæ e mentitis nominibus ad conciliandam auctoritatem multæ literæ; & una inter cæteras nomine Senatus ad Civitates subditas. Et sanè, quod supra diximus, conscripta fuit Epistola quædam, & lecta in omnibus Civitatum conciliis, sed cujus excribendi nulla unquam cuiquam copia facta erat. Fieri quidem potest, ut eruditus quispiam, cum eam audisset recitatam, crederetque se memoriâ traditam satis retinere, scriptis postea mandaret quod audisse sibi visus est potius, quam quod audierit. Aut, quoniam nimis modestè ac reverenter à Senatu agi existimaret, de industria disteria, sales, & aculeos addiderit, ut ad vulgi gustum eam accommodaret; atque ita lateenter emiseric. Illud verò pessimè admodum consequentiæ fuit quod *Mediolani* accidit; ubi ab Ecclesiasticis nonnullis

lis haud infimi ordinis typis commissum est sine nomine authoris aut loci, unico chartæ folio, scriptum quoddam valde perniciosum, in quo id, quod ab omni sana doctrina abhorret, docebatur; Matrimonia invalida fore; conjugatorum conjunctionem adulterium; liberósque illegitimos; tum autem non solum licitum, sed & meritum Pastoribus, si gregem derelinquerent Interdicti causâ. Utque celaretur unde prælo commissum exisset, severissimè interdictum erat Typographo, etiam sub excommunicationis pœna, ne *Mediolani* ullum exemplar venditaret. Hoc folium ita impressum per omnia *Bergomi, Brixia, & Crema* confinia disseminatum est. Cui scripto ut aliquid opponeretur, edita sunt à quodam nonnulla à *Ioanne Gersono* ante 150 annos conscripta, adeo negotiis tum agitatibus accommodata, ut eâ prorsus occasione scripta viderentur: atque ejusmodi, ut neque tum quidem adeo fortiter & præclare perscribi potuisset. Hisce adjuncta est Epistola sine authoris nomine ad Curatos hortatoria, ut Ecclesiis suis attenderent, nullo, quod Interdictum non servarent, offensæ divinæ metu deterriti.

¶ Cæterum Inquisitio *Roma*, ad vicesimum septimum *Junii*, hæc ultima impressa nominatim prohibuit: unâque; cætera non impressa, sub pœna excommunicationis si quis ea legeret, aut teneret: redditâ ratione, quod in iis multa essent temeraria, calumniosa, seditiosa, schismatica, hæretica: adjectâ ad extremum voce [*respectivè*] ut totum ambiguum redderetur. Ac *Roma* tandem silentium ruptum, edito Cardinalis *Bellarmini* scripto quodam contra tractatus *Ioannis Gersoni* supradictos: & non multò post Parënesi Cardinalis *Baronii*, plenâ calumniarum & maledicentiarum: aliâque insuper Cardinalis *Columnæ* quibus scriptis cujusque hominum generis fidelitatem se turbaturos sperabant. Nam *Columna* Prælatos, cæterosque Ecclesiasticos majores censurarum metu, dignitatumque & beneficiorum privatione perterrefaciendos susceperat: *Bellarminus* piâs conscientias labefactare, exaltatâ Pontificis ad instar divinæ auctoritates: *Baronius* maledicendo & declamando animos omnium eruditio-

ditorum hominum se alleclurum credebat. Non sperabant *Roma* quenquam se exiltimationi magnorum iſtorum Cardinalium opponere unquam auſurum: cū quia perſuaſum habebant eam ubique ignorantiam obtinere, quam à multis annis introducere conati ſunt, tum ob Scriptorum adeò excelsi ſtatu dignitatem. At *Veneſiis*, ne quam fortè piam conſcientiam *Bellarmini* hyperbolæ turbarent, celeriter reſponſum eſt, ut veritati lux adferretur; cunctiſq; conſtaret, qualem Chriſtianus quiſq; obedientiam ſummo Pontifici debeat. Oſtenſa ſup̄ etiam juſta publica; & Reipublicæ ſtatuta tria deſenſa; unà cum authoritate iudicandī Eccleſiaſticos; quæ Papa Monitorio ſuo oppugnaverat, libellis quibus titulus *Conſiderationes; & Declaratio &c.* Cūque neceſſarium itidem videretur, orbi terrarum notum facere, acta Reipublicæ juſta & legitima fuiſſe cū præciperet continuari divina officia; operæpretium fore viſum eſt hoc oſtendere, edito *Tractatu de Interdicto*. Simulque Senatuſconſultum factum eſt, ut alia quæ pro Republica ſcripta eſſent imprimerentur, ſervatis in eo conditionibus quas Leges præſcribunt, nempe ut nihil ineſſet contrarium fidei, bonis moribus, aut Principum authoritati. Sed cū Inquiſitor officium ſuum facere non poſſet in recognoſcendis iis quæ conſcripta prælo deſtinebantur, deputati quinque Theologi, præter Vicarium Patriarchalem & Theologum Reipublicæ, quibus id curæ eſſet.

¶ Cæterum, allatis *Romani* ſcriptis quatuor ſupradictis, Inquiſitionis Collegium ad diem *Septembris* triceſimum ea omnia expreſſè & nominatim prohibuit, quòd in iis continerentur hæreſes, errores, & ſcandala, ſed cum ſolito additamento *Reſpoſitum*. Et adiuncta eſt prohibitio ſcripti cuiusque alterius in poſterum edendi, ſive typis expreſſi, ſive manu exarati, contra Interdictum Pontificis: vetitumque ſub excommunicationis cenſura, & abſolutionis reſervatione, tale quidquam aut legere, aut tenere. Hæc prohibitio, quæ, propter excommunicationis terrorè, Scripta pro cauſa Reipublicæ extinctura videbatur, contra ceſſit. Siquidem non
nulli

nulli ex eo concluderant, nullo jure nisi eum qui nolit causam integram cognosci. Alii dicebant, tres Cardinales veritati pallium iniecisse, adeoque nolle ut aperta conspiceretur. Enimvero aliis mira videri prohibitio librorum nondum compositorum; quasi spiritum propheticum sibi vendicent praelogiendi nihil boni conscribi posse; aut sanè auctoritatem bonum malumque pariter extinguendi. Alii etiam ex ista prohibitione concludebant, nihil esse in illis scriptis censurà dignum; quod nimirum ausa non esset Curia quicquam partitè notare, sed illud adverbium [*Respectivo*] tanquam integumentum sibi ad objecta quælibet reservasset. Erat à quibusdam propositum, ut, huic injuriæ vindicandæ, publico decreto scripta pro causa Pontificis prohiberentur. Verùm alii suggeriebant, nihil id esse aliud, quàm facere quod in aliis reprehendas: & pro beneficio fore, illa potiùs conspicienda relinquere, ut indicio esset Rempub. nihil occultare, neque cuiusquam judicio diffidere. Hæc sententia valuit, scriptæque illa non modò permixta sunt, sed, ut publice vernalia prostant, liberæque intra Ditionem importarentur, concessum.

¶ At Pontificii deinceps à mense *Julio* usque ad *Aprillem*, quo tempore res composita est, certatim omne genus hominum, quo Pontificis gratiam aucuparentur, se ad scribendum contulerunt. Itaque prodierunt multa opera cum à Iesuitis, tum ab aliis, partim veris nominibus prænotata, partim suppositis. Quibus à permultis eruditis hominibus responsum est, tum refellendis calumniis, tum confutandis falsis doctrinis quas spargere satagebant.

¶ Ac *Venetorum* quidem scriptorum summatim hæc doctrina fuit. Duplex à Deo Optimo Maximo in mundo regimen institutum, unumque ab altero independens. Vnum Spirituale Ministerii Ecclesiastici, alterum Temporale Magistratus Politici. Spiritualis curam Apostolis & eorum successoribus, Temporalis Principibus datam, eo pacto ut unis in eo quod ad alteros spectet immiscere se non liceat. Papam nullam habere potestatem Principum leges de rebus

bus temporalibus abrogandi, nec ipsos Ditionibus suis privandi, aut Subditos obedientiâ liberandi. Regesque ad sua regna inhabitare, & ea ab ipsis abjudicare, rem esse à proximis quingentis annis contra Sacras Scripturas, & exempla *Christi* & Sanctorum attentatam. Quoties controversia inciderit inter Papam & Principem, licitum esse infidiis aut vi apertâ Principem persequi, Subditisque ad remissionem peccatorum valere si contra ipsum rebellent, doctrinam esse seditiosam & sacrilegam. Ecclesiasticos jure divino nullam accepisse exemptionem à potestate seculari, nec quoad personas, nec quoad bona. A piis quidem Principibus jam inde à *Constantino* usque ad *Friedericum* secundum variis exemptionibus ornatos, cum realibus tum personalibus, amplioribus interdum, interdum restrictioribus, pro temporum exigentiâ & convenientiâ locorum; quod & in aliis regnis & Principatibus factum. Ità tamen, ut semper cum Imperatores, tum alii Principes ipsos à potestate Magistratum exemptos habuerint, nunquam tamen à suâ propriâ, & supremâ. Exemptiones à Pontificibus ordini Clericali concessas quibusdam in locis non fuisse receptas; alicubi partim receptas, partim contrâ; & hæcenus valere quatenus receptæ sunt. Principem, non obstante quacunque exemptione, omnem habere potestatem supra eorum & personas & bona, quoties boni publici necessitas adigit, ut iis utatur. Quod si quis exemptionis alicujus abusus accidit, cum publica tranquillitatis perturbatione, Principis officium esse, huic malo remedium providere.

¶ Erat & aliud caput doctrinæ ipsorum de Pontifice. Eum non esse habendum ab errore immunem, præterquam ubi promissa sit ei à Deo assistentia divina. Id verò nuperos quosdam Doctores explicare, in rebus tantummodò ad fidem necessariis, & cum debitis mediis invocationis divinæ, & Ecclesiasticarum consultationum usus fuerit. Auctoritatem verò solvendi & ligandi intelligi, *clave non errante*; cum à Deo habeat in mandatis, ut sequatur non suum arbitrium, sed causæ meritum & justitiam. Quoties Pontifex

ob controversias cum Principibus ad censuras fulminandas procedit, licere Doctoribus considerare, utrum *clavis errantis* proveniant necne. Et Principem factum certiorum censuras contra se, Dominium, aut subditos suos fulminatas esse invalidas, posse & debere pro conservatione quietis publicę earum executionem impedire; conservatā religionē & reverentiā Ecclesię debitā. Excommunicationem multitudinis, aut ejus qui cum potestate sit, quivē habeat sociam multitudinem, secundum *Augustini* doctrinam, esse perniciosam & sacrilegam. Novum nomen cęcę obedientię ab *Ignatio Loiola* inventę, incognitum fuisse Ecclesię, & bonis Theologis omnibus; auferre id quod est virtuti essentiale, nempe ut fiat ex certā cognitione & electione; periculo offensę divinę exponere; nec excusare eum qui à Patre spirituali in fraudem inducatur; seditiones parturire, quarum exempla hisce quadraginta annis ultimis edita sunt, postquam hic abusus introductus est.

¶ Ex altera parte, doctrina scriptorum Pontificiorum inculcabat, Potestatem Principum Temporalem subordinatam esse Ecclesiasticę, etque subiectam. Adeoque Papam auctoritatem habere Principes Dominis suis privandi, propter delicta, defectusque in administratione. Quin & sine delictis, si Papa id in Ecclesię bonum fore judicaret. Possē eundem subditos à subiectione, & juramento fidelitatis absolvere. Hōsq; obligari obedientiam detrectare, imō & Principem persequi, si Papa id jussit. Tamen si verō in hisce Maximis asserendis omnes conveniebant, in modo erant inter se discordes. Quibus erat paululum pudoris, dicebant, non esse tantam Papę auctoritatem, quod *Christus* illi temporalem auctoritatem dederit, sed quod ad Spiritualem hac necessaria sit: adeoque datā Spirituali, *Christus* indirecťe etiam dedisse Temporalem. Inani prorsus integumento verborum: cum ad rem ipsam nihil intersit. At major pars libere scribebant, Papam omnem auctoritatem habere in celo, & in terrā, cum spiritualem, tum temporalem, supra omnes mundi principes, tanquam subditos & vassallos;

vassallos; eosque ob quodvis delictum castigare posse: Ipsum Monarcham esse temporalem totius Mundi. Ab omni Principe Temporalis Supremo ad Papam appellari posse. Ipsum Principibus omnibus Leges dare posse, & ab ipsis factas abrogare. De exemptione etiam Ecclesiasticorum, uno ore negabant eam gratia & privilegio. Principum acceptam ferendam; tamen Leges ipsa & Constitutiones ac Privilegia adhuc extent. Illud inter ipsos non conveniebat, quemadmodum eam habeant: aliis id *de jure divino* affirmantibus, aliis ex Paparum & Conciliorum Constitutionibus. Sed omnes in eo concordantes postea asserunt, non esse Principi subditos, ne in crimine quidem lese Majestatis; neque ad Legibus obediendum teneri, nisi *vi directiva*. Nonnulli etiam eousque processerunt, ut dicerent, penes Ecclesiasticos judicium esse debere an Principis precepta iusta sint necne; & an subditi ad obedientiam iis praestandam obligentur. Ceterum ipsos Ecclesiasticos Principi neque tributum, neque vestigal, nec obedientiam debere. Papam errare non posse; assistentiam S. Sancti habere. Sententiam ejus quantumque tenendam, sive justam, sive injustam. Dubiorum omnium declarationem ad ipsum pertinere. Nec ab ejus declaratione cuiquam recedere fas esse, aut respondere, tamen injustitiam contineret. Quod si etiam mundus universus contra opinionem Papae sentiret, Papae potius dicto standum esse. Nec a peccato excusari qui sententiam Papae non sequitur, tamen eam mundus universus pro falsa haberet. Hisce etiam Maximis pleni erant ipsorum libri. Papam Deum esse in terra; Iustitiae Solem; Lumen religionis; Iudicium & sententiam Dei & Papae eandem esse. Papae potestatem perinde esse ac de divina dubitare. Illud notabile; Cardinalem *Bellarminum* asseveranter affirmare, quod obedientiam Papae debitam ad ea restringere quae ad animae salutem spectant, eam sit prorsus ad nihilum redigere. S. *Paulum* Censuram appellasse, cunctis iudicem non fuisse, non autem S. *Petrum*, ne fuisse moveret. Sanctos

Pontifices antiquos subjectionem Imperatoribus ostendisse, propterea quod eorum temporum conditio ita exposceret. Addebant alii, oportuisse Papæ Imperium paulatim introducere, quod Principes recens conversos Dominio suo spoliare non conveniret: itaque permittenda ipsis fuisse nonnulla, ut in partes traherentur: & alia ejusmodi quæ multi homines pii ne audire quidem sustinebant, & tanquam blasphema reputabant.

¶ Sed & tractandi modus ex utraque parte admodum discrepabat. Nam Pontificiorum scripta, Patrum Jesuitarum præsertim, plena erant maledictis, detractionibus, contumeliis, & calumniis contra Rempub. ejusq; scriptores: plena etiam incitamenti ad seditionem, & tumultus. At *Veneti* scriptores, quod ita Senatus volebat, omni reverentiâ usi sunt cum de Pontifice loquebantur: & omni modestiâ adversus scriptores ab ejus partibus, controversiam solum tractantes, nec quicquam extrinsecus assumptes. Neque Curie defectus notabant, non quod materia deesset, (notum est enim satis universis quantum vel superfluit) sed duntaxat ne, quod indecorum judicabant, à causâ se transferrent ad personas; prout illi facere solent quibus parum est in causâ præfidii. Verùm hæc quisque oculis cernere potest in Collectanciis, variis in locis impressis & in varia idioma traductis, in quibus utriusque partis scripta continentur.

¶ Ceterùm in *Hispania*, cum de scriptis in publicum edictis intellectum esset, non nimis ipsis placuit; quin & Pontifici significabant, restitula facturum si autoritate solâ ageret: nam scribendo materiam dari disputationibus; & cuius promptum fore suum sibi iudicium formare, cum Pontificis autoritatis diminutione. Præsertim quod quæ ab ejus parte conscripta essent, nimis profundè se in Principum autoritatem penetrabant; quod in Ecclesiæ rem non esset; erantque detractionum potius quàm rationum plena: adjecto, quod Propositio omnis suam oppositionem invitabat. Patrem insuper *Sesem* Franciscanum, qui lingua *Hispanica* in hac materia scripserat, increpitum omnia exemplaria recolligere

recolligere, quoad fieri posset, iusserunt: quod ab illo etiam factum. Illud instante Nuncio consensus est, ut scripta prohiberentur: haud tamen, uti rogabat, à concilio Regio, sed ab Inquisitione. Et, ne Principis Protestationem includerent, impressa omnia nominatim, et tacita, manūq; scripta verbis generalibus: adjuncto ad extremum, ne in hac materia quisquam in hanc aut illam partem verba faceret. Neque tamen hoc Edictum typis mandatum aut affixum palam, sed per parochias, quæ Ecclesiæ sunt infrequentiores, promulgatum.

¶ Istorum verò scriptorum occasione *Mediolani* parùm absuit quin incommode quiddam accideret. Nam sicuti erant à quibusdam clam perlecta, ita malè actorum non effugiebant reprehensionem, cum maledictis & contumeliis quibus Ecclesiastici uti solent. Id verò nullo modo ferre poterat *Antonius Pauluccius* Reipub. Secretarius, si quando se presente fieret. Hanc ob causam coram Inquisitionis tribunali actio quædam contra ipsum instituta est: quod, cum rescisset, Comiti *Fonsano* exposuit; qui, audaciam eam miratus, bono ipsum animo esse iussit. Sed paucis post diebus, Notarius quidam illius Officii Inquisitoris nomine eum citavit. Cui respondit ille, Se personam sustinere publicam, & esse in Comitibus fidei; nec cuiquam alii, præterquam suo Principi, obtemperare debere. Notarius minatus est aliter cum ipso actum iri. Comes certior factus Inquisitorem accersit ad se, & *Pauluccio* significat ut securus ad audientiam veniat. Postquam, cum Inquisitore collocutus esset Comes, *Pauluccio* dixit, nimis liberè ipsum Reipub. causam agere. Itaque rectè facturum si Inquisitorem adeat, qui unum ipsi verbum dicturus esset; nihil deinde ampliùs fore. Negare *Pauluccius*, posse cuiquam se subicere sine sui Principis mandato. Offerebat Comes *Tornellum* Advocatum Fiscalem qui ipsum ad id Tribunal comitaretur, ibidemq; maneret donec Inquisitor rem cognovisset; ipsumq; domum prosequeretur. Benignè respondit *Pauluccius*, negans sibi integrum esse sine licentia id facere. Itaque Comes

ei per internuncium significar, nolle se deinceps huius negotio immiscere sese, aut ejus cognitionem suscipere. *Pauluccini* de re tota *Venetia* retulit. Vbi cum Legato *Cardena* expositum est, ut par erat; & quod à Secretario factum erat approbatum. Legatus ad Comitem scripsit, qui, accito ad se Secretario, dixit, nimis ipsum libere locutum de his negotiis, & cavendum esse magnopere ne quid scandali daret. Respondit *Pauluccini* sperare se, prohibitis ab Excellentia sua occasionibus, nihil postea ejusmodi eventurum. Significavit ei postea Inquisitor, cupere se non ut Inquisitorem, sed ut amicum cum ipso colloqui in aliquo loco privato. Ad ea respondit, se, prius quam hoc negotium incidisset, promptissime ipsum tanquam amicum semotis arbitris auscultaturum fuisse; ex illo tempore, nec posse nec debere aliter facere, quam cepisset.

¶ Verum ut ad negotium compositionis revertamur, quæ nunquam tractari destitit, tamen utraque pars causam suam scriptis defenderet: sub finem *Augusti* aditus aliquantò patientior apertus est ad transactionem; qui penè totius tractatus complementum fuit: etsi post alia multa tractata sunt, sed nullo effectu. Ad diem decimum septimum *Augusti* comparuit *Fraxineus* cum literis Regis ad quartum datis, in quibus dicebat, Sibi permolestam esse dissensionem quæ inter Pontificem & Rempublicam enata esset: incommoda quæ ex ea provenire possent timere; facere non posse, quin suâ sponte pro loci ratione quem inter Christianos teneat, & observantia erga Sedem Apostolicam, proque amicitia cum Republica, sese interponat, & honestam aliquam compositionem quærat. Verum ab hoc laudabili instituto suo prohiberi, nisi Respub. adjuvet pro suâ parte iis mediis quæ in ejus potestate sint. *Fraxineus* Legato suo commississe, ut Serenitatem suam adhortaretur, ut inceptâ prudenti piâq; administratione versus Deum, Remque Christianam, & publicam propriam perseveraret. Illud confirmabat, hæc alium in finem cogitationes suas quam ad conservandam Respublicæ libertatem collineare, Perleçtis

Perlectis literis, *Fraxinem* mandata sua exposuit. Regem acerbe ferre quod nihil aliud quam verba generalia tulisset, in negotio tanti momenti, & tam urgente; veteri ne nova hæc instantia, quæ jam sincero animo uideretur, offensionem adferret; & aliorum atque ab illo fieret acciperetur. Sed tamen, cum & amicus esset, & Reipublicæ erga se officiis obstrictus, tanquam beneficiorum memorem, cum incommoda prævideat, dolere, & tamen non rogatum moveri, ne longius procedant porro; quod necessario futurum esset, nisi Respublica sibi ipsi auxilium ferret. Papam ad conditiones honestas descendisse, & ejusmodi ut nihil contra Reipublicæ dignitatem aut libertatem postulare videatur. Regi permolestum fore, si, cum Papa causam suam mundo probasset quoad rei gerendæ ordinem (tamen quod ad meritum quisque pro Repub. sentiat) ipsa hoc saltem nomine Principes omnes Christianos adversarios haberet. Quod si accideret, nec ipsum Regem se tanquam cum ipsa sentientem ostendere posse: sicuti facturus esset, siquidem Papa contra jus & fas libertatem ejus violare, & administrationem laderet tentaret. Nam si id faceret, Regem omnes copias, arma omnia, & ditiones omnes ad obsequium Serenitatis suæ adhibiturum. Adjunxit *Fraxinem*, Majestati suæ adeo displicuisse, quod in hoc negotio quid animi Respub. haberet nihil particulare intelligere potuisset, ut in cogitatione venire tottandæ suæ, nec ulterius progrediendi. Sed tamen constituisse adhuc semel periculum facere, eademque iterare. Rogare igitur, ut in suam gratiam Senatus ipsi tanquam amico & quidem fideli concedat, quoad usque descendere possit, ut Pontifici aliqua ex parte satisfaceret. Nam illud se totum, si Sanctorum suæ quilibet scribatur, ad retinendam modo existimationem, illo contentum fore. Hoc loco Legatus ad varias condiciones proponendas progressus est. Una erat, ut Legum executio una cum protestatione contra Papæ Monitorium promulgatâ in suspensio esset, ut Pontifex etiam ad quatuor aut sex menses Monitorium & Censuras suspenderet, ut interea de causâ contro-

contro-

controverſæ meritis tractari poſſet. Oſtendit Legum ſuſpenſionem rem eſſe, in quam facile poſſet conſentiri: nam, cum Leges eſſent prohibitive, quarum obſervatio in non faciendo conſiſtat, earum ſuſpenſione nullam tamen facultatem concedi ut quicquam innovetur. Quod ad ſuſpenſionem verò proteſtationis, non poſtulare Regem ut fiat eâ ex parte, quâ Reſpublica actiones ſuas juſtificat, adeoq; cenſuras nullas & invalidas appellat, ſed eâ duntaxat ubi alienationem animi ab amicitia Papæ præ ſe fert. Quodd ſi hæc ratio haud planè ſatisſaceret, alia aliqua iniretur commodior. Nec invenire difficile fore, cum res per ſe honeſta fit, & de verbis tantummodò agatur. Iam, ſi Monitorii ſuſpenſio ad ſex meſes parùm ſufficere videretur, conſtitui poſſe ut Pontifex eam in longius aliquod ſpatium faceret. Aliam quoque conditionem propoſuit, ut vincti redderentur; ita tamen ut Reipub. juri nullum fieret præjudiciũ, utq; Religioſi qui per Interdicti cauſam diſceſſerant redirent, & Papa Monitorium per aliquod tempus ſuſpenderet. Sed hæc propoſitionem correxit ipſe Legatus, dicens, non eſſe Regis conſiliũ, ut quicquam fieret contra dignitatem, aut in Reipub. detrimentum: & ſi qua ex propoſitis conditionibus iniquior eſſet, de eâ ut ſilentium eſſet Regem facile pati. Se quidem eas in medium protuliſſe, quod non inique viderentur: quodd ſi aliter edoctus eſſet, verbum non additurum. Admonuit, neceſſarium eſſe Papæ aliquam probabilem cauſam retrahendi ſui præbere, quodd nunquam Pontifex quiſquam Bullas revocaverit, præterquam *Conſtantia* ex Concilii authoritate. Quodd ſi cui incommodum videretur, & a Reipublicæ conſuetudine alienum, Legibus ſuis ad Papæ inſtantiam manum admove- re, aut illi vinctos quos poſceret reddere, huic rei temperamentum reperiri poſſe, ſi iſta ad inſtantiam & petitionem Regis fiant, atque ut ipſi rem gratam faciant, nullâ Papæ mentione factâ.

¶ Res in Senatu propoſita venit in conſultationem, examinariſque diligenter rationibus, collatiſque ſimul periculis quæ iſtarum controverſiarum continuatio adferret, de

com-

communi sententiâ vicit omnes alias rationes studium conservandæ libertatis: haud dubium violatæ, si Senatus quocunq; prætextu auctoritatem suis Legibus abrogare cogeretur. Carceratos Regi condonare nihil videbatur libertati officere, tametsi satis constabat id in Papæ gratiam fieri: nam hoc singulare factum erat, quod in exemplum trahi non poterat in posteritatem. Brant hæc duæ sententiæ. Aliis placuit, alterum solum dari; alii utrumque donandum censebant: & hæc quidem sententia valuit. Nam unum tantum dare, propter causæ paritatem, necessariò alterius quoque postulationem adferebat; Quæ ratio, cum ostendisset Senatum non tantum quantum poterat principio concessisse, spem dabat eundem ad alia quoq; postulata quantumvis incommoda pertrahi posse. Quodd si initio factum esset id omne quod fieri poterat, & Senatus à novis postulationibus liber esset, & Rex obstrictus ut ad Papam se converteret. Consideratum & illud, uno ex carceratis Regi *Gallia* condonato, aperiri portam alii cuiuspiam Principi ut alterum postulet; & eo haud impetrato, scilicet haud æquo animo laturum: concesso, contra; nempe ostendi in gratiam Regis *Gallia* nihil singulare factum. Senatus igitur, cum decrevisset victos ambos Regi condonare, ad ea quæ Legatus proposuerat respondit, Gratiis primùm Regi actis quodd se interposuisset; adjecto, Rempublicam, sicuti quicquid à sua Majestate profectum sit in bonam partem accipiat, ita rogare ne secus interpreteretur, quodd Senatus ad particulare quicquam non descenderit. Neque enim satis scire quid faciat, in tam spisso & difficili negotio, sibi præter fas omnemque expectationem exhibito, contra libertatem & administrationem publicam: quibus pro certo habeat Majestatem suam nolle præjudicare. Satis quidem constare, quodd spectent Pontificis consilia; qui, cum cernat omnibus exploratum & cognitum, non modò extra *Italiam*, sed & in ipsa urbe *Romæ*, causam Reipub. rei merito meliorem esse, in ordine agendi cupiat aliquid perturbare, ut hæc saltem ex parte sublevet causam suam. Verùm hæc quoque adeò claram esse

Reipublicæ justitiam & æquitatem, ut cuius manifesta sit: & Papæ ex altera parte errores inexcusabiles. Quamobrem haud æquum esse, proprio damno & indignitate alterius temeritatem luere: nec, cum alii erratis causam dederint, esse penes Senatum iis mederi. Satis quidem à se factum, quod contra fas omne læsi eā moderatione vel ad exemplum memorabili se gesserim, ut nihil admiserint, nisi quod defensio necessaria postularet. Difficultates à Pontifice obiectas sub principio controversiæ iniquissimas fuisse: sed quæ post consecutæ sunt, intolerabiles: cum & Reipublicæ infidiatum sit; adûmque ut seditio per Ditionem ejus excitaretur; populus concitatus; & (quod esset mused maximum) religio quoque in discrimen adducta: nec adhuc desisti, sed sub conditionum specie, & satisfactionis, quod ad ordinem attinet, prætextu, id agere Pontificem, ut ostendat se & causam quoque meliorem habere. Rempubicam nihilominus semper paratam fuisse ut quicquid posset faceret, salvâ libertate. Eam verò imminui pati non posse, sine gravissimâ divinæ Majestatis offensione. Legum suspensionem nihil aliud esse, quàm confessionem, defuisse auctoritatem eas sancienti; quod nemo non videat nervos prorsus omnes administrationis incidere. Neque enim de hisce solum Legibus agi, sed quâvis aliâ, totaque auctoritate regendi & administrandi Rempub.; nempe si à Pontifice per censuras se ad eas suspendendas adigi patiatur. Id quod non modò Reipublicæ libertati perniciosum esset, sed & omnium Principum supremorum: qui omnes illâ supremate necessariò priventur, si Paparum censuris supponantur, ut excommunicationibus eos cogere possint Legibus ad suum arbitrium normam dare. Itâ libertatis Ecclesiasticæ prætextu, nullam Legem à Papæ censura exemptam fore, cum ipse auctoritatē sibi tribuat definiendi, etiam adversus opinionem universalem, quænam sint Leges convenientes, & quæ secus. Neque verò propterea quod hæc Leges prohibitiæ essent, ob eam causam sine præjudicio suspendi posse: nam suspensâ prohibitionis reliquam esse libertatem contraveniendi: & suspensionem

pensionem quamlibet arguere, vel authoritatis defectum, vel consilii: & eam facere coactum alterius minis, concludere subjectionem. Rempublicam verò Regis fidem accipere, quod nolit quicquam sibi damnosum; adeoq; se excusare, quod ad hanc conditionem descendere non possit. Neque Majestati suæ quicquam proposuisse, cum ita judicaret, qui causam præsentibus malis dedisset, ejusdem esse convenientem medicinam porrigere: Verum nunc in Majestatis suæ gratiam profiteri constituisse quid facere possit, modò Pontifex prior censuras auferat: (Idque adeo ut ostendat Regi se ad concordiam inclinatum, & in Majestatis suæ gratiam facturam quicquid fieri possit) Et ad particularia descensuram, quod aliorum in gratiam facere noluerit. Ergo si quando Majestas sua satis acceptum habuerit, fidemque à Papa firmam consecuta fuerit, de censuris penitus auferendis, sinèque controversiis prorsus imponendo, Rempublicam concedere de victis duobus, tametsi gravissimorum criminum reis, Majestati suæ in gratificationem donandis. Et Protestationem revocaturam, salvo tamen publico jure Ecclesiasticis judicandi, quoties id ad rectam administrationem expediret. In eandem sententiam literis etiam Regis à Senatu responsum; & Legato *Prinlio* mandatum, ut cum Rege verba faceret. At Rex, gratiis actis, affirmabat scire se haud in cujusquam alterius gratiam factum iri, quod factum esset in suam. Multis se nominibus Reipublicæ obstructum; multisque officiis; atq; inter cætera, vel quod in Patrios ejus esset adscriptus, vel ob præsentem significationem. Daturum omnem operam per Legatum suum *Roma*, ut Papa his conditionibus staret. Quod si minus succedat, nec aliud restet quam Legum suspensio, sperare se hanc quoque factam iri; quod *Fraxineus* scribat, rationes in contrarium adductas non constringere. Respondit *Prinlius*, *Fraxineo*, satis dictum esse: sed ipsum non omnia fortasse scripsisse. Et suæ Majestati considerandum proposuit, quantum præjudicii foret authoritati Principis cujuscumque Supremi, si alterius arbitrio Leges suas mutare cogatur:

116

cum ab una Lege ad aliam progressu facto, ad extremum tota potestas gubernandi in alium transcribatur. Hæc à Legato satis ampliter exposita tantum apud Regem valuerunt, ut diceret, Nunquam se authorem fore Reipublicæ ut quicquam contra libertatem suam, dignitatem, & rectam administrationem faciat.

¶ Quo tempore hæc Senatus responsio in *Franciam* mandata est, *Cardenas* etiam Legatus *Hispanicus* Senatum, ut ad certam aliquam conditionem descenderet, inducere tentavit. Itaque, cum se coram Principe sitisset, longæ exhortatione usus est ad compositionem. Concludens, necessarium aliquid Regi Domino suo concedendum esse. Nam ipsum, si quid haberet quo apportato Papæ aliquo modo satisfaceret, se ad ejus pedes projecturum, suppliciterque ut finem hisce controversiis & periculis imponat oraturum. Quod superioribus diebus sibi dictum sit, eo Pontificem contentum non esse: itaque necessarium esse ut paulò amplioribus mandatis instruitur. Neque verò, quoties cum Papa agendum sit, adeo subtiliter quasi ipsis juris apicibus insistendum, siquidem illum esse *Christi* Vicarium, cui proinde cedere, & se subicere pudendum non sit. Se temperamentum quoddam propositurum, quod hujus generis sit. Nempe vel ad duas duntaxat horas Advocatorem se constituent. (Id Magistratus cujusdam apud *Venetos* nomen est) eo spatio se id effecturum, ex quo totum negotium decisum maneat. Hic Princeps, Quid sibi veller per eam quam peperet Advocatoris auctoritatem, rogavit, quidve facturus esset, illà potestate sibi datâ? Ad ea Legatus, Crearent modò ipsum in primis, prout moris est, se deinde Magistratus sui vim & potestatem studiosius exquisiturum. Et illud iteravit, oportere non rimari omnia subtiliter quando cum Papa tractandum sit, sed potius largiter agendum humillationibus, satisfactionibus, submissionibus, & obedientiâ.

¶ Huic propositioni cum nulla responsio facta esset à Senatu per aliquot dies, Legatus denud comparuit, narrans, accepisse se à Rege mandata severa, ut Reipublicam roga-

ret, aliquid uti sibi in manum daret, quodcum se coram Papâ
sistere posset. Satis se videre Rempublicam compositionis
cupidam esse: neque verò minus & Papam. Vtrinque bo-
nam voluntatis propensionem cerni; sed totam difficultatem
in ejus exequendi modo sitam esse. Quem nemo hactenus
reperire aut potuerit, aut voluerit. In quo non secus se res
habeat, atq; in Paradisi acquisitione, quam cupiunt omnes,
sed nemo ferè legitimis mediis affectet viam. Cum ne huic
quidem secundæ propositioni daretur responso, *Cardenas*
conjecturam fecit, si amplius instaret, fieri posse ut non ad-
modum gratiam reportaret; adeoq; significabat nisi consti-
tutum esset aliquid sibi in manū dare sicut poposcerat, per-
gerent porro abstinere responsione, potius quam ut negati-
vam darent. Verum post aliquot dies vocatus ob *Dyracobi*
negotium, de quo supra dictum est, cum super eo tractasset,
modestè dolorem suum professus est, quod triplici suæ pe-
titioni responsum non esset: subjuncto tamen, Responsionem
non se quidem postulare, utcunque desideraret. Cui Prin-
ceps ex decreto Senatus antè facto respondit. Cum ampli-
us quo Papæ satisfieret quàm factum esset nihil fieri posset;
adeoque ne ipsi quidem respondendo satisfieri potuisset;
jam satisfactum esse sicuti postulaverat, non respondendo.
Subjunxit Legatus, Ergò pro Advocatore me geram: & sus-
pendo responsum quod mihi Senatus dedit, ut melius etiam
dere tota cogitet, decernatque Leges suspendere in Regis
mei, non in Papæ gratiam. Variis inde rationibus suasit, si-
cuti ad Papæ postulatam Leges suspendere incommodum
esset, ita ad alterius Principis petitionem id facere, nihil
prorsus præjudicii adferre. Et exemplo usus est sui Regis,
qui ad instantiam Regis *Gallie* Edictum de vectigali tricessi-
mæ in singula centena suspenderat; nec id cum ullâ autori-
tatis suæ diminutione factum existimavit. Hortatus est, ut
expenderent inter se, hinc suspensionem rem leviculam, in-
de incommoda & pericula quæ obfirmatio apportare pos-
set. Et de novâ responsione instabat.

5 In hanc propositionem dum animis desigerentur, certi

118
Septembr.

tamen nihil concedere quod officeret libertati; ecce nunci adferuntur, Pontificem ineunte *Septembri* novam Congregationem *Roma* constituisse, quam *Belli Congregationem* appellasset: decreto ut bis per hebdomadam conveniret, de modis adhibendi arma temporalia tractatura. Quæ res magnam sermonibus materiam, & *Roma*, & per *Italiam* dedit. Movebat imprimis nomen insolens *Congregationis Belli*; quodd vetus mos esset *Curtiæ* rerum Temporalium administrationem nomine & colore Spiritualium velare. Nunc è contrà Pontifex, cum longissimè abesset à potestate, licet promptissimâ esset voluntate ad arma militaria tractanda, vanâ hæc mundanæ potentie ostentatione se jactaret, Congregationem suam superbo *Belli* nomine insigniens. Augebat admirationem eorum qui in eâ convenire debebant conditio; quodd essent omnes ejus professionis quæ ab ejusmodi rerum tractatione debebat esse alienissima. Erant enim convocati Cardinales quindecim, quorum etiam ipsa electio satis ostendebat ubi potissimum Papa consideret. Erant siquidem omnes ab *Hispania* dependentes: nempe, *Comensis*, *Pinellus*, *Santus*, *Camerinus*, *Sfondratus*, *Iustinianus*, *San-Georgius*, *Arrigonius*, *Viccomas*, *Contius*, *Borghesius*, *Sforza*, *Montaltus*, *Farnesius*, *Casius*. Et ex his aliam selegit congregationem minorem, quæ hisce quatuor tantummodò constabat, *Pinello*, *Iustiniano*, *San-Georgio*, & *Caso*: ut unâ cum *Thesaurario* & *Camera* Commissariis rationes conquirendæ pecuniæ procurarent. Ad diem -- *Septembris* octo etiam Cardinales creavit: mirantibus multum hominibus piis, & antiquitatis studiosis, quamobrem tempus legitimum *Autumnalis jejunii*, quodd erat paucis post diebus, non expectasset. Et quidem Pontifices nonnulli ante id tempus unum, aut duos, aut tres Cardinales urgenti aliqua de causâ extra Tempora, & eum aliquot mensibus abessent, creaverant; hæc primam promotionem integram observabant extra jejunii tempora factam: è quibus unum septimanâ sequenti celebrandum veniebat. Cardinales creati erant Nuncii *Gallienus* & *Hispanicus*, tum ut beneficio ac-

cepto

cepto obstricti majori studio & ardore ipsius servitio incumberent, & plus insuper autoritatis haberent apud illos Principes. Erant alii duo *Cajetanus* & *Spinola*, quorum opera in Dominio Ecclesiastico ad *Venetorum* confinia uteretur, utpote quorum inclinatio satis bene cognita esset. Hisce adjunxit alios quatuor, *Lantium* Camera Auditorem, *Montiregalem*, *Massam*, & *Ferratinum*: quorum assumptione ad Cardinalatum, vacabant officia quedam satis quatuosa, & in Curia vernalia. Hæc promotio Legatis *Gallico* & *Hispanico* parum grata accidit: tametsi huic propter Regis sui utilitates placere imprimis debuerat, quod ex isto octonario sex minimum erant illi Coronæ devotissimi. Verum Legato plus displicuit quod præteritus fuisset frater suus: sicuti & *Gallico* parum jucunda fuit hæc promotio, quod *Vallaregis* Patris sui nulla ratio habita esset.

¶ Cæterum Sanctitas sua Regem *Hispania* de promotione à se facta etiam certiore fecit: & istâ occasione apud eum institit de auxilio contra Rempubicam; referens, prout solebat, quam poterat invidiosissime quæ à *Fraxineo* tractata fuerant. Nempe speratam ferebat *Venetis* autoritatem Regis Catholici, nec sibi quicquam prodesse. Nam Regem *Gallia*, qui ipsi saveat, & efficaciter aliqui operaturus esset, officere atque obstare ipsius commodis; quod ipsum cum *Hispania* conjunctum cernat. Sed nimis prudentes sunt *Hispani*, ut istiusmodi rationibus moveantur. Verum erecta à Papâ Congregatione, aperta fuit *Venetis* Senatui via: ut *Cardena* clarè responderent: quod & factum in hæc verba. Satis esse notum universis, Rempubicam nullo modo Legibus suis manum admovere posse, sine detrimento insigni administrationis suæ. Atq; adeo tantò sibi mirabilius videri, quod ad se tantum eatur; & sibi proponantur res cum tanto suo præjudicio conjunctæ: ex altera verò parte, Papæ conatibus fomenta præbeantur. Quod si quies *Italia*, & nominis Christiani quærat, apertè cerni posse, eam Reipub. charam esse; Pontificem haud obscure contrarium affectare; præsertim quod Belli Congregationem nuper

per formasset, quæ satis vel ipso nomine indicaret quonam spectaret: sed & eorum qui in eam introducti erant conditio-
nem satis declarare, quo fundamento istæ cogitationes ni-
tantur. Simul Protestatio facta est, nullum sibi alium finem
aut intentionem esse, quàm sui defendendi: quod dum face-
rent, si ad arma ventum esset, causam penes Papam fore.
Quamobrem si Rex *Hispania* pacis cupidus esset, ageret
cum Papa, à quo omnium turbarum & origo esset, & pro-
gressus. Laudabat etiam Senatus officia à Legato facta pro
bono pacis: adjecto nihilominus, quod si alii æquè sincero
animo & dexteritate se alibi gessissent atq; ipse, res non eo
loco jam futuras quo erant. Hisce verbis *Vigilantem* innue-
bant, de quo intellectum erat etiam ex *Hispania*, quod ad
hunc quietis scopum non collimaret. Missus etiam Cursor
expeditus ad *Franciscum Priulum* Legatum in *Hispania*, da-
tùmque ei in mandatis, ut simili oratione apud Regem &
Ministros suos uteretur.

¶ Accersitus per idem tempus *Fraxinens* quoque, ei que
communicatum de Congregatione bellica recens erecta, &
de Cardinalibus in ea intervenientibus, malè erga Rempub.
affectis, nec *Francia* amicis. In quo Papam parùm honoris
Regi habuisse, haud expectato ejus responso. Nec ad aliam
causam hoc referri posse, nisi quod Papa se totum ad turbu-
lenta consilia converterit, & *Hispanicâ* declaratione confusus
alios nihili æstimet, eo firmamento nixus, à quo vires sibi
subministrandas speret. Adjectum, Senatùm confidenter
hæc cum ipso tanquam Legato Regis amici Reipub. & ju-
stitiæ communicare: certum omnia sui defendendi causâ fa-
cere, & injuriæ propulsandæ; consiliumq; se à Majestate
Domini sui omnem assistentiam ad communem utilitatem
posse sperare. Legatus de Congregatione erectâ dolorem
professus est; & de conditione eorum è quibus constaret;
quodq; Papa Regis responsum non expectasset, sicuti pro-
miserat. Et quoniam commodum per id tempus respon-
sum acceperat à Rege de ijs ad quæ Respublica in Majesta-
tis suæ gratiam descenderat: gratiis deinde actis de carcera-
tis,

eis, & cæteris rebus de quibus Respublica fidem dederat, subjunxit, Restare tamen apud Regem nonnihil dubitationis, cum censuræ Legum causâ præcipuè irrogatæ sint, ne fortè Papa ad eas revocandas adigi nolit, sine earum suspensione. Regem tamen Reipub. rationes legisse, easque probare; sed & ipsis usurum: Tametsi cum Papa parùm valeat ratio, qui, cum in fossam malo consilio præceps corruisset, quemadmodum emergeret non videret. Eamque ob causam sæpe datæ fidei oblivisceretur, omniq; morâ in suspensionem & dubitationem conjiciatur. Quapropter se quidem hortari, ut celeriter huic negotio finem imponant, id quod sine suspensione executionis Legum fieri non posset. Vtq; est hac ratione: Meram hanc esse ceremoniam, & in Regis id gratiam fieri, non Papæ; nec aliam ob causam fieri, nisi ut daretur prætextus Papæ se cum dignitate retrahendi: fortasse etiam hoc factò de carceratis deinceps & protestatione taceri posse. Hæc Regem ipsis subijcere, sub hac tamen protestatione, ut nihil admittant quod vel tantillum præjudicii adferat libertati, aut administrationi. Nullum sibi alium finem propositum esse quàm bonum commune: itaque aliter se animatum atque alios, qui apud Papam insisterint ne quam pactionem faciat, nisi ipsorum interventu: quibus alius finis non sit, quàm utramque partem funditus perdere. Progressusque est aded Legatus, ut diceret, si quando ad bellum res spectaret, ipsum promptissimum fore Reipub. commodis inservire, communicatis præsertim secum consiliis & oppugnandi & propugnandi. Postulabat etiam sibi fidem dari, nullo alio mediatore conventurum. Neq; enim Regem adhuc prorsus certum scire, Papam se in *Hispanorum* ulnas coniecisse: quòd si cernat ipsi constitutum esse ad discidium apertum venire, refrænaturum ejus impetum, prout debeat. Præcipuè quidem pro ea benevolentia & amicâ consiliorum communicatione quæ ei cum Reipub. intercedat. Quàcum tametsi nullam etiam fœderis societatem haberet, sui tamen proprii commodi respectu ei auxilium ferre, nec eam perditam negligere oporteret.

porteret. Senatus multum referre judicabas, hujus respon-
si confirmationem ab ore ipsius Regis proprio procura-
re. Adeoque imperavit *Prælio* apud Majestatem ejus
Legato ut omnem diligentiam adhiberet, quo animum
ejus detegeret, istamque confirmationem ab ipso eliceret.
Diceret, cum Papa *Hispanorum* auxiliis & aliorum fretus
pergeret adhuc arma capere, tempusque ita cogeret, ora-
tam velle Rempub. Majestatem suam, ut autoritate sua
utatur, ad impedienda quæ impenderent incommoda: quæ
si ad hunc modum porro minitarentur, Rempublicam ne-
cessario coactam iri ad verissimos, veterrimos, & explora-
tissimos amicos suos recurrere, inter quos Majestas sua
principem locum teneat. Quod si placeret confidenter volun-
tatem suam communicare, certum hominem missuram, qui
particulatim tractaret. Ad hoc postulatum respondit Rex,
Se quidem à Nuncio rogatum Papæ nomine, ut studium ac
voluntatem suam pro Sanctitate sua profiteretur: adeoque
idem quod illi responsum dederit nunc daturum. Nempe
studium suum pro alterutra parte proficere, discordiis fo-
menta præbicum. Quamobrem neque se Papæ destinatis
fomenta subministratum, neque Reipublicæ (quod *Hi-*
spani facerent, ut suis utilitatibus inserviant.) Sed tamen si
Hispani in bellum prorumperent, se quod esset officium su-
um (quod & quivis facile credere posset) facturum. Ve-
rum in præsentia non tam præcendam aut postulandam
istam professionem: illud potius operam dandam, ne res ad
apertum discidium veniat, cum propter cætera incommoda
quæ apporet bellum non facile nisi experto existimanda,
tum præsertim pericula quæ adferat amittendæ religionis.
Adeoque omni studio annitendum, ne tractatio coepta ab-
rumpatur: néve ipse inhabilis fiat ad componendum nego-
tium. Id fore, si se pro una parte declararet, aut si Lega-
tus quispian extra ordinem ad se mittatur: quod pacto &
suspicionem ei moverent apud Pontificem, & *Hispanis* occa-
sionem darent Papam malis impressionibus implendi.

¶ Communicatum est etiam cum Legato *Anglico* *Ve-*

netiis

venire residente, de eodem Pontificis apparatu *Roma* factis; dictumque, opportunum fore jam publicare Regis declarationes, & auxilia quæ pollicitus esset procurare. Scriptum etiam in eandem sententiam Legato *Iustiniano* ut ageret cum Rege. Legatus *Venetis* lætus libensq; hoc officium in se suscepit; affirmans hoc esse gloriam Regis publicare; quod se quidem facturum ibi *Venetis* apud omnes Principum Ministros, famamque per terrarum orbem literis sparsurum. Hortatus est etiam ut ad destinata singillarim venirent. Regem siquidem, seque, & ceteros suæ Majestatis Ministros, omnia ubique facturos quæ possent, animoque sincero & aperto. Ulterius etiam progressus est Legatus, ut diceret, celeriter huic negotio finem imponendum esse. Eum verò non nisi aliquo ex his tribus modis succedere posse, aut cessione, aut compromisso in Principes, aut bello. Satis se videre Rempublicam ad primum non inclinatham. Quod si ad arbitrium cujusquam se remittere decrevisset, subjecit de eligendo suo Rege; ut qui præclare intelligeret, quanti referat auctoritatem Principibus à Deo datam sustentare. Sin autem ad bellum veniendum esset, Serenitati suæ considerandum proposuit, quod tametsi, ut quidem Philosophis placet, Sol ipse non calidus alia calefaciat in rebus tamen humanis aliter eveniat; ut qui alios calefacere velit in suam gratiam, seipsum imprimis calefacere oporteat. Decrevit etiam Senatus per omnes Principum Aulas de Regis *Angliæ* declaratione notitiam dare.

¶ At Rex ipse, cum ad eum Legatus *Iustinianus* referret, respondit, Deum se testari, quod causam Reipublicæ defendere decrevisset, non alio fine id fecisse, quam ut obsequium Deo præstet, in conservandâ libertate à Majestate suâ divinâ Principibus datâ: nec similitate aliqua propriâ quam cum Papâ habeat, sed neque particulari Reipublicæ commodo moveri, nisi quod eam videat causam tueri justissimam, Deoq; gratam. De quâ quanto magis magisq; cogitetur, tanto magis in ejus protectione & defensione confirmetur: cum nullam rationem saltem ad speciem probabilem

reperiat, quæ ipsum retrahere possit. Itaque ut promptè suscepisset constanter hanc causam sustentaturum. Nec facturum sicut *Hispania*, quæ unâ chartulâ animum Papæ vanitatis impleverit, ut cum ageret præcipitem: se promissa effecta daturum, cum sinceritate, & animi constantiâ verbis correspondente. Enimverò (dicebat) rem esse non levis momenti, quodd Papa se ad bellum pararet, & ob eam causam Congregationem formâset ex insensis Reipublicæ, & ab *Hispania* dependentibus. Adjunxit, se promptius à factis incepturum, quàm à propositi sui declaratione; sed quoniam hæc ex Reipublicæ usu esset, hanc se facturum cum eâ quam posset maximâ dignitate Reipublicæ. Sed & cum omnibus aliis Principibus amicis suis acturum, & cum Rege *Dania*, & Principibus *Germania*; & sperare se ex his fructum etiam haud contempnendū percepturum. Cum *Hispania* Rege & cum *Archiduce* dicebat frustra actum iri; cum alter studium suum pro Papâ declarârit, alter ab illo dependeat. Cum *Gallia* non esse necessarium: nam, cum *Hispania* pro Papa sit, interesse illius Regis plûs quàm cæterorum omnium, animum advertere ut incommoda præcaveat quæ è longinquo contra regnum suum parari possunt, nec vano conatu; quod expertus didicisset. Qui si propter *Christianissimi* titulum Ecclesiæ defensionem sibi convenire credat, facilè quo in errore versetur deprehendere possit, si observet, non agi de Ecclesiâ, sed de communi causâ. Libertate nempe Principum, quæ Ecclesiam & protegat & sustentet. Conclufit dicendo, Se operibus ipsis plûs facturum quàm verbis. Executus est etiam Rex ille quod promiserat: nam & per Comitum *Sarisenfem* Principum Ministris apud se consilium Reipub. suppetias ferendi exponi curavit, idemq; ad Principes *Germania*, cæterosque amicos suos perscripsit.

¶ Dum hæc cum Regibus, & ab ipsis cum Papa tractantur, Magnus *Heurwia* Dux munus prorsus condignum egregiâ suâ sapientiâ judicavit, si tentaret ipse ad exitum perducere, quod duobus tantis Regibus erat adeo difficile. Itaque singulis penè septimanis cum *Roberto Lio* Residente penes

penes se pro Repub. agebat, itidémq; *Venetis* agi curabat à *Montacuto* Residente suo. Hortabatur ad pacem, & concordiam, pro bono *Italiae*; séque mediatorem offerebat. Quibus officiis semper responsum est, gratiis actis, & ad extremum cum illa conclusione, ut ad Papam se converteret: nam Rempub. ad eas condiciones descendisse, ut ei *Gallia* Rex etiam gratias egisset. Verùm Magnus Dux haud contentus responso quod viam ipsi non aperiret, ut negotium ad se pertraheret, dexterè admodum tantum non conquestus est, Se efficaciter & cum Papa & Republica egisse, nec operæpretium auferre potuisse: quin etiam ea sibi ex utrâque parte dicta fuisse, quæ, si retulisset, turbatura potiùs fuissent negotium, quàm ad exitum perducitura. Non tantum sibi sumere ut Senatui consilium det, cujus prudentiam cognitam habeat: sed neque ut negotii tractationem è manibus aliorum Principum majorum eripiat; attamen ut veniat in partem, & unà cum ipsis Deo & Christiano nomini inserviat. Adeóq; Rempublicam certiorum facturum, quid Pontifex novissimè Legato suo dixerit. Id autem fuisse. Sanctitatem ejus conditionibus à Legato *Gallico* propositis neq; debere, neq; posse assentiri. Neq; enim sine gravi præjudicio Rempublicam *Venetam* per manum Regis se recipere posse, cum ipse Ecclesiæ spirituale caput sit, quem parùm condeceat subditos suos per sequestrem accipere. Tantò minùs quòd universim, quoties inter forum Ecclesiasticum & Seculare difficultas nascitur, judicium est Ecclesiastici tanquam dignioris. Præterea (dixisse Pontificem) victos per manum Regis accipere, esse retrorsum progredi. Præsertim cum à nonnullis Prælatiis *Venetis* qui *Roma* essent certum haberet, Rempublicam ipsos liberè reddituram. Sibi constitutum esse, excommunicationem non aliâ conditione suspendere, nisi & victi reddantur, & scripta omnia quotquot pro Reipublicæ causâ exiissent revocentur. De cetero non repugnaturum quin *Roma* quid in reliquâ controversiâ juris sit examinetur: formatâ Congregatione è Cardinalibus, Auditoribus Rotæ, ac Theologis, quorum aliquam

partem ejusmodi quibus Respub. confidat eligi permiffurus fit: sed eâ lege, ut *Gallia* Rex, & ipse Magnus Dux fidejubeant, Remp. eo statutam quod ab illâ Congregatione decisum esset. Tametsi verò jam consensisset de reciproca suspensione, Monitorii à se, Legum à Repub. faciendâ; in eo tamen se perseverare non posse, propterea quòd Cardinalibus non probaretur. REXq; Christianissimus certiore se fecisset, *Venetos* eam conditionem accipere debere. Se, cùm negotio tractando quod videretur egisset, aliâ viâ aggressurum: Et si *Venetis* hæretici auxilio sint, plures Christianos à suis partibus fore, quàm vulgò credatur. Hæc Magnum Ducem Reipublicæ nota facere voluisse, ut de re tota etiam atque etiam cogitaret. Nullum consilium esse pejus eo quod bellum apportet cum Papa, qui nihil habeat quod perdat; & qui cum ipso certet multum perdere posse, cùm tametsi vincat nihil ei auferte possit, quod duplum restituere non oporteat. Jam si nemini prius conducatur bellum, minime omnium iis, quibus res se rectè habeant; cùm ex eo mutationes eveniant, & facilis sit à bono in deterius prolapsio, reditus vix sperandus. Tametsi verò Rex *Gallia* magno cum studio Reipublicæ tractet, se tamen in ejus utilitate procurandâ nihilo inferiorem fore, quòd & amicus sit, & Princeps *Italæ*, & vir bonus. Non esse dubitandum quin, si ad bellum res spectet, Papa ab *Hispanis* & aliis auxilia habiturus sit. Itaque ad evitandas *Italæ* perturbationes, se Papæ authorem fore, ut omnes controversias ad arbitrium duorum Regum remittat; & Reipub., ut itidem faciat: quin & suasurum ut Papâ haud expectato id faciat. Nam cùm clarum sit Papam id nunquam facturum, ne cujusquam judicio se submittat, Rempublicam hoc pacto magnum suis rebus adjumentum allaturam, Papamque in dissidentiam apud hos Reges conjecturam, animûmque *Hispanis* abalienaturam ne ipsi auxilium ferant. Quòd si & Papa ad hanc conditionem descenderet, posse Rempublicam pro certo habere Reges non aliter decisuros quàm prout eorum rationes postularent, quæ eadem essent cum rationibus Reipublicæ.

licæ. Enimverò si quid hæc via difficultatis habeat, aliam esse fortasse difficillorem, sed profecto ad successum multò certiorẽ, si paulum modò sumpti fiat: à quo abhorrere non oporteat; quòd in loco sumptum facere lucrum sit maximum. Satis se quid dicat scire; magnam sibi familiaritatem cum *Ioanne Baptista Borghese* Papæ fratre intercedere: si negotium sibi permittant, paucis nummis se confecturum. Ad hæc proposita respondit Senatus, gratiis primùm Magno Duci actis de communicatione eorum quæ *Romæ* rescivisset; de quæ officiis bonisq; consiliis & expositionibus. Subjunxitque. Quanta esset Reipublicæ ad quietem inclinatio jam mundo universo manifestissimum esse potuisset; in qua voluntate semper perseverare decreverit, nisi ut aliter faciat necessitate adigatur. Ejus rei manifesta signa dedisse, quòd nullà ratione habità vel acceptæ contumeliæ, vel justitiæ suæ causæ, quæ exposcebat nihil ut prorsus auscultare dignaretur donec removeremur injuriæ; tamen non solum apertam tractando negotio viam tenuerit, propositaque auscultarit, sed & quousque potuerit Regum intercessione & rogatu descenderit. Ac tametsi multum fecerit, tantumque ut Regi *Gallie* non solum plenè satisfactum sit de se suisque actionibus, sed & gratias insuper verbis expressis agendas curaverit; nihil tamen adhuc certi à Papa obtineri potuisse super eo in quo Rex acquieverit. Nolle tamen Rempublicam hac de causa recedere à conveniis cum Rege, sed expectaturam quid ab ejus Majestate responsi feretur, cum tractationem quæ in ejus manibus sit interrompere non conveniat. Interèa hoc ipsi confidenter dicturam, multas & insuperabiles difficultates in iis rebus inveniri, quæ Pontifex ipsi per Legatum suum significasset. Nam quod ad victos attineret, cum eos Respub. Regi donasset, non habere amplius in eos potestatem, nec esse sibi jam integrum aliter de iis statuere. Quod ad scripta; cum *Romani* primùm prodierint, plena contumeliæ, maledicentiæ, & calumniæ, quibus necessariò responsum est cum eâ quæ deceret modestiâ, silendum esse de iis, nisi prius, aut

certè

certe simul, de *Romanis* verba fiant. De Congregatione cui Papa negotium remittere velit, non opus esse verbis: cum Respublica non soleat ad cuiusquam decisionem remittere, quæ ad suam administrationem spectant. Cæterum quod ad reliquas propositiones factas à sua Celsitudine, quoniam modi, quibus Pontifex in tractando utitur, justam suspicionem dant animum ejus ad quietem non esse dispositum; non posse eas prius examinari, quàm de ipsius animo magis exploratum sit. Nam ut ex iis quibus hætenus consensus est, propter Papæ volubilitatem (satis suæ Celsitudini cognitam) nihil boni consecutum est; ita clarè Rempublicam cernere, ex aliis propositionibus audiendis nullum alium fructum se percepturam, nisi ut ipsa fidem suam astringat ad multa, mutui responsi nihil impetret. Quod si censuræ auferantur prius, & aliquod fundamentum conspiciatur æquabilioris temperamenti in conditionibus propositis, quod inconstantia jam experimento cognita formidinem tollat, singillatim de ipsis consideratum iri, ut aliquid certò constituatur; quod jam, quamdiu argumentis solum agatur, fieri non possit. Ad hoc responsum à Residente nomine Senatus reportatum Magnus Dux subjecit. Papam haud malè affectum esse, licèt fieri posset ut accidentibus sit perturbatus. Et hoc se utpote scientem affirmare. Licèt verò mutatus visus sit, tamen cum Legatus suus dicta iterasset, ea confirmasse: ita tamen ut diceret, multa se Reip. proponenda curasse, neque unquam quicquam quænam ejus voluntas sit auferre potuisse. Oportere itaque (dicebat Magnus Dux) innuere saltem, quæ velimus: tractatus siquidem viam aperire conclusionibus. Se verò quicquid sibi concredidit sit commodò Reipublicæ adhibiturum: nec totum simul Papæ reportaturum, sed parte aliquâ sibi reservatâ, quâ, cum commodum esset, uteretur. Non ut alii, qui tamen Papæ multum portârint, nondum tamen quicquam constituti retulerint.

¶ Hæ tantorum Principum interpositiones ut has difficultates expedirent Imperatorem quoque moverunt, ut ist-
huc

huc aliquas cogitationes conferret. Itaque ineunte *Octobris* *Coraducium* Vicecancellarium suum ad *Superantium* Rei- publicæ penes se Legatum mandavit, qui diceret, Majestatem Imperatoriam intellexisse controversias inter Pontificem & Rempublicam adeo exacerbatas esse, ut difficilis ratio eas componendi videretur. Itaque & Regem *Gallie* eam cogitationem depositurum existimari. Suam igitur Majestatem, utpote cujus animum Christianæ Reipublicæ utilitas sollicitum habeat, ad conciliandam bonam aliquam concordiam de sese interponendo cogitaturam. Si tamen intelligat & gratum id fore, & exitum speret cum dignitate. Nam, si partibus constitutum sit nulla in re cedere, nolle dignitatem & existimationem suam discrimini subicere. *Superantius*, gratiis suæ Majestati actis, respondit, Rempublicam omnia facere paratam ne quietem turber, salvâ libertate suâ, dignitate, & rationibus administrationis; sed Papam totum velle, postulare ut quicquid ipsi libitum sit cedat quisque, & quidem sine disceptatione. *Coraducius*, cum his de rebus nonnihil in particulari collocutus esset, subjunxit, Imperatorem nihil à Repub. postulaturum quod esset contra ejus dignitatem; & Marchionem *Castilionem* mandatis instructum mandaturum. Instabant postea vehementer Nuncius Pontificis & Legatus *Hispanie* apud Imperatorem, ut se pro Pontificis parte declararet: quibus Majestas sua libere significavit, haud rectum fuisse se pro parte alterutra se declarare, studiumque suum, sicuti factum erat, per literas & ejusmodi signa ad speciem comparata ostentare: nam isthuc esse animos addere ad immoderatas & iniquas condiciones ferendas, Itaque se, utpote qui prorsus rem componi cupiat, atque in eum finem pro viribus eniti constituerit, nihil facturum quod difficultatem augere possit. Inde cum Legato *Hispanie* seorsim egit, ut pro publica Christiani nominis utilitate Rex aliquantulum Papam retunderet, ut, eo ad terminos æquitatis reducto, concordia facilis succederet. Hæc cum à Legato *Superantia Venetias* perscripta essent, datum ei in mandatis est ut Imperatori gratias ageret,

230

ret, eumq; de Reipub. inclinatione ad quietem certiorē redderet: simulq; diceret, gratissimum Senatui fore, si Majestas sua ageret cum Pontifice ut lis conditionibus contentus sit, quæ, Regis Gallia operâ & in ejus gratiam, ipsi oblataz sunt.

LIBER V.

VM his tractatibus perventum est ad finem *Octobris*, cum Papa animadvertit quanto diuturnior esset Reipublicæ à suâ obedientiâ separatio, tanto plus decedere de sua existimatione. Nam & scripta multis oculis aperiabant, & loquendi libertas magnos Curia Romana defectus à multis non aded animadvertos detegebat. Accedebat isthuc quodd, cum *Hispania* tractans de auxiliis in particulari, facta verbis respondentia non comperit; quodd & condiciones duras proponerent, & tamen significarent haud convenire Regis pietati bellum in *Italia* movere; adeoq; ut ipsum adjuvaret Regem nihil animi habere, nisi bello prior facessetur. Hæc ob causas Pontifex, cum apud se constitisset negotii finem videre, accito ad se *Almericio*, longo sermone usus est, nec obscure ferebat errata; damnaq; etiam & incommoda narrans quæ acciperet, penicula quibus se subiceret, testatus est & omni cum asseveratione affirmavit se rem compositam velle, de sua bona voluntate omni ratione ipsi confirmans. Subjunxit, non esse è sua dignitate proponere priorem; verum se paratissimum quasvis condiciones propositas accipere, modò essent idoneæ. Ejusmodi verò quænam essent ipsum *Almericio* faciliè judicare posse ex

pri-

prioribus colloquiis. Eò etiam descendit ut particulare nonnihil commemoraret: ità tamen ut ne videretur id ipse proponere. Hisce de rebus *Alincrinus* ubi cum Cardinalibus *Gallusis* contulisset, proposuerunt omnes simul per *Fraxinensium* Reipub. transactionis formulam his conditionibus. Pontifex censuras auferret; rogatus tamen ut id faceret nomine Regis & Reipub.; & Interdictò prius per quadriduum, aut sex dies observato. Vincti Papæ darentur in gratiam Regis. Literæ Ducales revocarentur. Scripta pro causâ Reipub. in irritum ducerentur. Religiosi quotquot Interdicti solùm causâ discesserunt revocarentur. Legatus mitteretur qui Pontifici gratias ageret, quòd viam ad amicam tractationem aperuisset. De Legibus revocandis aut suspendendis nulla deinceps mentio esset; sed sublatiis censuris super eo quod reliquum esset inter Papam & Rempub. tractaretur, velut inter Principes solet. Certus dies præfigeretur, ut eodem tempore Respub. hæc omnia exequeretur, & à Papa censura auferrentur, ità ut nec hunc nec illam priorem fuisse dici posset. Hæc *Fraxinensium* proposuit, exposito prius, Rempub. nullà necessitate adactam ad transactionem venire, tanquam metuentem ne cogatur. Satis enim se intelligere & Reipublicæ potentiam, & auxilia quæ habitura esset. Sed quoniam ex istis multi futuri essent qui Ecclesiam *Romanam* non recognoscunt, quantò promptiores isti venirent, tantò magis Senatum prudentissimum omnem operam ponere debere, ut ne veniant. Huic propositioni Senatus re totà maturè consideratà respondit, Placere sibi ut Pontifex Reipublicæ nomine à Legato Regis rogetur ut auferat censuras, atque ut vincti Regi condonentur, sine præjudicio iuris Reipub. Quod ad protestationem factam per literas Ducales contra Pontificis Monitorium, nullam esse difficultatem, quin sublata maneat, sublatiis Monitorii censura. Verùm quoad reliqua scripta, Rempublicam idem omnino facturam quod Papa fecerit de oppositis pro sua causa editis. Interdictum vel ad unius horæ, nedum dierum spatium observare, restitutionem fore validum fuisse idque cum verum

rum non sit, nec alterum fieri posse, sine offensa divina, & aditionum Reipub. legitimarum condemnatione. De Religiosis; hoc caput non esse tractandum, nisi cum ipso Pontifice. De Legati missione; Rempublicam, dixit, sublati censuris continuo Legatum mandaturam, qui pro tiore ordinario resideret. Verum ista omnia sub conditione, ut Ministri Gallici profiterentur aperte utrum à Papa satis acceptissent necne. Nam alioqui Senatui nihil prorsus pro concessio haberi velle, nisi ipsi certum habeant Papam has conditiones accepturum. Ad hæc *Fraxinus*, Nunquam se ista propositurum fuisse, nisi Papa fidem dedisset, sed dedisse (dicebat) & quater hoc iteravit; *fidem dedisse*. Subjunxit, Verum esse, Papas interdum sibi licitum facere promissa ad arbitrium suum revocare. Sed tamen (inquit) credo præstiturum: nam certe promissit. Adeoq; accipio conditiones, sponsonemque accipio, de Papa nomine Regis & Reipub. rogando ut auferat censuras: eisdemq; Legatum missum iri, quem Sanctitas sua solitis honoribus exceptam fore confirmat, & ita *Alincaris* promissit. Eidemq; adjecit, Ego vinchos nomine Regis tanquam gratuito concessos accipio, & sine præjudicio juris Reipub. Veruntamen nolle Papam super ea re declarationem aliquam facere, sed istam conditionem apud Regem suis claram minere: nec opus esse ut in eo Reipub. aliquid à Papa habeat, quod cum Papa non tractet, sed cum Rege. De Religiosis dixit, Ego pro ipsis malus essem Advocatus. Siquidem negare non possunt, magno se errore abreptos ut Principi obedientiam detrectarent, contra Dei mandatum, ipsi præsertim quorum munus est obedientiam prædicare, quam divina Majestas imperat. Patriam insuper deseruerunt, quæ ipsos summa charitate complexa foverat, & liberaliter tradiderat. Hæc eorum ingratitude adeo insupportabilis est, ut, si pesces me esset, eos in illorum exemplum decimandos curarem. Et sane ista nimis magna Reipub. benignitas est, dum contentus Legatus suis super his cum Sanctitate sua tractationem instituat. Finem dicendi fecit, gratis Regis nomine actis de cæteris rebus

rebus in suam gratiam factis; affirmans cognoscere ipsum optimam Reipublicæ voluntatem ad communem quietem, cum tantum fecerit quantum omnino facere potuerit.

¶ Dum hæc geruntur, pervenerunt in Galliam nuntii ad Regem, de varietatibus quibus Papa pridem usus erat; deq; Magni Ducis diligentia, ut hic se interponeret; & quemadmodum Papa ipsi aurem præberet: adeoq; commotior factus est, & contra Magnum Ducem, quod huic negotio se immiscere voluisset, & de Papa displicentiam suam ostendit; & *Alincurio* imperavit, ut dolorem suum profiteretur: nam hoc ostendere Sanctitatem suam parum ipsi confidere. Eademq; conquestione usus est Rex cum Cardinale *Barberino* Nuncio penes se. Et per *Praxinum Venetis* dicendum curavit, Senatui se gratias habere de promissione facta, quod alterius interventu non concluderent: quod Papæ inconstantia cogeret, ut Sanctitatem suam fineret experiri quid per alios conficere posset. Cæterum, cum *Alincurius* exponeret apud Papam Regis mandatum, diceretq; Majestatem suam jubere, ut à negotiatione rerum *Venetarum* se retrahat, postquam Sanctitas ejus credat plus proficere posse aliorum interventu; Pontifex, jam antea *Barberini* literis admonitus, adeoq; ad respondendum paratus, excusavit se, dicens, Non potuisse se voluntatem & desiderium cujusquam impedire ne operam suam in hoc negotio impenderet, aut adeo inciviler se gerere ut negaret auscultare. Optimam semper in sua Majestate confidentiam fuisse, adeoq; velle ut totum in ejus manu sit: affirmavitq; cum gravibus & repetitis dejectionibus, in hoc negotio se optimam intentionem habere, & cupere ut ea ipsa hora finiatur, ut nemo præter Regem particeps aut conscius esset. Atq; ut hujus dicti veritatem factis testaretur, statutum conditionibus à sua Majestate propositis; certumq; sibi fixumq; quod dixerat de Congregatione formanda sex Cardinalium, & totidem Auditorum. Inter quos proponebat *Duplinum*, *Alandianum*, *Serapinum*, Cardinales; & inter Auditores, *Cuccinum*, & *Marquemontium*. *Alincurius* admirandus respondit,

de illo antea nihil dictum esse. Et Pontifice contra asseverante, Legatus modestè, Se nunquam id ità intellexisse, dicebat. Et pro certo habere Rempublicam constituisse, nunquam se Congregationis arbitrio remittere. Post multa responsa responsis relata, acquievit tandem Papa, pollicitusque est de Congregatione deinceps verbum nullum fore: descenditq; postea ad colloquium de cæteris conditionibus: obtestatus imprimis *Alincurium* per amorem Dei ut haberentur secretò, quòd *Hispani* observarent, quicquid tractetur, ut id disturbarent. Promisit igitur Censuras sublatum, datà sibi vicissim fide, hæc à Republicà conditiones præstandas quæ sequuntur. Vincit datum iri in manus Prælati à se constituti. Legatum venturum petiit ut auferantur censuræ; seque cum ipso *Alincuris* siturum (quem ipse pollicitus est & acceptum & tractatum iri prout conveniret) Vno & eodem die constituto, revocatam iri Protestationem cum omnibus quæ secuta sunt, & reducendas religiones. A Rege insuper caveri sibi postulabat, dum Legatus *Venetum* secum tractaret, Legum executionem cessaturam. Adjunxit Pontifex, haud aliam ob causam se id cupere, quàm pro dignitate Sedis Apostolicæ, & sui muneris; & ut id persuaderet, efficacibus & verbis & gestibus se dilatavit: addito, Non tamen se habere certum, an in Consistorio totum Cardinalium numerum in hanc sententiam pertrahere posset. *Alincurium* contra, Quod ad Legati missionem, non ità constitutam fuisse conditionem dicebat. Verùm respondit Papa, Pro sustentanda sua existimatione, & Excommunicationis validitate ostendendà, aliter fieri non posse. Nec *Alincurium* quicquam profecit cùm opponeret, ex eo argumento contrarium concludi; nam Legatum cum honore solitâq; dignitate excipere, Excommunicationis invaliditatem potius ostendere. Nec quantumvis multa diceret cùm isto capite, tum in cæteris, aliquid promovere potuisset sed conclusit Papa ut ità ad *Fraxinum* scriberet, & non aliter. *Fraxinum* hæc in Collegium portavit, adjecto, se hac de re nihil in hanc aut illam partem suadere; unum instabat, ut sibi responsum daretur.

¶ Princeps continuò vehementissimè conquestus est, quòd hisce tractationibus, non modò nihilo propius ad exitum veniretur, sed longius etiam abscedatur, exacerbatis animis istis mutationibus. Nam id retractare de quo dictum sit fidem haberi firmam, nihil aliud esse quàm aperte dicere, aut nihil omnino effici velle, aut alios pedibus subditos velle conculcare. Neque verò non parùm è dignitate tanti Regis esse posse, ibi se interponere, ubi data sibi fides revocetur. Adeoque non opus esse laborem diutius impendere; frustra siquidem tempus teri: nam id concedere quod Papa jam proponat, esse totum cedere; quod, si voluisset Respub., sine cuiusquam interventu fieri poterat. Verùm Senatus, ut Legati instantiæ satisfaceret, respondit, Magnà cum admiratione se intellexisse rerum propositarum mutationem: ex quâ cognosci posse intentionem Papæ aliam esse ab ea quam hominibus persuadere cupit: cum novæ hæc propositiones pugnent ipsæ se-cum, & difficultates habeant permultas insuperabiles. Quod ad victos attineret, posse quidem dari, modò ità Regi placeret, ut in re quæ jam penes Majestatem suam esset, & ab ipso acceptata cum ea conditione, ut sit absque præiudicio Reipublicæ. De cæterarum rerum nullà consentiri posse, cum inconvenientes sint, & administrationi contrariæ. Legatum mandare ante negotii transactionem, quasi palàm fore confiteri quòd peccasset; quòdque Excommunicatio iusta fuisset; actaque Reipublicæ pro defensione innocentie suæ fuisse indebita. Religionem revocare, illo quidem tempore, daturum iis occasionem gloriose se iactandi de contumacia, quòdque patriam deseruissent: cum abunde satis esset, quòd Respub. hoc ad Legati sui tractationem cum Sanctitate sua remitti pateretur; cum multæ in hoc particulari gravèsq; circumstantiæ occurrerent considerandæ. A Rege postulare ut promittat Leges non exequendas, esse indignum postulatum; nec minùs Majestati suæ incommodum, quàm Reipub. quæ certum habeat Leges suas etæqui, clarèque dicat & constanter profiteatur, non esse pro-

136

propositi sui eas aut suspendere, aut iramutare, vel tantillum. Quod cum palam cerneretur, post fidem à Rege datam, creditum iri vulgò, aut Rempubicam Majestati suæ officio defuisse, aut eam temere nullòque fundamento inductam promisso se obstrinxisse. Adjunxit etiam Senatus, Regem sine dubio hanc inconstantiam tanquam parùm honorificam adversus Majestatem suam accepturum, utpote cujus respectu Respub. ad plus etiam quàm debebat faciendum descenderat. Ac licèt, consideratà Pontificis tractandi ratione, posset Respub., & fortasse debeat retractare quicquid ad illud usque tempus consenserat; tamen ut ostenderet nunquam per se stetit quo minus fieret quicquid fieri posset ne publica Christicolarum quies turbaretur, sibi in animo esse in priori illa propensione ad compositionem perseverare; neq; fidem datam frangere, utcumque Papa vacillaret. Quòd si is à pace abhorreat, sperare Senatum, Majestatem suam memorem fore observantiæ adversus se declaratæ, in cujus gratiam ad has tam iniquas condiciones descendisset. Ceterùm hac occasione Senatus etiam Legato significavit, Quòd cum pridem propter ejus interpositionem inhibita essent præla, jam verò contrà cernatur Romæ & aliunde prodire tor-libellos famulos, damnari opera pro Reipublicæ causâ conscripta, procedi contra authores & librarios cum censuris aliisque modis indebitis; rationem necessariæ defensionis constringere ut præla libera patiantur, quo justa defensio cunctis innotescat.

Novembr.

¶ Cum istis tractationibus traductum est tempus usque ad medium Novembris, & deinceps; cum Venetias appulit D. Franciscus de Castro, Legatus à Rege Catholico ob hanc propriè causam, ut conciliandæ inter Pontificem & Rempub. concordiaë manum admoveret. Jam inde à principio in Hispania existimabant rebus suis utile imprimis fore, ad hanc controversiam componendam sese interponere, tum ne quem belli motum excitaret in Italia, tum quòd intellexerant Gallos se interposuisse. Venerantque in mentem multi ex illo Regno homines egregii; ad extremum tamen in D.

Fran-

Franciscus de Castro cogitationes conversæ sunt, virum præcipue dignitatis, ut qui *Napoli* Prorex fuerat; & magnæ existimationis, utpote Ducis *Lernæ* nepotem. Nec is tamen ut primum mandata ex *Hispania* accepit se dedit in viam; sed *Caieta* substitit aliquam multos dies, ob has causas. Non erat inprimis exoptatus *Inico* Legato ordinario extraordinarii alterius Legati adventus. Itaque scripserat nullam adhuc spem esse concordiz, aut compositionis; neque existimationem Regis in discrimen adducendam, certo aliquo hanc ob causam Legato mittendo; præsertim cum nulla necessitas constringeret. Se enim à Principe stipulatum, arma tam ea quæ jam parata essent, quam quæ in posterum parabantur nullo modo Pontificem offensura, sed tantum ad propriæ ditionis defensionem, si opus esset, comparari. Verùm suberat hujus dilationis causa gravior, scilicet expectatio adventus Marchionis *Aitonensis* novi à Rege Catholico Legati *Romani* destinati. Is & negotium quod vertebatur satis intelligebat, & adjutor futurus erat, qui secundas ferret *Roma* cum Pontifice tractans, interea dum *Castrensis* itidē faceret *Venetiis*. Nam de *Vigilienensi*, qui tum Legatus erat, spes eadem haberi non poterat, quod is nimis apertè se jam antea ad causam Pontificis inclinatum ostenderat; eousq; ut propterea in *Hispaniâ* in offensionem nonnullam incurreret. Erat Marchioni à Rege commissum, ut Papam certiore faceret, Quod sicuti Majestas sua dignitatem Pontificis sustentare volebat pro viribus, ita bellum in *Italia* prorsus nullo modo vellet, quod id non è re esset Majestatis suæ. Sed neque Sedis Apostolicæ; quæ, propter colluviem hominum discrepantis religionis quæ concursura esset, tamen si armis vinceret, tamen obedientiæ prorsus omnis & reverentiæ in *Italia* jacturam faceret. Hanc commissionem Marchio primâ suâ audientiâ executus est. Accessit ad causas propter quas *Castrensis* iter suum distulit, quod Pontificis etiam iusta expectaret. Qui, cum super ista legatione ingentes quasdam cogitationum minas fabricasset, quicquid poterat *Gallia* interventu auferre volebat; pro

certo habens, Senatum necessariò aliquid ad petitionem Regis Catholici præter ea quæ per Regem Christianissimum impetraverat concessurum. Ergò, cum cerneret Pontifex se totum id quod sperare poterat *Gallia* operà consecutum, (certus ità concludendi, quando amplius habere non posset), decrevit postremam hanc quasi petitionem conjicere, missis ad hunc destinatum *Hispania* Legatum mandatis quàm amplissimis & occultis. Quibus acceptis, venit *Castrensis Venetiarum*, multis comitatus è Regno *Neapolitano* Nobilibus honoris aliquo titulo insignitis; & Secretario *Cavazza Leone* quem Legatus *Roma* ipsi commendaverat, tanquam ministrum prudentem, rebûsq; gerendis parem. Ducebat etiam secum *Cigalam* Iesuitam, tanquam præcipuum Legationis administrum: verùm melioribus consiliis usus eum *Romam* remisit.

¶ Cæterùm, cùm *Venetias* pervenisset *Castrensis*, acceptus est à Repub. cum omni extraordinarii honoris demonstratione, atque in eam rem sumptus centum coronatorum in singulos dies factus est. Mandata à Rege non admodum particularia habebat, quòd nondum etiam sciretur, quis negotii status, aut quâ ratione tractandum esset. Illud commissum habebat, ut principio universè loqueretur, utque indies quid facto opus esset significaret, quo descendi posset ad particularia. Itaque primâ audientia publicâ, ubi acceptus est cum omnibus honoris indicis, terminos officiosæ inter Principes salutationis Legatis solennes egressus non est. In privatâ primâ, literas Regis exhibuit ad diem quintum *Augusti*, scriptas perhumaniter. In quibus commemoratâ suâ in Rempublicam benevolentia, dicebat, sibi visum esse *D. Franciscum Castrensem* mandare, ut controversas quæ cum Sanctitate sua intercedebant, cum ipsius Reipub. satisfactione componeret. Et *Castrensis* cùm literas tradidisset dicebat. Se à Rege missum pro pacis desiderio; pro Reipub. & totius *Italiae* bono: quorum studio Majestas ejus aliquid majus factura fuisset, si quid amplius faceret intellexisset. Se quoque libenter id munus in se suscepissè, cùm

cum ut Suae Majestati obsequeretur, tum pro affectu quem erga Rempubicam habeat, non sine spe facile quicquid in rem sit cum Serenitate sua concludendi. Nam cum tria sint quæ cuius tractationi difficultatem adferre soleant: Primum, perturbatio & affectus animi impotens, sive in eo cuius nomine agitur, sive etiam ejus ipsius per quem verba fiunt: Secundum, rei quæ de tractatur inconvenientia: Tertium, incapacitas adeoque parum propensa voluntas in eo quodcum tractatur: magnopere confidere, nullum se ex istis offendiculis incursum. Quod ad Regem attineret; optimum ejus esse mentem, nec alium ipsi finem, quam bonum: quin & amplitudinem Reipublicæ in ipsius utilitatem cedere, quod propugnaculum sit nominis Christiani contra *Turcarum* potentiam. Quod ad personam porro Legati missi; ut fraudem faceret nunquam se fuisse venturum, cum & Eques natus sit, & veritatem super omnia colere sit obstrictus. Quod ad secundum; de quiete agi, re in primis commodæ; de unione cum Sede Apostolica, re admodum utili Reipublicæ (cum plenæ sint historiarum commemoratione mutuum inter ipsos officiorum:) velut è contrâ damnosa sit separatio: nam si contra jus sit; omnes alios Principes ad inimicitias contra se incitare: quod si & cum ratione sit; haud tamen reverentiam quæ adversus Pontificem gerenda est tollere debeat. Quod ad tertium; tractari cum Senatu prudentiæ inveterata, quietis amatore, novitatis inimico, pacis *Italia* semper authore, nunquam perturbationis. Exposuit belli detrimenta; hæreticarum opinionum incommoda. Ac tamen si (dicebat) Rempub. pro sua amplitudine & opibus quemvis impetum per se sustinere posse, & suis fretam viribus omnium oppugnantium insultibus se opponere; tamen auxilia concurrere etiam non vocata, quæ suspecta futura sint, dimissu difficilia. tantòq; damnosiora, quanto illa melius se habeat. Ex quibus oritur varias corruptelas quæ administratione satis difficilem & periculosam sint redditura. De hisce rebus Regem admonere Rempub. pro eo affectu quem & ipse & ejus majores semper in eam habuerint, proque ea quæ communiter utrorumque interesset *Italia*

pace. Rogare denique ne totum fortunæ arbitrio subiciat; & suum nempe, & alienum. In hoc negotio Regem se Interponere obstrictum, ut sibi videretur, gratitudinis respectus; cum Respub. aliàs & apud Imperatorem avum, & apud Regem patrem suum intercesserit, ut ipsos cum Pontificibus conciliaret, Dignitatem sustinere, esse quidem Principibus necessarium; sed non cum Papa nimis rigidè id faciendum. Eo demum usque progressus est, ut, quo in hoc negotio affectum Regis exprimeret, diceret quasi exclamando, Tantum est in Rege desiderium hanc discordiam componendi, ut ex duobus filiis alterum sacrificare in animum induceret, si modò eà ratione hoc negotium transigi posset. Concludebat, satis se videre id alià viâ fieri non posse, nisi Respub. aliquam Papæ satisfactionem daret. Quòd si ipse divinare posset quidnam Senatui probaretur, id se propositurum: verùm cum id conjecturâ assequi non posset, expectaturum donec à Sua Serenitate temperamentum aliquod proponatur, quod ipse ad Papam reportaturus sit: operamque suam toto spiritu adhibiturus, ut ab ipso accipiat. Non esse tamen institutum suum, aliquam ex tractationibus jam inceptis impedire, sed adjuvare potius quantum posset. Neque enim sui Regis propositum esse, tractationem à manu Christianissimi Regis eripere, cum nullum alium finem habeat, quàm ut concordia sequatur; idque ei non minus gratum fore, si aliorum operâ succedat, quàm si suâ. Ad ista Senatus respondit, laudatâ primùm singulari Regis pietate, bonâque ad quietem inclinatione, gratissque Suez Majestati actis de officiis ad componendas controversias accommodatis; adjunxitque, lætos se libentésq; Legatum videre, præcipuè quidem ipsius Regis causâ cujus personam gerat; sed & propter benevolentiam quam Dux *Lermanus* habeat erga Rempublicam, proque mutuis officiis quæ cum ipsâ Comes de *Lemos* Pater ejus semper coluerit. Tum ad causam progressus dicebat, Omnem humilitatē adhibitam, omne reverentiæ genus adversus Papam, nihil quod adhiberi poterat diligentia prætermisissimum ne præcipitaret: officiiis

ficiis ita multiplicatis, ut ei abundè daretur occasio agnoscendi erroris. Postquam verò se præcipitasset, auditos esse omnes quotquot de compositione locuti sunt. *Cardena* consensum esse, quicquid ab ipso propositum fuerit. Ex altera parte ab Ecclesiasticis prodiisse contumelias, libellos famosos, detractiones, & maledicta, non solum in libris impressis, sed & in concionibus per circumvicinas civitates; infidias etiam ad Religiosos in fraudem illiciendos, ad seditionem in populo excitandam, omne genus iniquitatis, tam apertæ, quàm occultæ. Iam in Pontifice tantam cerni in tractationibus inconstantiam, cum frequentibus conventorū revocationibus; bellicos item apparatus; (quæ omnia suspicionē moveant ipsum temporis opportunitates captare in rem suam, & tractatione alios sopire velle; nec ullo rei componendæ desiderio teneri) ut in posterum Respub. nihil aliud sit factura, præterquam quod ad sui defensionem & ad propulsandam injuriam sit necesse. Adeoque non esse opus ut Rempublicam ad quietem tantopere expetitam hortetur; in alteram potiùs se partem vertat, ubi opus sit; unde & malum, & antea originem traxerit, & nunc etiam, ne medicinam accipiat, impedimentum. Attamen si, præter ea quæ à Repub. facta sunt, quæ longè superant officium ex justitia debitum, aliquid ipse Legatus subjiciat quod illa salvâ libertate suâ facere possit, neque cum rectæ administrationis præjudicio sit; eandem propensionem quam in cæteris ostenderit, in hoc quoque haud gravatè ostensuram.

¶ Tum *Castrensis*, non posse se, aiebat, aut de actionibus Papæ aut de mente rationem reddere: nec qualis ea fuerit declarare, cùm ab ipso missus non sit, sed à Rege; à quo tamen si in mandatis habeat, ut totis viribus negotii compositionem procuret, nihil tamen commissum ut ad particula-ria descendat. Quod si etiam scriberet quo jussa Regis acciperet, longam rem esse, & negotio incommodam, quod celeritate opus habeat, & morà semper deterius fiat. Novum se ad negotium accessisse: adeoque nec proponere quicquam nec subjicere debere. At ubi Senatus voluntas

ipsi aperte & sine circuitione tanquam fido amico declarata fuerit, operam se navaturum sedulo in eâ proponendâ & persuadendâ.

¶ Hic Princeps continuò respondit, Vbi Senatus intellexisset quid Papa vellet, tractare posse, responsôque dato suam voluntatem declarare. Sed cùm clausa sit Interdicto via, nisi illud auferatur fieri non posse ut introducatur aliqua bona tractatio. Itaque si Reipublicæ mentem scire velit, hanc esse; Vt omnia in pristinum statum redeant, quo erant antequam Monitorium exiisset: utque tractet Pontifex velut inter Patrem & Filium solet, sicuti & debuerat; quod si fecisset, omnes ab istis molestiis immunes essent. At enim negabat *Castrensis* isthuc in pristinum statum restituere, haud eandem apud omnes sententiam habiturum. Nam Rempublicam intelligere, ante censuras; Papam verò intellegendum, antequam Leges conderentur. Respondit Princeps, Satis fore, si res ad eum statum reducantur, ut tractari possent tanquam inter Patrem & Filium: nam tractando quod reliquum est componi posse, quemadmodum & antea factum fuisset, si Papa, personâ Patris depositâ, injuriam inferentis non induisset. Quanquam si vel ad eum statum res redeant qui ante Leges fuit, meliùs transactum iri: nam cum Papâ *Clemente* aut *Leone* agendum fore, quibuscum natæ non essent istæ difficultates. Sicuti revera natæ non sunt, tametsi Leges propemodum omni ex parte tum factæ erant, quum illi Pontifices essent; qui intelligebant quænam esset liberi Principis autoritas, neq; manum in alienam administrationem immittebant. Conclufit Legatus, ad Pontificem se relaturum, & operam suam daturum.

¶ Consideratum est à Senatu, non convenire abruptam repulsam dare Legato extra ordinem à tanto Rege misso, proque hoc negotio particulari; & certè parum civile fuisset eum ita dimittere, ut saltem ei non communicaretur totum id, in quod Respublica in Christianissimi Regis gratiam consenserat. Nam & meritò discederet tristis, nec officio ab ipso facto condignè, uti res poscebat

bat, responsum videretur: quorum utrumq; consequentias trahebat incommodas. Itaque totum ipsi communicare constituit: re tamen prius cum *Fraxineo* communicatâ, & significato insuper, hoc progressum tractationis sui Regis minimè impediturum; quod *Castrensis* clarè diceret, se nolle eam ipsi de manibus eripere. Quapropter, tametsi ad eandem compositionem adjuvaret, totum suo Regi acceptum ferendum esse. Cæterum *Fraxineus*, intellectâ Senatus voluntate, non solum persuaderi sibi passus est de communicatione, sed & necessarium sibi dixit videri: cum certum esset Papam *Hispanis* omnia communicaturum, adeoq; si ab hac parte tacitum esset, dissidentiam visum iri: quamobrem pro certo haberi posse, Regem quoque ipsum haud molestè laturum. Adjecit *Fraxineus*, Papam per *Alincurium* ipsum rogandum curâsse, ut officia sua cum D. *Francisci Castrensis* officiis conjungeret, quod ille quemadmodum à Sanctitate sua dictum esset non intelligeret, nec quod spectaret: itaque rescripsisse ut Papa se declararet: nam si ità intelligi volebat, ut fieret etiam in gratiam *Hispanorum* id quod inter Pontificem & Rempublicam in gratiam Regis Christianissimi convenerat, id fore aliam negotio formam dare, cui assentiri nolle sine expresso Regis mandato. Quapropter laudare se communicationem cum *Castrensi*, eâ conditione ut ne quid aliud tractetur, nec ad ejus instantiam fiat, quod in sui Regis gratiam factum erat.

¶ Accito igitur in Collegium Legato *Castrensi* coram Principe, lectum est eo audiente quicquid in eum usq; diem gestum esset, quodque à Papa postulatum; quantumque à Republica concessum in gratiam Regis *Gallie*. Quo audito, ille, gratiis actis de communicatione, deque fiducia, adjunxit, Se, ut mutuo officio responderet glaciemq; perumpere quam consumptam jam cedere & emolliri cerneret, rem facilem propositurum, ut celerem negotii conclusionem adjuvaret: quæ nulla esset ex iis quas Senatus optimâ cum ratione recusasset, de quibus supervacaneum esset verba facere. Omissis igitur revocatione & suspensione Legum, ve-

re quidem libertati iuribus, se proponere suspensionem temporariam, in quinque, quatuor, aut tres menses, cum conditionibus admodum claris. Veluti quod Respublica hoc faciat, ut viam aperiat tractationi; studio publicæ quietis; ut duobus Regibus gratificetur. Nam in gratificationem aliquid facere, non modò damnum non esse, aut præjudicium, sed luctum etiam magnum. Nec manus Reipublicæ astrictas iri, quin res in eundem statum restituat; siquidem Dominium adeò firmiter per tot jam secula fundatum mutationem pati non posse. Quod à Repub. consensus est, tantum esse, ut plus desiderari non possit. Nam quod ad victos attineret, æquissimum esse ut Reipublicæ jus salvum sit: Rempublicam cum Papam oratum vult, devotio-nem suam monstrare: & Legatum mandare postquam sublata fuerint censura, obsequium esse in Papam egregium & singulare. Hisce Papam contentum esse debere. Et credo (inquit) contentum fore. Quod si cum his non concludatur, (sicut hætenus concludi, ut videretur, non poterat) se proponere suspensionem temporariam, quæ nihil, ut quidem sibi videretur, præjudicii adferre posset. Adjunxit, sibi omnes nervos contendere constitutum, ut hæc concordia ad exitum adducatur: ac, licet *Roma* esset Marchio *Aiconensis*, habilis ut si quis alius huic negotio tractando, si rectum fore judicaretur, ut certum aliquem hominem de suis comitibus mittat hac de causa, aut ipse proficiscatur, promptissimum fore; tanto se desiderio à stuare hoc negotium compositum cernendi.

¶ Respondit Princeps, Magnæ sibi voluptati esse, quod ei satisfactum sit, cognitumq; habeat Reipub. candorem & observantiam in tractando adversus Sedem Apostolicam; neque verum esse quod à malè affectis spargatur, nempe, Rempublicam defectionem ab Ecclesiâ, & à Sede Apostolicâ meditari. Velle tamen eam pariter conservare libertatem, & administrationem, & quicquid sit ad Domini tranquillitatem necessarium. Et quoniam ipse consentiret multum esse quod concessum sit; non existimare se, convenire ut alia

alia proponantur: cum plus factum sit quam principio crederetur, tantumque, ut in eo Ipse Legatus magnum campum habeat ut ad exitum procedat. Itā tamen ut ne respiciat quid Papa in dies singulos proponat; siquidem ejus cogitationibus nullum esse terminum, & unā re impetratā aliam velle: dicere, se paulum pro exstimatione suā velle, post ne multo quidem contentum cerni. Verūm Reipub. certum esse ulterius haud progredi, & omnia potius adversa experiri, quam ut jugum collo sibi imponi patiatur. Neque enim isto quicquam pejus esse posse. Nec amicos postulare à Republica plus oportere, quam par est; sed, quod dici solet, *honestà tantum*. Neque Papæ cogitationibus fomenta dari oportere, postulando ut id obtineat quod æquum non sit. Cum id non solum Reipub. damnosum esset, sed omnibus aliis Principibus incommodum. Senatus etiam, lectā sibi *Castrensis* expositione, respondit in eandem sententiam, Suspensionem propositam regiminis nervos prorsus omnes debilitare; ad eam conditionem nullo modo descendi posse. Itaque sibi certum esse, nolle tale propositum auscultare. Sed, cum res concessæ negotii tractandi amplissimum campum darent, posse Legatum officia sua cum *Gallis* conjungere, & ad Papam se convertere, quem par esset conditionibus concessis plenè acquiescere. Ad ista *Castrensis* opposuit, Se à suo Rège non ad Papam missum, sed ad Rempubl. suam *Romam* professionem infructuosam fore. Si quidem Papam dicturum, quod nihil apporet novi, sed quæ prius per alios impetraverat. Nam, quod persuadeat tantummodò, ut eo contentus sit in quo ad aliorum instantiam non acquieverit, haud operæpretium esse pedem movere: cum nequeat id facere, nisi suo nomine. Neque enim à Rege commissum habere, ut ejus nomen adhibeat, nisi in rebus suo rogatu concessis. Hoc loco aggressus est maximā cum efficacā persuadere de suspensione temporariā jam pridem propositā, ostendens; Primò, non esse incommodam, quod non fieret ex vi aut coactione, quod quidem libertati præjudicaret; sed in gratificatione, quæ res esset spontanea. Tum

T

suspensionem

suspendere ad tempus, non esse suspendere absolute, sed rem adeò levem, ut pro nihilo posset reputari. Indè argumento sumpto à parte ejus qui proponat. Qui, cum Rex adeò magnus sit, magnam existimationis diminutionem incurreret, si nihil prorsus obtineret. Illum victos postulare non posse, quòd jam Regi *Gallia* concessi sint: cui cum id in gratificationem donatum sit, par esse tantundem suo Regi concedere; adeòq; dent ei suspensionē, quæ res sit persimilis. Progressus est etiam de seipso suaq; personā cōmemorare, dicendo. Agnoscere se peramanter & honorificè tractari, cum magnificentissimis benevolentia indiciis; verum ista se parvi pendere præ illo honore quem appetat hujus negotii compositioni. Nam si nihil impetret, credituros omnes tractare necesse; homini vertiginoso caliginem animo obversatam. Tantoq; magis sibi necessarium aliquid proficere, quòd hoc sit primum negotium; à cujus tractatione si inani mantica discedat, existimationem & suam & avunculi sui *Lermæ* Ducis perdidit. Ad hanc instantiam tanto affectu explicatam, visum est Senatui aliquantò copiosius respondere: adeòq; disfert ei respondendum curavit. Quòd, cum de præjudiciis suspensionis propositæ satis dictum esset, credidisset Senatus satisfactum ei fuisse, & in illo responso acquieturum. Verum cum laborem opponendi iteratò sumpserit, ostendens nondum sibi persuasum, ob duas rationes; Ad primam dici; Suspensionem sine violentia dici posse, si nulla esset excommunicatio; sed dum vibratur flagellum, & Respublica censuris oneratur, dum restat adhuc damnum, nec plaga sanatur, non posse spontaneum dici postularis armare. Tantoque magis, quòd Papa vulnus exasperare pergat, suggestionibus ad Ecclesiasticos; populum conetur subvertere, seminatizaniis, multiplicatis scriptis & libellis famosis: istis rationibus adigere volens, ut ipsi cedatur. Cuivis esse existimatu facile, voluntarium non dici, neque in gratificationem quod ceditur: quinimò Rempub., cdm diutius ista pati non posset, dedisse manus, tanquam effectus ostendentem, suspensione scilicet, Leges dignas esse censurâ. Ita ex-

communicationi auctoritatem conciliari quasi legitima sit, contra quam Respub. profiteatur; & animis hominum opinionem inferi, Eam, ne voce erratum agnoscat, illud prætexere, se ad Principibus gratificandum moveri. Optimâ cum ratione semper dictum, & jam iterari; Si censuræ tollantur, tûmque amicè tractetur, hanc rationem & faciendi in gratificationem, & ad concludendum propriam aptamque fore. Secundam itidem rationem non valere; Suspensionem, quod temporaria sit, nihil præjudicaturam: non enim rectè consequi, Si tantum præjudicium non adferat, quantum perpetua, idcirco non præjudicare prorsus: sicuti non sequitur, non lædi aliquem, quia majorem in modum lædi posset. Nec esse parem rationem condonationis victorum, & suspensionis Legum, ut hæc cum illâ comparari possit. Siquidem illam esse unius casus particularis concessionem, Leges verò generales esse, & innumerabiles casus completi. Ob eamque causam neque Regi *Gallia* hanc concessam, tametsi vehementer instaret, cûm victi concessi sint. Suspensionem præterea viam esse quæ ad iudicium causæ suspensionis ducat; & ad libertatem pariter & auctoritatem in dubium vocandam. Nec esse parem, ad amicam tractationem descendere post sublatas censuras. Senatum igitur sibi persuadere, hæc Legato satis esse facturâ; certumque habere, neque Regi nec ipsi propositum esse, Reipublicæ incommodare, quod toties confirmârint. Præsertim cûm nihil habeat, quod Papa deveniat; nec particulare quicquam de Sui Sanctitatis intentione; nec mandatum aliquod particulare à suo Rege. Cæterum ex ista communicatione factâ tantum ipsi in manibus esse, ut amplum habeat campum agendi cum Papa, ut eo acquiescat in quod Respub. consensit. Idque in gratiam imprimis Regis sui, tum Regis *Gallia*: qui, cûm tractationem constanter prosecutus sit, impetraverit ut ad ejus petitionem Respub. in ea omnia consenserit quæ concedere potuit, pro sua ad quietem publicam inclinatione; & reverentiâ erga Sanctam Sedem. Quod idem facturam, si à Rege Catholico fuisset rogata; & hæc-

mis devenisse, quodd pro certo confirmatū sibi esset, hoc pacto negotium transactum iri. Adeoq; fidem datam de rebus concessis prestandis, sub conditione, nempe, ut Papa censuras tolleret. Quod si detrectet, Senatus concessionem non esse actum completum, nec irtractabilem, sed utramq; partem in priori statu relinquere. Veruntamen Senatum utpote sibi constantem, non obstante Papæ varietate, nolle fidem datam infirmare. Quapropter si ipse Legatus, conjunctis officiis suis cum *Gallis*, *Roma* operam suam in rebus jam concessis impendat, impetraturum à Papā quod alii non impetrarint; adeoq; haud reversurum inani mantica, quinimò maximam partem hujus negotii compositi habiturum, cum ea laude quodd primā suā Legatione rem tanti momenti ad exitum perduxerit. Quodd si Senatus de suspensione concedere voluisset, de omnibus convenire potuisset, sine cujusquam interventu, aut ipsius adventu; cum Papæ nihil aliud relinqueretur quod postularet. Non posse compositionem appellari, cum totum uni parti adimatur, ei præsertim quæ injuriam acceperit; cujus contrarium fieri oporteat. Et si ipse Legatus se *Romam* vertat, aliquid certi fundatque de Papæ proposito intellecturum; & adhibitā Regis autoritate, à Sanctitate suā impetraturum ut eo contentus sit, quo vel sine illa contentus esse debeat. Senatum enim, si quid aliud haberet quod faceret, ingenuè dicturum quatenus progredi posset, tamen si ipse nihil habeat à Papā in manu, sicuti sequestribus solenne est, ab utraq; parte aliquid ferre ut compositiones conficiant. *Castrensis* instantias suas iteravit, dicens, Eā responsione haud sibi satisfactum fuisse, itaq; se rursus opponere; neque enim ut Legatum ordinarium tractare, qui proponit & accepto responso ultra quo progrediatur non habet; cum negotium ipsum ordinarium non sit. Non videre se quemadmodum istā ratione gloriam referat aliquam bene se acceptum, bene visum, & honorifice habitum, in summā tamen rei nihil impetrare. Quodd si *Roman* ire veller, dicturum Papam; Nihil adfers; nam quod dicis, aliis datum est. Inter suum Regem & alios discrimen ali-

quod

quod interponendum esse: ejusque causa aliquid amplius faciendum vel quod certum hominem hæc de causa miserit, id quod ab aliis factum non sit. Quod à Papâ nihil adferat, hoc ideo fieri quoniam à Rege veniat, missus ad Rempub. ut ab ea accipiat & ad Papam referat, quod sit cum Ecclesiæ dignitate, & salvâ Reipublicæ libertate. Nescire se quid Papa desideret: nec, si dicat se scire, verum dicturum. Si verò Papa cuiquam significaverit, se iis conditionibus quæ ipsi communicatæ sunt transacturum, & postea promissis non steterit, haud suum esse ipsum defendere. Libenter tamen se intellecturum quinam sequestres fuerint; nam fieri posse ut aliquid dixerint quod Papa neget. Ad extremum vehementer etiam atque etiam obtestatus est, ut denuò cogitent, sibi que respondeant. Verùm, cùm cerneret nihil quicquam sibi tam mox responderi, poscit audientiam in camera Principis; sive quod existimaret fore ut cum paucioribus Senatoribus comitatum offenderet, & familiaribus colloqueretur, an quia se crederet aliquid quod magis in rem foret dicere posse per absentiam *Cardena*, qui intrando nimis quam observans erat existimationis quæ dignitati Regiæ conveniret. Venit igitur *Castrovis* solo Duce *Vetriensi* comitatus in cubiculum Ducis, ubi convenerat Collegium; principioque longo sermone usus est, de favoribus & honoribus acceptis, quos Dux *Vetriensis* ipsi affirmaret esse insolitos. Indè progressus dicebat, se in illum locum privatum venisse, ut liberiùs semotis tot arbitris loqueretur; & hæc ferè exposuit. Quadraginta tres dies ipse esse cùm *Venetis* consisteret. Populum ibi jam dictitare quod parasitum agat: quodque juvenis sit: senes ipsum dictis bonis amandacuros, re infectâ. Se, uti optimam voluntatem adferret Serenitatis suæ commodis inserviendi, cupere nonnullam vicissitudinem mutuam videre. Rempub. verò nec proponere, nec propositum acceptare: tametsi rationes, ab ipso allatæ tam efficaces essent, ut responsum non admitterent. Dum & suspensionem postulatam rem levem & concessu facilem conclusisset, & ostendisset quod cùm

250

tantum *Gallorum* rogatu factum sit, convenire ut paululum quiddam fieret in gratiam Regis Catholici. Qui certè nec esset minus dignus, nec minus amicus, nec minus in Republicam officiosus. Et hoc loco magnà cum eloquentiâ (ut est ceterè vir in primis disertus) proposuit, iteravit, & amplificavit res easdem, iisdem rationibus, oratione formatâ, plenissimâq; & rerum & enthymematum: illum potissimum locum amplificans à Regis estimatione, Ducisq; *Lermæ*, & suâ. Ad ista respondit Princeps, ostendens, latissimum ipsi campum patere, ubi nervos intenderet, & estimationem sibi acquireret iis in rebus quæ ipsi communicata fuerant. Exposuitq; id quod à Senatu ei dictum fuerat succinctius; nempe, *Inicum Cardenam* primum fuisse qui hanc controversiam ad disceptationem deduxerit, & ad duos primos passus promoverit: adeoq; dici non posse, nihil *Hispania* causâ factum fuisse. Verùm, cùm postea non progrediretur *Cardenas*, Regem *Gallia*, cùm suâ sponte se interposuisset, dedisse Reipublicæ occasionem, ut eousq; progrediretur quò procedere posset, ut se pacis cupidam & Ecclesiæ reverentem ostenderet. Eadem illa ad *Hispania* instantiam facturam, si Legatus ab agendo non destitisset. Tametsi verò multa responsa responsiq; relata cùm à Legato tum à Duce *Vetricensi* fierent, nihil tamen est conclusum.

¶ Cæterùm *Roma* Papa quoties occasio dabatur apud *Alincurium* sæpius instabat, ut Ministri *Gallici* officia sua cum *Hispanis* jungerent: quod variè accipiebatur. Dicebāt nonnulli pacis & compositionis studio id fieri: propterea quòd metuebat ne, si separatim procederent, impedirent se mutuo; propter æmulationem, aliâsq; rationes, quæ impediunt ne unquam negotium rectè succedat quod per duos sequestres agitur, nisi inter se communicent. Alii contrà, eam ipsam ob causam, ne fieret compositio, postulasse ut negotium per *Hispanos* & *Gallos* gereretur; ut ab unis dissiparetur quod ab aliis creptum esset: id quod semper evenire solet, quoties idem negotium, tametsi conjunctum, ab iis tractatur,

tractatur quorum fines & rationes diversæ sunt, nec ulla causa est propter quam unus alii cedat. *Alinsurinus Roma* respondebat, necessarium esse ut prius eā de re mandata à Rege acciperet: & *Fraximeno Venetiis* dolebat eam cogitationem Papæ in mentem venisse, palam professus ejus finem se non videre, nisi fortè ut melioribus conditionibus transigeret. Se verò cernere hoc nihil aliud esse quàm totam Regis *Gallia* tractationem impeditum ire. Nam cum ille multoties suspensionem proposuisset, quam Papa se postulare affirmat ut quasi speciem & colorem habeat pro conservandâ dignitate, & autoritate suâ, idque Senatus tanquam cum præjudicio conjunctum negasset, non posse se videre quomodo ipsi concedi posset. Quin & Senatum rogavit, ut, si quando ultra ea quæ suo Regi concessa fuerant progredi cogitaret, non gravaretur ipsi significare, ut ad eam tanquam normam officia sua dirigere posset. Adeoq; cum ei communicaretur consilium *Castrensi* significatum, nullo modo de suspensione assentiendi, confirmabat, Regem suum nunquam amplius eā de re institurum.

¶ Dum hæc *Roma* & *Venetis* tractantur, Imperator, certus ut constituerat interponendi se pro negotii compositione, decrevit id munus Duci *Sabaudia* & Marchioni *Casiliensis* demandare; ita tamen ut Dux primas teneret, nec in mandatis ad particularia veniret, sed generalibus præscriptis, & res & tractandi rationem ipsis relinqueret, excepto si quid esset majoris momenti: quod si incidisset, ad se scriberent, & responsum expectarent. Eā de re cum à Legato *Superantio* nomine *Cæsarea* S. Majestatis scriptum esset, rescriptis Senatus ad Legatum ut Majestati suæ gratias ageret, de autoritatis suæ interpositione, operaq; oblata, mediòq; hunc in finem destinato tantæ eminentiæ: sed ipsi author esset ut ad Papam se converteret, cujus esset omnis durities: quond enim plus ageretur *Venetis*, tantò Pontificem plus exasperari. Certum est *Sabaudia* Ducem, cum videret in compositione per *Gallia* & *Hispania* tractatâ nonnihil difficultatis, in eam sententiam venisse, ut crederet facile e-

venire

452

vitare posse, ut aut ipse hanc difficultatem expediret, aut presentibus occasionibus ad aliam aliquam operam uteretur. Atque ut se magnâ cum existimatione interponeret, præter suam dignitatem Principis in Italia tam eminentis, cogitabat adjicere sustinentis personam Imperatoriam, Regumq; Gallie & Hispania. Sed in utroque Regno multa offensa adversa. Ex Hispania dissuaserunt, dicentes, Non esse de sua, vel Regis dignitate, cui affinitate adeo conjunctus erat, ut se manifesto periculo exponeret re infectâ discedendi. Regem tamen ei morem gesturum fuisse, si satis temporis voluntatem ejus intellexisset, ita ut mandata D. Hispanie, *Castro* commissi retrahere potuissent. Nec deerant qui credebant subfuisse causam secretiorem, quæ moveret Hispanos, ne libenter Ducem in his negotiis tractandis viderent, judicantes alias, ipsi cogitationes esse posse, præ suis diversis. In Gallia vero Ducis hæc propositio pro artificio Hispanici habita est; adeoque Rex se excusabat, dicens, Non posse ipsi gratificari, quod Cardinalem *Luisian* jam destinasset qui finem daret negotio à suis Legatis incepto. Itaque Dux ad solam auctoritatem Imperialem se convertit. Hoc Pontifici significatum in Bonam ab ipso partem acceptam est; cum quia quisquis in hac tractationem se interponeret rem ipsi gratiam faciebat, tum etiam quod Ducis amplitudo & dignitas magnam negotio existimationem adderet. Erat ita apud Papam constitutum, rem ad concordiam adducere, & conditionibus quibus posset conficere; capiebat tamen quam posset plurimum prius obtinere, sperabatque sequestrem quemq; aliquid sibi impetraturum: quod si & ad extremum cedere cogerebatur, id sibi minore cum dedepore facturis videbatur, si instantiis quam plurimorum magnorum Principum moveretur. Cum his tractationibus annus exiit MDCVII.

ANN. DOM.
MDCVII.
JANUARIUS.

¶ Ceterum Januario sequentis anni, tametsi tractationes de concordia perseverabant, quin & ad exitum indies propius accedebant, in Dutach tamen *Modulaniensis*, & territorii *Kerni*, magnus armorum apparatus factus est, qui

toti Italia suspensionem moverunt. Pontifex quinquam-
 haud cupidus majores copias contrahendi quam compara-
 verat, contentus existimationē suam armis *Hispanis* susten-
 tandam imposuisse, nihilominus, ne sine suā impensā bellum
 facturus videretur, obtinuit etiam à *Genuensibus* ut quatu-
 or mille *Corfos* conscriberet, quorum Duces ipsi nomina-
 rent: quod tamen effectum nunquam habuit. Misit etiam
 Pontifex per *Fabricium Verallum* Episcopum *S. Severi* Nun-
 cium suum, Breve quoddam ad *Helvetios* Catholicos, ubi
 de controversiis cum Senatu *Veneto* narrabat; deque suo
 consilio contra ipsos armis temporalibus utendi, cum spi-
 ritualia non sufficerent; agmen ter mille peditum ex illo-
 rum gente postulans, & quindecim millia Coronatorum
Mediolanum ad *Amadeos* mercatores transcripsit, ut de-
 lectui principium daret. Sed neque pecunia missa est,
 nec *Helvetii* venerunt, nec de hoc delectu postea tra-
 ctatum. *Hispani*, ut Papæ ostenderent non se verba tan-
 tum dare, necessitatem sibi impositam videbant ut sal-
 tem paratos se monstrarent ad effecta: tamen si sicuti testa-
 bantur, & eventus comprobavit, à bello in *Italia* videndo
 abhorrebant. Comitem quidem *Fontanum* cupisse opinio
 est: sed ipse solus illud efficere non poterat, præsertim con-
 tra Ducis *Lormai* voluntatem qui plus apud Regem vale-
 bat. Veruntamen eam spem habebat, res motas non tam fa-
 cile conquiescitur; & inter apparatus multa evenire posse,
 quæ Regem cogèrent à simulacris ad vera progredi. Cum ad
 vicennium tertium *Decembr.* venit *Mediolanum* Cursor ex-
 traordinarius cum literis die octavo datis ad Comitem, qui-
 bus jubebatur arma sumere, ut Papæ suppetias ferret. Itaq;
 sic constituit ut, festis diebus celebratis, tympano percussio
 pedites *Itali* 3000 conscriberentur, duce *Alonso Palota Med-*
iolanensi qui negotiū studiosè properabat. Acceperat tamē
 Comes una cum hisce alia mandata, ne quid armis expe-
 riretur in Pontificis gratiā, sine mandatis expressioribus. Et
 Ministri Regis, cum is nuncius amandabatur, Legato *Veneto*
 dixerunt, arma se sumere quod ita rectæ administrationis
 ratio

maius impoſuerat, arma eidem capiente Repub. qua ab ipſo, niſi locaſſentur, nullam eſſe moleſtiam acceptura. Euentus oſtendit nunquam illius Regis animum fuiſſe *Italia* quietem turbare, non minus ipſi quam cuius alii Principum neceſſitatem; ſed, prætèxtu Papam protegendi, ſequè oſtendendi pro ſolo Apoſtolice Sedis fulcro, eſſicare ut Papa ſe in eius ulnas proriſus conſiceret; cùmque opportuna aliqua occaſio iſa tuliſſet, in arcibus Heceſiaſticiſis pedem ponere, è quibus poſtèà ſoliſa cum lentitudine exiret. Comes *Fontanum*, ſive quiddè verè & ex animo iſa ſentiret, aut ut res ad ſuum ſcopum dirigeret, reſcripſit in *Hiſpaniam* pecuniam quam haberet non ſufficere ut exercitui auctoramentum ſolueret; & oſtendere quod ſactum non ſit, ſuſpicioſa offenſionem, male animatis prætèxtum male faciendi præbere; cum Jacuram exiſtimationis apud illos, quibus præter ſpecieſ & iſtucia aliqd quiddam opus ſit. Reſponſum ei ab *Hiſpania*. Velle Regem exercitum conſici peditum ad viginti, quinque millia, equitum quatuor millia. Pauciores quod ſatis eſſet acceptum; arma celeſtium capere, cum iſa expectaret Regis exiſtimatione, ut ſcui poſſemus ſcripiſſet, iſa prius eſſet paratus.

¶ Calendo *Aprilis* cum ad Miſſum iſet Comes omnibus ditionis Nobilibus comitatus, ubi primò clauſum cecinitipſo, cum effectus dimittat, paratus eſſe iubente, quod brevi ſua Maieſtas ipſorum opèrè uſurè eſſet. *Mex. Spiritus* Caſtroſque Praefectum ad sex mille. *Alapadinas* conſcribendos miſit. *Cafubus* Legatum in *Hiſpaniam* ut quatuor millia ex illa gente de Pagis cum *Hiſpania* federatis. Atque in hunc finem centum mille coronatos miſit; octoginta nempe millia pro duabus penſionibus jam pridem debitis, & viginti millia pro militum auctoramento. Dicebat ſe paratos habere cum *Hiſpanis* ad quatuor millia, & *Germanorum* ſex millia, duce *Gaudenzio Admarino* & *Calum* altera tria millia. Iſa peditum fore viginti millia quibus conſtituit ad iungere equiſ ſex millia; quibus iuſtus exercitus conſtaret. *Gaudentium Admarino* celeſtiter dimiſit, ut *Germanos* conſcri-

scriberet, numeratis tribus coronatorum duplicium millibus in stipendii arrham. Comitem *Balthasarem Bium, Parmensem* & *Murinum* amandavit. Comitem *Rogorum Marianum, Mantuanum*. Praefectum *Laudensem, Florentiam* & *Urbanum*; qui hisce Ducibus significarent, consociendum exercitum, & ut in omnem eventum parati essent; nullâ tamen cum significatione voluntatis Papam adjuvandi. A Duce *Parmensi* responsum habuit verbis generalibus; Se occasionebus non defuturum. *Germani* literas Regis transmisit, in quibus scriptum erat ut classis parata esset ad *Pontani* Ducis sui supremi iussa capessenda. Alias item literas ejusdem Regis ad Archiducem *Albertum*, ut ipsum Ducibus virisque strenuis adjuvaret, quibus opus haberet. Concilia de bellicis negotiis continua habebat: quibus ipse interfuit, nec ante quartam noctis horam dimissis. *Carolus Marianus* Vicecomitem in *Germaniam* ad Archiduces & Principes Catholicos mandavit significatum Regis animum de armis in *Italia* capiendis. Catalogum imprimi curavit, in quo conscripserat calorum duo millia, boves 1884, carros 157. Huic reclamabatur *Comunitates Mediolani* ceteraque per territoria, dicentes, Non tenetis se; & non posse, quod nimis onerentur. Cum audire non essent, neque à Senatu, nec Magistratu, nec à Comite, in *Hispaniam* provocarunt. Quam ob rem constituit Comes boves territorii missos facere, & equos à *Flandria* 400 accersere. Sed ita non ut emeret, verum mercede quinquaginta solidorum in dies singulos conduceret, una cum collaribus, ceteroque instrumento ad tormenta majora pertrahenda. Arma recensuit quae in munitionibus erant, reperitque loricas mille quingentas, scloppos minores bis mille, majores, quos moschettos appellant, quingentos. Ad eoque interdixit Papae Ministris armorum exportationem, irritumque fecit contractum à *Taberna* fratre Cardinalis conclusum, quo pro scloppis minoribus quater mille, minoribus mille, pretium intra triennium numerandum erat: Licet ad eum immoderatum ut circumscriptio potius esset quam mercatura. Neque tamen Comiti videbatur *Me-*

diolanum suffecturum quod satis esset armorum: itaque *Bracia* comparare cogitavit; sed, cum exportationem illi prohibitam comperisset, in *Hispaniam* ut illinc pararet se convertit, quod Curforem per dispositos equos expeditiv, postulatam decem millia scloppetorum grandiorum; quæ & impetravit. Sed & *Nicolaum Doriam* Castrorum Præfectum emisit, datis vicies mille Coronatis ut *Wallonum* tria millia conduceret: qui celeriter se recepit infecta re, quod Archidux non concederet, utpote cui pro se opus essent. Tractavit etiam de quatuor millibus *Germanorum* à Comite *Empsen* conscribendis, quos ultra montes haberes in armis, & *Lotharingis* opponeret; sed nihil effectum est. Equites recensuit *Laudi* & *Papia*, sed comparuerunt omnes equis commodatis. Itaq; ut Equitatu valeret, præter ducentos quinquaginta levis armaturæ præsidarios, summasq; ordinarias Cataphractorū, quorum numerus ducentos non superabat, sexcentos adjunxit loricator, optimè cum ab armis tum equis instructos, licet octingentos divulgaret. Habebat igitur in armis peditum quatuordecim millia, equites mille sexcentos quinquaginta. *Epirotis* in Regno *Neapolitano* conscriptis, in territorio *Parmensi* stativa designabat. *Neapolitanis*, *Montisferrat*, ut *Mediolanensi* territorio minis esset gravis.

¶ Hæc omnia ita celeriter comparari non poterant: sub Martii finem duntaxat *Germani* propè omnes *Virois* comparuerunt, robora virorum militēsque veterani qui in bello *Hungarico* meruerant; sed penè omnes inermes sine caligis, & nudi: atque adeò, propter ærumnas quas perpeffi erant, multi morbis laborabant, ut à pestilentie contagione non immunes viderentur. Post medium *Aprilis* coniecui sunt etiam *Helvetii*, & *Lomellina* se stiterunt, numero ad tria millia, qui in territorio *Laudensi* confidere jussi sunt. Ter mille *Neapolitanis*, cum aliter non posset, hospitii in suburbiiis *Mediolani* assignare parabat: unde Nobilitatis & *Mediolanensis* summa offensus nata est, querentium privilegia beneficiis concessa violari; & annonæ Subpræfectus haud occulte

cultè ferebat sibi displicere; & ad extremum protestabatur. Et sanè toto hoc temporis spatio satis multa Comes sibi contraria expertus est. Ceteri Regis Ministri parùm ipsi respondebant; adeò ut *Casrensis* nunquàm ei quicquam quod *Venetis* tractabat communicaret. Rem pecuniariam perangustam habebat; populum territorii non modò non promptum, sed etiam renitentem; adeò ut quam in armis capiendis voluptatem caperet, tam multis rebus quæ ei stomachum inter agendum movebant facilè amitteret.

¶ Senatus *Venetis*, cùm *Hispanos* cerneret arma capientes, non poterat pro Reipublicæ rectè administranda ratione non copias quæ pares esse possent comparare. Itaque in omnem eventum *Patavium*, *Veronam*, *Brixiam*, *Cremam*, & *Bergomum*, quingentis mille Coronatos; senties nempe in singulas hasce Civitates transmisit, ut in promptu essent, si quando usus posceret. Ad novem mille sexcentos pedites, & Cataphracos sexcentos, centumq; quinquaginta Equites *Epirotas*, alios adjunxit pedites 600 *Italos*, & mille pedites *Epirotas* sub *Paulo Ghino*; Auxit Equitatum *Epirorum*, ut essent omnes mille. Cothiti *Fransisco Martinengo* mandatum ut in confiniis colligat ad quatuor millia peditum *Gallicorum*, & sexcentos loricatorum; qui ut ad solutis ordinibus confluerent, curatum erat. Ad tres quinquereemes aliam addidit, & ad triginta octo triremes; alias quinque ab Insulis *Osientem* versus, & duodecim alias *Venetis* recens instruit. Curavit etiam ut in Insula *Crota* viginti triremes armarentur, id quod *Nicolum Sagredum* Curator generalis, pro ea quæ pollet singulari prudentiâ, & in magnis negotiis gerendis dexteritate, effecit ut à privatis Nobilibus sumptu proprio fieret. Et tantâ facilitate confectum est, ut hæ primæ omnium omnibus numeris instructæ fuerint. Ità Republica in aperto mari triremes habuit septuaginta quinque, quinquereemes quatuor. Nec ei usu venit id quod Pontifici, ut ad alios ire supplicatum necesse habuerit, ut existimaretur summi sustentarent, cum multorum Principum adherentiâ. Nam, præterquam quod multæ ex Nobilitate *Gallicæ*

utro fide esset, ipsi *Turci* vehementer instabant ut ipsorum auxilio acciperentur. Ultra quod narratum est occasione *Dyrrachii* spoliati, ineunte hoc anno secundus *Visignus* (sicut prius bello *Syracus* decupabatur) *Basilum Venerum*, ad se pactum venturum fecit. Dominum classem in mare dimissurum anno sequenti, quæ Republicæ causæ favent. Jam omnibus Sanjaccitis imperatum qui in confiniis præsunt, ut se milites conscribi, & quæ ad bellum necessaria sint, exportari patiantur. Sed hoc nihil esse: factis agendum non verbis; semelq; libertatem vindicandam ab eo qui semper infidetur. Oportere Republicam cum ipsis se conjungere, & auxilia potentia recipere, & quam primum, *Beilus*, gratias actis, dixit. Hactenus Senatus consilium esse tantummodo se defendere, quod quidem speret suis sibi copis facturum, auxiliisq; aliorum Christianorum, quos habeat amicos: oblata recipere de Christianis illorum subditis in utilitatem assistentibus, de q; amona. Olim Porcifices, quoties unum versum mundum excitare volebat in rem suam, religione prætextum assumebant: hæc controversia ostendit Papam, si unquam hoc prætextu bellum movere voluerit, plures contra se quam pro se excitaturum. *Turci* quidem de his controversiis magnam spem sequebantur, adeo ut se juncta indicerent & preces pro Christianorum discordiis, gratiasq; Deo agendas qui Papam ipsis opportuniorum quoque *Misri* dedisset. At Republica satis intelligebat non esse ex utilitate cuiusquam Principis, auxilia potentia à majoribus Imperiis accipere; adeoque operam dedit, ut armis *Italis* quam possit plurimis uteretur. Solicitabar etiam delectum *Albanum* mille ostingentorum, de quo multis ante mensibus *Residens* suo penes Dominos trium Confederationum mandata dederat, quibus jubebatur sex duces ex illa gente conducere, ita ut unicuiq; pedites trecenti subessent: atq; in hunc finem ducibus denarium grande admodum miserat. Hæc delecta mora cum interposita est ab illorum D. D. consilio secreto, quod dicerent necessarium esse ea de re ad populum referre, cum *Residens* ostenderet ex capitibus fec-

desis

dario ab ipso cum Repub. iustis, posse id fieri sine ulla plebi-
 scite. Cum ob hanc causam negotium celari non posset,
 iamque male affectis innotuisset, data est ab his opera rei si
 possemus impediendæ, sparsis inter plebē vocibus; quod, eam
 impunderent ipsi difficultates cum *Hispis* propter arcem
 à *Cornelio Foulano* in *Valle Tolina* constructam, haud con-
 sultum foret regionem delectu virore fortium exhaerere.
 Terrebant etiam infirmiores, dicentes, hoc pacto Regem
Hispis contra gentem suam irritaturos, et accedebat ad
 hos malevolorum semunculos, quod delectus *Gallorum* *A-*
gonibus non placebat; siquidem dubet evare omnes ex
 concilia ferrete, et partibus *Gallorum* syobant; adeoque eum
 illi discedentes alii substituerantur, periculum erat ne male
 affectis, non in Regem tantum, verum etiam *Repub.* aditus
 periret. Superata tandem his difficultatibus, cum spes
 efflor haberi possit hunc delectum, mensis *Septembris* aliud in-
 terpositum est impedimentum. Id erat, controversia nata
 in *Holstia* inter *Papam Bernarum* et Episcopum *Bastien-*
sem de permutatione inter ipsos olim facta oppidi *Biel* pro
 quibusdam aliis. Quod de re clausa subacta veniens me-
 tus esset, miserant ad *Rhodos* *Mabutti*, ut parat essent sibi
 suppetitis ferre, atque ut certos homines delegarent, qui ad
 Ducent super ea difficultate *Biele* rependam proficerentur.
 Erant etiam qui existimabant hanc controversiam ab
 Episcopo *Innocentio* de industria motam, ut cultis *Repub.*
 conatui militiam sive in *Holstia* sive *Rhodo* conferendi
 difficultatem adferret. Et augebat suspensionem, quod cer-
 tum esset quosdam *Lacernatus* priarios cum *Rhodo* egisse
 quam efficacissimè, ne contra *Papam* militarent. Verum
 mense *Decembri* concessit in *Pisnas* (id communis gentis concilio
 nomen est) sententissique per scrutinium exquisitis, com-
 pertum est consensisse maiorem partem absolute de milite à
Repub. contribuendo; alios, qui minus pare fuit, sub con-
 ditione ut *Repub.* declararet quantum auxilia datura esset
 si quæ eam causam aliquantulum afficerentur. Et inter hos
 participabat *Tegumato*. Erant suspensiones quoque inter *Rho-*

Biag. vide
Smilcrum lib.
2. de Repub.
Helvet. p. 181.

169 *ter: Sparghantur; Archiducem Maximilianum Turci: Gu-*
bernatorem, qui transitionem Hispani munitet, Venetiam mi-
 nire constituisse: cujus consilii signa manifesta dederat,
 quod transitus omnes, qui inde in Vallem Camonicam descen-
 dunt, explorari curasset: Comitem etiam Romanum Vallem
Telinam in suam potestatem redigere destinasse, cujus indi-
 cia dabat, quod ducentos milites ad se fabricas imposu-
 isset, & tribus *Parochiis* (id loci nomen) alios ducentos,
 ducentosque alios quibus Ecclesiastici stipendia pende-
 bant. Sed plusquam suspicio erat, res alioqui non magni momen-
 ti, haud tamen ita iudicata, propterea quod hominum men-
 tes cura metusque suspensas habebant. Accidit ut eam ab-
 aree *Fouzanâ* milites quidam aufugissent, & in Vallem *Te-*
linam se recepissent, aliâ quâdam cohorte persequente, intra
 ipsa *Rhetorum* confinia comprehenderentur. Haec vis interio-
 illata, fecit ut maiora metuerent. Itaque decreverunt *Ve-*
spasianum Salicem cum duobus aliis mittere ut Valli *Tesina*
 praessent, cum presidio mille octingentorum pedum:
Aguadina & *Posclathi* incolis commiserunt, ut *Bozoni* tran-
 situm custodirent, eodemque mille sexcentos de selectis &
 exercitatis militibus destinarent, sexcentosque alios *Cluven-*
nam, quæ & effusa sunt huius anni principio, occasionibus
 quas post commemorabo. Legatos etiam in *Galliam*, *Vene-*
riâque, & ad *Helvetios* Evangelicos mandare constituerunt,
 scituros, quæ auxilia sperare possent, siquid contra liberta-
 tem suam tentaretur. Et *Venetis* quidem *Harbentem Salicem*
 destinarent, cui commissum est, ut Republicam certi-
 orem faceret delectus, & auxilia rogaret. Decretum est
 etiam ut à Comite postuletur captorum restitutio, cuncti
 se impetraturos haud sperabant. In *Helvetios* quoque E-
 uangelicos auxilia petiunt miserant. *Salicem* quoque cum
 170 *Salicem*, cum *Venetis* pervenisset, & quo coram Prin-
 cipe stitisset, principis nomine D. D. filorum cum Repub-
 condoluit de molestiis quas à Pontifice acciperet: inde pro-
 cedente sermone per *Horatium* observationem pollicitus, ad ex-
 itum de *Hispania* translationibus narravit, & suscipien-
 nibus

nibus sibi ab ipsis datis; confirmans, intellectum esse de Valle *Telina* occupandâ militari. Subjunxit, Sibi constitutum, id non ferre, sed arcem *Fontanam* ire expugnatum. Itaque rogare Serenitatem suam, ut indicaret quæ auxilia daturus sit ad ejusmodi inceptum: quod tamen ad D. D. suorum libertatem pertinere videatur, magis propriè fortasse libertatis totius *Italia* interesset. Adjecit, *Gallia* Regem se declarasse; & ex *Helvetiis* Evangelicis nonnullos, Regem imitatos, de se professos; alios Reipublicæ declarationem expectare: *Helvetios* Catholicos neutram in partem aliquid moturos. Proposuit sigillatim Reipublicæ incommoda si *Hispani* se Vallis *Telma* dominos constituerent, aut illum transitum clauderent, aut trium Confederationis populos ad antiqua pacta reducerent. Iterum constantiam populi illius commemoravit pro libertate suâ retinendâ, persuadere cupiens Reipublicæ de validis auxiliis decernendis, exemplis usus rerum ab ipsâ gestarum pro asserenda *Italia* libertate. Responsum est *Salicæ*, gratiis primum actis D. D. suis de benevolentia in Rempublicam; inde laudatâ ipsorum constantia in propulsanda injuria; promissaq; integrâ pactorum observatione. Ex præter auxilia quæ in iis convenerant, confirmatum est omnem opem habituros; & de particularibus actum iri in tractatu cum Rege *Gallia* velut hujus negotii capite. Cæterum præter apparatus classis & militis *Italici* à Republica factum, sicut antè dictum est, intellectis Comitibus *Fontani* destinatis, Senatus Legato in *Gallia* imperat ut Regem certiores faciat negotii à D. *Francisco Castrensi* agitati; responsi quod ei datum sit; mandatorum quæ Comes *Fontanus* per tres Cursores acceperat, ut Papæ assisteret; Apparatum quos jam cepisset facere, trium millium peditum *Italorum*, delectus *Germanorum*, *Helvetiorum*, *Neapolitanorum*, & *Hispanorum*. Itaque verisimile esse Pontificem hæc expectatione adeo variâsse, & verba Regi dedisse, cum aliud in pectore clausum gereret. Itaq; rogaret Majestatem suam ut declararet, quid sibi Respub.

262

publica de ipso polliceri posset, hac occasione, si quidem Papa haud recto pede incedat. Id quod celeriter scito opus esset, curatoq; ut Legatus suus *Rome* Papam constanter alloquatur. Hoc idem etiam *Fraxinos* communicatum est. Qui respondit, Regem Dominum suum jam scire, Regem *Hispania*, misso *Castro*, sibi persuasisse Rempublicam nihil ipsi negaturam, adeoq; compositionem in manu sua fore. Hanc ob causam Regem Christianissimum *Alincurio* dedisse in mandatis, ut lentè procedat quoad cernatur quid *Castrensis* tractando efficere possit. Iam verd, cum constet successu sperato carere, necesse est (aciebat *Fraxineus*) aliquem motum sentiri. Nam, cum Nuncius in *Hispania* conquestus sit apud illum Regem, Papam præter inania verba nihil gratiæ impetrasse, Regi videtur agi existimatio sua: itaq; ad *Fonsarum* scripsit, ceterosq; Ministros suos ut arma parent; Id aded ut Papa cognoscat sibi reverà non verbis tantum suppetias laturum. Quoniam verd ea declaratio Regis *Hispania* emanarit ad omnes, nunciisq; quos ea de re habuerit Serenitas sua cum iis congruant quos ex *Hispania* Rex Christianissimus acceperit, ideo jam tempus opportunum videri mandata sibi commissa, quæ hæcenus tanquam gladium in vagina reconditum habuerit, nudare. Hic verd dixit, Regem jubere ut Reipublicæ confirmet, se in hoc negotio eum fidelem amicum fratremq; fore, qui, cum opus sit, & res ita poscat, se soleat cognoscendum præbere. Itaque se tanquam Legatum confirmare, deque bonâ voluntate Regis polliceri. Subjunxit etiam, ante tres menses mandata se accepisse ut aliud quiddam sed opportunè communicaret; quod ut faciat jam sibi opportunum videri. Pervenisse ad Regis aures satis certis authoribus, Comitem *Fontanum*, ut qui armatus *Paradisum* ingredi speraret, constituisse cum Equitibus mille quingentis & decem millibus peditum in agrum *Vicentinum* se dare, locosq; nonnullos (quorum nomina Rex nesciret) situs opportunitate sortes occupare, ut territorium Reipub. divideret. Itaq; facile futurum ante-

verte-

verttere, & incendium in alienis aedibus excitare. Eum in finem Majestatem suam proponere, facturum se ut *Rhatis* irrumpant in territorium *Medolanense*; & apertè Legatus dicebat; *Hirculem Sallustum Venetium* tale aliquid tractatum venisse, non modò ex consensu Regis, verùm etiam mandato: addiditq; Si Respublica *Rhatis* auxilium ferret (quod ut faceret ipse hortabatur) tum verò Regem apertè se declaraturum in controversia cum Papa. Verùm necessarium fore, ut Respublica prius apud se constituat, quàm cum *Hispania* in apertum bellum prorumpat: neque enim subitè prorumpendum, sed necessariò tempore utendum ad apparatum comportandum, & auxilia contrahenda. Tamen credat Rempublicam pro defensione sua sic satis paratam, necessarium tamen futurum ut apertè Regi significet quænam hæc occasione auxilia in particulari desideret. Et sanè Rempublicam aliter facere non posse, quàm ut dignitatem suam pro viribus sustentet; cùm & acceptarum à Papa injuriarum sensum suum ostenderit, & postea in gratiam Regis Christianissimi ad eas condiciones descenderit ut amplius concedere non possit. Nunc si ulterius procederet, visum iri, quamdiu verbis actum sit, satis fuisse firmam & constantem; postquam arma *Hispanica* increpuissent, turpiter cessasse. Præterquam quòd Rex Christianissimus, sicuti jam ob id quod in suam gratiam concessum est obligatus sit: ita omni beneficii obligatione solutus esset, si aliorum rogatus fiat id quod non est factum suo. Atq; ne nesciat Senatus ultimum Papæ voluntatem, dixit *Fraxinem* eam se clarè dicturum. Hic autem hanc, Velle Sanctitatem suam Regem fidejubi. Rempublicam Legibus non usuram (atque isthuc non dièls causà, verùm quòd ita intelligat à Repub. observatum iri) donec tractetur. Velle autem ut quamprimum ad tractatum & negotii conclusionem perveniat, nec extendatur ad Calendas Græcas: cùm Pontifici animus sit Leges accurate examinare, eo consilio, ut, nisi repertæ sint quales esse conveniunt, abrogentur; quòd si bonæ justæq;

compererit, se Bullâ quâdam suâ Ecclesiasticis imperatorum ut eas observent, tanquam à Sede Apostolica factas, non ut Leges quas Respublica condere potuerit. Sanctitati suæ illud etiam certissimum & decretissimum, ut restitutionem velit omnium Religionum, & speciatim Iesuitarum. Subjunxit etiam, Non esse tamen desperandum res componi posse, & ad concordiam venire, continuatâ tractatione à suo Rege inchoatâ: quæ tantum ab ea distet quam *Hispani* instituant, quantum amicus ab inimico. Siquidem Regem Christianissimū in hoc negotium non ingressum Papæ prius obligatum. Ab hac tamen tractatione cessandum in presentia; nam iniquis conditionibus continuatam iri, cum adfuerint armæ *Hispanisq;* metu ostenso exultaturos. Verum, datâ *Cæsarensi* occasione discedendi responsione negativâ, Regem postea tractationem continuare posse: in qua operam suam studiosè navabit. Quod si credatur Papam dulcitudine placari non posse, necessarium sibi videri rem omnem Regi exponere, per certum aliquem hominem huic negotio parem & proprium. Respondit Senatus, gratiis Regi de bonâ voluntate actis, & de istâ declaratione factâ. Subjuncto, non deesse cautionem debitam, cum in territorio *Vicentino*, tum ex teris in locis Dominii: Comitumq; *Fontanum*, & quemcunque alium qui novi aliquid tentaret, obstacula validissima offensurum. Nihil aliud reliquum esse, nisi ut Rex declararet, quid Respublica sibi promittere possit, si necessitas adigat ad rupturam; cum illa certissimum habeat libertatem & auctoritatem à Deo sibi datam ad extremum usque spiritum defendere; neque vel punctum prorsus cedere. Illud verò eam ob causam petere ut sciat in particulari, quod apparatus jam facti, quicq; ab *Hispanis* fiant, efflagitent ut omnia ad certum revocentur. Rempublicam *Rhatis* auxilia valida laturam: Idque rebus ipsis ostensuram, simulac decretum fuerit quid pro eorum indemnitate procurandâ sit faciendum. Hoc quamprimum factum iri: & auxilia speciatim declaranda cum hac de re cum Sua Majestate tractabitur.

bitur, quod futurum sit per Legatum *Priolanum*; & si opus fuerit alium quoq; hac ipsa de causâ mittendum. Quod ad Legati *Castrensis* tractationes; nihil esse quod non ipsi *Fraxineo* sit communicatum; adeoque ipsum probè cognoscere; necesse fuisse ei aliquid respondere; cum id alio cupidè & indefinenter flagitaret. Erâtque verissimum, *Castrensem* quàm sapissimè comparere; & instare de responso aliquo. Vix dum festi dies præterierant cum corâm, præsentè Principe, exposuit, Se diès noctesque de compositione cogitare; jamque quinquaginta tres diès ex adventu suo numerari, in quibus dicere posset, se nihil egisse. Et tamen nihil aliud postulare quàm rem levissimam, nempe suspensionem Legum temporariam; quâ certus erat Papam contentum fore; quod si aliter animatus esset, nempe Regem se ab ejus causâ favore prosequendū retracturum. Qui quidem Reipublicæ satisfieri cupiat, sed secundum Papam. Cui ut satisfieret, si Respublica paululum aliquid in Regis gratiam faceret, ipsum se Papæ ad pedes projecturum, nec antè surrecturum, quàm à sanctitate suâ satisfactionem aliquam Recipub. honorificam impetrârit. Nec ad sufficiens quæ in gratificatione Regis *Gallie* concessa sunt; cum non sit à dignitate Regis Catholici super alienis laboribus sermone instituere, superq; rebus jam à Papâ rejectis. Haud recusare tamq̃ cum *Fraxineo* se conjungere, quod ne Rex quidem suus abnuat alios habere comites in hoc bono opere; sed libenter auditurum quzâ cum *Gallis* conjunctio fieri posset. Expectare se responsa ampliora, & clariora hætenus datis; & spe sollicitis exitus patienter tulisse, & etiamnum ferre; cupere verò declarationem, quid sit illud quod facere posset cum *Gallis* conjunctus. Haud gravaturum denud cum *Fraxineo* colloqui, ut sciat an ipsi quoque stet sententia à Senatu postulandi, ut sponderi possit Læges haud exercitandas quamdiu de compositione tractetur. Quod si hoc rejiciatur, se abiturum ut supremum vale dicat mandatis suis, fastidii jam plenum ob tantam dilationem, unde tam parum existi-

matio-

mationis acquisiverit. Nec ullam sanè *Cassrensis* septima-
ham passus est præterlabi, quin ad minimum semel, plerum-
que verò sæpius veniret cum eadem propositione, tamen-
eandem quoque reportaret responsionem. Siquidem con-
tinuus habebat ex *Hispania* incitationes, ut importune po-
tius instaret, quam quicquam remitteret. Sicuti etiam
Comitem *Fontanum* incitabant ad arma capessenda; sed
addito semper interdicto, ne quid moveret sine novo man-
dato, utcumque sibi incessitus videretur, *Bo* & *Rhin*, sive
ab aliis. At *Cassrensis*, propterea quod conatus se cum *Gali-*
is conjungere parum in iis voluntatem sicuti volebat non
reperit, continere se non potuit, quin diutius indicaret
quam ab iis parum sibi satisfactum esset, sub *Ianuarii* finem
dicens, se confirmare *Papam* censuras solbaturum si fides
sibi datur de non exequendis *Legibus*. Et sibi credi &
posse & oportere, quod in suis tractationibus nunquam va-
riaverit. Negotium esse in magna perturbatione, quod ve-
racter & sincere tractatum non fuerit. Nam sequestres,
tamen si pacis desiderium præ se ferant, fortassis omnia alia
sibi proposita habere. Id in suo Rege non esse, causâ non mi-
nus interesset *Italia* pax quam Reipublicæ. Hoc à se toties
Senatui propositum, ut tempus jam tandem videretur illa
quid respondi ferre.

LIBER VI.

Vm hæc *Venetis* tractantur, in *Gallia* Legatus *Prinlus* proposuit Regi id quod sibi à Senatu commissum erat, ut Majestas ejus animum suum declarare dignaretur. Qui respondit, Haud tempestivum esse id facere, ne in pristina duritie perseveretur. Egisse scum per literas omnes *Italia* *Piuh* cipes, aliosque Magnates, orantes, ut totis viribus incumbat hisce controversiis componendis; proponentes, si modò id consequatur, magnà cum sua gloria futurum; sicuti è contrà si detrectet, penes ipsum culpam fore quicquid sinistri accidisset. Expropter ad *Cardinalem Iosam* mandata dedisse ut in *Italiam* se transferat, quo efficaciter se ad hanc compositionem interponat. Ad ista *Prinlus*, Regis ad quietem bonà voluntate laudat, subjunxit, Parùm vicissim propensionis in *Papa* corni; ut qui *Hispanorum* promissis insolentior factus sit. Ad eòq; non dubitare se, quin, si illi pro *Papà* sint, ipse futurus sit cum *Repub.*; cum *Fraxineo* ità ejus nomine promiserit, prorsus haud defuturum *Reipublicæ*; præsertim cum Majestatis suæ rogatu illa *Rhatis* auxilium ferre decrevisset. Ad quæ respondit Rex, *Reipublicam* dum *Rhetor* adjuvat propriis commodis inservituram, in retinendâ illorum populorum amicitia, & ne transitus ille intercludatur prohibendo. Se *Fraxineo* nihil in mandatis dedisse ut ad particularia descendere; nescire, quid ille dixerit, aut promiserit, nec eo generi, velle; illud satis clarè cernere, nihil aliud fore se declarare quàm auctoritatem apud *Papam* perdere. Sed hæc

de re curaturus ut ei per *Villaregium* magis singillatim respondeatur. At *Villaregium* ei Majestatis suæ nomine exposuit. Majestatem suam, cum spem bonarum haberet de negotii compositione, ut illam non interromperet ceptamque tractationem turbaret, quamdiu ejus vel minimam particulam teneret, nolle se declarare. Quamobrem ad *Joissam* scripsisse, ut confectum *Venerius* proficiscatur, & post *Romam*. Interea scripturum ad Legatum suum, ut continuatis officiis efficaciter negotium prosequatur. Conformiter etiam *Fraxinensis Venerius* dicere iussit, Regem certiore factum, ex parte Papæ nullam difficultatem fore quin promissis stare, & his conditionibus omnes controversias componi posse: nempe, Ut victi in manus Commissarii alicujus Ecclesiastici tradantur: Ut Legatus ad Pontificem destinetur, & sequæ det in viam, qui cum ad locum certum perveniret, Papæ censuras auferret, eodémque die *Venetis* Protestatio revocetur: Legatus iter suum prosecutus *Roma* more solito accipiat, primâ tamen audientiâ *Almericis* comitatus. Et quoniam Papæ Regis sponfionem postulat, Rempublicam Legibus non usuram, Regem paratam cupidumque ita spondere, modò Respub. vel nutu aliquo indicet sibi placere, aded ut certus sit promissionem suam ratam fore. Iesuitas quod attinet, credere Regem rem non esse difficilem: tamen in sermone cum *Prinlo* multam duritatem reperit, plûsque obfirmationis quàm Majestati suæ credibile videretur. Quàm eo usq; provectus sit, ut diceret, Rempublicam aliâs omnes Principes *Europa* contra se habuisse, neque tamen despondisse animum, aut iniquas conditiones accepisse. Non credere tamen Regem tantam apud Serenitatem suam duritiem experiri, sed in Majestatis Regis gratiam hæc quoque duo capita concessuram. Princeps continuò respondit, propositis præjudiciis quæ ex unâ quavis harum rerum evenirent. Hoc nimirum eam opinionem in animis hominum insitutum, Rempublicam esse in culpa. Hoc *Romanis* insolentiam additurum, animosque ut ab omnibus Principibus quilibet poscant, si quod à Respub

pub. postulant auferant. Vinctos Regi datos esse, cuius arbitrium sit iis facere quod placeret. Rempubicam in eâ re nihil habere quod faciat reliqui. Neque unquam consensuram Legatum destinare prius, quàm Papa sublatiis censuris desierit injuriâ inferre. Iesuitarum iniquitatem nimis insignitè improbam esse; cùm ipsi & Papam instigârint, & Rempubicam per omnes orbis Christiani Ditiones contumeliis affecerint. Haud convenire inimicos cuiusquam ei in ædes immittere: quod si qui aliter fecerint, suas sibi rationes secutos, quæ à Reipubi. rationibus discrepent. Scire unumquemque quid sibi in ædibus conveniat, nec ubique id exequi facile, quod alicubi. Quod ad Cardinalem *Ioissan*; gratum fore adventum ejus quandocunque veniret: multò tamen magis si *Roman* se conferat ubi operâ suâ opus esset, ut Pontificem ad fas & æquum reducat; nam, cùm Respub. eousque descenderit quò potuerit, nihil aliud hic agendum relinqui: quod reliquum esset *Roma* tractandum. Ostendebant hæ tractationes Pontificem parùm concordiz studiosum fuisse, nisi eam quibus vellet conditionibus impetraret, præsertim cùm *Hispani* apparatus bellicos non desinerent. Verùm animi prorsus à pace alieni & ad turbas dediti indicia manifesta dedit Pontifex, cùm ad ---- *Iannarii*, convocatis in Consistorio Cardinalibus, declaravit se Reipublicæ *Venetæ* bellum illaturum. Ad id sibi à Rege *Hispaniæ* auxilia peditum ad viginti sex millia, equitum ad quatuor millia fore. Legatum declaravit Cardinalem *Borghesium* nepotem suum, cum stipendio mille coronatorum in singulos menses. Hæc declaratio Papæ *Hispaniis* apparatus addita Principibus *Italia* non admodum grata accidit: nominatim Duci *Sabaudia*, Magno Du. *Hetruria*, & Duci *Mantuan*: qui satis reputabant apud se, quantum referret *Hispanos* in *Italia* magnas copias militares habere, & Papâ se in ipsorum ulnas prorsus conjicere. *Sabaudie* verò Ducem tantò id magis sollicitum habebat, quòd ab ipso postulasset Comes *Fontanus* ut Equitû suorum turmas compleret; & ut de suis copiis aliquas reciperet, utq;

170

arcem *Carbonaria* traderet sibi, quo Hugonotas impediret ne *Venetis* succurrant: pollicitus se, mox ut Rempublicam *Venetam* in ordinem redigisset (quod tribus mensibus se facturum sperabat,) copias reduciturum, & regionem relicturum liberam. Ea res Duci bilem commovit; de qua etiam in *Hispania* conquestus est. *Mantua* verò Dux, rogatus ut *Neapolitanos Montisferrati* hospitio acciperet, excusavit se non modò apud Comitem, sed etiam apud Regem; à quo *Mediolanum* venerunt mandata, ne quid Duci molestiæ inferretur. Hisce incommodis ut anteverteret, curavit Dux *Sabaudia* ut per *Veriam* Legatum suum apud Papam tractaretur, Se unà cum Magno *Hetruria* Duce copias haud contemnendas, quæ ipsi subsidio sint, comparaturum. Ex altera parte Dux Senatui *Veneto* significavit quid Pontifici obtulerit; protestatus non ad Rempublicam offendendam id facere, nec ut Papæ copias subministraret ad Bellum inferendum, sed ut videret ne Papa prorsus se in manum *Hispaniæ* tradat. At Pontifex exposita sibi à *Veria* mandata haud in bonam partem accepit, sed miratus est quòd cum *Hispaniæ* consilia non conjungeret. Adeoque & ipsius iter *Venetias* suspectum habere cepit, & considerandum subjicere, propter *Venetorum* (sicut ille dicebat) obstinationem nihil acturum, & monere ne existimationem suam in discrimen adducat.

¶ In *Hispania* Dux *Lermans* cum Legato *Anglico* conquestus est de Regis sui declaratione, quæ se Reipublicæ favere ostenderat; dicens, illam contra Papam nihil moturam fuisse, sine Majestatis Sux fomentis; nam ex *Gallia* præter verba nihil expectare posse, copiasque nonnullas quas proprio sumptu conduceret. Dicebat Regem ejus Dominum se pacis tractationi cum *Hollandiis* opponere, ut auxilia quæ Papa ab *Hispania* expectare posset debilitaret. Verùm Regem Catholicum quodvis aliud inceptum posthabiturum præ sustentandâ religione. Sperare tamen, Dei auxilio fretum, utrobique Majestati Sux Divinæ inservire posse, collecto exercitu militum quinquaginta millium, qui

Italia

Italia & Flandria sufficiat. Conscripturum peditum vexillationes quadraginta quinque in *Italiam* mittendas, sub *Ferdinando Toltano*; copias è *Sicilia, Neapolitano Regno, & Mediolanensi Ducatu* collecturum; auxilia è *Germania & Helvetiis*: certumque Papæ causam non deferere. Illud Regem Magnæ *Britannia* non celaturum, difficile ei fore auxilium quod cogitet Reipublicæ ferre. Neque enim eam iis viribus instructam quas fama vulgasset; ærarium habere solo nomine locuples, subditos præsentium perterritos, rerum novarum cupidos, neminem belli Ducem de quo ulla sit existimatio; nam à Rege Catholico *Italia* Principes omnes præoccupatos. Nisi ad hæreticum aliquem recurrat; id quod odium ei cum apud populum, tum apud milites concitaret. Hæc omnia eum in finem dicebantur, ut Respub. ab omnibus deserta facilius Pontifici cederet.

¶ Cæterum *Venetis* penè pro certo habebatur, controuersias haudquaquam componendas; neque in hunc annum eam ab armis tranquillitatem fore, quæ præterito fuerat, ut negotiis solummodò & disceptationibus transigeretur. Tanto magis, quod militares copię in territorio *Mediolanensi* indies studiosè ab *Hispanis* augebantur. Ac licet nonnulli firmam opinionem habebant, sicut etiam eventus ostendit, has armorum demonstrationes ab iis adhibitas, siue ut ipsa opinione solâ & formidine Rempublicam adigerent ad cedendum postularis Pontificis, siue ut ipsum hoc pacto de his gestis sibi tantò magis obstrictum & obligatum redderent: tamen hoc apud Senatum *Venetum* effectum potius contrarium habuit; ceptumque majori studio augendis belli apparatusibus incumbere, &, præter eos omnes qui in militiam ascripti erant ex *Italia & Epirotis*, de *Ultramontanis* etiam aliquem numerum accersere. Decretum igitur Secretarium ad Comitem *Vaudemontium* allegare, qui prima conductis stipendia numeraret; & ad Comitem scribere, ut delectum institueret. Electus est *Ioannes Baptista Padavinus*, qui eadem de causâ anno etiam 1601 adhibitus fuerat. Datum est ei in mandatis, ut sex mille pedites conscribendos

scribendos curaret; ex *Gallia*, *Lotharingis*, & *Vallonibus* ad tria millia; & totidem ex *Alemania* & *Helvetiis*. Tametsi pōt correctum est hoc posterius; iustumque est, *Alemania* omittis, ut ex solis *Helvetiis* ter mille conscriberentur: additumque, ut in transitu per eam gentem de Reipub. controversiis significaret, deque occasione quam habeat ejus nationis militia utendi nominatim ut hoc officium faceret *Tiguri*, *Basilea*, & *Berna*; itā tamen ut ne ob hanc causam quicquam iter suum retardaret, quin celeriter *Nancium* se pro negotii summā transferret.

¶ Iam inde ab *Aprilis* præcedentis anni, cū esset *Ventius Verdellius* Eques, decretum erat ipsum certiozem facere, si controversiæ cum Pontifice procederent, Reipublicæ opus fore *Ultramontani* militis operā. Id itaque Comiti *Vandemontis* Domino suo significaret, quo res suas itā constitueret, ut quāvis occasione eum numerum in *Italiā* traduceret quem Respublica ex usu suo postularet. Qui respondit, quod ad viros; semper esse paratos, & difficilius fore retinere supernumerarios, quā ad numerum requisitum mandare: quod ad transitum etiam non esse dubitandum: nam per *Helvetios* & *Rhatores* Comitē eos securē traducturum. Innuistque haud abs re fore, Ducem *Lotharingicum* de præsentium negotiorum statu certiozem facere, idque ab ipso non nisi singularis beneficii loco habitum iri. Id à Senatu continuo effectum est: commissumque Legato in *Gallia*, ut Secretarium suum in *Lotharingiam* mitteret, qui Principes illos de Reipublicæ negotio certiores faceret; narraret justissimas ejus rationes; injuriam quam Pontifex ei facere pertendat; Comiti significaret ut quæ opus essent parata habeat, ut posset, cū tempus postulet & Respublica admoneat, expeditior esse ad eos qui poscerentur milites traducendos. Cū hæc mandata in *Galliam* venerunt, erat *Parisis* Comes *Vandemontis*: quod venerat, ut Majestatem Suam Christianissimam de matrimonio Ducis *Bavensis* fratris sui cum Ducis *Mantvani* filiā certiozem redderet. Itaque Legatus ipse

commodum, sicuti iussus erat, cum eo egit. A quo responsum est, rationes Serenitatis Sux plenas esse honestatis; instantias Papæ indebitas; seque illum militum numerum quem juberetur transmissurum. Misit etiam Legatus in *Lotharingiam* ad Ducem Secretarium *Dominicum de Dominis*; qui, cum *Nancium* venisset, secundo die *Junii*, cum Duce communicavit dissensiones quæ cum Pontifice intercedebant, justissimas rationes quas haberet Respublica Leges suas sustinendi, & pristinam auctoritatem Ecclesiasticos judicandi. Ostendit Dux gratum sibi imprimis esse honorem quem sibi habuerit Respublica ita communicati-
 onis: multisque verbis ejus prudentiam & pietatem laudavit. De rebus controversis in particulari adjecit, si Cardinalis filius suus in suo Dominio sine licentiâ emere veller, haud se permissurum. Quodque ad Ecclesiasticos judicandos attineret; ita per suum Dominium fieri solere, & per totam *Galliam*; & sicut ipsos par esset ceteros virtute antecellere, ita tanto magis pœnarum timore in officio contineri. Quod ad milites; respondit, Comitem Reipublicæ stipendiarium esse, totamque domum suam ad ejus servitium promptissimam. Hoc modo res stetit usque ad initium *Octobris*: cum, donatis in gratificationem Regi *Gallia* victis, nec Respublica tamen tantum fecisset quicquam tamen profecisse videretur, Legato in *Gallia* de integro mandatum est ut Secretarium suum in *Lotharingiam* mitteret, qui Ducem de negotii statu edoceret; de Pontificis duritie; & si res longius nimium procedant, coactam iri Rempublicam militem *Ultramontanum* accersere. Hortabatur Rempublicam Dux ad transactionem, multis usus rationibus: Veruntamen subjunxit, Si res in apertum bellum prorumperet, se promissis constiturum; idemque de Comite credere. Quodcum Secretarius (is erat *Christophorus Surianus*) collocutus non est, quod ille tum in *Anglia* esset. Hoc statu res erant usque ad mensem *Januarii* anni præsentis. Cum in concursu universali omnium Principum Christianorum qui in hanc transactionem sese interponere volebant, Dux *Lotha-*

ringius cupidus suas quoque partes agendi, Dominum *Marinellianum Venetiarum* mandavit, hortatum Rempubli-
cam ad compositionem. Cui responsum est in eandem sen-
tentiam atq; aliis, quantum opus erat; & de Secretarii *Pa-*
davini missione communicatum, deq; confidentiâ quam ha-
beret Respublica de promptitudine bonâq; Comitibus volun-
tate ad mandata ejus exequenda. Cæterum *Padavinus*,
cùm per *Rhetiam* iter fecisset, quam totam timore Comitibus
Fontani commotam comperit, venit *Claronam*; qui Pagus
Rhetie finitimus è Catholicis & Evangelicis permittis, con-
stat. Ibi offendit Concilium auro Comitibus *Fontani* redemp-
tum ut *Hispanicis* partibus faveret, populum huic propo-
sitioni consentire nolle. *Padavinus*, visitatis Principibus, Rei-
publicæ rationes exposuit, ejusq; desiderium militem ex ea
gente conscribendi. Polliciti sunt, Concilio convocato, de
delectu ipsi satisfacere, rationesq; probârunt. Sicuti etiam
qui de Concilio erant *Tiguri*: qui consensum suum significa-
bant, tum de milite conscribendo, tum de transitu conce-
dendo; dicentes, se suis interdixisse ne ad militiam proficis-
cantur, non ut postulatis *Gallia* aut *Ventorum* contraveni-
rent, sed ne *Friburgum* irent militatum contra *Bernates*, ob
controversiam inter illos Pagos de Præfecturis à Iesuitis
excitatam. Vbiq; *Padavinus* bene acceptus est, & admo-
dum honorificè tractatus; summamq; omnium propensio-
nem comperit Reipublicæ voluntati commodisq; inservi-
endi. Ad occultiores tractatus non penetravit, quòd tem-
pus haud pateretur, & *Nancium* properaret. Quoniam ve-
rò, propter dissensiones quas supradiximus *Friburgensium*,
& *Bernatum*, Pagorum Nunci *Salodorum* convenerant; ab-
stinuit *Padavinus* *Bernam* proficisci, ne, cùm illac transun-
dum esset, in illâ rerum permissione, Pagorumq; cum *His-*
pania & confederatorum & non confederatorum, ali-
quam suspicionem concitaret, aut offensionem & diffiden-
tiam incurreret, quæ præjudicium adferre posset. *Basilea*
Equitem *Vordellium* offendit à *Vandermautio* obviam sibi
missum, seque expectantem, Ab eo accepit, Comitum sibi

in Comitatum *Salmensem* recepisse, qui non à Duce *Lotharingia* dependeat, sed fandum sit Imperii uxoris suæ dotale, ut *Nancio* decederet, ubi Dux, Cardinalis, totaq; domus *Lotharingica* Brevia à Pontifice hæc ipsa de causâ acceperat, verbis contra Rempubicam admodum odiosis; in quibus id erat ad extremum, ne armis suis inobedientiam & dimicationem contra Ecclesiam susceptam foverent. Præter cæteros verò Cardinalem dicebat ipsi tormenta adhibere, ut à Reipublicæ servitio eum abduceret. Hisce suasionibus accedere Archiducis *Alberti* Ducisq; *Bavaria* instantias. Adjecitq; permultos etiam *Nancii* ipsi idem suadere: & Ecclesiasticos nonnullos Iesuitarum instigatu id agere, ut, collatis symbolis ab ipsis multisq; Nobilibus iisdem Patribus devotis, pecuniæ summa confieret, unde stipendium duodecies mille coronatorum Comiti assignetur, ut eum à Reipublicæ stipendiis traducant. Ob eamq; causam Comitem se subduxisse. Addidit etiam, ipsum milites contracturum fuisse nisi credidisset controversias jam compositas; adeoque tantum hominum numerum in pufillo ejus territorio ubi eos recensere constituerat reliquum fore, ut id funditus perderent. Veruntamen delectum instituisse mille *Helvetiorum*, & Duces nominasse, cætera deinceps curaturum. Haud ex re fore ut ipse *Padavinum* ulterius pergat, ut qui *Nancii* præsentia suâ difficultates, Iesuitarum machinationibus subortas, augeter potiùs quàm diminueret: sic ille itineri Secretarii difficultates obiectabat.

¶ *Basilea* *Padavinus* responsum habuit à Concilio benignum de milite conscribendo: de transitu verò ampliabant usq; eo dum nuncii *Salodori* redirent. Nam, cum *Basilea* *Helvetie* porta esset, priusquam externum militem intramitterent, suorum consensu opus esse.

¶ *Salodori* comparuit Nobilis quidam nomine Archiducis *Maximiliani*, qui exposuit, Intellecto adventu Secretarii *Veneti* ut delectum militum transitumque impetraret, rogare Dominum suum ut utrumque prohibeatur. Hanc instantiam

stantiam facere, primum religionis causâ; deinde etiam tranquillitatis *Helvetiæ*, & finitimarum regionum: præsertim verò Ditionum suarum in *Alsatiâ*, quâ *Lotharingici* pertransire debebant. Huic instantiæ favebant *Pagi Catholici*, præter ceteros verò filius *Lusii* ab *Undervalden* Tribuni, qui, cum pridem Reipublicæ stipendia meruisset, exauctoratus fuerat quoddam separatim probasset. Cæterum *Pagi Evangelici* sese opposuerunt; dicentes, haud esse gentis morem eos transitu prohibere, qui nihil damni facturi essent regioni, aut vicinis & amicis detrimenti. *Lotharingici* scelerè ordinibus solutis transire posse cum modestiâ, & sine scilopetis; nec prohiberi æquum esse, cum ante biennium idem fecissent *Hispani* tum in *Flandriam* proficiscentes.

¶ Ut ad *Padavinum* revertar, *Verdellius*, cum ei cerne-
ret certum esse convenire Comitem, ut eum *Nancio* diver-
teret, *Baldovillam* duxit. Is locus est in comitatu *Salmonst*,
ubi per absentiam Comitæ à *D. Theresio* ipsius Secretario &
Thesaurario acceptus est, & benignè habitus, sumptu suppe-
ditato. At *Padavinus* haud eo contentus cum *Verdellio* con-
questus est; dicens, Permirum Reipublicæ visum iri, quodd
unus ex Ministris suis progressu impediatur ab eo qui ipsi
inservire sit obligatus; præsertim qui cum ipso Duce, aliis-
que ejus filiis tractare debeat: eademque de causa de Duce
etiam querebatur. *Verdellius* Ducem excusavit, qui hujus
rei conscius non esset. *Vaudemontium* quoque optimè asse-
ctum esse: sed hoc temperamentum ipsius progressum im-
pediendi ab ejus Ministris inventum, ut finistrè occursan-
tibus multis præverterent; præsertim verò propter Cardi-
nalem, qui *Romanarum* partium esset. Cum nec istud *Pa-
davo* satisfacere, *Verdellius* *Nancium* per dispositos equos
excurrere statuit, unde ad eum rescripsit, ut *Nancium* per-
geret: scique ipsi obviam venturum; quod & factum est.
Verdellius quadrigis Ducis ipsius obviam ei sit; adventum
ejus omnibus ait gratum fore, & Cardinalem ipsum sine
scrupulo complexurum, qui etiam se pro negotio compo-
nendo sequestrem offerret: nam Papam hoc cupere. Narra-
vit

vit etiam *Verdellius Padavinus* Papam Cardinali Breve quoddam scripsisse, in quo jubebatur Fratri ----- *Verdellio* Hospitalario præcipere, ut desisteret milites pro Re- pub. *Venetâ* comparare, suis mandatis contumaci: & id Cardinalem significasse, proposito sibi ante oculos quan- tum & religionis Sancti *Ioannis* & privatim suâ ipsius in- teresset. Dominum etiam de *Malsana* Camerarij ejus- dam Papæ patrem Commendam proximè vacaturam sibi obtulisse dicebat, ut cepto dimoveret: se respondisse, Cum neque suis auspiciis militem, neque suis stipendiis cogeret, nullo se scrupulo teneri. Dum esset *Nancij Padavinus*, timi- ciatum est ei, *Tiguri* transitum delectumque concessum ab- solutè: causamq; Reipublicæ *Venetæ* pro justâ declaratam; Papæ pro iniquâ & violentâ. *Basilea* & *Berna* transitum li- beraliter & sine ulla conditione concessum; delectum quo- que: sed ita ut cum ipso prius colloquerentur de stipendio constituendo, cæterisq; ejus conditionibus: pro more gen- tis, quæ non Principes qui militem conducunt, sed qui sunt ex ipsa natione satisfacere vult.

¶ *Padavinus*, ad Comitum *Vandemontii* audientiam ad- missus, mandata sibi commissa exposuit, & de rebus cum *Tiguriis* cæterisque *Helvetiis* tractatis significavit: pecu- niam quoque sibi in promptu esse, ut jam nihil aliud quàm factu opus sit. Comes paucis, Se quod esset officii sui fa- cturum, respondit; & cum ipso fore ut de particularibus tractet. Veruntamen reputaret, cum filius esset familiars, quem à Patre pendere oporteat, cum ipso necessariò prius colloquendum esse. Respondit *Padavinus*, Id verò se in mandatis habere. Post biduum à Duce audientiam habuit, eique exposuit imprimis gratam Reipublicæ fuisse *Marin- villi* missionem, studiumque quod pro communi tranquilli- tate ostenderat, à qua Rempublicam nunquam fore alie- nam. Sed Papæ apparatus, aliorumq; in ejus gratiam, ne- cessitatem ei adferre pro sua conservatione subsidia compa- randi. Ad ea Dux, Se *Marinivillium*, dicebat, bonâ intentio- ne mandasse, & sibi gratum quòd in eam partem acceptum sit.

fit. Hortatus est ad quietem. Subjungitque se occupatum esse propter Convantum Ordinum *Lotharingia* in ea Civitate tum factum, quam ob rem ad alia particularia progredi non posse. Salutavit etiam officiosè *Padavinum* Ducem *Barensem*. Cardinalis verò de audientia appellatus respondit, Se in iis rebus quæ ad controversiam terminandam dirigerentur ipsum auditurum: ceterum officii causâ ipsum ad colloquium admittere non nimis cupere, propter dignitatem quam obtineret Cardinalis, & ne sermonibus occasionem daret. Misit verò Cardinalis *Romanum* Cursorem expeditum; significans & de *Padavini* adventu, & pecuniarum quam adferret summâ, deque apparatu qui variis in locis fiebat, simul cum responso quod à *Verdellio* habuerat. Intellexit *Padavinus* Comitem vehementes variis ex partibus insultus sustinere, quibus cum à Reipublicâ stipendiis abducere satagebant. Papa instantias hac ipsâ de causâ aliis Brevibus renovârat, dolorem professus quod domus *Lotharingica* filius contra Ecclesiam mereat, ut contumacium obstinationem & rebellionem sustinet; præsertim conducti-
onis obligatione solutus, elapso septennio de quo convenerat. Obtulit etiam, se ipsum Ecclesiæ Signiferum ultra Montes constituturum: novo titulo, & qui Pontifici gratis constaret.

¶ Ducissa Magni *Heimria* Ducis uxor, Comitis soror ad eum scripsit, admonuitq; ne stipendis in favorem Reipublicæ merendo bellum necessariis suis damnosissimum totiq; Christiano nomini detrimentosum concitaret: revocans illi in memoriam unicam illi animam esse, omnemque operam ut eam salvaret, non ut perderet impendendam. Caveret ne tam longè progrediretur, ut recipiendi sui facultatem non haberet, nève is potissimum ille sit qui in *Italia* primus incendium excitet: & satius fore pecuniam omnem à Republica acceptam restituere, quam sese porro intericare. Cardinalis etiam, ut à Pontifice Beneficia quædam quæ cupiebat obtineret, in ejus gratiam omnia faciebat; instabat apud Patrem non esse de re sua Papam contravenire. *Reipublicam* conqueri non posse, quod ipsâ ducum nominatione

matione facti existimationis ejus rebus datum sit. Nec majus quicquam tentandum, sed negotii compositioni incumbendum, veluti ab aliis omnibus Principibus fiat. Præfecti etiam *Alfaria* scripserunt, se in mandatis habere ut transitum militi ne dent: quæ tamen obsecratio nullius momenti fuit, quod mille aliis viis transiri poterat.

¶ Inter *Rhetos* etiam res non sine magna confusione procedebant: nam ab una parte Comes *Fontanus*, ab altera qui Comitatus sunt *Tirolensis* magnam ipsis suspicionem dare non cessabant, sparsâ famâ se Vallem *Telinam* ex tribus partibus invasuros: *Mediolanensi* milite per Lacum, *Tirolensi* per Vallem *Solis*, & ex territorio *Tridentino* per *Burminum*. Iamq; Sanctimoniales è quibusdam Monasteriis removerant quæ in iis sunt regionibus, & ex Monasteriis militum fecerant contubernia. Ob eam causam *Salicem Veneris* indefinenter instabat, ut Respublica supplicias aliquas non modò spe & promissis, sed re ipsâ & effectis ferret: affirmans, præsidium illud tam necessarium ad conservandam *Rhetis* ipsis Vallem *Telinam*, & Reipublicæ transitum, deducendum esse, nisi militi stipendium solvatur. Eum verò militem Reipublicæ commodis inservire, adeoque ab ipsa stipendium persolvendum. Pecuniâ quoque opus esse, ut arcem excitem oppositam ei quam *Cotnea Fontanus* extruxerat. Non erant res adeò periculi & suspicionis plene atq; referebantur; sed augebant timorem ut nummos à Republica auferrent. Erâtq; præsidium mille octingentorum peditum impositum Valli *Telma* sub duodecim Ductoribus; milite satis forti, sed cui parùm fidentis erat, eum *Comensis* essent *Dioeceseos*, ab illo Episcopo scriptis sparsis contaminati. Sed tamen, propter *Salicæ* instantias efficaces, decrevit Senatus ad illius præsidii stipendia viginti septem Coronatorum millia præbere; tria nempe millia mensura in menses novem: curavitq; ut ei sex millia darentur præsentia, pro duobus mensibus: quæ postea, instanto denud *Salicæ* de majori subsidio, ad decem millia summam adauxit. Et quod ad extructionem arcis attingeret; cum id consilium nondum satis esset formatum,

180

neq; de loco, neq; de tempore dicebant ei, si res in apertum bellum prorumperet, Rempub. auxilia quam maxima opus esset haud segniter laturam. Cilm instaret demò *Salorum* de auxiliorum quantitate declarandà, deputati sunt è Collegio duo (quos illa Respublica *Socios*, hoc est, ad consilia Sapientes vocat) qui cum ipso tractarent: statimq; rerum singillatim cognoscerent, & quibus opus esset. Verùm, quod sæpe fit ut ipsi metuant qui aliis metum faciunt, *Comes Pontanus*, audito *Rhetorum* in Vallem *Telinam* descensu, considerabat quàm facile esset ipsis si magno numero confluerent totum territorium *Mediolanense*, utpote apertum nec adhuc militibus instructum, depopulari; itaque ad Marchionem *Comensem* mandavit, scripsitq; ad Ducem *Sfondratum*, Comitèq; *Tolomæum Gallionem*, ut in omnem eventum parati essent. Paganos describendos curat, numero circiter septies mille, sed inermes, nec magnopere æstimandos; quibus Præfectum *Landensium* præposuit, cum offensione Marchionis, Ducis, & Comitæ, cæterorūq; Nobilium indigenarum. Tympana cum vexillis ad eos armis assuefaciendos misit, admirantibus omnibus quod præter solitum arma rusticani hominibus, & limitaneis in manum traderet, quibus & necessitudines erant ex altera parte, nec *Hispanorum* imperia usquequaq; facisacerent. Credebat Comes per speciem religionis discordiam aliquam inter *Rhetos* serere, invitatis qui inter ipsos erant Catholicis, pollicitus se ipsos ad Papæ stipendia promoturum; quod contrà evenit: nam ex eo *Rhetis* in maiorem suspensionem venerunt. Accessit etiam *Mediolanum* Prædicatorem Evangelicum qui erat *Bargalia*, Cardin. *Borromeo* commensum concedente, ut cum altera parte itidem tractaret, pollicentibus *Rhetis* nonnullis fœliciosis ipsum delectum imperaturum. Quam ob causam exortà seditione, in Conventu publico (cui *Pirbas* populare nomen est) circa finem *Februarii* coacto difficultatem injecerunt circa delectum, tractumq; militum quem Respublica poposcerat. Verùm, ubi nunciatum est de pecunia concessa, gratis reddita sunt à Concilio.

à Concilio secreto, totiusque gentis Concilium, etiam illi qui prius adversabantur, delectum transiitumque decreverunt. Neq; segnius tamen Episcopus *Curienfis* ubicunque in Catholicos incidit pro *Hispanis* satagebat: in concionibus hoc colore utens, non debere ipsos Ecclesiam contravenire, & patriam deserere; dimovitq; de sententia *Zongarissanos* & *Visilienses*, qui erant majori ex parte Catholici. Nec qui Reipublicæ erant amici sese prout debuerant opponere; sperantes tantò maiorem pecuniæ summam auferre, quantò majores tumultus excitarentur: unde novi tumultus enati sunt. Quos tamen *Vincentius* Reipublicæ Secretarius composuit largitionibus nonnullis ad *Pitbacum* sive Concilium gentis commune quod *Martii* principio habitum est. Non cessabat tamen Episcopus matè de Republica mereri, cum in concionibus, tum quæcunq; alia occasio daretur: unde tumultus per Pagos quosdam Catholicos denuò excitatus est, qui præsidio Vallis *Tolina* authores erant, ut pecuniam acceptam remitterent, eâ spe, fore ut si viginti millia poscerent in mensem impetrarent. Mandavit igitur præsidium Confederationum Capitis rogatum ut neq; transitum neq; delectum *Venetis* concederent, nisi stipendia augerent, quòd ipsorum causâ omnis incommoda nascerentur: neq; enim Comitem *Fontanum* se moturum, si certum habeat transitum milici *Ultramontano* haud concessum iri. Mandarunt etiam milites per Communitates incitatos ut raptis signis in unum convenirent, transitus impediendi causâ; quibus se conjunxerunt qui *Hispanica* factionis erant, sparsiq; nummis seditionem fovebant. Protestati apud Confederationum Capita, se suis impensis Communitates convocatuuros, nisi delectus inhiberent: unde ipsi Ducibus qui pro *Venetis* fuerant electi mandarunt, ut vexilla ne tollerent, aut se moverent. Eâ de re Duces cum *Vincentio* conquesti sunt, propter impensas in arreis conductitiis, & cibariis factas. *Vincentius*, (ad quem pecunia pro delectu *Venetis* mandata jam pervenerat) cum nonnihil iis seorsim donasset, eos compescuit. Cœperunt Cohortes convenire;

Et prima fuit *Coriovallensis* ex decem jurisdictionibus, quæ cum ducentis circiter hominibus *Curia* se stitit. Ibi eam à Civibus non intromitteretur, foris constitit, cæteras expectans. Itaque *Vincenzus*, qui extra Civitatem diversabatur, aliorum consiliis obsecutus, se intro recepit. Crescebat indies tumultus; ubi cætera Cohortes conveniant, adeoque eam ad octingentorum numerum excrevisset, instabant ut in urbem ingredi liceret, quod metu majoris mali ipsis concessum est: excubante tamen cum firmis præsidis Civitate.

¶ Prædicatores perofficiosè operam suam navabant, tumultuantibus permisti; sed Episcopus *Curienfis* & *Hispanici* in contrarium nitebantur. Ministri Regis *Gallie* & *Reip.* annuos per Communitates dispartiti sunt ut eas contra tumultuantes istos excitarent, tentaruntque tumultuantium Capita pecuniâ perimulcere; sed tanta fuit seditionis rabies ut nihil succederet. Erant adhuc ab hujus mali contagione immunes *Engadina* & *Pescavoti*, qui vel soli transitum apertum ire poterant. In Valle *Telina* poenitentia ducti ad officium redierunt; & fossa duci cœpta est, assistente *Longo* quodam Tribuno *Gallico*, & Machinatore quodam Comite *Francisco Martimengi*. Ad diem vicesimum quartum *Martii*, convocatum est *Curiam* commune gentis Concilium, quod *Pubac* indignant: ibi *Vincenzus* de stipendio à *Repub.* assignato edocet. Legatus etiam *Gallicus* promittit Regi nomine daturum in singulos menses septies mille coronatos in *Vallis Telina* præsidium; arcemque suis Impensis fabricaturum; ejusque præsidio stipendium numeraturum: ita tamen ut ipse Præfectum ex ipsorum popularibus designet.

¶ Cæterum *Romanum* nuntiatum est, Regem *Gallie* per *Commarthinum* Legatum suum in *Dixta Salodori* delectum postulasse decies mille *Helvetiorum*: in quo haud satis cumulare genti satisfecisset, quod Legatus neque tempus, neque locum, neque *Duces* nominaverat; nec numerorum quicquam expenderat, aut ubi militandum esset explicarat: hoc

tan.

quandem dixisset, sibi *Larentium* discedendum; venturum
Refugium successorem suum, rebus pro expeditione neces-
sariis instructum. Non deerant, qui, hisce circumstantiis
perpensis, existimarent Regem Christianissimum animum
non habuisse hunc delectum exequendi; id solum impedire
voluisse ne *Hispani* alium impetrarent. Erant qui paulò
sequiùs interpretarentur; dicentes, id eum facere, ne amicis
auxilia suppeterent nisi ipsius beneficio. Sed cum decem
etiam millia peditum *Gallorum* conscripisset & quatuor
millia Equitum, hæcubi ad Pontificis aures pervenerunt,
etsi de Rege *Gallie* non diffideret, eum tamen admodum
conturbârunt, & satis constat lacrymas non tenuisse: si-
quidem optimè cernebat hoc impedimento fore, ne Rex
Hispania se ad auxilium ipsius applicaret, sicut ille cupiebat.
Itaque re attentius considerata, simulque *Padavinum* trans
Montes profectio, venit in sententiam ut omnino rei
componendæ incumberet. Regemque *Francia* rogavit ne
tractationem abjiceret, sed Cardinalem *Ioissam* primo quo-
que tempore mandaret. Illud exploratum est, Regem *Gal-
lie*, ubi demissu D. *Francisci Castrensis* ex *Hispania* intel-
lexisset, continuò constituisse apud se, ut & ipse quoque
Legatum extraordinarium mandaret. Et venerunt in consi-
derationem multi ex illius Regni primariis. Sed Rex pru-
dentissimè Cardinalem ex omnibus elegit, cum propter ex-
cellentes ejus vires, tum quod apud Pontificem pluri-
mum gratiâ valeret; ceterisque Principibus quibus nego-
tium erat in manibus haud suspectus esset: tum præterea,
utpote Ecclesiasticus & inter Curie primarios, ut esset non
modò ad negotii compositionem interpres, sed & ad con-
summationem Ministeris cui & re ipsa fuit. Cum in viam se
dedisset Cardinalis, magna erat hominum expectatio, Re-
māne an *Venetias* proficisceretur. Verùm, cum in *Italian*
venisset, publicè innotuit iter ei esse *Venetias*. *Taurini* Nun-
tius Apostolicus egit efficacissimè cum ipso ne Reip. Legatū
ad colloquium admitteret: verùm Card. animadverso quàm
parum id, ut negotium quod gerebat ad exitum perduceret,

284

ex usu esset, neglecta Nuncii instantia, Legatus *Venetorum* cum omni honoris demonstratione accepit. Gratus erat Pontifici hujus Cardinalis adventus: etsi primò specie non placebat, Cardinalem inter Curie primarios proficisci in urbem quæ interdicta putabatur, & ad Rempublicam quam ille pro contumace habebat: fecit tamen compositionis desiderium ut æquo animo ferret. Quinimò, cum videret *Castrensem* nihil efficere, cupiebat ut Cardinalis isthuc ope: am suam conferret. At is multos dies *Papæ* substitit (quod oppidulum est *Ferrariensis* territorii ad *Veneti* dominiî confinia.) exitum negotii quod *Castrensi* erat in manibus expectans, & à Rege *Gallia* responsum, mandatumq; Pontificis.

¶ Hæc dum geruntur, *Iesuitæ* *Roma* & in *Hispania*, sed in *Hispania* præsertim, sollicitè satagebant ut in transactionis tractatu includerentur: ostentantes merita sua magna erga illam Coronam, parùm è dignitate *Papæ* fore, si transfigatur exclusis illis qui Pontificis rationes præ cæteris omnibus sustentassent; Regis quoque existimationem immutari, quasi vires ipsi decissent quibus *Veneto*: ad officium revocaret. Et Apologo usi sunt *Demosthenis* de concordia inter lupos & oves initâ, exclusis canibus: mundum universum tanquam oves reputantes, quæ ipsorum custodia opus habeant. In hanc sententiam scriptum quoddam ediderunt, operâque usi sunt Confessoris Reginæ ex eadem ipsorum societate; qui palam dictitabat, non solum apud Regem, sed & Aulicos omnes, hanc controversiam cum bona conscientia componi non posse nisi *Iesuitæ* includerentur, & sine restitutionis illorum à Repub. stipulatione. Cæterum Card. *Loisa*, acceptis tandem ab ejus Sanctitate instructione amplissimâ atq; à Regenovis per Cursorem peculiare mandatis, medio serè Mense *Febr.* *Venetiæ* se transtulit. Ibi literas Legationis suæ à Rege Christianissimo in publicâ audienciâ exhibuit: multisque verbis officiosis eum Regis tum suo nomine usus est. Postridie invisit eum Princeps, ubi similibus sermonibus actum est. Honor ei habitus, non solum

Februar.

Solum officiorum demonstratione, sed & publico hospitio laetitibusque sumptuosissimis impensâ publicâ, quas ille tamen deprecatus, suo sibi sumptui vivere & voluit & pervenit. Negotio inde sine cunctatione principium dedit; narrans sibi à Rege commissum, ut & utilitati prospiceret Reipublicæ, & obsequeretur voluntati: Adeoque cum sciret, cum ipsi Reipub. tum verò toti Christiano nomini pacem & tranquillitatem conducere, libenter sese ad hanc rem componendam interposuisse. Cupere igitur ut temperamentum aliquod reperiat, quod & Papæ satisfaciât, & sit & Reipub. dignitate. Papam velle & proponere, ut, præter id quod tractatum fuerat, Legatus à Reipub. mittatur rogatum Sanctitatem suam ut auferantur Censuræ: ut Religiosi omnes restituantur, etiam Iesuitæ: ut Rex Pontifici fidejubere possit, Leges ab usu cessaturas tantisper dum *Roma* tractaretur. Atque in eo Cardinalis plus quam ullâ aliâ re insistit. Rogavitque ut aliqua ratio iniretur, quâ Rex ita fidejubere posset, & citò ac secreto.

¶ Permirum videbatur Senatui, Pontificem per tot ambages ire: sed tamen polebat à rebus semel promissis recedere; quin etiam confirmavit Cardinali quicquid antea D. *Frances* Legato significaverat. Nempe, sublatis censuris, Legatum constituendum qui apud Pontificem residet. A quo etiam tractandum quod opus esset de Religiosis qui à Dominio excefferant. Quod ad Leges; in earum usu haud discessum iri ab eâ moderatione & pietate quæ Reipublicæ majorumque suorum semper propria fuerit eâque de re cum Pontificis Sanctitati, tum Regis Christianissimi Majestati cumulare satisfacturam. Ad ea Cardinalis testatus est Regi Domino suo abundè satisfactum de eo quod Reipublica in suam gratiam Pontifici concedere decreverat: sed, cum Pontifex eo contentus non esset, orare Majestatem suam pro Reipublicæ ipsius utilitate, & Christiani nominis bono, pacisque desiderio, ut temperamentum aliquod inveniant, quo sine violatione libertatis & dignitatis Reipublicæ negotium terminari posset. Adjecit

philominis Cardinalis, quod cum Serenitati Suae non videretur ulterius progrediendum, se pensulatus examinaturum id quod sibi dictum lectumque fuisset, post ad tractandum majori cum soliditate rediturum.

¶ Et alio die reversus Cardinalis pressus & vehementius insistit, postulans ut Rex Papa spondere posset Legum, durante tractatione, nullum usum fore. Id persuadere satagebat; dicens, Regem, zelo permotum utilitatis Christiani nominis, & Reipublicae amicitia, cum apud se quanto periculo staret discordia duorum Principum vicinitate & utilitaribus ita conjunctorum, bellique detrimenta reputasset, tota re bene perpensa, consilium dare, ut ratio aliqua ineamur componendi negotii, cum dignitate, & salva libertate, dum anni tempus ipsum armorum tractationem impediat. Itaque sibi negotium dedisse aperte liberique (sicut inter amicos par est) loquendi; ea tamen ratione habita quae par sit, ne quid amico incommoder. Ea propter dicturum Serenitati Suae aperte, quod, sicuti Regi probetur haud ullum decretum fieri in quo appareat Legum suspensio, aut executionis earundem, aut aliud quavis quod dignitati aut libertati publicae praedicare possit, aut omnino quicquam quod scripto extare possit, aut per memorias ad posteros permeare: ita Regem vicissim illud considerare, cum Papa, orbe terrarum inspectante, censuras irrogaverit, necessarium esse ut aliquam ad speciem saltem rationem habeat easdem auferendi. Cumque Papa suspensionem cupiat, a qua Respublica tantopere abhorreat, Majestatem suam postquam se interpoluit cernentem partes adeo inter se dissitas, constituisse (ut affectum suum adversus Rempublicam indicio insigni demonstraret) cum illas rationes firmas tenere ad decretum nullum veniendi, simulque nonnullam Papae satisfactionem dare. Hoc in se opere suscepto, totoque suis humeris imposito, ut ipse Papa quod postulet satisfaceret, neque tamen Respublica de re Decretum aliquod faceret. Hae leges tamen ex parte Papae, ne quae unquam spondit facta intelligatur nisi, hoc

cautum sit, ut Papa eodem tempore censuras auferat: Et hac conditione à Reipublicæ parte, ut, cum Majestas Sua hoc in se onus depoposcerit, Respublica ostendat se hanc ejus rationem habere ut nihil in Legibus exequendis faciat quod Papam offenda. Hoc temperamento Regi quidem videri terminari posse negotium, cum utriusque partis satisfactio, salvæque Reipublicæ libertate, adeo ut nihil ultra sit quod requirat.

¶ Adjunctis Cardinalis longam considerationem, narrans quemadmodum principio, medio, & fine hujusce controversiæ totum à Reipublicæ parte tantâ cum existimatione gestum sit, ut nihil supra expectari potuerit. Verùm tempus ipsum hortari ut considerarent pericula & damna quæ in posterum evenire possent, à quibus omnes abhorrerent, sicut è contrario compositionem omnes universè poscerent. Quocirca non esse rejiciendam conditionem cujus interventu controversia omnis, integrâ existimatione, componi posset. Finierat ille, cum vehementi oratione instat *Fraxinum*, dicens. Cum Rex necessarium esse cognovisset Papæ hoc modo fidem dare, quod is hanc satisfactionem prorsus velit; eamque concedere conveniat, propterea quod, ad instantiam Regis, ad rem disceptandam descendere; de hoc capite nullam prorsus difficultatem esse posse, sed pro rato decretoque habendum. Neque verò examinandum quâ ex parte jus & fas sit; neque enim hoc juris causâ proponi, verùm ad dandum Papæ prætextum, ut se cum aliqua dignitate recipere possit. Ergo, cum Rex cernat sic Papæ sententiam stare ut omnino sibi hanc fidem dari velit, & ita censeat, nullum Senatui super eo consultum esse faciendum; necessarium esse rationem aliquam iquiri, quâ dari possit. Nam ut liberè quod res sit dicatur, si quis ad litteram considerare velit decretum Senatus de scripto recitatum, ubi sic ait, in *Legum usu Reipublicam*, non *diffusam à solita plebe*, &c. clarè cerni posse Reipublicam sibi usum reservare. At Papam nolle ut usum ullum habeant: imò id velle, ut verbo Regio tanquam ligata maneat.

nam. Declaratione igitur opus esse. Et siquidem hæc Senatus mens sit, ut eouique valeant hæc verba ut intelligatur Legum nullum ulum fore, sed adhibeatur tamen illa vox *in iura* ne in scriptis appareat Rempublicam Legum executione cedere; necessarium esse saltem id innuere, ut illa expositione Cardinalis uti possit. Perinde siquidem ei fore, siue dicatur, siue nutu saltem aliquo, ut id intelligere possit, significetur. Nam, cum à Rege in scriptis fides danda sit, oportere ut certum habeat gratum id Reipub. fore, nec aut data ponit, aut ex ea re aliquam molestiam capias. Satis id arduum esse, quod Rex efficiat ut Papa adulterini istis nummis contentus sit, cum hæc fidei iussio in speciem tantum & ceremoniam intervinire debeat. Cum enim Leges (ut inquit Majestas sua) in non faciendo consistant, habent prorsus executionem suam quamdiu res in suspensio fiat, cum id etiam effecturus sit Rex, ut à parte Papæ & Ecclesiasticorum nihil in contrarium fiat. Et potuisse Regem, hoc modo fidem dare, ut nullum super ea re verbum foret; cum certum habeat, quamdiu à parte Ecclesiasticorum nihil tentetur, nullam occasionem fore Reipublicæ Ministris aliquid Lege agendi: adeoque sicut hinc nulla futura sit Legum executio, ita neq. isthinc ulla violandi occasio. Verum (interit Legatus) cum Rex ad hunc modum contendere posset sine Reipublicæ consensu, quod satis esset ipsi apud Pontificem obtinere, ut nullus Ecclesiasticus Legum exequendarum occasionem præbeat contra voluntatem Sanctificatis suæ, aut violandarum contra voluntatem Reipublicæ: tamen necessarium esse ut à Senatu aliquid responsi detur. Adiecit etiam Legatus Cardinalem, cum intellexisset *Hispanos* procurare ut eadem fides ipsis deus sed aperta & explicita, propositionem suam adeo temperatam facere voluisse, ut qui non crederet esse à Reipublicæ utilitate duorum Regum promissionibus obligari. Præsertim cum *Hispanis* moderata illa in postulando facilitas, quæ Rex suis contentus erat, non esset satisfactura. Et inhibet ut saltem nutu aliquo expedirent: neque enim videre se quid

quid aliud restaret. Nam de Iesuitarum restitutione; nullam se dubitationem habere, cum ne Rex quidem ullam haberet. Illud in transactionibus ordinarium esse, ut utriusque partis fautores in integrum restituantur: præsertim verò cum Papa cum dignitate consentire non possit, ut isti, qui ut ipsi obedirent exierunt, maneat exclusi. Neque verò sperandum esse hanc difficultatem superari posse, præsertim cum res sit cum Papa duræ voluntatis & obfirmatæ; nec ulla subit causa particularis cur ista ei satisfactio negari possit. Voluisse se ad hoc quoque venire, quod Cardinali præ modestia tacitum sit, ne qua super eo nascatur oppositio in negotii conclusione.

¶ Senatus Cardinali respondit; Iesuitarum exilium tam gravibus de causis decretum, tantæq; Decreti severitate, ut per Leges Reipublicæ revocari non posset. Nec in transactionibus, cum utrinque restitutio est sequacium, intelligi solere qui ejusmodi facinora admiserint ob quæ exilio mulcandi essent extra controversiarum tempora. Quod ad Papæ existimationem, quæ expascat ut redeant qui propter ejus obedientiam discesserint; satis eam reintegratam cæterorum reditu, quibus nullum aliud crimen singulare fuerit. De cætero dicebat Senatus, Non posse se non laudare bonam Regis & Cardinalis voluntatem, & utrique gratias habere prudentiam infortiorum. Cæterum in negotio si dem quoque modo obstringendi super executione Legum, Senatus nihil aliud habere quod ipse dicat, nisi ut illud toties dictum iteret, Se in earum usu à pristina sua pietate & religione non discessuros. Et id cuius in hoc proposito sufficere posse. Hoc addito, id ipsum quoque D. *Francisco* communicatum iri. Erat Cardinali in votis plus impetrare, & responsum anferre propositioni suæ magis conformes; sed tamen quia venerat ex constituto Pontifice, ut conditionibus quam posset commodissimis, verum quoque modo transigere; dicebat, Se, utcumque libenter à Senatu responsum audiretur fuisse postulato suo conformius, adeoque non magnopere pro eo quod acceperit de habenda gratia tene-

tur; tamen, cum ea sit Regis voluntas, ut in negotio ad exitum perducendo mos Reipublicæ geratur, hoc contentum esse. Orare ne de hoc responso quicquam emanet, sed secretò habeatur. Perturbari posse negotium ab aliquo spiritu communis utilitatis inimico; solum esse silentium quo ad finem perducì possit.

¶ Enimverò fieri non posse, dicebat Princeps, ut instantis *Castrensis* non respondeatur; qui cum propositiones persimiles & maximè geminas istis adferat, necessarium esse idem responsum dare: eoque magis quoddam optimam voluntatem ostendat. Sed castigatè, & quàm cautissimè futurum: ut res tacita maneat. Nec id movere Regis Christianissimi Ministros debere; cum abundè jam constet omnibus, in ejus gratiam omnia fieri, & quicquid boni consequatur: totum ei acceptum ferendum. Et Cardinalis, agnoscere se, dicebat, in D. *Francisco Castrensi* bonum animum, & id se apud quosvis paratum profiteri; sed tamen non credere eam ipsi à suo Rege facultatem datam in hoc negotio quam habeant Ministri Regis Christianissimi. Nam formulam, ex qua cum Pontifice agere decrevissent, commentum esse Sux Majestatis proprium, in quo si quid esset cum aliis commune, se quoque libenter cum ipsis consilia conjuncturum; sed, cum certum nesciat an alii eandem facultatem habeant, taciturnitatem sibi necessariam videri: dexterèque procedendum, nec totum simul effundendum, sed eo utendum quod accommodatum sit ad negotii perfectionem.

¶ Ceterum perstabat in instituto Senatus, rem totam cum *Castrensi* communicandi; cum quoddam ipse simili propositione usus erat, tum etiam quoddam, sub adventum Cardinalis, cum ipso fuerat ut eum inviseret: obtuleratque se cum ipso conjunctum fore, quoddam ea mens esset Papæ, Regisque Catholicis, & Reipublicæ reoque progressus erat, ut diceret, se sub ejus signis militaturum. Cumque ad id respondisset Cardinalis, se nihil constituere posse, propterea quoddam quantam à Republica responsum expectaret; miratus est *Castrensis*.

Strensi Cardinalem de hac conjunctione difficultatem injicere, & in Collegio sepe institit ut ei declararetur quodnam responsum illud esset quod Cardinalis expectaret. Atque id licet omnia à Senatu ipsi communicata essent, & certior fieret, probèq; teneret nihil amplius faciendum restare: adeòque non cessabat seorsim instare, ut, honoris Regi suo sibi que habendi gratià, aliquid ipsis amplius quod commodo Reipub. fieri posset concederetur. Propterea quòd quamvis multum esset quod hæcenus concessum sit, tamen non sufficeret: at si suspensio Legum ad aliquot menses, qualis ab ipso. proposita fuerat, concederetur, omnia composita fore. Ità tamen ut citò id fieret, ne quod ab armis quæ jam in procinctu essent scandalum oriretur. Cum verò hæc ultima responsio data Cardinali cum ipso communicaretur, dicebat, Se aliquantò clariorem fuisse desideraturum. Tamen si verò quantum ipse vellet verbis non exprimeretur, videri tamen sibi, id inferre, Regem sideojube re posse, quamdiu tractetur, Leges ab usu cessaturas; & ità se quidem intelligere. Sed quoniam solidè sincerèq; procedere cupiat, illud monere, Se, cum significaret Papam censuris sublati negotio supremam manum impositurum modò Regis promissum haberet Leges interea non exercitandas, hoc dixisse de promisso claro & omnibus integumentis evolutò. Quapropter tamen si credat hanc esse sententiam, cupere se tamen responsionem clariorem. Et quamvis in ista acquiescit, quòd Cardinalem ea contentum fuisse persuasum habeat, nolle tamen si dem suam oppignorare in re incertà, & in qua sciat hæcenus Papam non acquiescere: veruntamen statim negotiū repræsentaturum, visurumque quid Pontifex dicturus sit. Existimare se quidem, Cardinalem hoc responso contentum esse, quòd ab ipso audierit se Regis sui cogitationem quandam attulisse, de qua responsum à Reipub. expectaret. Neque sibi injucundum esse, debere, si Cardinalis aut vilius emere possit, aut plus solvere. Subjunxit, moram quidem sibi molestam esse; cujus illam esse causam, quòd aperte:

non

non proloquantur, id quod necessarium negotium sit extrahendum. Et sepius iteravit, se, tametsi maiorem perspicuitatem optaret, illud intelligere ex illius responsionis vi, fidei dari posse: ad extremum concludens, Silentium se pro confessione habiturum.

¶ Ad hoc postremum caput respondit Princeps. Senatuum clarè admodum proloqui, ita ut à quovis intelligi possit: nec opus esse aut expositione, aut conjecturis. Nullo se modo ab usu Legum suarum cessaturos, ut quæ æquitate & autoritate legitimè institutæ essent; illud quidem promittere, se illas cum eadem æquitate & moderatione exercituros quâ solitum sit, & quæ pristinæ pietati & religioni Reipublicæ conveniat.

¶ Iam tractationes tantum processerant ut penè firmam spem darent concordie: nisi Comitibus *Fontani* sollicita in armis capeendis sedulitas, motusque in *Rhatis*, qui non solum perseverabant sed etiam augebantur, pro certo haberi fecissent *Hispanos* bellum meditari; utcumque tractationibus, per speciem concordie conciliande, alios circumducerent. Nam qui *Hispanica* factionis erant, non cessabant acres & malignos humores excitare, & seditiones serere, partim falsis nunciis, qui apud plebeculam multum valent, partim munis, qui eos superant quorum rumores non fallunt. Cognitum est in *Hispania* quanto periculo hæc fama spargeretur; itaque ut occurrerent, eo ipso tempore quo Rex Comitibus *Fontani* licentiam dedit decem millia sclopporum exportandi, literas ad eum scripsit in hæc sententiam; Scilicet belli periculum cernere ob dissensiones inter Pontificem & Rempublicam nostras, ut id averteret operam suam Papæ profectum, quo & apud ipsum plus gratiæ valeret, cumque ad condiciones quas recusabat accipiendas induceret. Vique suorum negotio reperiret, *Cæsarensium Venetiarum* mandasse. Ibi plus divitiarum comperisse, quam credidisset: adeoque imperasse ut officia cum cæteris Principibus conjungeret. Verum, difficultatibus motis, voluisse etiam ultimum remedium temere, quod erat se cum Ecclesiis conjungere,

jungere, ut spes Reipublicæ præcideret in Papæ debilitate fundatas. Sed quoniam hoc à malevolis in sinistram partem interpretatum esset, constituisse hoc suum consilium publicè profiteri, suosque Ministros admonere, ne quâ opportunitate etiam datâ utantur ad bellum vel inferendum vel fovendum.

¶ In *Rhatis* erat tumultuantium numerus ad duomillia: inter quos callidè sparsus est rumor Rempublicam *Veneta* tam octoginta coronatorum millibus transitum mercatanti adeoque illius pecuniæ protectionem investigare volebant, & quorum ad manus pervenisset. Ob eam causam Residentens, cum se haud amplius *Curtis* tutum crederet, *Tosanam* se subducere cogitabat. At concitata multitudo, nihil verita, ad ducentos domum ejus obsident: ipsum consistere cogunt, dicentes, non esse discedendi tempus; reddendam esse rationem ad quos pervenisset pecunia à Repub. *Veneta* expensa. Pergebant ad voces insolentissimas. Itaque coactus est Residentens ab itinere desistere. Conquestus est de hac contumelia apud Concilium, instabatque ut castigarentur, sed in Concilio vis nulla fuit, ac ne virtus quidem: ceteri primarii omnes abessent, virique præstantes partim se à strepitu subtraherent, alii cum præsidio essent in Valle *Tessina*, alii Legationes obirent. Sed tamen Residenti Consilarii præsidium obtulerunt, ut *Tosanam* secederet; quòcum ubi se dedisset in viam, impetus in eam multitudinis factus est, cui cedere oportuit, domumque reverti. Ibi tanquam in custodia habebatur, ut neque scribere posset, neque literas accipere: quanquam in eo minis barbarè cum ipso actum, quòd quatuor ei Nobiles assignarunt qui ipsum comitarentur. Excitata est voxula *Lotharingios* signa corripuisse, transitumque, nisi daretur à volentibus, ferro se patefacturos dicere. Unde recrudit tumultus: concurrunt à multitudine ad ædes Residentis tanto furore ut agrè à præsidio defensus sit. Perseverabant qui *Hispani* favebant, tametsi exhausti, pecuniam spargere, & Clientes suos armabant; neque tamen tantum efficere poterant, ut multitudo à

bonis visis inducta & persuasa omnium vexillorum conventum non expectaret, atque interea Residentem *Venetum* liberum dimitteret, cum pollicitatione se conventum illum expectaturum. Ità septimo post die quàm violaretur est liberatus: cum subito novum ipsi negotium exhibitum est. Nam milites, jam ad Reipublicæ stipendia conscripti, duces citatos condemnari fecerunt, ut ipsis mensurum stipendium exolverent: adeoque coactus est Resident, ne duces abalienaret, duo millia Coronatorum ipsis numeraret, quo facto seditionem compescuerunt: interea vexilla paulatim conveniebant.

Ceterum in *Hispania*, cum cernerent negotium quod à *Castrensi* gerebatur parum ex voto succedere, instaretque assidue *Sabundia* Dux apud Regem ut suam professionem *Kentia* probaret, decreverunt assentiri, tamen illum potius pro milite quàm pacis interprete haberent, arduum existimantes ejusmodi postulatum ei negare. Respondunt tamen ambigüe, quod ita judicarent illum haud ex *Hispania* voluntate tractaturum, & illud potius animo versari, ut ab altero partium ad bellum adhiberetur, quàm ut eas componeret. Et quoniam in suspitionem venerat Pontifex, quod *Hispania* auxiliis innixus duriores se quàm par esset ad concordiam præberet; Rex, cum significandum Nuncio curaret, se, quo in *Italia* expeditior esset, imperasse tribuitis militaribus quotquot domum requiescendi causâ venerant, ut cum copiis quàm possent maximis ad *Gallia* confinia redeant; scripsisse itidem ad *Barcellonæ* & *Navarra* Proceres, ut arcibus limitaneis militum quamplurimum imponant: Subjunct, Pontificis tamen officium fore ingens istos & pericula avertere, aliquid in illis suis tolerantem, tamen vitio verat. Iterumq; paucis post diebus alia occasione dixerunt, Regem Sedi Apostolicæ plus infervere reprimendis *Flandria* hæreticis, quàm *Italia* turbis fovendis. Quamvisq; Papa plus ab *Hispania* adjuvaretur, tantò *Ventus* audis se cum inimicis fidei Catholicæ conjuncturos. Itaque rectum consilium fo-

se, ut Pontifex communis utilitatis causâ in his quibusdam privatis rationibus conviveret. Postremò ut apertius adhuc loquerentur; Haud convenire dicebant, totius Christiani nominis Patrem bellum tam crudele & populo Christiano damnosum Regi tam pio imponere; Et Sanctitatem Suam dignitatem Apostolicam imminuere, dum auctoritatem à Deo datam humanis mediis vult sustentare. Illud etiam commemorabant, Equum esse Regem aliquo remunerari ob professionem factam, quòd multorum in se inimicitias attraxisset: decimas Regni *Neapolitani* innuebant aut feudi remissionem. Satis constat Papam istis nunciis perturbatum fuisse, quòd cerneret tum cùm procul esset usus promissa non deesse; cùm tempus effecta postularer, retrahi ac nusquam comparere.

¶ In *Lotharingia* Comes *Vaudemontius* in lectulo decumbebat æger: cujus infirmitatis alii causam ascribebant vulneri quod dum cervum venatur ante annum in capite acceperat, multo sanguine profuso: alii molestiæ quam accipiebat ab oppugnationibus, quibus ex tot partibus pulsabatur. Iam ex *Italia* nuncii afferebantur constantes negotium compositum iri. *Montacutus*, qui pro Magno *Henrico* Duce residebat *Venetis*, ad Ducem *Lotharingia* scripsit, Cardinalem *Iovianum* & *Fraxineum* Legatum sibi confirmasse concordiam sine dubio coälituram: sed ipsos rem totam fecerò tenere, quòd, cùm omnibus haud placeret, periculum esset ne si quâ emanaret turbaretur. Dux *Vaudemontius* invidens, hoc nuncio consolabatur; pollicitus se *Padavinum* amandaturum placatum. Quem idcirco ad se accivit, excusantq; inprimis quòd tamdiu cum ipso tractare distulisset per causam *Conventus Ordinum*, procedente sermone, dixit, Se *Româ* & à *Gallia* pro certo accepisse de compositione; apparatus etiam *Mediolani* & *Romæ* lentius procedere; adeoq; delectus instituendi causam cessare. Ac licet ipse mandata haberet sollicitandi, cùm tamen res alio statu essent, supersedendum esse quoad nova mandata acciperet. Sibi optimam esse voluntatem, nec aliâ se moveri, nisi ut

pecuniâ petantur. Refertur *Venetiarum* de hoc suo officio, consilioque quod à candido animo proficiscatur. *Paderinus*, gratiis actis, simul considerandum proposuit, Rumores de Pace saepe disseminatos semper vanos fuisse: Papam ab ea tum longissime recedere cum proximè abesse videatur, qui Reipublicæ satisfactioes adeo non satisfecerint, ut pax obtinendi desiderio semper inflammarent. Cum Papa in Consistorio publicè ultimam voluntatis suæ de bello sententiam promulgasset, glorietur de Principum auxiliis; & Legatum declarasset, Rempublicam communis tranquillitatis causâ arma capere decrevisse. Senatum, promptâ Comitibus quam ostenderat voluntate permotum, se (dicebat) in *Lotharingiam* mandasse; neminem ipsâ Republicâ melius scire quid ei usus sit. Et facili Duci ejus rei fidem facere posse, quod sciat Senatum haud temerè ad pecuniâ profundendam animum inducere. Adeoq; frustra *Venetiarum* scribi quicquam quod delectum impediat; quin potius severa super eo mandata dari oportere, ut scribi posset milites jam esse in via. Ad ea Dux respondit, Quod ad pacem attinet; se non vana loqui; & hanc sibi veniam dari postulabat, ut scriberet, se authore: quod ipsa etiam *Vandemonstii* valetudo impedito futura esset, ne operam per aliquot dies navaret. Assensus est *Paderinus* de scribendo per Cursorem peculiarem, sperans (uti dicebat) interea dum reddatur responsum *Vandemonstium* sanitate recuperatâ delectui cum venisset vacaturum. Ad quæ cum Dux non responderet, licet ille & quidem sæpius interrogando instaret de responso, An *Vandemonstius* ita acturus sit; & An ipse Dux hac adjuvaret; nunquam quivit responsum aliquod elicere. Ap. Comes misit, quæ situm, Verùm *Paderinus* à Duce satisfactum esset necne. Qui respondit, Valerudinem suam curaret; *Venetiarum* pro ejus incolumitate vota suscipi, eoque à se perscriptum illius operam Reipublicæ haud defuturam. Solamen id *Vandemonstio* fuit: Duxque *Paderino* gratias egit, dicens, Se filii vitam ipsi acceptam ferre.

¶ Per id tempus *Nansium* venit *Crispianus* quidam *Ducis*

cis.

eis *Bavaria* Cubicularius, à Papa Breve quoddam adferens; instantissq; renovans, ut Comes se à Reipublicæ servicio subduceret. Auditus est à cunctis separatim; & ita benignè, ut nihil ultra requireret. A Comite non est admittus; valetudinem excusante: Sed tamen, cum post aliquot dies importunè premeret, Comes his cum legibus admittit; ut pauca loqueretur; brevi responso contentus esset; nec quicquam recipere. Cum igitur venisset coram, conatus est Comitem ab instituto dimovere, argumentis tum à Religione petitis, tum verò etiam à civili prudentia. Respondit ille, Se rationem honoris sui habere, qui cum Religione conjunctus sit, nec ab ea posset separari. *Padavinus* hunc *Crivellum* in Ecclesia obvium habuit, qui cum eo committer collocutus est: narravitque, Ducem Dominum suum otii pacisq; studiosum esse, & eam ob rem preces facientes curassè; decrevisse etiam quasdam peregrinationes facere; & sperare quidem rem consore, quod *Hispani* pacem prorsus vellent, propter res *Flandria*, & Regis *Romanorum* electionem.

LIBER VII.

DVM *Padavinus* responsum *Venerabilis* expectat, advenit D. de *Bascompetra* ut cum ipso colloqueretur, inde ad stipendia Reipublicæ sicuti *Primo* Legato in *Gallia* promiserat transcurus. Is Comiti nuncium attulit à Rege; Majestatem suam, cum discedendi sibi veniam daret, iussisse ut ei diceret suo nomine. Nullo ipsum pacto pedum ceteri dignitatem suam,

sed ne probabili quidem prætextu aliquâ ex parte defendere possit, si Republicæ deesset. Illud quoque narravit, Ducem *Guisium* se offerre ultro Legatum ipsius futurum; magnūque militum numerum in procinctu esse ut ejus auspiciâ sequantur, cum Rex haud obscure ferat, se quibusvis præterquam suis Ministris licentiam dare. Haud ita multo post per certum hominem sibi *Scaphusiam* missum intellexit Comes, sibi ab illo Pago delectum & si quid aliud ei commodare posset offerri. Rediit etiam *Florentiâ Marinum* certam spem compositionis ferens: quam augebat etiam adventus *Cursoris* expediti ad Ducem, per quem significabatur, *Lodisam Venetius*, impetrato quod Papæ satisfaceret, discessum meditari. Cæterum, cum venisset jam *Cursor Venetus* cum responso, conquestus est apud Comitem *Padavinus* Republicæ nomine, quod milites sicuti promiserat paratos non haberet: rogabatq; ut priorem tarditatem pari in posterum celeritate compensaret. Obstupuit Comes: & respondit, Se officium facturum si per Patrem liceret, quicum colloqui oporteret. Respondit *Padavinus*, Se verò id facturum, & ita habere in mandatis: sed tamen cum ipso cœpisse, qui negotii caput sit. *Cursorem* in diem unum aut alterum retenturum, ut respondere possit absolute; nec officiosis formulis aut excusationibus, sed rebus effectis. Convenère in consilium Pater cum filiis universis, super responso quod daturi essent consultaturi. Exorsus est Cardinalis, Domum *Lotharingicam* semper Ecclesiæ devotam fuisse, contra quam neminem suorum unquam arma tulisse. Nec aliter faciendum in præsentia; aut maculam inirendam familiæ; odiūque Catholicorum omnium in se concitandum, præter censurarum periculum, à quibus cavendum, respicientibus molestias quas Ducis *Bavensis* causâ haberant ob matrimonium quod cum Regis sorore contraxerat. Hæc argumenta ubi dilataisset, conclusit, *Padavino* præcisè negandum: id enim pacis causam fore; quod Republica hoc auxilio nudata humiliter demissæ; cum Papa se gesseret, Assensus est Dux *Bavensis* Cardinalis orationi, hoc adi-

dito;

ditō; Invento aliquo temperamento opus esse, quo subve-
niri posset Comitū existimationi. Ipso Comes, hinc quid à
Rege *Gallia* nunciatum sit, referebat, alijsq; qui ipsum ad-
monebant officij, indè quid ex *Hetruria* scriptum: conclu-
sitq; Viderent etiam atque etiam quid ab ipso fieri jus &
fas sit; nam se officij rationem quavis alià potiore habere.
Dux ipse Pater, Summā animo molestiam se capere, dice-
bat, quod neque Religionis neq; politicæ rationes pateren-
tur suos contra Ecclesiam arma capere: præsertim cum id
ab alijs Principibus Catholicis non fieret; præterquā quod
bellum *Italicum* Christiano nomini exitiale futurum sit.
Ab altera parte, cupere se Reipublicæ quoquo modo satis-
facere. Veruntamen se familiæ suæ rationes cæteris omni-
bus anteferre: itaque sibi certum, si modò verbis satisfacere
nequeat, quodvis potius discrimen subire, quàm ut huic
delectui assentiatur. Ergo postulata *Padavinus* audientiā
quam concessit. Dux, præsentē filio Duce *Barenfi*, exposuit;
Tamen si *Venetis* permirum visum sit milites nondum para-
tos esse, pro certo tamen credi istam tarditatem non minori
diligentiā refarciendam. Eum verò Dux, Se pacem pro
conclusā habere respondit; adeoque non opus esse aliquid
ultrā movere. Nempe, Rempub. negotium composituram,
& censuras in suam familiam recasuras. Ne verò hanc sibi
molestiam nullo cum fructu creare velint. Quanto enim
magis cupiat quācumque occasione datā Reipublicæ gra-
tificari, tantò plus dolere quod permittere nequeat ut filij
sui contra Ecclesiam militent. De cætero; semper paratos
fore, & ipsum, & filios omnes, se cum copiis universis ad
Reipublicæ servitium adhibere. *Padavinus*, cum negari
sibi & quidem tam clarè & sine ambagibus sentiret, liberè
& apertè loquendum ratus, quæ de pace ferebantur vana
dicebat: nam si vera essent; non aded frequentia se & ite-
rata mandata accepturum, ut conficeret. Quod si etiam
paciā conciliandæ spes sit; Comitē, dum servitium debi-
tum detrectat, ei difficultatem allaturum; Papam liqui-
dem se præbiturum duriorē. Rempublicam non aded de
delectu

delectu instituram, nisi quid sibi opus sit sciret. Qui se ad Principis cuiusvis stipendia conferat, ei obediendi necessitatem incumbere, non esse iudicandi arbitrium an necessarium & opportunum sit necne quod jubeatur. Nam de censuris, vanum esse metum: satis enim exploratum esse Papam errorem agnoscere, nec alium admissurum similem. Quod si excommunicatio quavis ex causa valeat; actum esse de Principibus: nec Papas ab errore immunes habendos; Deum siquidem malos ex illo ordine permittere, in mundi poenam. *Vaudemontii* obligationem cum assensu ipsius Ducis per controversiarum tempora contractam, ut cui promittendi religio non fuerit, ei nec praestandi quidem ulla esse debeat. Subiunxit, cum Dux tempus & spatium postularit quoad scriberetur & rescriberetur, non videre se quemadmodum fide inviolata jam neget. Respondit Dux, Se pacem pro certa habere, ejusque conclusionem in horas expectare. Tandem post duas horas in illa audientia consumptas, in quibus multa responsa responsisque relata ultrò citròque habita sunt, cum Dux in estimatione sua commemoranda semper hæreret, eò progressus est *Padavinus*, ut diceret, Si hoc ipsorum responsum certum esset, profiterentur: se continuo discessurum, ut alibi Principis sui commodis inserviri procuraret, cum ab iis qui maxime teneantur nihil impetret. Rogavit Dux ut triduum vel quatrimum expectaret. Postridie ejus diei *Padavinus* ad Comitibus audientiam admissus est; qui mox ut eum vidit dicebat, emortuum se male quam eo statu esse; in quem nunquam se venturum existimasset. Non posse dissimulare quam ægrè sibi sit. Nam hinc officium suum videre, inde voluntatem Patris cui adversari non audeat. Papæ Brevibus, aliorumque maxime Iesuitarum officiis, Injectos esse Duci scrupulos, qui eximi non possent, utpote feri jam, & naturâ meticulofo. Cognoscere se quam justam haberet Respublica dolendi causam, quod & pecuniam acceperat, & cum rea poscat, officio defuit. Verum testari culpam non esse suam, & orare *Padavinum* ut vicem suam

suam miseretur tantoque cum affectu locutus est, ut lachrymas non teneret. *Padavinus* enim solatus est, dicens, prudentiam in adversis adhibendam. Enimvero dolendum esse quoddam *Papa* ipsius existimationem patre etiam institore punitur: eademque illa quibus apud Ducem usus erat iteravit, sed fortius & confidentius: hortatus ut denud cum Patre tentaret, si quo pacto obstaculum id removere posset; ne in hominum notitiam veniret ejusmodi factum, quod honoris suo notam injurere posset. Promisit Comes se efficaciter cum Patre acturum; recordatus tamen fessum annis, corpore & animo victum, & multorum suggestionibus obnoxium. Vidit *Padavinus* artificia: hoc esse omnia, & quatrimum moratus, audientiam postulavit discessurus: eam differebant, ut tempore fruerentur. Verum necessitate adactus hanc conditionem proposuit: Comes, ut delectus fieret, cum promisso milites contra *Papam* arma non latus; sedque ad scrupulum Duci eximendum: post, ubi in *Pradium* venisset, Reipublice jussis sine ulla exceptione parituros. Eam conditionem *Padavinus* non accepit, quoniam in conventia aliter erat, contra quoscunque militaturos. Itaque certus erat in *Helvetias* eundi, simul ut accepisset de loco ubi cum *Pagorum* Deputatis conveniendum erat.

Ceterum Pontifex nihil omittebat quod in his motibus dignitatem suam sustentare posse videretur. Itaque ex *Venetarum* scriptis edoctus esse *Gemma* Legem antiquam *Venetarum* per omnia similem, quae Ecclesiasticos acquisitione assensit illa Respublica, ut Sanctitati suae gratificaretur, utque ostenderent spontaneam fuisse revocationem Edictorum anno superioris, de qua supra memoravi; quin & hoc pacto credentes se causam Reipublice graviore invidia oneraturus. Et instante eodem Pontifice, de ista revocatione per Legatum suum in *Hispania* significari curabant. Quod illa in Aula tanquam nimis affectatum, pro eo ac appetere prius se ferebat, acceptum est; quasi exempli imitationem non solum *Venetis* sed & *Hispanis* & *Aragonis* pro-

202

dere vellent: quod erat ipsi etiam Regi prescribere.

¶ Dux *Sabaudus Jacobus Antonius Thaurinus* Legatum extraordinarium paucis ante diebus miserat in *Hispaniam*, qui de Matrimonio inter filiam suam & *Mantua* Principem pacto doceret: per eum Regi exponendum curavit, Celsitudinem suam, acceptis ab Imperatore mandatis ut se inter Pontificem & Rempublicam *Venetam* interponeret, id munus in se suscepisse. Ad ea respondit Rex verbis generalibus: At Dux *Lermanus* laudavit quod Imperatori morem gereret: addiditque Regi ad id gratum fore, si discessentis ista componantur, ut a Deo prosperum ipsi iter exoptet, quo ipsius opera res tam per clara succedat. Dux haud amplius moratus iter suum pronunciat, Audientisque suis edicit, ut ad diem constitutum parati sint. Adeoque *Venetis* gliscebant indies fama, adventare ipsum ut se in hoc negotium interponeret: perque hosce dies Celsitudo ejus *Joannem Baptistam Solarium* mandavit cum literis fiduciaris, ad vicinum septimum *Februarii* datis, significatum Senatui, venisse ab Imperatore *Taurinum* Marchionem *Castilianum*, qui Celsitudinem suam sollicitaret ut *Venetias* proficisceretur ad controversias componendas. Illum verò, tum ut Imperatori obediret, tum ut inserviret Republicæ, re susceptæ, decrevisse sine mora se in viam dare, sperantem adventum operamque suam Republicæ non ingratam fore: itaque hunc Legatum suum mandasse, ut Rempublicam de sua bona voluntate certiorum faciat, deque diligentia quam adhibere constituerit. Data est Legato audientia ad undecimum diem *Martii*, & responsum benignè, gratum fore Senatui suæ Celsitudinis adventum. Haec ob causam Cardinalis Nobilem quendam familiarem suum *Romanum* mandare decrevit, qui conventus ad Pontificem ferret, & per *Alincurum* negotii exitum procuraret. Vendit, dum eum expedire, mutato consilio decrevit ipse proficisci; & postridie, qui dies erat decimus septimus, discessit.

¶ Profecto Cardinale, *Venetias* appulit Marchio *Castilianus* Legatus ad Pontificem *Cæsareus*, neque passus publice

Martium.

publicè sibi obviam procedi, coram Principe se stitit: ubi commemoratis officiis à se *Roma* factis per turbarum principia ut Papa Monitorium suum suspenderet, utrumque ea (dicebat) successu caruissent propter pravam eorum dispositionem, se tamen similibus in Aula *Cæsares* usum. Itaq; Imperatorem, accensum desiderio has controversias compositas cernendi, Duxem *Sabaudia* ad præclarum hoc opus faciendum destinaſſe. Cui & ipsum quoque adjungere voluisse, veluti *Reipub.* studiosissimum, cum propter rationes suas proprias, tum verò totius suæ familiæ. Cùm verò Dux tam celeriter se in viam dare non posset, propter comitum multitudinem qui ipsum officii causâ sequantur, jussisse Imperatorem ut ipse *Marchio* iter suum acceleraret, incipiendi negotii causâ; tum ne diutius morando ad arma per *Rhætos* veniretur, quod negotium compositu desperatum redderet. Iam verò magnam se voluptatem cepisse, quòd intellexerit: Senatus prudentiam pio consilio rationem invenisse, quâ Cardinalis desiderii sui compos *Romam* profectus sit, resque componerentur. Orare ut de omnibus singillatim edocetur; operam suam Imperatoris nomine offerre ad difficultates, si quæ restarent, expediendas. Literasque fiduciaras Imperatoris Ducisque reddidit. Communicatus est ei ex Decreto Senatus negotii status, nominatim verò responsum postremum Cardinali datum. Pendebat paulisper suspensus *Marchio*, habebatque dubitationem ne res integra sibi communicata non esset, & id totum ad quod *Reipublica* descenderat. Verùm certior de integro factus nihil clam se habitum, instabat ut ipse quoque aliquid ferre posset quod Papæ acceptum esset, impetratum in Imperatoris gratiam. Nec aliud quicquam obtinuit: dicente Senatu, quòd cùm ad id omne descensum esset quod salvâ libertate concedi posset, nihil aliud restare, nisi ut ipse Pontifici easdem illas satisfactiones proponeret quæ *Gallia & Hispania* Ministris datæ erant, & iisdem conditionibus compositionem tractaret. At *Hispani*, qui cùm antea Cardinalem *Iosam Vene-*

904

His advenientem vidissent, negotium compositum existimabant; cum jam discedentem cernerent haud amplius impetrato quam *Francisco* ipsisque concessum fuerat, aut res abruptam credebant; aut Regem *Hispania* à Papa circumventum, nec simpliciter ab ipso agi, sed secreta cum *Gallis* consilia agitari. Et Legatus *Cabrensis*, redacto in scriptum Senatusconsulto sibi communicato, exemplum quamprimum *Romam* mandavit: quod non solum Papa communicatum fuit, sed à Legato Catholico per totam etiam Curiam publicè disseminatum; ut omnibus innotesceret, *Gallos* nihil amplius quam ipsos promittere posse. Senatus verò, ut ne rerum status variè pro tractantium affectu referretur, rem totam Ministris suis per omnes Aulas Principum communicavit, misso quaquaversum exemplo. postremi sui Decreti.

¶ *Romam* cum venisset Cardinalis, commota est Curia tota, & prout cuique dicebat affectus ita loquebantur: alii transactionem cupiebant, alii prorsus ab ea abhorrebant; ab his habebatur pro conclusa, ab illis pro abrupta & impossibili; primisque diebus Papam adeò diversi circumstrepabant, ut cum ipse tum Ministri titubarent: interdum multa adhuc puncta ad concordiam deesse videbantur, jam composita rursus omnia: & officiis tam variis Sanctitatem Suam attingerunt, ut confessus sit fide dignis testibus, incertum se animi & perplexum. Et *Almencurio* quidem Legato, qui cognita hac Papæ mobilitate cum tertio post adventum Cardinalis die conquestum adiit de fama à nonnullis *Roma* sparsa, negotium prorsus componi non posse, iis saltem conditionibus quas Rex impetraverat (quod esset Majestatem Suam tanti operis & laboris merito spoliare,) respondit; Se, tametsi oppugnatum undique, adeò ut per tri-duum cruci affixus fuerit, ac licet à Cardinale *Jansæ* & Legato *Casilionis* nihil accepisset præter verba generalia *Venerit* allata, constituisse tamen concordiam confirmare, sed factio iterum periculo pro Iesuitarum reditu. Illud certum est, multis è Cardinalibus, quibus non placuerat. Papam ad censu-

censuras præcipitem ferri, displicuisse tamen hoc tempore
 ut incepto desisteret, nec impetrato quod destinaverat, ut
 Rempublicam ad cedendum adigeret. Ex his nonnulli tu-
 multuabantur, certi aliquam in Consistorio discessionem fa-
 cere; incitantibus eò nonnullis ut compositionem prorsus
 impedirent, aliis saltem ut ne per *Ioissam* sequestrem succe-
 deret. *Roma* quod in particulari tractatum est à Cardinale,
 & Legatis Regum Christianissimi & Catholici, non erat
 cum participatione ullà Senatus *Venetis* adeòque de ipso-
 rum hujus negotii administratione nihil rescitum est, nisi
 quod Legati *Castrensis* & *Fraxinensis* retulerunt, & quod à
 Cardinale *Perroneo* & Archiepiscopo *Urbinate* perscrip-
 tum. Quod Legati dixerunt commemorabitur suo loco.
 Cardinalis & Archiepiscopi Commentariis fertur, Cardi-
 nali *Ioissa*, cum venisset *Romam* ut cum Pontifice transige-
 ret, nihil aliud difficultatis in eo negotio visum, nisi quòd de
 Iesuitarum restitutione non posset promittere; quam prop-
 ter multas rationes Pontifex summopere desiderabat: ade-
 òque, re cum *Alincurio* Legato & Cardinalibus *Gallie*
 consultatà, decrevisse hanc partem Pontifici dulcitudine
 nonnullà persuasam repræsentare. Itaque postquam aliis de
 rebus tractasset, & Sanctitati suæ propemodùm satisfecis-
 set, dicebat, Sperari non posse ut Iesuitarum restitutio par-
 ticulari tractatu obtineatur: habere se tamen consilium quo
 sine dubio eorum reditus impetrari posset. Illud esse, ut
 Sanctitas sua Breve quoddam sibi in manum traderet, cum
 facultate absoluta censuras tollendi: id se portaturum *Vene-
 tias*, & autoritate suâ offensâ, adjecturum se habere in
 mandatis, ut nihil exequatur nisi cum ea conditione ut Iesu-
 itæ restituantur. Sperare se, cum *Venetis* cerneretur nihil
 ad concordiam præterea reliquum esse, ad hanc quoq; con-
 ditionem, ut ipsi satisfaciunt, descensuros.

¶ Vidit Pontifex magnam se honoris sui iacturam face-
 re si Iesuitas desereret, pulsos, ut ipse persuasum habebat,
 quòd suo Interdicto paruissent; & quibus promiserat, se
 nullam concordiam inturum nisi eâ conditione ut ipsi resti-
 tueren-

tuerentur. Accedebat etiam aliud caput existimationis sue, quod si per causam duorum Presbyterorum in carcerem conjectorum tantos motus concitasset; ut totus ordo pelleretur, id verò nullo modo ferendum videbatur. Attamen persuasit Pontifici Cardinalis *Perroneus*, cum diceret, Si præter hoc caput nullum aliud reliquum esset, nempe causam universalem quæ in controversiam venerat, non jam Sedis Apostolicæ, sed Iesuitarum particularem fore. Adjecit etiam, oportere primum auctoritatem Sapientis sue *Venetis* restabilire; eâ constitutâ, facile fore ejus ope Iesuitas introducere. Itaque ipsos in præsentia tacitos præterire, exclusionem non esse, sed restitutionis dilationem. Exemplum proposuit *Clementis VIII.*, qui in reconciliatione concordie cum *Gallicis*, tametsi articulum de reditu Iesuitarum tanti æstimaret, cognitâ tamen difficultate ab eo se passus est abduci; sperans se id facile postea impetraturum quod tum impossibile videbatur. Nec eum spes fefellit: nam id postea facile consecutus est. Acquievit Pontifex ut *Iosua* faceret quod posset pro Iesuitarum restitutione; itâ tamen ut ad eam rem non impingeret, ubi videret se propterea progredi non posse. Sed præter istam, tractatui Cardinalis tres aliæ difficultates objiciebantur. Una, quod volebat Pontifex ut *Fraxineus* Legatus *Venetis* peteret in scripto, nomine Regis & Reipublicæ, ut Censuræ auferrentur; sicuti *Inicus de Cardenas* Legatus Regis Catholici jam fecerat. Verùm Ministri Regis Christianissimi volebant hoc fieri ab *Alincurio*; quod Pontifici tandem non displicuit. Sicuti etiam contentus fuit ut Cardinalis *Iosua* & *Alincurius* nomine Regis fidejuberent Leges non exequendas, quoad concordia conciliari posset. Nam Pontifex aliter volebat, & pertendebat ut hoc diceretur fieri de Reipublicæ consensu, & quoad concordia conciliata esset. Verùm, cum Cardinalis *Iosua* hæc de re nihil à Republica accepisset, sicuti dictum est, non poterat ejus consensu factum affirmare. Feruntur exempla istorum nomine *Cardenas*, *Alincurii*, & *Iosua* scriptorum; quæ verane sint an falsa haud compertum est:

est: cum nihil super hac re *Venetis* communicatum sit, nec unquam Senatus aliter fidem dederit, quam ut est narratum. Volebat ad extremum Pontifex, secundum Curie morem, ut Censuræ auferretur *Roma*: cum (præterquam quod insolitum) indignum videretur tantum de sua existimatione demere, ut hac de causâ Cardinalis sibi mittendus esset. Sed erat optimè à Ministris *Gallicis* animadversum, id fore conventa prorsus dissolvere, quod multa sine dubio *Roma* proposita fuissent ab alio aliud rei impediendæ; multæq; novæ difficultates exortæ: cumq; demum totum conclusum fuisset, *Roma* non ita effectum esset ut non aliquo modo culpa in Senatum *Venetum* conferretur. *Venetis* verò nihil acceptum fuisset ullo modo quod censuras validas fuisse indicaret. Adeoque *Galli*, hoc caput summi momenti existimantes, tantum effecerunt, ut Papa consenserit nihil prorsus *Roma* actum iri. Volebant etiam ut primo Consistorio Pontifex Cardinalibus constituti sui rationem exponeret, sed ille remiebat: tantummodò in audientiâ privata collocutus est cum quibusdam, constitutisq; quatuor aut sex quotidie in cubiculum suum advocare, & sententiam cuiusque seorsum exquirere.

¶ Habebat Pontifex hanc opinionem anticipatam, vinctos sibi reddendos sine protestatione: quod cum intellexisset *Venetis* constitutum esse de protestando, parum absuevit quin conventa rumperet: nisi quod ei persuasit Cardinalis *Perroneus*, dicendo, Si per hanc causam abruptum esset, magis esse è sua dignitate *Venetis* id fieri; nam tum omnes ejus rei causam *Venatis* daturos: quod si *Roma* fiat, ejus duritiei attributum iri. Hisce Pontifex cohibitus, hanc difficultatem prætervectus est. Proximo quod habitum est Consistorio convenerunt Cardinales omnes, etiam il qui propter infirmam valetudinem ed rarissimè venire solebant, pro certo habentes Pontificem consilii sui rationem exposturum: & erant ex illis aliqui ad contradicendum parati. Verum Pontifex, tractatis rebus Consistorialibus, de ista nulum verbum fecit. Hoc tantum; sex diebus factâ privatim audien-

audientiâ auscultavit omnes, ita cum quodque collocutus
 tanquam de re facta: adeoque respondebant alii laudantes,
 alii paucis verbis; pauci aliquot adversati sunt, alii ut diffi-
 cultates injicerent novas cautiones subijciebant, aliqui eti-
 am proposuerunt melius fore Cardinalem *Borghesum* man-
 dare, alii volebant ut *Iosia* adjungeretur etiam *Zapata*.
 Ceterum Pontifex, jam certus apud se, à Concilio capto
 rebûsque cum *Iosia* conclusis hand discessit. Reliqua erat
 Brevis deformatio, plena multis & inexplicabilibus diffi-
 cultatibus, si quis dignitatem Pontificis & Senatus simul
 conservare vellet: atdum imprimis opus, & tanto magis,
 quod exemplo carebat prætoriorum temporum. Nam
 Pontifices olim, quoties censuras auferrent rogatu eorum
 quibus erant irrogatæ, poterant insertâ in Breve eorum pe-
 nitentiâ & humiliatione sese formidabiles reddere, non mi-
 nus cum ignoscerent, quam cum fulminarent. Sed præ-
 sentis causæ alia prorsus ratio erat; ubi nullum omnino ver-
 bum interseri poterat in laudem actionis Pontificis, aut
 favorem ejus Censurarum, quod tractationem concor-
 diæ non abrumperet. Inventum est à Cardinale novum
 & prudens temperamentum, ut nullum omnino Breve
 expediretur, sed totum *Venetis* verbis tantum tractare-
 tur, ne quid eò portaret quod vel umbras timentibus
 suspicionem moyeret; liberumque relinqueretur Curie,
 Pontificis causam quantum vellent superiorem prædicare.
 Informata est igitur pro Cardinale solummodo instructio
 quædam manu Pontificis subscripta. Volebat Pontifex ut
 Cardinalem comitarentur Ministri qui actionibus in man-
 datis præscriptis intervenirent, in victorum traditione, &
 abolitione censurarum. Et qui victos acciperet designa-
 tus est *Claudio Montanus* Iudex criminalis *Ferraria*. Restat
 Notarius qui reliqua gesta in acta referret, & in hunc
 finem propositi sunt multi Notarii Camerales; quorum cum
 nullus Cardinali placeret, qui providebat quantum rei ge-
 rendæ impedimentum allaturus esset mos *Romanus*, pro-
 posuit ut *Paulus Casellus* domesticus & Sacellanus suus
 Proco-

Protonotarius Apostolicus constitueretur, & pro ministro in iis actionibus adhiberetur. Pontifex hac omnia rata habuit, cupidissimus quoque modo se ab hac molestia explicandi; & *Paulum Carolum* Protonotarium creavit, instructioni Cardinalis subscripsit, eumque sicuti constitutum erat expedivit. Harum transactionum nulla *Venetis* intellecta erat; & quod ad *Paulum Carolum* attinet; cum Cardinalem comitaretur nunquam ille Protonotarius aut Minister Papæ habitus est, nec aliter comparuit quam ut assella Cardinalis ejus symari ferendo constitutus, nec eum quisquam alio officio fungentem conspexit. Hoc totum quod diximus è relationibus *Romæ* scriptis extractum est.

¶ Sed longè aliter *Venetis* locuti sunt Legati duo *Gallicus* & *Hispanus* ad vicissimum nomen *Martin*. Prior D. *Franciscus de Castro* nuntiavit, res *Romæ* benè succedere; de summa rei consensisse Pontificem, interveniente *Anno*, fide datâ Papæ Regis nomine quam Sanctitas sua postulabat. Adjunxit, Si Cardinalis *Ioâsa* itidem fecisset, infamiam ab ambobus plagam sanè luculentam. Papam dicebat contentum esse, ut electio Legati sublatas primarum censuras consequeretur. Quod ad caput de Iesuitis; omnem difficultatem superatam iri, si apertè proloquerentur, datâ fide de Legum suspensione; sed Papam insistentia constanter perseverare; & in rebus (dicere) quas ipse cupiat, verba inturata dari; in iis quas alii, clarè proloqui, & sine circutione. Ibi continè Princeps, Senatum clarè, imò clarissimè locutum, respondit: nec ulrà obstrictum esse velle, quàm conceptis verbis dixisset.

¶ Post illud Legatus *Gallicus* retulit, Cardinalem, ubi *Romam* venisset, Papam deprehendisse antecèptâ narratione informatum de iis omnibus quæ ipse primus omnium proponere voluisset: adeoque Sanctitatem suam satis refrigeratam, ad extremum etiam non tacuisse, *Castrensium* quatuor Censores alium ex alio expediisse, portantes Cardinali ipsi nulli amplius promissum quàm sibi; & quid ipse consecutus esset locum *Romæ* etiam in scripto.

monstrari. Et verba esse duntaxat generalia, quæ non modò non id conficerent quod Sanctitas sua pertendar, verum & contrarium. Ex quo cerni, Cardinalis inter nullo solido fundamento niti. Cardinalem verò, postquam sine ulla interpellatione Pontificem passus esset dicere quæ videbantur, aded probabile negotii à se gesti ratione reddidisse, ut eum placaverit. Iamq; omnia rectè terminatura, nisi obstaret caput illud de Iesuitis, de quo Papam valde premere. Sanctitatem suam fide datà Regis nomine à Cardinale & *Alencaris* acquievisse, tametsi sciret ipsos à Republica nihil habere. Sed, cum de restitutione Iesuitarum adhuc pertendar, nescire Cardinalem quid sibi polliceri possit; & non nihil vereri ne res in longum protrahatur.

¶ Verùm postridie rediit Legatus *Hispanus* nuntiaturum se per Cursorem celerem ab *Aitona* expeditum accepisse, quodd sublatum esset impedimentum de Iesuitis. Nam Pontificem, qui antea fixum & constitutum habebat, arripere potius quàm illo articulo cedere, auditis rationibus quas ipse *Castrensis* per Nobilem quendam hanc ob causam *Roman.* missum representari curaverat, de hoc capite omittendo concessisse, in gratificationem Regis *Hispania* & suam. Difficultates sanè grandes fuisse; & haud scire se an in iis superandis ab aliis adjutus sit; illud orare, ut pro mercede suspensio Legum ad tempus ipsi concedatur. In quo postulato variis usus est formulis, varissque repetitionibus, nunc in Pape gratiam id petens, nunc in suam, nunc in Regis gratificationem, nunc ut toti negotio finis imponeretur; subiungens ad extremum, ut saltem ei concederetur usque ad suum discessum. Sed cum Princeps in prima responsione permaneret, cupere se ostendit ut hæc propositio sua Senatui significaretur. Senatus postridie decrevit ut ei responderetur, gratiis actis de opera adhibita pro Iesuitarum exclusionem; adjecto, quodd cum ceteris de rebus quantum contingeret dictum esset, haud necessarium iudicarent aliquid aliud adjungere. Ad secundum deinde *Aprilis* diem Legatus *Gallus* de negotii transactione nuntiavit; dicens;

dicens, constituisse quidem Cardinalem hunc nuncium as-
ferre; verum cum intelligeret Cursorem ab aliis expeditum,
itidem & ipsum quoque mittere voluisse. Et Papam
tantam in ipso fiduciam posuisse, ut, aliorum propositioni-
bus nec auscultatis, ipsi facultatem dare voluerit censuras
tollendi: quod & facturum cum *Venetias* appulisset.

¶ Post conclusam transactionem, prima Cardinalis cu-
ra fuit Regi à quo missus fuerat id significare; proximo lo-
co nihil prius habuit, quam Ducem *Lotharingia* certiores facere:
tum quia eà de re adòd. vehementer ab ipso rogatus
fuerat, tum quod sciret quantum Papæ referret delectum
militum *Ultramontanorum* inhibere. Accepto nuncio,
Dux *Padavinum* accivit, ei que ut rem novam de compositione
facta significavit, quam dicebat se per Cursorem cum literis
Iussu & Magni Ducis accepisset adjiciens, subla-
tā eā que Papæ habenda erat ratione, se delectum non morari.
Et quod prius negasset excusans, rationibus ad religionem,
animam, & conscientiam spectantibus: quin & politicis insuper,
ob quas arcta familie suæ cum Ecclesia conjunctio intercedebat:
præterquam quod certam compositionis spem habebat, sine qua (dicebat) fortassis haud
peremptus esset id facere. *Padavinus* aliud nihil quam pro
asserendā Reipublicæ actorum justitiā respondit: conquestus
Ecclesiasticos quartā Coronam, subactis Principibus, ambire.
Dux ea quæ hujus generis sunt, factis potius exequenda,
quam decretis constituenda dicebat. In quo parum animadvertit,
aliā esse Respublicas administrandi rationem; quæ hujus generis incommodis non nisi Legibus
serendis providere possunt. Comes *Vandemonius* magnam
læticiam præ se tulit: promissitque *Padavino* se delectum
immediatè post Pascha cepturum: & rectè fore, adjunxit,
Helvetios primùm traducere, & horum transitu *Lotharingia*
viā munire. Facile agnovit *Padavinus* Comitæ destituta,
ut, obsequio militæ, maculam existimationi suæ aspersam
obtegeret; dūctūq; à Republica denuò impetraret.
Quā de re nullus dubitandi locus relictus est, postquam

378

Fadus ipsi narravit, *Hispani* Comiti quinddecies mille Coronatos annuos offerre ut ipsum ad Regis stipendia traducerent; quibus *Vandemonium* dicebat, autem non admo-
 vare, ob propensionem quam haberet ad Reipublice ser-
 viciū. Et Comitem paulo ante suspensio gradu progres-
 sum, ne Patre in testamento iniquiore uteretur. Sed ut fra-
 trem tanti duceret, non necesse fore: quod haberet ditio-
 nes proprias ad delectum quantum opus esset faciendum.
 Adjunxit *Fadus*, tametsi delectus proflus confectus non
 fuisset ante pacis conciliationem, rebus tamen gestis addi-
 tam Reipublice existimationem. Ad illud quoque parti-
 culare descendit, ut diceret, Ducem delectui nunquam con-
 sensurum fuisse, nisi sublatā conditione, *Contra quosdā*.
 At *Paderinus*, eū de concordie conclusionē facis certum
 acceperat per nuncios ab Aula *Gallicā* missos, pecuniā in de-
 lectum exponendā parendum ratus est, ut de transiū per
Albar prius esset animi securus. Non poterat *Paderinus*,
 aut ullus ē domesticis ejus, Confessionis ad id usque tempus
 beneficio frui, intercedentibus Iesuitis apud omnes quot-
 quot erant *Navesii* Confessores. At simul de compositione
 nunciatum est, misit se excusati Iesuitarum Rector, oblati
 si placeret confitendi facultate, promitteret modō se nihil
 amplius contra Papam acturum. Ille, quoniam hactenus,
 respondit, ex ipsorum scholis nihil didicisset, nolle suū
 ab hoc capite principium ducere.

¶ Etiam in *Hispāniā* ante Pascham venerant nuncios sa-
 tis certi de conciliatione sine dubio successurā. Itaque Nun-
 cius Legato *Veneto* significavit, ut Paschatis tempore com-
 munionē abstineret; siquidem brevi Pontificis permissu illi-
 us compotem fore. Verū Legatus id consilium non est
 secutus, sed à D. *Francesca Spinsā* Priore Conventus Deipa-
 rz Virginis de *Zochis* ordinis Dominicani post confessio-
 nem communionem percepit, die Parasceves. Sed & post-
 quam ei conopeum Sanctissimi Sacramenti gestandū at-
 tribuissent, & ceremoniis omnibus Ecclesiasticis illius diei
 interfuisset, ad prandium quoque cum Fratrum Conventu
 retinuit

retentus est. Neque verisimile est, illum Patrem hoc fecisse sine authoribus non modò Theologia quid fas esse docerent, sed & alterius cujusdam professionis Magistris; sine quibus in Aula sancti Regis nemo ejusmodi aliquid tentare ausus esset.

¶ Catechism Cardinalis, quem sollicitum habebat cura negotii quod susceperat consiliendi, cum speraret per dies sanctos facilius se aliquid amplius in Pontificis gratiam impetraturum, quàm alio tempore; tantà festinatione iter fecit, ut, cum *Acumã Pionas* navigaret, vitæ etiam nonnullum periculum adiret. Appulit Berâ secundâ Majoris hebdomadæ, percupidus ante Paschæ totum absolvendi. Sed neque negotium tam celeriter expediri poterat, neque Senatus, suæ innocentie sibi conscius, festinatione ullâ opus esse censuit; certus divino cœlesti se non minus antè hujus negotii conclusionem vacare posse, quàm postea. Cardinalis postridie (is dies erat decimus *Aprilis*) in Collegium venit, adventusque sui causam exposuit, nullâ Brevis cujusquam à Pontifice factâ mentione; & jam exploratum eras nihil esset præter mandata Pontificis manu subscripta hære. Sed tamen ei de autoritate quam à Papa se habere afferebat creditum est, quòd & Curia *Romana* Cardinalis esset ad eò primarius, & Regis Christianissimi Minister; tametsi à Pontifice nihil quicquam monstraret inscriptis. Rempublicans principio de Papa benevolentia certiores fecit; ejusdemque rectâ intentione pro publicis Christiani nominis bono. Duriciem quam in tractando ostendisset excusans, tanquam non aliunde profectam, quàm à zelo dignitatem Pontificiam sustentandi. Sed utcumque Pontifex bene affectus fuerit, difficile negotium ad consiliendum, & aliquo in periculo fuisse, propter certorum hominû machinationes malevolas. Difficiles omnes tandem ad duas fuisse revocatas. Vnam de Legato antequam censuræ inferretur destinando. Alteram de lesuaturarum restitutione. De priori faciliè convalesce, & Pontificem sibi persuaderi passum, ut censuræ prius tollatur. Verùm secundam nondum

ita procius superatam, ut ipsi cum serenitate Sui agendum non sit. Tum ad condiciones rationemque quæ censuræ auferendæ essent explicandas progressus est. Erant autem illæ, ut vincti traderentur sine protestatione ut Religiosi qui Interdicti occasione discesserant revocarentur, restitutis etiam bonis, ut protestatio in irritum duceretur, omniæque quæ ex ea dependerent, simulque literæ, quædam quæ forebantur scriptæ ad Civitates subjectas. De Jesuitarum restitutione vehementer instabas: asserens, posse se quidem sine ista conditione censuram collere, sed ostendens tamen verbis efficacissimis & affectus, plenissimis hoc negotii componendi complementum fore, utpote quod Pontifex pro sua exstimatione exoptet, Rex Christianissimus pro Pontificis satisfactione: sibi verò gratius sit futurum quod & Regi pariter & Papæ satisfacta, quam si Regnum aliquid acquireret. Itaque hoc, se Reipublicæ suavorem & autorem esse, ad pacem firmam & duraturam constabiliendam. Princeps & Collegium sine cunctatione respondit, consultum de vinctis Regi in gratificationem condonandis sine præjudicio autoritatis Reipublicæ à sua Majestate acceptam fuisse, adeoque in dubium revocari non posse in præsentia. Nec sperari ut alio modo à Senatu impetretur, de protestatione omittenda: eisdemque propositionem de Jesuitarum restitutione, obtinui in possibilem esse, cum propter grates ab illa iniurias omni tempore acceptas, tum verò districtis quibus eorum exilium constitutum fuerat condiciones. Progressus est Cardinalis ut diceret de modo censuras auferendi: in quo nonnulla difficultas fuit. Nam, cum Cardinalis ceteris factus esset Republicam constantissime in asserenda innocentia sua perseverare, & confidens asserere nullam se procius censuram incurrisse, atque adeo absolutionem recensare constituisse quod nihil opus haberet, volebat saltem aliquid facere, ex quo orbi terrarum videri posset Principem eam accepisse. Proposuit itaque se Eccl. suæ sancti Almo cum Principe & Senatu aditurum, ibique Missam solemnem aut privatam celebraturum, aut

saltem postquam Missæ adfuit, esset ad extremum benedictionem daturum dicendo, ex hac ipsa actione sua coram Principe celebrandi, aut Missæ una cum ipso assistendi, clare conspici posse sublatas esse censuras, eâ quam ipse dedisset benedictione. Non placuit ista ratio, quod spelem quandam per se ferret absolutionis, unde concludi posset Principem se in culpa fuisse confiteri: & ille contra apertè profitebatur, quod sicuti innocentia sua de Reipublicæ manifestâ esset, nec ullam culpæ speciem haberet, ita conveniret nullam ne apparentem quidem poenitentiam, aut remissionem, sive absolutionis intervenire. Satis notum esse quid aliis multis Principibus usu venerit, quibus pro culpæ agnitione datum sit aliquod ipsorum devotionis & religionis causâ factum. Victos per triumphum traduci solere, non eos qui legitimis modis auctoritatem sibi à Deo datam defenderint. Cum Cardinalis Benedictionem diceret, Apostolicam nullo unquam tempore aut causâ aspernamdam. Respondum est, Verum id esse. Neque Rempublicam eam unquam aspernam aut aspernaturam, præterquam cum occasione falsum aliquid credendi præberet. Veluti in causa præsentî, fidem facturam tanquam culpæ à Repub. commissæ: cum omninò contra se res haberet, & illa suæ innocentie sit certissima.

Præter tractationem illo die cum Cardinale habitam, quætor sequentibus missi sunt ad eum duo Senatores de Collegio, quæcum ipso de capitibus propositis tractarunt, de quæ aliis in quibus nulla inesset difficultas. De modo censuras auferendi dicebant Senatores, satis esse Reipublicæ Cardinalis pronunciatum. De Religiosorum qui discesserant restitutione, consenserunt hæc conditio, ut esset mutua: atque Papa ridem eos qui in servitiis Reipublicæ permanserant in gratiam reciperet. De scriptis Rempublicam fidem facturam his quæ pro causa sua essent, quod Papa de suis. De Legatorum sublatâ censurâ eligendum mittendumque qui more ordinario infideret. De Religiosis revocandis, Nempe sublatâ Monitorio, quod si casum dedet.

illud

700

istud pariter auferendum. De literis ad Rectores & Con-
sentientes scriptis; Multas literas scriptas fuisse, prout res
poscebant: verum eas secretas fuisse, neque per esse ut
Pilipti quilibet Legem ponat de eo quod Ministris &
subditis suis scribere debeat. Non esse verum quia fereban-
tur, adeoque nullo numero habendas tum non sit & digni-
tate Principis cuiusvis de scriptis falsis tractare. De falsis
verba faceres id vero esse conventa omnia in irritum ducere,
cum sine dubio Senatus meus esset, ut excluderentur.

¶ Ex altera parte Cardinali, quod a Rege se in mandatis
habere diceret ut res ipsa libertatem Reipub. conservaret,
exterum per speciem tamen Papæ dignitatem, subdebat ac-
cipiendam benedictionem; non ut absolutionem, sed ut bene-
dictionem quam Papa mandat ordinariam. Quod ad scripta
& scriptores attineret, dicebat, se nihil in Republica gra-
tiam concessurum; quid esset (ut ille dicebat) materia In-
quisitionis: ubi ne ipse quidem Papa manum admo-
veret. Proponebat etiam ut Legatus non unus sed duo mitte-
rentur, quod gratia à Papa facta singulari gratia gra-
tulinè mereretur. Instabat etiam ut promulgaretur Pro-
testationis revocatio antequam censura tolleretur. Et cum
veræ non essent literæ quæ ferebantur, de his mentio fieret,
& pro falsis declararentur. Proponebat etiam Cardinalis, ut
scriptum quoddam fieret de conventorum capitibus, di-
cent, se tale Roms formatum attulisse, in quo de scilicet
taceatur: & quomodo non tacebatur, saltem de exclusi-
one nominatim nulla mentio fieret. Quod si hoc caput tanti
momenti videretur ut in ambiguo teneri non posset, saltem
coram exclusio verborum quæ fieri posset lemmatis nomi-
naretur. Cardinalis vero ad viros cum protestatione tra-
dendos; Legatus Prætoris difficultatem ostendit, dicens,
Regis epistole, sibi quæ tanquam ejus Legato tradi oportet,
se vero eos accipere paratum vel cum protestatione; ca-
veret neque Populo neque quibuslibet aliis ea quod se interpo-
nam. Quod cum similitudo deinde in Senatu venturus fuit
ad idem decernendum, quædam de sequenti ratione cum Car-
dinali

dinale

dignale tractata: totumque ad hunc modum compositum. Cardinalis in Collegio ut sine ulla alia actione nuntiaret sublatas esse, aut etiam auferret Censuras (id quod non minus fieri poterat, tametsi pro invalidia haberentur): eodemque tempore Princeps Protestationis revocationem ei traderet in manum. Convenerat etiam de modo quo vindicta traderentur de *Fraxinei* sententia. Ut nihil de transactionis Articulis ad Iurisperitorum formulam describeretur; sufficeret quod ex una parte Respublica verbo utatur, ab altera Cardinalis. Constabilis est Religiosorum qui discesserant restitutio. Confirmata Iesuitarum exclusio, & quatuordecim aliorum, qui non ut Papæ obedirent, sed criminum sibi conscii aufugerant: cum seditionum auctores procul habere conveniret. Nulla ut mentio fieret literarum ad Rectores scriptarum. Edictum tantummodò concinnaretur ad Protestationem revocandam; quod post etiam typis mandaretur. Post sublatas Censuras Legatus constitueretur; Et de cæteris in particulari nulla mentio fieret, sed ad amicum cum Pontifice tractationem remitterentur. Restabat tantummodò Edicti formula, in qua ut de verbis conveniret, missus est ad Cardinalem & D. *Fraxineum*, qui in unum locum convenerant, *Marcus Ostobonus* Secretarius. Inter eos facile de tenore Edicti convenit, præterquam quod ubi dicebat [*Sublatis Censuris sublata: pariter Protestationem*] ibi insistebat Cardinalis, non esse dicendum *sublatam esse Protestationem*, sed *revocatam*. Eam difficultatem cum Secretarius componere nequivisset, retulit ad Collegium: ubi tametsi intellecta non esset subtilitas quæ subesset verbo *revocandi*, quod adhiberi volebat Cardinalis potius quàm *auferendi*; tamen hoc ideo magis placebat, quod ab utraque parte poneretur, cum pariter de Censuris atque de Protestatione verba fierent. Verum dicente Cardinale non posse se in eo transgredi Pontificis mandata, cumque nullam prorsus discrepantiam in Collegio cognoscerent; ne viderentur vel ideo negare quod tam vehementer postularetur, consenserunt de adhibenda voce [*revocationis*

Ital. } *Revocar*
} *Levar.*

simi.) Vique ostenderetur eodem temporis momento utraque factum, conclusum est ut diceretur [*Prostitutionem simul revocationem manere.*] Compositis igitur & concordatis singulis, formatoque Edicto, dies constitutus est Aprilis vicessimus primus, qui robur ordinis perfectionem daret: quod & factum est ad hunc modum.

¶ Commorabatur Cardinalis in Palatio quondam Ducis Ferraris; illo die bene mane convenerat etiam eo *Franciscus*. Eodem profectus est *Adrianus Orsini* Secretarius cum duobus Notariis Cancellarie Ducalis ordinarius, una cum Ministris penes quos erant *Adrianum Antonium Brandolini* *Valdemarianus Abbas Nervusinus*, & *Scipio Saracenus* Canonici *Vicentinus*, educti e carcere. Ingressus est hisce omnibus comitatus cubiculum quoddam, in quo erant Legatus cum multis suis domesticis, aliisque ex familia Cardinalis; & reverentia Legato exhibitâ, Secretarius eum allocutus dicit, illos esse viectos eos quos ex constituto Serenissimus Princeps Suae Excellentiae tradendos intererat in gratificationem Regis Christianissimae: & cum protestatione, Id esse, & ita intelligi, sine praedictio authoritatis Reipublicae de iudicandis Ecclesiasticis. Respondit Legatus, sed se illos accipere. Tum Secretarius ea de re publicum instrumentum *Thomae Pulverinus* & *Ioannis Riccardum*. Notarios Ducales rogavit, praesentibus illis qui erant ex comitatu Cardinalis & Legati, & ministris publicis. Quo facto viecti sese Legato commendarunt; quibus ille verbis benignis se praesidio fore pollicitus est. Egressus inde Legatus e cubiculo, ceterisque qui aderant, viectisque post se duci iussit, venit in systum in quo deambulabat Cardinalis; quem allocutus Legatus, Isti sunt (inquit) viecti qui Papae tradendi sunt. Et Cardinalis, monstrato quodam, dixit, Haec date. Is erat *Flavio Minnato* Commissarius à Pontifice missus hanc ob causam. Qui, cum ipsos in signum Domini & possessionis manu tetigisset, rogavit iusticiae ministros qui eos adduxerant, ne gravarentur pro se custodire.

Hoc peracto discessit Cardinalis cum Legato, ut Principem conveniret. Is post Missam una cum delecto Senari & Saviis in Collegium venerat. Vbi sedentibus omnibus pro more solito, Cardinalis hæc locutus est totidem verbis. Gaudeo venisse hunc felicissimum diem mihi que in primis exoptatum, in quo Serenitati vestre dico, Censuras omnes sublatis esse, sicuti re ipsa & effectu sublatis sunt. Ea res mihi voluptati est, ob beneficium quod inde innumerus Christianum nomen, in *Italiam* præsertim redundat. Et Dux ei Decretum de Protestationis revocatione in manum tradidit paucisque verbis officii causa ultro citroque habitis, rogavit Cardinalis ut quamprimum Legatus Remitteretur, atque ita discessit.

¶ Protestationis revocatio ad Prælatos destinabatur, ad quos ipsa Protestatio directæ fuerat. Et dicebat in summa Princeps: Quod cum reperta esset ratio quâ Potestis certior fieri potueris de candore animi & sinceritate actionum Republicæ, sublatis præsentium offensionum causis, sicuti semper conjunctionis cum Sancta Sede studio sue fuerat, ita se letitiam capere, quod huius iusti desiderii compos factus sit. Id adeo voluisse ipsis notum facere. Et hoc insuper, quod, cum ex utraque parte peractum sit quod oportuit, sublatisq; sint Censuræ, Protestatio pariter revocata maneat.

¶ Deceverat Cardinalis post audiendam Principis Ecclesiam Cathedrali S. Petri adire, ut in ea celebraret: & *Cassens*, Legatus ipsum rogaverat ut ejus Missæ assisteret. Hæc fama per totam urbem emanavit. Itaque mane primo diluculo, concurrunt populus magno numero, quam ob causam multæ etiam Missæ celebrabantur contigue, ab aurora usque ad meridiem. Sicuti etiam superioribus diebus omnibus, cum in illa Ecclesia, tum in cæteris, Missarum & officiorum divinum major frequentatio fuerat, Deum rogantium ut ad ipsius gloriam cederet quod de tanta controversia componenda tractabatur. Cardinalis, ut & Collegio discessit, ad Sancti Petri se contulit, & interea Comes

Castrensis ad Principis audientiam profectus est congratulatum. Vbi ad Ecclesiam Cathedralē pervenisset Cardinalis, in qua ob populi frequentiam ad tria altaria celebrabatur, expectabat ibi paulisper in Ecclesia, dum Comes *Castrensis* & D. *Inicus* venirent, continuatis adhuc aliis post illas Missis; & ad extremum cum Legati venissent celebravit Cardinalis populo innumerabili præsente.

¶ Post prandium illius diei sparsus est rumor, manē in Collegio datam à Cardinale absolutionem. Id publici honoris zelo ductis admodum displicuit, qui etiam contumaciter operam dederunt, ut illius famæ originem investigarent, animo remedium adhibendi: adeo fixum infederat omnium mentibus, constanter profiteri Rempublicam culpæ immunem fuisse. Verū citò deposita est omnis sollicitudo nam perquirendo repertum est, famam illam à *Galsiliis* sparsam, qui dicerent, cum omnes Collegii Senatores in suis locis consisterent, expectantes ut fieri solet donec Dux resideret prior, ut & ipsi postea considerent, Cardinalem sub epomide signum crucis fecisse. Id ubi intellectum fuit, sollicitudo illa in hilaritatem potius vertit. Satis enim notum est omnibus, Ecclesiasticos à consensu suis vel repugnantibus absolvere posse, nemine impedieme: posse etiam secundum ipsorum doctrinam absentes absolvere, & prout ipsis placuerit. Adeoque si Cardinalis sub epomide crucem fecerit, poterat etiam commodius eam in diversorio suo fecisse, quod tantundem referret. Satis est, Interdictum ne tantillum quidem observatum fuisse, & Senatum nedum absolutionem, sed & quamcunque ceremoniam quæ illius speciem præ se ferret recusasse.

¶ Eodem die vespere Senatus convocatus est, relatūque de eligendo Legato qui *Roman* proficisceretur, ut apud Sanctitatem suam resideret. Electus est *Franciscus Contarenius* Eques, qui prius etiam à Republica extra ordinem cum aliis tribus missus fuerat, ut cum Sanctitate sua congratularetur de sua ad Pontificatum assumptione.

¶ Itā finem habuit molestum hoc negotium, quod impossibile

sibile videbatur compositu ex assensu partium. Et certe Cardinalis dexteritati pro magna parte attribuenda est exitus felicitas, qui, omisissis apicibus & minutis, non dixit *Venetis* id omne quod Curia *Romana* contendisset, quodq; ipse optimè videbat haud conventum iri.

¶ Propositum est à multis, necessarium fore Legatos ob hanc causam in *Galliam* & *Hispaniam* mandare, ut iis Regibus qui se interposuerant, & ad compositionem operam dederant in officio responderent. Præsertim consideratà eorum quos Ministros huius rei proprios adhibuerant dignitate: quorum alter tanquam Cardinalium veterrimus insignis erat; alter tanquam Dux *Lermæ* nepos. Placuit universè sententia, ut cui pro fundamento subesser gratitudinis ratio. Adeoque eà de re latum est ad Senatum. Vbi ventilatis rationibus quæ id suadebant, aliisq; quæ dissuadebant, quodd id esset nimiam negotio existimationem dare, cunctisq; fidem facere Rempublicam se è periculo promerito ereptam existimare; hæc ratio tanti habita est, ut concors Senatus censuerit, satis esse si ejusmodi officium per Legatos ordinarios fieret. Magna itidem expectatio erat nonnullorum, ut ob hanc causam *Venetis* lætitiæ signa ederentur, si non alio modo, saltem campanarum pulsu. Veruntamen nullum prorsus signum edictum est: neque campanæ sonuerunt, aut *Venetis*, aut in alia quavis urbe per Dionem, cum de transactione nuntiaretur. Non quodd Senatus itidemque Civitates omnes subiectæ magnam lætitiā non caperent quodd à belli periculis essent liberati, sed ne hæc lætitiā acciperetur quasi de absolutione aliqua percepta; id quod Remp. tanquam in culpa prius fuisse ostendisset, à quo illa (tanquam à falsa causa) semper abhorruit.

¶ Ex decreto Senatus, de rebus omnibus, & de compositione facta, cum Legato *Anglico* communicatum est, scriptumque ad Reipublicæ Ministros per omnes Principum Aulas, & ad Civitatum Rectores per Dominium *Pada-vin* nominatim, præter compositionis significationem, datum est in mandatis, ut *Gallos* & *Lotharingos* missos faceret.

Et exemplis *Lotharingi* discedens, in *Helvetios* se conferret, milites ad ter mille ex ea natione conscripturus. Post etiam literæ à Senatu scriptæ ad Reges *Gallia* & *Hispania*. Ad Regem verò Magnæ *Britanniæ* multis gratiis actis, prout merebatur propensio quam ostenderat, cum se Reipub. auxilium pro viribus, si opus esset, laturum professus est. Munus honorarium Cardinali vasa argentea data sunt, quæ sex millibus coronatorum constabant. *Castreus* itidem alia, quæ tribus.

¶ *Rome* Pontifici de compositione facta nunciatum est, deque iis omnibus quæ à Cardinale gesta sunt, simulq; de Profectionis revocatione, quæ ipsi non admodum placuit et ex parte ubi dicitur *non itidem revocationem moveri*. Multoq; minus Curia: quæ tametsi res à Pontifice gestas laudabat, volebat tamen ut pro solito finem habuissent cum illius Sedis victoria, quæ in negotiis semper solet discedere superior. Actum est sepe cum Pontifice à multis, varios ob fines, ut excitaretur nova aliqua difficultas. Verùm Sanctitas ejus, molestiarum pertesa, quæ gesta erant rata habuit: & ad Cardinalem *Jesum* ita scripsit, atq; ad tricesimum *Aprilis* in Consistorio de concordia & pace factâ significavit. Cardinalis *Columnus* nescio quid contrâ iniebat, ei que à Cardinale *Perrenus* verbis paucissimis responsum est: nec aliud super ea re dictum.

¶ *Madinianus* cum nuncii de compositione venissent, Comes *Fontanus* non credere per se ferebat, & bellicis apparatibus attentior quàm unquam videri voluit. Idq; faciebat ne Dominum ob accepta quocidie damna magis reclamaret, & ne milites missionem expectantes de stipendio instarent. Prefectum quoddam *Germani* & *Helvetii* de trium mensium stipendio passi essent, quod ad trecenta millia coronatorum creverisset; nec erant nummi, & Communitas 50 millia coronatorum debebat pro hospitibus. Ceterum cum Secretarius *Venerius* cum de compositione edoceret, respondit benigne; sed ita ut parum crederes animum ibi esse. Neq; se cohibere potuit, cum Pontifex cum eo agendi curasset.

curasset ut exercitum dimitteret, quin abruptè responderet, Satis se scire quid agendum habeat. Cardinalis *Iouisa Venetius*, certior factus displicuisse Papæ de Edicti formulâ, rogavit ut dulcedinis nonnihil aspergerent literis quæ per Legatum ad Papam & Cardinales scriberentur: & Rempubli-
cam Regis nomine hortatus est, ut Sanctitati Sux mutuis officiis responderet.

¶ Sparsus est postea rumor quidam *Rema*, Papæ non esse satisfactum, quodd rebus bene perpensis comperisset Protestationē verbis Edicti non esse revocatam; neque sibi ferendum duceret, ut Religiosus quisquam maneret exclusus; nam hoc esse auctoritatem Reipublicæ de iis iudicandis confirmare: itaque omnia se retractaturum minari. A Comite *Pontano* triginta hominum millia ipsi offerri, ut Rempublicam vi ad officium adigat: & his vocibus Cardinalis etiam *Iouisa* terrebatur. Atqui Papa ab his cogitationibus aberat longissimè; quin Episcopum *Ariminensem* Nuncium *Venetias* destinavit. Et à Senatu *Veneto* ad nomen Mensis *Maii* expeditus est *Contarminus*, cum mandatis, ut solus ad audientiam accederet, ne quis ipsum quasi per triumphum ducere speraret. Is ad decimum nomen à Sanctitate sua auditus est, & benignè acceptus: testante Pontifice se præteritorum nolle quicquam reminisci, & illud è S. Scripturâ usurpante, *Recedam vetera, nova sunt omnia*: progressus etiam est ad Senatum adhortandum, cum tantam classem instructam haberet, ut moveret contra *Turcam*. Exiit in lucem folium chartæ typis impressum de compositionis Capitibus, plenum notoriis falsimonis: cuius author fuisse Cardinalis *Cajetanus* putabatur; quodd satis constaret, cum multe exemplaria *Mediolanum* misisset literis suis ad Tribunal *Scivirellan* inclusa. Nec à fide res abhorret, cum libelli cujusdam sub nomine *Nichomachi Filatinbei* conscripti author fuerit, nec materiâ nec formâ discrepantis. Pervenit folium prædictum in *Galliam* usque, ubi à Majestate Regis Christianissimi prohibitum fuit. Ad diem secundum *Iunii* appulit etiam *Inniu*.
Nun-

Nuncius *Venetiarum*, ubi receptus est pro more solito.

¶ Ceterum *Castrensis* confectum post rem compositam Cursorem ad Regem suum expedit, exposito negotij successu: qui ab illa Aula summa cum voluptate auditus est. Rex sibi magnam quâdam anxietate liberatus videbatur. Nobilitati gratum accidit, non modò quòd essent bello liberati, sed quòd isto exemplo Ecclesiasticorum acquisitionibus modum constituere sperabant in *Castilia*, bonorum quæ appellant *de radice*, sicuti in *Lusitania* & *Aragonia* modum habent: cum satis constet his quadraginta annis proximis, solos Regulares quod ducentis & quinquaginta millibus coronatorum constitisset in illo solo Regno acquisivisse.

¶ Post adventum Cursoris à *Castrense* missi, venerunt per alium peculiarem mandata ad Legatum *Venetum* de gratiis Regi agendis; quâ de re cum ad Nuncium multis post diebus nulla mandata pervenissent, Dux *Larman* graviter apud ipsum conquestus est, tam parvam à Pontifice tanti Regis habitam rationem, qui tanto sumptu autoritatē Sedis Apostol. sustentasset. Mandata continuo ad Com. *Fontanum* dederunt, ut arma deponeret. Ille verò, sive quòd pecuniâ destitueretur, seu quòd aliud quiddam habebat animo destinatum, aut ut morem suum retineret primo jussu non obtemperandi, (quòd ita dicere solebat, *Procul diffises non videre quid opus sit*,) militem non dimisit, sed Communitatum humeris imposuit. Quâ de causâ cum ab ipsis Regi supplicaretur ut exonerarentur, quòd sola Communitas *Mediolanensis* septies mille coronatos in dies singulos insumeret; mandatum ad Comitem iterari oportuit, cum adjunctâ subscriptione Regis, propriâ manu. Tamen si haud temerè ei absolute imperare solebant, ne Regiam auctoritatem in discrimen adducerent. Verum, cum ad Regis notitiâ pervenisset, si Comes *Fontanus* diu armatum exercitum haberet, fieri non posse ut non aliquid inconveniens enasceretur, nam omnes Domini Civitates offendebar, hospitij contra ipsarum privilegia imperatis, (tamen si ille gratias fi-

bi

bi deberi ferebat, quodd magna illius Civitatis privilegia violasset sine motu,) constituerunt absolute id ei precipere. Adeoque quibus à Concilio motus *Italia* non placebat, subijciebant, concordiam non modò ipsos à molestiis liberasse, bellòque periculoso; verùm & utilem fuisse ob ea incommoda quæ poterant evenire, cùm propter cerebrosi Comitum ingenium difficile moderatu, tum etiam Papæ varietatem non satis sibi in consiliis constantis.

¶ Ad duodecimum *Maii Cardenas* Principi narravit de ultimis mandatis quæ ad Comitem *Fontanum* venerant, ut omnino arma deponeret: transitumque postulabat per Reipub. Ditionem *Germanis* quibus præerat *Madrucius*, ut domum reverterentur: qui benignè concessus est, eà conditione ut inermes & solutis ordinibus transirent. Ex iis mille quingenti per *Rhetos* iter facere volebant; sed ab ipsis transitus negatus est, adeoque & ipsi coacti sunt ad lacum *Bonacum* iter conferre, per Dominium Reipublicæ. Illud certum est, sumptum à Comite *Fontano* factum per hosce motus, *Romanum* & *Rheticum*, ad octingenta millia coronatorum pervenisse, nec computatis Communitatum, Civitatis, & Territorii impensis; quæ collectæ summam planè inestimabilem conficiebant.

FINIS.

Ff

REGVLÆ
IESVITARVM

de quibus Pag. 48.

Quarum Exemplaria ad 400 manu-
scripta inventa sunt in ipsorum
Collegio Patavii, ANN. 1606.

¶ Regule aliquot servande, ut cum Orto-
doxa Ecclesia verè sentiamus.

P^a. Sublato proprio omni iudicio, tenendus est semper
paratus promptusq; animus ad obediendum veræ Chri-
sti Sponsæ, ac Sanctæ Matri nostræ, quæ est Orto-
doxa, Catholica, & Hierarchica Ecclesia.

Secunda. Laudare convenit solitam fieri Sacerdoti Confessi-
onem peccatorum, & Eucharistia Sacra sumptionem annuam
ut minimam; cùm sit laudabilis octava quæq; die, aut semel
saltem in mense quolibet, servatis interim conditionibus debi-
tis, Sacramentum ipsum suscipere.

Tertia. Commendare Christi fidelibus, ut frequenter ad do-
votæ Missæ sacram, seu sacrificium audiant. Item cantus
Ecclesiasticos, Psalmos, & prolixas preces, in Templis, vel extra
recitandas, tempora etiam probare determinata officiis divinis,
& precationibus quibuscumq; ut sunt quæ vocamus horas Ca-
nonicas.

¶ 2

Quarta,

Regulæ Iesuitarum.

Quarta. Laudare plurimum Religionis Sacram, atq; Cœle-
brium seu Virginitatem Matrimonio præferre.

Quinta. Comprehendere totam Religionem, de servanda Ca-
stitate, Paupertate perpetua, cum aliis Perfectionis & Supero-
rogationis operibus. Ubi obiter notandum est, quod, cum Voti
ratio ad ea pertinet, quæ ad perfectionem ducunt, vitæ Christi-
anæ, de aliis quæ ab ipsa perfectione potius avertunt, ut de ne-
gotiatione, matrimonio, Votum nunquam emittendum sit.

Sexta. Laudare præterea Religias, venerationem & invo-
cationem Sanctorum. Item Stationes, Peregrinationes pias,
Indulgentias, Jubilæa, benedictio in Templo, secundi solitis, &
reliqua huiusmodi pietatis ac devotionis nostra adiumenta.

Septima. Excolere abstinentiæ ac ieiuniorum usum, ut
Quadragesima, quatuor temporum, Vigilantium, sexta feria, &
sabbati, atque omnes pro devotione susceptorum. Item sponta-
neas afflictiones sui, quæ prænitentia dicuntur, non internas so-
lum, sed etiam externas.

Oitava. Laudare desuper Templorum extructiones, atque
ornamenta: nec non Imagines, tanquam propter id quod repræ-
sentant, jure optimo venerandas.

Nona. Confirmare maxime omnia Ecclesiæ præcepta, nec
impugnare nullo modo: sed contra impugnantes quasvis undiq;
rationibus promptè defendere.

Decima. Patrum etiam & Superiorum Decreta, Mandata,
Traditiones, Ritum, & Mores studiosè probare. Licit autem
non reperiant ubique in qua decernit esse maximum integritas, si
quis tamen vel in publica concione, vel in populari commercio
ipsis obloquitur, generat potius damnum & scandala, quam ali-
quid adferat remedii aut utilitatis: cum nihil aliud sequatur
nisi exasperatio & obstinatio populi adversus Principes & Pa-
stores suos. Temperandum est igitur ab isto invehitorem ge-
nere. Periculatamen sicut damnosum est privatis ipsos absentes
apud populum allatrare atque proscindere: ita rursus privatis
admonere eos qui, si velint, mederi huic malo possunt opera presi-
ant videntur fore.

Undecima. Doctrinam Sacram plurimi facere, cum eam
quæ

Regula Iesuitarum.

qua Positiva dici solet, cum qua Scholastica. Sicut enim Sanctis Doctoribus antiquis Hieronimo, Augustino, Gregorio, & consimilibus scopus fuit ad amorem & cultum Dei animas movere, ita peculiare est B. Thomae, Bonaventurae, Magistro Sententiarum, & aliis recentioribus Theolog. dogmata ad salutem necessaria, exactius tradere, atque definire, prout convenit suis temporibus & posteris, ad errores haeresum confutandos. Siquidem Doctores huiusmodi, ut sunt tempore posteriores, non solum Scriptura Sacra intelligentia praediti sunt, & veterum Auctorum iuvantur scriptis, sed etiam cum influxu Divini luminis, Conciliorum sanctionibus, Decretis, & variis Ecclesiae Sanctae Constitutionibus ad salutis nostrae subsidium feliciter utuntur.

Dn duodecima. Culpabilis est & vitanda hominum qui adhuc in terris vivunt, quantumvis laudabilium, comparatio cum Sanctis ac Beatis dicendo, Iste est doctior Sancto Augustino. Ille est alter Sanctus Franciscus. Aequalis Sancto Paulo sanctitate, aut aliqua virtute non est inferior.

Decima tertia. Denique, ut ipsi Ecclesiae Catholicae omnino unanimis conformesque sumus, Si quod oculis nostris apparet album, nigrum illa esse definierit, debemus iidem quoddam nigrum sit pronuntiare. Indubitate namque credendum cunctis esse Domini nostri Iesu Christi & Ecclesiae Orthodoxae Sponsae ejus Spiritum, per quem gubernamur ac dirigimur ad salutem; neque alium esse Deum qui olim tradidit Decalogi praecepta, & qui nunc temporis Ecclesiam Hierarchicam instituit atque regit.

Decima quarta. Advertendum quoque est, etsi pland compertum definitumque esset, nemini contingere salutem nisi praedestinato, circumspiciente tamen super hoc loquendum esse, ne forte gratiam seu Praedestinationem Dei nimis extendentes liberi Arbitrii vires & operum bonorum merita excludere velle videamur. Vel è converso, ne plus aquo hisce tribuentes illis interim derogemus.

Decima quinta. Similem ob causam frequens de Praedestinatione sermo habendus non est. Siquis incidat nonnunquam, ita

Regule Iesuitarum.

temperare docet ut nulla plebs audienti deus occasio erroris, ad dicendi; Si de salute mea vel damnatione iam desinimus est, sive male sive bene agam aliter evenire non potest. Unde solent multi opera bona negligere & alia subsidia salutis.

Decima sexta. Accidit etiam non raro, ut ex immodica Fidei predicatione & laude, adjecta distinctione aut explanatione nulla, ansam arripiat populus torpescendi circa bona quolibet opera, qua fidem præcunt aut sequuntur charitatis nexu offermatam.

Decima septima. Neque itidem predicanda aut inculeanda gratia Dei adeo infundendum fuerit, ut serpere iusto possit lethalis error, negata liberi Arbitrii nostri facultate. De gratia ergo ipsa diffusum quidem loqui fas est, Deo aspiranti sed quatenus in gloriam uberiores redundat; idque iuxta modum convenientem nostris præsertim temporibus tam periculosis, ne & liberi Arbitrii usus, & operum bonorum efficacia tollatur.

Decima octava. Quamvis summi laudabile sit ac utile, ex dilectione parâ aservire Deo, nihilominus tamen valde laudabilis est Majestatis divina timor. Neque porro is Timor solium quem filialem appellamus, qui pius est, ac sanctius maxime; verum & alter servilis debitus. Quippe qui homini utilis est admodum, & seponere necessarius, ut à mortali peccato, quando incidere contingit; resurgere promptè studeamus: à quodam erimus immunes atque alieni, facilius patebit ascensus ad timorem illum filialem Deo penitus acceptum, qui nobis cum ipso Deo unionem amoris præstat & conservat.

FINIS.

¶ Adulatores ad Pontificem
Maximum.

PATER Beate, digna sat merentibus
Quænam rependes præmia?
Pro te pudoris cuncta fræna rupimus,
Et fronte perfrectâ nihil
Intactum, inausum liquimus, mendacio
Vt pulsa turpi veritas,
Sinceritasque amabilis, nivea & fides
Cogantur hinc facessere.
Nos, nos locamus te supremo vertice,
Coelumque supra attollimus.
Nos te vocamus alterum *Iovem*, tuis
Claudi, patere nutibus
Sedes Olympi dicimus, & horrida
Nigrantis Orci limina.
Armaus ipsi ultricibus flammis tuam
Hanc fulminantem dexteram.
Nec jam veremur astra coelo dicere
Lapsura, ni tu fulcias.
Iam regna cuncta quæ cadens Sol aspicit,
Surgensque, tibi ascribimus.
Et, quod coronis fulgeant nitentibus
Reges, Ducésque, & ipsius
Quod sæptra gentent Imperi, totum hoc tui
Iuramus esse muneris.
Iam nostra cunctos limites modestiæ
Transcendit impudentia,

Dum

Dum mille linguâ blandiente nomina
Tibi superba affingimus.
Hinc turba honores credula immensos tibi
Largitur, hinc vulgus stupet.
Quod si quis extet altiori spiritu,
Cui libera indignatio
Bilem tumentem fuscitet, fallacias
Qui tenter has refellere;
In hunc venenis viperinis illica
Torquemus omnes spicula.
Tum si canorus quispiam vates modos
Det ore dulces & pios,
Plectrôque fido veriora concinat
Quàm gratiora Curia:
In hunc ruentes invehuntur *Movit*
Nostræ cohortis anseres;
Et puri Oloris pura certant carmina
Suos in usus vertere;
Magnâque debacchantur in Rempublicam
Quâ nulla Divis charior.
Quid jam, Pater Beate, quid vis amplius?
Tu Numen, & præsens Deus,
Tu certa spes mortalium vocabere,
Rerumque cunctarum salus.
Ergo tiaras, infulas, ostrum manu
Potente nobis divide:
Nam magna quanquam pro te adorti gessimus,
Majora adhuc conabimur:
Ipsumque detrahemus è folio *Iovem*
Ut ipse solus imperes.

In

AMBITIONEM

Romana Curia.

Nisana Pectus, ac lues mortalium,
Quæ summa semper appetis,
Montes & addis montibus, votis tuis.
Nullumque figis terminum:
Nunc gloriari iure, nunc lætas tibi
Licet choreas ducere,
Habes, petisti mente quod tota iurit
En *Vaticana* Curia,
Flagratque dominandi cupidine, & novam
Affectat ad regnum viam.
Iam Pastor ipse maximus tumet, tonat,
Amore captus imperi.
Nihil sibi non arrogat, Regum sibi
Iam cuncta jura vendicat:
Mitæ coronas aggerat: reliqui nihil
Principibus his, aut his facit.
Reges, Ducēsque, non licebit ampliùs
Vobis in aula degere
Vestro instituto; non licebit oppida
Munire, non leges dare;
Non irrogare fontibus pœnas; neque
Publica tueri commoda.

G g

Reges

Reges, Dulcesque, situra jam precaria

Genus, & pendebimus

A Sede posthac non Petri, sed Romae.

Proh sancta Divum numina!

Quis hæc videre monstra, quis pati queat?

Iam nullus est ergo pudor?

Profana, sacra, humana, divina omnia

Vna ergo miscebit manus?

Non: non ferantur hæc, reor, diuinis

Iam Reges in se coelum

Hanc deprimeret potentiam, nec alius

Efferre permittet caput.

At tu Pater *Quintus*, si quid sapias,

Paulum remitte spiritus.

Nec auribus tam credulis blandissimas

Voces adulantium bibas.

Qui regna polliceris & coelestia,

Haud appetas mortalia.

IN MERETRICEM IN

signem cum R. P. Pauli alicariis

confessus decembris.

Impura Meretrix, quæ dolosis artibus

Bonos, malosque decipis,

Quæ te Sororum, Noctæ quas ferunt facas,

Emissa Averni sedibus,

Furorve cæcæ impetas hoc impulsu

Immane, detestabile

Tum ergo Mater, & Magistra gentium

Quæ sanctius quondam nini,

Nunc Vrsa qualis, qualis aus furens Europa

Lætatis atris cadibus?

Hoc sufficis lac candido gregi hæc tuis

Præbes alumnis ubera?

Superba Meretrix, ergo edamum tua

Pervenit insolentia,

Vt per tuorum dexteræ satellitum

Cruore cuncta repleas?

Tuamque si quis odit Tyrannidem,

Silibera indignatio

Ab ore forsan hæc ferentis ægris

Iustas querelas exprimat,

Hunc hostis inferissimæ ducis locos

Nec conquiescas antequam

Gg 2

Conspexeris

Confeceris miserum, indignis modis
Per mille caelum vulnera;
Innoxiumque sanguinem potaveris?
O bellua omni tetrior!
Hæc illa Picæ quam tabella mens tua
Primis ab annis hauserat;
Exempla te per hæc vocavit scilicet
Rex coelitus: qui pro suis
Mortale corpus hostibus letho obtulit,
Monstravit hanc viam tibi;
Nunc ite Reges, ite nunc Duces boni,
Talique monstro fide,
An quæ Ministros aut vestros aggredi
Abstineat à vobis manus:
Non abstinere hercle; quin si sis pote,
Peræque in omnes sunt
Nil illa spirat præter implacabile
In Principes odium: nihil
Noctes diæque cogit, miset, coquit,
Amara præter toxica.
Insana Meretrix, discos jam modum tuo
Aliquem furori ponere.
Et hanc vagantem, latius licentiam
Tandem coerce, & abijce
Cruenta tela, non in usus istius
Reperta dextra. Ni facis,
Prædico Vates, aureas tuas supra
Comas & ornatos sinus
Iam jam flagranti decidens, æthere
Pix, grando, flamma, sulphure,
Confeceris

San-

Sanguinis effusi imposita est hæc poena *Davidi*,
Summo ut non posset Tempia dicare **D E O**.
At qui nunc passim *Christo* Templisq; ministrant,
Incestas maculant sanguinis imbre manus.
Hæccine Religio est? Qui scribunt vera, necantur?
Est quæ sacra infandi dextra ministra mali?
Heu! Heu! Qui *Christi* caulas tam immanè cruen-
Non sunt Pastores; credimus esse Lupos. (tant

J. Marfilii.

**ALEXANDRI
MARIPETRI V.C.**

Tumulus.

MARMOR Alexandrum tegit
hoc: absistite longè,
Quos nulla cura Patriæ,
Nullus amor tangit; procul hinc, quos divitis auri
Ostrive fulgor tramite
Abstrahit à recto, suadetque, habeantur eodem
Ut fas nefasque in ordine.

Gg 3

Abster

Abstet, amicitiae cui nomen vilius algæ est,
Ex quisquis in discrimine,
Ipsi & medio versantem in turbine mortis
Potest sodalem linquere.
Non tu talis eras *Maripetre*; atq; haud tibi tales
Fuere mores ingeni.
Tu libertatis pulchræ decorisque, beata
Quo semper hæc urbs floruit,
Sedulus assertor. Tu Constantissimus Aequi,
Hâc luce dum frui datum,
Custos; totus in hoc noctesque diésque fuisti,
Ne quid labaret Imperi
Majestas; neu fraus, vultus induta decoros,
Victrix per urbem incederet.
Nulla tibi ambitio securam corde quietem,
Dulcêsvē somnos depulit.
Argenti vis nulla tuis oblivia recti
Diffudit unquam sensibus.
Tu, qualis medio jactatis æquore nautis,
Cum sæva tempestas fremit,
Stella salutaris solita est affulgere, amicis
Opem tulisti sapius:
Objectansque tuum certo caput ipse periclo,
Inermis, annis oblitus,
Servasti mīseros lecti prope limine in ipso,
Cum nulla jam spes auxilii.
Testis, vitalis cum per te carpidur aura,
Lux clara, *PAVLVS, Hadria*.
Testis, quæ caput ipsius terebrabat, & alte
Infixa culpis hæserat.

1111A

1111A

San-

Sanguine rorantem multo, quam vulnere ab ipso
Pia cruiſti dextera.
PAVLE doles meritò: meritò lugemus & omnes
Tam candido orbati ſene.
Quinetiam mœrens ſuſpirat Curia; magni
Suſpirat ipſe Principis
Frater, ſuppoſito tantam qui vertice molem
Hanc fulcit, inſtar *Herculis*.
I tamen, Elyſiâſque domos ſancta Vmbra piorum
Coetûſque foelices adi.
Illic Heroas veteres, quos extulit ætas
Præſens, licebit cernere.
Illic magnanimi aſpicias nota ora *Quirini*;
Quem fortè ſic aſſabere.
Gaude Anima illuſtris. Vera hæc tibi nancia porto.
Deſenſa per te Civitas,
Quam liqui nunc ipſe recens ab honore ſepulcri,
Rerum viget pulcherrima:
Altior inq; dies ſurgit ſub Præſide tali;
Cui fas per annos plurimos
Hæc gerere imperia, & populorum præeſſe ſaluti,
Vt vota poſcunt publica.

Oſtavii Menini.

FINIS.